

977	494	483	309
1843	916	927	633
189	99	90	68
13429	6578	6851	4988
209	117	92	75
264	132	132	97
244	134	110	90
86	41	45	29
54	24	30	21
115	56	59	38
97	54	43	38
2206	1084	1122	844
1907	957	950	738

POPISNI ATLAS SLOVENIJE 2002

POPISNI ATLAS SLOVENIJE 2002

POPISNI ATLAS SLOVENIJE 2002

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

Uredniški odbor: Danilo Dolenc, Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Drago Perko in Peter Repolusk

Avtorji poglavij: Statistična in kartografska metodologija (Danilo Dolenc in Jerneja Fridl), Prebivalstvo in naselja (Drago Perko), Starostna in spolna sestava ter rodnost prebivalstva (Damir Josipovič in Peter Repolusk), Družine in gospodinjstva (Mimi Urbanc in Tina Žnidaršič), Selitve prebivalstva (Danilo Dolenc in Damir Josipovič), Etnična, jezikovna in verska sestava prebivalstva (Damir Josipovič in Peter Repolusk), Gospodarska in izobrazbena sestava prebivalstva (Drago Kladnik in Marjan Ravbar), Stavbe in stanovanja (Erika Žnidaršič)

Avtorica zemljevidov: Jerneja Fridl

Avtorji fotografij: Oskar Dolenc, Jerneja Fridl, Marjan Garbajš, Matevž Lenarčič, Miha Pavšek

Podatki: Statistični urad Republike Slovenije

Oblikovalka: Milojka Žalik Huzjan

Izdajatelj: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Za izdajatelja: Drago Perko

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

Računalniški prelom: SYNCOMP d. o. o.

Tiskarna: Tiskarna Present d. o. o.

Za pravilnost podatkov odgovarja Statistični urad Republike Slovenije, za njihov kartografski prikaz pa Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789616568968>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

911.3:314(497.4)"2002"

POPISNI atlas Slovenije 2002 / [avtorji poglavij Danilo Dolenc ... [et al.] ; avtorica zemljevidov Jerneja Fridl ; avtorji fotografij Oskar Dolenc]. – Ljubljana : Založba ZRC, 2007

ISBN 978-961-6568-96-8

1. Dolenc, Danilo

232460800

Pred vami je Popisni atlas Slovenije 2002, še ena izmed publikacij, povezanih s Popisom prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji 2002. Omenjeni popis je potekal v prvih dveh tednih aprila 2002, izvedel pa ga je Statistični urad Republike Slovenije. To je bil petnajsti popis prebivalstva na ozemlju Slovenije, sedmi po 2. svetovni vojni in prvi v samostojni državi Republiki Sloveniji.

Skoraj 9000 popisovalcev je glede na stanje 31. 3. 2002 popisalo 1.964.036 prebivalcev, 685.023 gospodinjstev in 780.823 stanovanj. Prebivalci Slovenije so z izvajalci popisa zelo dobro sodelovali; pri združevanju, preverjanju, varovanju in posredovanju podatkov je bila uporabljena sodobna informacijska tehnologija; to oboje je zagotovilo za kakovost zbranih podatkov – v skladu s priporočili Statističnega urada Evropske unije in Statističnega oddelka Združenih narodov.

V hitro spreminjajočih se razmerah, ki jih povzročajo globalizacija, staranje prebivalstva, vseživljenjsko učenje in še nekateri drugi dejavniki, so popisni podatki zelo pomembni za načrtovanje razvoja družbenega in gospodarskega življenja na državni in lokalni ravni. Zato jih je Statistični urad Republike Slovenije prikazal v različnih oblikah tudi na svoji spletni strani – www.stat.si/popis2002. Na spletni strani so brezplačno na voljo tudi štiri naše publikacije, ki se nanašajo samo na popis leta 2002.

Popisni podatki zagotovo spadajo v narodovo kulturno dediščino. To še zlasti velja za popis leta 2002, zadnji popis pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo, saj bodo ti podatki zagotovo služili še mnogim generacijam prebivalcev Slovenije kot referenčna točka pri merjenju razvoja družbe in države v novi skupnosti. Zato smo jih želeli prikazati tako, da so hitro in enostavno razumljivi.

Na Statističnem uradu Republike Slovenije se zavedamo velike sporočilne vrednosti tematskih zemljevidov. Zaradi strokovnih referenc na področju tematske kartografije smo se za pripravo Popisnega atlasa Slovenije 2002 dogovorili z Geografskim inštitutom Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Prepričana sem, da pomeni Popisni atlas Slovenije 2002 nadgradnjo dozdejšnjih prikazov podatkov iz popisa leta 2002 in da bomo vsi, ki bomo atlas uporabljali pri delu, za informiranje ali pa preprosto iz radovednosti, s pomočjo tematskih zemljevidov in pojasnjevalnih besedil bolje razumeli družbo, v kateri živimo. Razumevanje družbe pa je temeljni pogoj za ustrezno poseganje v njen razvoj.

Naj se prebivalcem Slovenije in izvajalcem popisa še enkrat zahvalim za sodelovanje v popisu leta 2002, sodelavcem Statističnega urada Republike Slovenije, strokovnjakom Geo-

grafskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU in založniku, Založbi ZRC, pa čestitam za odlično opravljeno delo. Knjigi želim veliko zadovoljnih uporabnikov.

Mag. Irena Križman,

generalna direktorica Statističnega urada Republike Slovenije

Tematske zemljevide za Popisni atlas Slovenije 2002 smo na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti pripravljali prav v letu 2006, ko smo praznovali šestdesetletnico ustanovitve.

Rojstni dan inštituta je 7. maj 1946, ko je tedanja Vlada Ljudske republike Slovenije za uredbo ustanovila najstarejšo inštitutsko enoto, Zemljepisni muzej. Istega leta je tudi Akademija znanosti in umetnosti namenila prva sredstva za delovanje inštituta, in sicer za merjenje Triglavskega ledenika, kar inštitut še zdaj opravlja vsako leto, tako da je raziskovanje ledenika verjetno sploh najstarejši stalni slovenski raziskovalni projekt. Leta 1947 je imel inštitut že svojo postavko v proračunu Ljudske republike Slovenije, leta 1948 pa je skupščina Slovenske akademije znanosti in umetnosti potrdila Statut Geografskega inštituta, ki ga je pripravil pobudnik ustanovitve inštituta akademik dr. Anton Melik, po katerem inštitut nosi ime od leta 1976. Leta 2006 smo ob šestdesetletnici inštituta izdali faksimile prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku, tej obletnici pa posvečamo tudi Popisni atlas Slovenije 2002, ki je prav tako prvi svoje vrste v slovenskem jeziku.

Nič nenavadnega ni, da obletnico proslavljamo prav z izdajami tako pomembnih atlasov, saj je inštitut zibelka slovenske institucionalne kartografije. Že 7. februarja 1952 je namreč skupščina Slovenske akademije znanosti in umetnosti ustanovila Kartografski oddelek, ki zdaj nosi ime Oddelek za tematsko kartografijo Geografskega inštituta Antona Melika.

Leta 1998 smo na inštitutu pripravili Geografski atlas Slovenije, ki je bil prvi nacionalni atlas naše države. Slovenijo je sistematično prikazal v kartografski podobi, kakršno so zrcalili podatki popisa leta 1991, ko je Slovenija postala samostojna. Od takrat se je naša domovina močno spremenila, zato večina tematskih zemljevidov Popisnega atlasa Slovenije 2002 prikazuje drugačno, včasih povsem spremenjeno podobo države. Upam, da si jo boste z zanimanjem ogledali tudi bralci.

dr. Drago Perko,

predstojnik Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU

STATISTIČNA IN KARTOGRAFSKA METODOLOGIJA
4–11

PREBIVALSTVO IN NASELJA
12–19

STAROSTNA IN SPOLNA SESTAVA TER RODNOST PREBIVALSTVA
20–35

DRUŽINE IN GOSPODINJSTVA
36–53

SELITVE PREBIVALSTVA
54–81

ETNIČNA, JEZIKOVNA IN VERSKA SESTAVA PREBIVALSTVA
82–99

GOSPODARSKA IN IZOBRAZBENA SESTAVA PREBIVALSTVA
100–129

STAVBE IN STANOVANJA
130–157

VIRI IN LITERATURA
158–159

STATISTIČNA IN KARTOGRAFSKA METODOLOGIJA

Zgodovinski oris popisov

Preštevanje prebivalcev in popisovanje njihovih značilnosti ima večtisočletno zgodovino, saj so prvo štetje že pred štirimi tisočletji izvedli v Babilonu. Nekoliko pozneje so prebivalstvo zaradi razdeljevanja riža, obdavčenja in beleženja vojaških obveznikov dokaj redno preštevali na Kitajskem ter v antičnih Atenah in Rimu (Vertot 2001, 513). Tovrstna štetja so izvajali daljša razdobja, v nekaterih primerih tudi več let. Sodobno obliko popisa so leta 1749 prvič izvedli na Švedskem, sledila sta mu popisa leta 1790 v Združenih državah in enajst let pozneje v Združenem kraljestvu.

Na večjem delu sedanjega ozemlja Slovenije je bilo prvo štetje izvedeno že sredi 18. stoletja; znano je tudi kot »terezijanski popis«. Prvi pravi popis, ki je že imel vse lastnosti sodobnih popisov (na primer kritični trenutek popisa, popis oseb in članov gospodinjstva, objava podatkov), je bil izveden v okviru Avstro-Ogrske leta 1857. Na delu sedanjega ozemlja Slovenije so našli 1,1 milijona prebivalcev (Vertot 2002, 213). Od takrat dalje se temeljni koncept popisovanja ni bistveno spreminjal. Skladno s splošnim razvojem se je še najbolj spreminjala tehnologija popisovanja, vključno z obdelavo podatkov in njihovim objavljanjem, spreminjale pa so se tudi metode zbiranja podatkov.

Na celotnem ozemlju Slovenije je bil popis prvič enotno izveden več kot sto let pozneje, leta 1961. Naslednji trije popisi so bili v tedanji Jugoslaviji izvedeni na vsakih 10 let pod metodološkim vodstvom Zveznega zavoda za statistiko. V Sloveniji smo s popisi zbirali tudi dodatne podatke. Še bolj pomembno pa je, da smo s pomočjo popisnih podatkov vzpostavili centralni register prebivalstva. Zadnji skupni popis v okviru Jugoslavije leta 1991 je potekal le tri mesece pred osamosvojitvijo Slovenije. Ta

popis pomeni tudi prvi velik korak pri prehodu iz povsem klasičnega popisovanja na prevzemanje določenih popisnih vsebin iz različnih administrativnih in statističnih virov. Poleg tega je bilo vanj skladno s družbenimi spremembami znova vključeno vprašanje o veroizpovedi; nazadnje je bilo v popisu 1953.

Kartografske upodobitve popisnih podatkov

Rezultat vsakega popisa prebivalstva je nepregledna množica podatkov, shranjena v obliki preglednic. Ti podatki javnosti največkrat niso predstavljeni neposredno, temveč v sintezni obliki, na primer združeni v razrede ali sešteti po izbranih prostorskih enotah. Ker je primerjanje različnih številčnih vrednosti v preglednicah težavno, je za splošnega uporabnika primernejše, da so lastnosti nekega pojava prikazane na tematskih zemljevidih. Kartografska predstavitev popisnih podatkov je tudi najprimernejše izhodišče za sprejemanje odločitev in načrtovanje trga delovne sile, izobraževalne, družinske in zdravstvene politike, policentričnega razvoja države, urbanizacije, načrtovanja stanovanjskega fonda in podobnega (Smrekar 2005). Zato so se na Statističnem uradu Republike Slovenije že med pripravo popisa leta 2002 odločili, da bodo zbrane popisne podatke prvič predstavili tudi v atlasu. Do izida te knjige Slovenci celovitega popisnega atlasa še nismo imeli. To ne pomeni, da nam podatki predhodnih popisov niso dosegli. Izbrani popisni podatki so v obliki tematskih zemljevidov objavljeni v številnih raziskovalnih, znanstvenih in načrtovalskih študijah, učbenikih, splošnogeografskih in šolskih atlasih ter enciklopedijah.

Izvajanje rednih popisov prebivalstva leta 1749 na Švedskem je pospešilo tudi razvoj tematske

kartografije. Leta 1837 je Henry Drury Harness objavil vrsto izvornih tematskih zemljevidov in pri njihovi izvedbi uveljavil pomembne kvantitativne metode, ki jih še vedno uporabljamo za prikaze gostote prebivalstva, prometnih tokov in številnih drugih družbenogeografskih vsebin. Popisne podatke je poleg naravnogeografskih vsebin na tematskih zemljevidih prva sistematično predstavila Finska v nacionalnem atlasu iz leta 1899, prvem tovrstnem atlasu na svetu (Thrower 1992, 34). Od takrat dalje se je prikazovanje statističnih podatkov na zemljevidih zelo razširilo. Strokovnjaki so spoznali, da grafične predstavitve prostorskih podatkov, dobljenih iz različnih popisov, študij in analiz, niso le pomemben učni pripomoček, temveč predvsem nepogrešljiv vir za prostorsko, gospodarsko, politično ali kakršnokoli drugo načrtovanje na državni, regionalni ali lokalni ravni. Zato so začele po finskem vzgledu pripravljati nacionalne atlase tudi druge evropske države.

Za Slovenijo je bila prva zbirka tematskih zemljevidov s podatki popisa objavljena šele sto let pozneje, ko je tik pred razpadom Jugoslavije pri Sveučilišni nakladi Liber v Zagrebu izšel *Veliki geografski atlas Jugoslavije*. Pod vodstvom Vojaškogeografskega inštituta iz Beograda in Zavoda za kartografijo Geodetske fakultete iz Zagreba so ga pripravljali kar petindvajset let. V atlasu so na zemljevidih v merilu 1 : 3.500.000 predstavljeni le bistveni statistični podatki popisa iz leta 1981 za celotno Jugoslavijo. Temeljne prostorske enote prikaza so bile občine (Veliki geografski atlas Jugoslavije 1987, 2–92). Slovenski strokovnjaki so se vse od leta 1964, ko se je začel pripravljati načrt za jugoslovanski nacionalni atlas, zavedali, da bodo zaradi splošne vsebinske generalizacije tematski prikazi za Slovenijo v okviru celotnega območja Jugoslavije premalo natančni. Zato so ob pripra-

vi načrta za jugoslovanski nacionalni atlas določali tudi vsebine, ki bi jih bilo primerno predstaviti v nacionalnem atlasu Slovenije (Klemenčič, Jeršič, Ingolič 1967, 1–3). Kljub dolgoletnemu delu in nekaterim poskusnim zemljevidom so se konkretne izvedbe tako zahtevnega dela šele po osamosvojitvi Slovenije lotili na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Izšlo je leta 1998 z naslovom *Geografski atlas Slovenije*. V njem so vsi pomembnejši podatki popisa prebivalstva leta 1991 prvič prikazani po naseljih. Ker so v atlasu poleg popisnih podatkov prikazane še številne druge naravne in družbenogeografske, zlasti gospodarske in okoljske vsebine, *Geografskega atlasa Slovenije* ne moremo enačiti s popisnim atlasom. Vendar se mu je s svojo zasnovo še najbolj približal in je še vedno zelo uporaben pripomoček za primerjavo popisnih podatkov med letoma 1991 in 2002.

Glavna dejstva popisa leta 2002

Popisi so najdražje statistično raziskovanje, saj temeljijo na zajetju celotne populacije, vsega prebivalstva. V Sloveniji so bili stroški popisa leta 2002 približno 10 milijonov evrov (2,4 milijarde tolarjev); več kot polovica tega zneska je bila porabljena za izplačila izvajalcem popisa na terenu. Popisovanje povprečnega slovenskega gospodinjstva je davkopllačevalce stalo 14,61 evra (3500 tolarjev), kar Slovenijo uvršča med evropske države s povprečno porabo finančnih sredstev. Visoki stroški popisovanja na terenu so eden glavnih razlogov, da bo Statistični urad Republike Slovenije naslednji popis prebivalstva (predvidoma leta 2011) skušal v celoti pripraviti s pomočjo administrativnih oziroma statističnih virov (Končno poročilo, 2005).

Kritični trenutek popisa: 31. marec 2002 ob 24.00.

Enote opazovanja: osebe, gospodinjstva, stanovanja, stavbe.

Metode zbiranja podatkov: podatkovna baza, popisovalci, samopopis.

Temeljne definicije:

- **prebivalec** je oseba, ki ima v naselju popisovanja običajno prebivališče ter svoje gospodinjstvo in do kritičnega trenutka popisovanja iz gospodinjstva ni bila odsotna več kot eno leto;
- **gospodinjstvo** (zasebno) je skupnost prebivalcev, ki skupaj stanujejo in skupaj porabljajo sredstva za temeljne življenjske potrebe (stanovanje, hrana, druge nujne življenjske potrebščine in podobno), oziroma prebivalec, ki živi sam;
- **družina** je življenjska skupnost oseb v okviru zasebnega gospodinjstva;
- **stavba** je gradbeni objekt, ki ima štiri samostojne zidove ter enega ali več vhodov in je zgrajen zato, da se v njem prebiva, opravlja katerokoli dejavnost ali hrani materialne dobrine;
- **stanovanje** je gradbeno povezana celota, namenjena bivanju. Ima eno sobo ali več z ustreznimi pomožnimi prostori (kuhinja, kopalnica, stranišče, predsoba, shramba itd.) ali pa je brez pomožnih prostorov in ima vsaj en poseben vhod.

Metodologija popisa leta 2002

Popis leta 2002 je bil prvi popis, ki smo ga v Sloveniji izvedli povsem samostojno. Žal je bil zaradi proračunskih težav prestavljen za eno leto, tako da se je prekinilo dotedanje desetletno medpopisno obdobje, vezano na prvo leto posameznih desetletij (na primer 1971, 1991).

Za popis leta 2002 so značilne pomembne spremembe na metodološkem področju, pri organizaciji in načinu zbiranja podatkov na terenu, obdelavi podatkov ter objavljanju rezultatov popisovanja oziroma posredovanju podatkov javnosti (Oblak Flander 2002, 228). Z osamosvojitvijo Slovenije, njenim vstopanjem v mednarodne organizacije in s približevanjem Evropski uniji se je tudi na področju statistike začelo hitro prilagajanje mednarodnim standardom in priporočilom. Za evropske države sta priporočila za popise skupaj pripravila in izdala Eurostat in Ekonomska komisija Združenih narodov za Evropo (UN/ECE). To pomembno besedilo je kot metodološko gradivo izšlo tudi v slovenskem jeziku (Priporočila, Metodološko gradivo 1999). Ta priporočila so bila v popisu leta 2002 v celoti upoštevana. To velja tako za definicijo prebivalstva, nabor temeljnih popisnih vsebin kot za uporabo mednarodno primerljivih (standardnih) klasifikacij. Mednarodno primerljiva definicija prebivalstva je bila v popisu leta 2002 uporabljena prvič. V podatkih vseh drugih popisov po 2. svetovni vojni (1948–1991) je bilo upoštevano prebivalstvo s stalnim prebivališčem v Sloveniji, tudi tiste osebe, ki so lahko že vrsto let živele v tujini. Zanje se je uveljavil izraz zdomci. Poleg tega so v prejšnjih popisih skoraj izključno upoštevali samo državljane. V popisu leta 2002 pa so kot prebivalci vključeni samo tisti, ki dejansko prebivajo na ozemlju Slovenije. Državljanstvo osebe pri tem ni pomembno, važno je le, da po priselitvi v Slovenijo tu prebiva vsaj eno leto. Na drugi strani kot prebivalci niso upoštewane osebe, ki imajo v Sloveniji prijavljeno prebivališče, vendar že več kot eno leto prebivajo v tujini (Navodila za popisovanje, Metodološko gradivo, 2002).

Vsebino zbiranja podatkov je opredelil Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stano-

vanj v Republiki Sloveniji v letu 2002 (Uradni list RS, št. 66/00 in 26/01). Prvič doslej je v zakonske podlage za popisovanje poseglo Ustavno sodišče, ki je odločilo, da se s popisom zbrani podatki lahko uporabljajo samo v statistične namene in da se tako zbrani podatki ne smejo uporabiti za vzpostavitev administrativnih evidenc (v konkretnem primeru za register stavb in stanovanj ter register gospodinjstev). Nasprotno pa je presodilo, da pridobivanje osebnih in drugih podatkov iz že obstoječih administrativnih oziroma statističnih zbirk podatkov za namene popisa ni sporno. Ta pomembna odločitev je potrdila pravilnost registrske usmeritve slovenske statistike. Tako je lahko Statistični urad Republike Slovenije številne podatke, ki so bili predmet popisa, pridobil sam, zato s tem ni bilo treba obremenjevati popisovalcev in dajalcev podatkov. Tudi zaradi tega je popisovanje na terenu potekalo hitreje, veliki so bili časovni in finančni prihranki pri obdelavi zbranih podatkov, zmanjšala pa se je tudi možnost napak pri procesiranju podatkov. Največ podatkov je bilo pridobljenih iz Centralnega registra prebivalstva in iz Statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva. Deset popisnih vsebin je bilo v celoti pridobljenih iz virov in jih sploh ni bilo na vprašalnikih, dodatnih sedem pa deloma. Podatki v virih so morali izpolnjevati nekatere pogoje:

- da so bili na razpolago za vso popisno populacijo oziroma za celoten segment populacije, ki so ga zajemali,
- da jih je bilo mogoče pridobiti na enostaven način in z minimalnimi stroški in
- da so bili dovolj kakovostni za nadaljnje procesiranje.

Na ta način je bila že 5 mesecev pred začetkom popisovanja oblikovana velika podatkovna baza, ki je bila uporabljena za generiranje iden-

tifikacijskih znakov na vprašalnikih, izpis podatkov na vprašalnike, izračun potrebnega števila rednih in rezervnih vprašalnikov, izračun naklade drugega popisnega gradiva in za pomoč pri organizaciji popisovanja na terenu (izračun potrebnega števila izvajalcev popisa). V njej so bili zbrani podatki za 2,025 milijona oseb z registriranim prebivališčem v Sloveniji (Dolenc 2002, 466).

Poleg kakovostnih statističnih in administrativnih registrov so spremembo klasičnega načina priprave popisnih vprašalnikov narekemale tudi velike tehnološke spremembe v zadnjem desetletju. Vprašalniki so bili označeni s črtno kodo za nadaljnje prepoznavanje, imeli so izpisane identifikacije, vsebina izpisanih podatkov je bila odvisna od vrste vprašalnika. V popisu leta 2002 so bili uporabljeni trije osnovni vprašalniki. Prvič doslej so bili zbrani podatki za stavbe. Na vprašalniku za stavbo je bil že izpisan naslov stavbe, ki je bil pridobljen iz Registra prostorskih enot. Skupaj je bilo izpisanih skoraj 500.000 vprašalnikov za stavbo. Število vprašalnikov za stanovanja v posamezni stavbi je bilo izračunano iz podatkovne baze na podlagi števila prebivalcev na posameznem naslovu (v posamezni stavbi). Na vprašalnike za stanovanje je bilo skupaj izpisanih skoraj milijon naslovov. Največ podatkov iz podatkovne baze je bilo izpisanih na vprašalnikih za osebo: poleg naslova tudi ime in priimek ter enotna matična številka (EMŠO). Zaradi varovanja zaupnosti pri vsebinah, za katere so že bili na voljo podatki v podatkovni bazi, na vprašalniku niso bile označene vrednosti, pač pa je bil vpisan poseben znak, ki je popisovalca opozoril, da po tem podatku ni treba povpraševati.

Posebnost popisa leta 2002 je bilo zbiranje podatkov o etnični pripadnosti in veroizpovedi, saj le na ti dve vprašanji odgovarjanje ni bilo obvezno. Vsem, ki so bili stari vsaj 14 let, je bilo

zagotovljeno, da na ti vprašanji obvezno odgovarjajo sami, oziroma, da se jim o etnični pripadnosti in veroizpovedi ni treba izreči vpričo popisovalca ali drugih članov gospodinjstva. Na ti dve vprašanji so lahko odgovorili tudi, če so bili v času popisovanja odsotni. Po pošti so lahko poslali posebno izjavo, ki jim jo je popisovalec pustil na domu. Ocenjujemo, da so popisovalci v gospodinjstvih pustili okrog 250.000 teh vprašalnikov, nazaj pa jih je prispelo okrog 210.000. Približno 10.000 jih ni bilo izpolnjenih v skladu z navodili, zato v obdelavi podatkov niso bili upoštevani.

Podatki o gospodinjstvu so bili zbrani s posebnim pomožnim vprašalnikom. Ta vprašalnik je bil v največjo pomoč popisovalcem, ki so določali razmerja med člani gospodinjstva in obenem ugotavljali, ali v gospodinjstvu obstaja družina. Podatke o sestavi gospodinjstev in družin so kodirali že popisovalci na terenu, tako da po prevzemu vprašalnikov v zbrane podatke ni bilo več nikakršnega posega. Tak pristop pri obdelavi popisnih podatkov je bil v Sloveniji uporabljen prvič. Vseh pet popisnih vprašalnikov je bilo natisnjenih v skupni nakladi 6,6 milijona, od tega je bilo 5,5 milijona vprašalnikov z izpisanimi podatki iz podatkovne baze (Dolenc 2002, 466).

Pri popisovanju je bil uporabljen koncept gospodinjstvene enote, kar pomeni, da so popisovalci v vsakem stanovanju ugotovili, koliko je v njem gospodinjstev in določili člane posameznega gospodinjstva. Poleg klasične metode popisovanja s posebej usposobljenim popisovalcem je bila ljudem prvič ponujena možnost samopopisa. S tem je bilo popisovanim osebam omogočeno, da so si same določile čas za izpolnjevanje vprašalnikov in imele pri tem več zasebnosti. Za samopopis se je odločilo samo 3,1 % prebivalcev, ki so lahko izpolnili vprašalnik zase in svoje stanovanje.

Izvedba popisa leta 2002

Popis velja za najbolj zahtevno statistično akcijo. V zelo kratkem času je treba izbrati in usposobiti veliko število izvajalcev, ki morajo nato v samo 14 dneh obiskati vsa gospodinjstva oziroma stanovanja v državi. V Sloveniji zaradi razpršene poselitve prevladujejo majhna naselja, kar še otežuje organizacijo popisovanja. Kar polovica naselij ima manj kot 100 prebivalcev, tri četrtine pa manj kot 200. Med popisom leta 2002 je bilo na terenu 8700 popisovalcev. Njihovo delo je usmerjalo in nadzorovalo nekaj manj kot tisoč območnih inštruktorjev, ki so bili vezni člen z državnimi inštruktorji; teh je bilo 61 (Žnidaršič 2002, 246). Državni inštruktorji so bili odgovorni za delo območnih popisnih centrov, ki so se praviloma ujemali z območji upravnih enot. Vrh hierarhično zasnovane organizacijske strukture popisovanja je predstavljala Centralna popisna komisija na Statističnem uradu Republike Slovenije, ki je med popisovanjem zagotavljala predvsem strokovno metodološko podporo. Povprečno je vsak popisovalec izpolnil več kot 500 popisnih vprašalnikov.

Za vsak neizpolnjen vprašalnik z izpisanimi podatki za osebo so popisovalci skušali ugotoviti razlog, zakaj ga niso mogli v celoti izpolniti. Največkrat se je to dogodilo zato, ker oseba ni več prebivala na naslovu, izpisanem na vprašalniku. Popisovalci so tudi ugotovili, da veliko državljanov živi v tujini oziroma so se iz Slovenije izselili, zaradi izpisa podatkov pet mesecev pred popisovanjem pa je nekaj oseb medtem tudi umrlo. Poleg že pripravljenih vprašalnikov so popisovalci prejeli tudi rezervne vprašalnike. Te so uporabili, če oseba ni prebivala na izpisanem naslovu stalnega prebivališča (dejansko stanje na terenu se namreč ne ujema povsem z registriranim stanjem, ker ljudje sprememb prebivališča

ne prijavljajo tekoče), za popisovanje začasno prisotnih oseb ter za vse osebe, ki so se v obdobju med pripravo seznamov in izvedbo popisa priselile oziroma rodile.

Obdelava zbranih podatkov

Obdelave zbranih podatkov Statistični urad Republike Slovenije prvič ni izvedel sam, ampak jo je z javnim razpisom zaupal podjetju Cetis iz Celja. Celoten proces obdelave so zaznamovale številne novosti, ki so pripomogle k izredno kratkemu izvedbenemu času, čeprav je bilo vanj vključenih najmanj izvajalcev doslej. Ključne novosti v primerjavi s popisom leta 1991 so bile računalniško skeniranje vseh vprašalnikov in priprava digitalnega arhiva, istočasno verificiranje skeniranih podatkov in računalniško podprto kodiranje odgovorov, vključno z avtomatskim

Pomembnejši podatki popisa leta 2002.

število naselij	5.988
število naselij brez prebivalcev	60
število prebivalcev	1.964.036
število moških	958.576
število žensk	1.005.460
število stavb s stanovanji	463.029
število stanovanj	777.772
število naseljenih stanovanj	665.111
število stanovanja za počitek in rekreacijo	31.681
število gospodinjstev	685.023
število zasebnih gospodinjstev	684.847
število skupinskih gospodinjstev	176
povprečno število članov gospodinjstva	2,8
število družin	555.945
število parov z otroki	324.011
število parov brez otrok	127.642
število enostarševskih družin	104.292

kodiranjem, avtomatizacija kontrole pravilnosti podatkov z minimalnimi posegi operaterjev ter *on-line* izvajanje logičnih kontrol zgolj ob pomoči slik vprašalnikov (Dolenc 2002, 462). Delo v vprašalnikih na papirju je bilo takoj po skeniranju končano.

V zadnji fazi obdelave so bile na Statističnem uradu Republike Slovenije iz temeljnih podatkov izpeljane številne nove spremenljivke. Izpeljani podatki omogočajo bolj enostavno in predvsem hitrejšo tabelacijo (izdelavo preglednic) med seboj povezanih podatkov. Za nekatere vsebine je bil del manjkajočih podatkov dopolnjen s pomočjo statističnih metod.

Dostopnost podatkov popisa leta 2002

Podatki popisa so bili javnosti predstavljeni 16. aprila 2003, torej samo leto po končanem

POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJ V REPUBLIKI SLOVENIJI V LETU 2002

POPISNI VPRAŠALNIK ZA STAVBO

Pred začetkom izpolnjevanja vprašalnika OBEZNO PREBERITE NAVODILA. Če potrebujete DODATNA POJASNILA, obiščite spletno stran Urada: www.gov.si/popis2002/ ali pokličite med 8.00 in 23.00 na brezplačno tel. številko **080 28 10**.

P-1

• Zakon o državi statistiki (Uradni list RS, št. 45/95 in št. 9/01)
• Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002 (Uradni list RS, št. 66/00 in 26/01)
POSREDOVANJE PODATKOV JE OBEZNO!
VSI PODATKI PREDSTAVLJAJU URADNO TAJNOST.

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE VPRAŠALNIKA

- Odgovore vpisujete z modrim ali črnim kemičnim svinčnikom; ne uporabljate vodnega ali alkoholnega flomastra.
- Pri tistih vprašanih, kjer je treba odgovore vpisati z besedami, pišite z **VELIKIMI TISKANIMI ČRKAMI**.
- Ustrezen odgovor označite tako, da v okence pred odgovorom vpišete **X**.
- Praviloma izberete en sam odgovor. Če LAHKO OZNAČITE več odgovorov, je to pri vprašanju posebej navedeno.
- Če ste označili **napačen odgovor**, okence **pobarvajte** ■, v okence s pravilnim odgovorom pa vpišite **X**.
- Če je treba odgovor vpisati v predvidena polja, vpišite pred ponujenim odgovorom najprej **X**, v predvidena polja pa ustrezno besedilo.
- Številke vpišite v predvidena okenca desno poravnano, npr. številko "12" v polje s tremi mesti **12**.

P-1 V CELOTI IZPOLNI POPISOVALEC(-KA).

Vrsta vprašalnika **1** Občina Naselje PO

IDHI

Uničen vprašalnik IDHIUN Šifra popisovalca(-ke)

Naslov
Naselje

Ulica HŠ/dod. HŠ

1 Izpolnjevanje vprašalnika

Popisovalec. → vpr. **3**
 Ocena. → vpr. **2**
 Vprašalnik NI IZPOLNEN.

2 Zakaj stavba ni popisana?

Po metodologiji popisa je ni treba popisati. → *Konec izpolnjevanja P-1.*
 Je porušena oz. ne obstaja več.
 Podatkov ni mogoče zbrati. → Vprašanja **3**, **4** in **5** popisovalec obvezno oceni in zaključí izpolnjevanje **P-1**.
 Ni sodelovanja.

3 Vrsta stavbe glede na izgradnjo:

samostojno stoječa individualna hiša
 dvojček
 vrstna hiša
 hiša s kmečkim gospodarskim poslopjem (pod isto streho ali v nizu)
 večstanovajska stavba (blok, stolpnica, starija meštarska stavba)
 druga vrsta stavbe (poslovna stavba, loka, vrtec, tovarna, razni domovi itd.)
 drugo (baraka, kontejner, prikolica in drugi zasilni objekti)

4 Vrsta stavbe glede na namen uporabe:

samo stanovanjska
 pretežno stanovanjska
 počitniška
 stavba, v kateri je dom upokojencev, študentski dom, samostan ipd.
 hotel
 druga pretežno nestanovanjska stavba

5 Število nadstropij v stavbi:

6 Število stanovanj v stavbi:

7 Pretežno uporabljen material nosilne konstrukcije stavbe (okvirja oziroma nosilnih sten):

opeka
 beton, železobetón
 kamen
 les
 kombinacija različnih gradbenih materialov nosilne konstrukcije
 drugo (vpišite):

8 Vrsta strešne kritine:

azbestno-cementna (jolonina) → vpr. **9**
 vlakno-cementna (brez azbesta)
 opečna → vpr. **10**
 betonska
 pločevinasta
 bitumenska
 iz naravnih materialov (les, kamen, slama ipd.)
 drugo (vpišite):

9 Ali je bila strešna kritina kdaj zamenjana?

Da. → Vpišite leto zadnje menjave:

Ne.

10 Leto zgraditve stavbe:

Prva stran popisnega vprašalnika za stavbo.

POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJ V REPUBLIKI SLOVENIJI V LETU 2002

POPISNI VPRAŠALNIK ZA STANOVANJE

Pred začetkom izpolnjevanja vprašalnika OBEZNO PREBERITE NAVODILA. Če potrebujete DODATNA POJASNILA, obiščite spletno stran Urada: www.gov.si/popis2002/ ali pokličite med 8.00 in 23.00 na brezplačno tel. številko **080 28 10**.

P-2

• Zakon o državi statistiki (Uradni list RS, št. 45/95 in št. 9/01)
• Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002 (Uradni list RS, št. 66/00 in 26/01)
POSREDOVANJE PODATKOV JE OBEZNO!
VSI PODATKI PREDSTAVLJAJU URADNO TAJNOST.

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE VPRAŠALNIKA

- Odgovore vpisujete z modrim ali črnim kemičnim svinčnikom; ne uporabljate vodnega ali alkoholnega flomastra.
- Pri tistih vprašanih, kjer je treba odgovore vpisati z besedami, pišite z **VELIKIMI TISKANIMI ČRKAMI**.
- Ustrezen odgovor označite tako, da v okence pred odgovorom vpišete **X**.
- Praviloma izberete en sam odgovor. Če LAHKO OZNAČITE več odgovorov, je to pri vprašanju posebej navedeno.
- Če ste označili **napačen odgovor**, okence **pobarvajte** ■, v okence s pravilnim odgovorom pa vpišite **X**.
- Če je treba odgovor vpisati v predvidena polja, vpišite pred ponujenim odgovorom najprej **X**, v predvidena polja pa ustrezno besedilo.
- Številke vpišite v predvidena okenca desno poravnano, npr. številko "12" v polje s tremi mesti **12**.
- Odgovore na vprašanja od **3** do **25** lahko vpišete sami (**samopopis**).

VPRAŠANJA OD 11 DO 25 OBEZNO IZPOLNI POPISOVALEC(-KA).

Vrsta vprašalnika **2** Občina Naselje PO

IDHI IDST

Uničen vprašalnik IDSTUN Šifra popisovalca(-ke)

Naslov
Naselje

Ulica HŠ/dod. HŠ

1 Izpolnjevanje vprašalnika

Samopopis. → vpr. **3**
 Popisovalec.
 Ocena.
 Vprašalnik NI IZPOLNEN. → vpr. **2**

2 Zakaj stanovanje ni popisano?

Po metodologiji popisa ga ni treba popisati:

skupinsko stanovanje → *Konec izpolnjevanja P-2.*
 drugi prostori
 Stanovanje ne obstaja.
 Podatkov ni mogoče zbrati. → Vprašanja **3**, **4** in **9** popisovalec obvezno izpolni oz. oceni in zaključí izpolnjevanje **P-2**.
 Ni sodelovanja.

3 Številka stanovanja v stavbi:

4 Stanovanjska enota je:

enostanovajska hiša
 etažno stanovanje (v individualni hiši ali večstanovajski stavbi)
 garsonjera
 posebna soba
 naseljena soba v hotelu, domu, bolnišnici
 naseljen poslovni prostor
 zasilno naseljen prostor

5 Lastništvo stanovanja:

zasebna last fizičnih oseb
 last države, občin, javnih skladov
 last javnih podjetij, javnih zavodov
 last zasebnih družb in drugih organizacij (bank, zavarovalnic in drugih podjetij, zbornic, združenj, zavodov)
 last verskih ustanov, društev, političnih strank, sindikatov, dobroteljskih ustanov ipd.
 drugo (vpišite):

6 Število oseb v stanovanju:

7 Število gospodinjstev v stanovanju:

ODGOVORE NA VPRAŠANJA OD 11 DO 25 LAHKO VPISUJETE SAMI (SAMOPOPIS).

8 Lega stanovanja v stavbi:

klet
 podprilžice
 prilžice
 nadstropje (vpišite številko nadstropja):

dve etaži ali več
 mansarda

Prva stran popisnega vprašalnika za stanovanje.

POPIS PREBIVALSTVA, GOSPODINJSTEV IN STANOVANJ V REPUBLIKI SLOVENIJI V LETU 2002

POPISNI VPRAŠALNIK ZA OSEBO

Pred začetkom izpolnjevanja vprašalnika **OBVEZNO** PREBERITE NAVODILA. Če potrebujete DODATNA POJASNILA, obiščite spletno stran Uroda: www.gov.si/popis2002/ ali pokličite med 8.00 in 23.00 na brezplačno tel. številko **080 28 10**.

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE VPRAŠALNIKA

- Odgovore vpisujete z **modrim** ali **črnim** kemičnim svinčnikom; ne uporabljajte vodnega ali alkoholnega flomastra.
- Pri tistih vprašanih, kjer je treba odgovore vpisati z besedami, pišete z **VELIKIMI TISKANIMI ČRKAMI**.
- Ustrezen odgovor označite tako, da v okence pred odgovorom vpisujete **X**.
- Praviloma izberete en sam odgovor. Če LAHKO OZNAČITE več odgovorov, je to pri vprašanju posebej navedeno.
- Če ste označili **napačen odgovor**, okence **pobarvajte** v okence s pravilnim odgovorom pa vpisate **X**.
- Če je treba odgovor vpisati v predvidena polja, vpisate pred ponujenim odgovorom najprej **X**, v predvidena polja pa ustrezno besedilo.
- Številke vpisate v predvidena okenca desno poravnano, npr. številka "12" v polje s tremi mesti **1 2**.
- Odgovore na vprašanja od **22** do **29** lahko vpisujete sami (**samopopis**).
- Na vprašanja, ki imajo okence pred vprašanjem označeno z **X**, vam ni treba odgovarjati.

VPRAŠANJA OD 1 DO 21 OBVEZNO IZPOLNI POPISOVALEC(-KA).

Vrsta vprašalnika **3** Občina _____ Naselje _____ PO _____

IDHI _____ IDST _____ IDGO _____ IDOS _____

Uničen vprašalnik _____ IDOSUN _____ Šifra popisovalca(-ke) _____

1 Priimek _____

2 Ime _____

2 Naslov _____

Naselje _____

Ulica _____ HŠ/dod. HŠ _____

3 EMŠO (enotna matična številka občana) _____ **4** Spol moški ženski

5 Izpolnjevanje vprašalnika

Popisana oseba (samopopis)

Drug član gospodinjstva (samopopis)

V navzočnosti popisane osebe.

Oseba ni bila navzoča, izjava P-3/NV je.

Oseba ni bila navzoča, izjava P-3/NV ni.

Izjava P-3/NV ni potrebna.

Popisovalec

V navzočnosti popisane osebe.

Oseba ni bila navzoča, izjava P-3/NV je.

Oseba ni bila navzoča, izjava P-3/NV ni.

Izjava P-3/NV ni potrebna.

Vprašalnik NI IZPOLNEN. → vpr. **3**

6 Zakaj oseba ni popisana?

Prebiva drugje v Sloveniji.

Pred več kot enim letom se je odselila v tujino.

Začasno prebiva v tujini.

V času popisa je nedosegljiva.

Je umrla.

Na naslovu je neznana.

Ni sodelovala.

7 IDOS referenčne osebe gospodinjstva _____

8 Razmerje do referenčne osebe gospodinjstva _____

9 Status osebe v gospodinjstvu _____

10 Zaporedna številka družine v gospodinjstvu _____

11 Položaj člana(-ice) v družini _____

12 Vzrok odsotnosti osebe iz gospodinjstva _____

13 Oseba je iz gospodinjstva odsotna eno leto ali več _____

14 Vzrok navzočnosti osebe v gospodinjstvu oz. stanovanju _____

15 Oseba je v gospodinjstvu oz. stanovanju navzoča eno leto ali več _____

16 Stanovanjsko razmerje osebe:

lastnik(-ca), solastnik(-ca)

najemnik(-ca)

podnajemnik(-ca)

družinski(-a) član(-ica) ali sorodnik(-ca) lastnika(-ce), solastnika(-ce)

družinski(-a) član(-ica) ali sorodnik(-ca) najemnika(-ce), podnajemnika(-ce)

drugo

17 Ali je oseba lastnik(-ca) /solastnik(-ca) kakšnega stanovanja?
Če je oseba lastnik(-ca) /solastnik(-ca) stanovanja, v katerem je popisana, tega stanovanja NE UPOŠTEVATE.

1. V Sloveniji:

Da, lastnik(-ca).

Da, solastnik(-ca).

Ne.

2. V tujini:

Da, lastnik(-ca).

Da, solastnik(-ca).

Ne.

23 Pred enim letom, to je 31. 3. 2001, ste prebivali

na naslovu, vpisanem pri vprašanju **2**.

v istem naselju, a na drugem naslovu.

v drugem naselju Slovenije (vpisite): _____

v tujini (vpisite): _____

Če je vprašanje **23** označeno z **X**, odgovorjajte od vprašanja **27** naprej, sicer upoštevajte preskoke (→ vpr.).

24 Vaše prvo prebivališče po rojstvu je bilo

v naselju, vpisanem pri vprašanju **2**. → vpr. **27**

v drugem naselju Slovenije (vpisite): _____

v tujini (vpisite): _____

25 Iz katere države ste se prvič preselili v Slovenijo (vpisite)? _____

26 Leto prve preselitve v Slovenijo: _____

27 Ali ste se v naselje popisa priselili?

Da. → vpr. **28**

Ne. → vpr. **29**

28 kateri je bil glavni razlog za priselitev v to naselje?

Zaposelitev.

Sprememba stanovanjskih razmer.

Selitev 'družine'.

Izobraževanje.

Paroka, zunajzakonska skupnost.

Drugo (vpisite): _____

29 Narodna/etnična pripadnost:

Na to vprašanje vam ni treba odgovoriti, če ne želite. Če izberete to možnost, označite šesto (6) okence.

Slovenec/Slovenka.

Italijan/Italijanka.

Madžar/Madžarka.

Druga narodna/etnična pripadnost (vpisite): _____

Sem narodno neopredeljen/neopredeljena.

Na to vprašanje ne želim odgovoriti (6).

Odgovor ni možen, ker za osebo ni izjave P-3/NV.

22 Na naslovu, vpisanem pri vprašanju **2**, ste bili 31. 3. 2002 ob 24.00

navzoči.

začasno odsotni.

začasno navzoči.

20 Ali ima vaše gospodinjstvo garažo?

Da, lastno.

Da, najeto.

Da, lastno in najeto.

Ne.

21 Ali vaše gospodinjstvo prideluje hrano za lastno porabo ali prodajo?

Da, rastlinskega izvora.

Da, živalskega izvora.

Da, rastlinskega in živalskega izvora.

Ne.

ODGOVORE NA VPRAŠANJA OD 22 DO 29 LAHKO VPISUJETE SAMI (SAMOPOPIS).

NA VPRAŠANJA, KI IMAJO OKENCE PRED VPRAŠANJEM OZNAČENO Z X, VAM NI TREBA ODGOVARJATI.

Prva stran popisnega vprašalnika za osebo.

Druga stran popisnega vprašalnika za osebo.

popisovanju. Čeprav je zakon določal, da je treba v tem času objaviti samo temeljne podatke, so bili uporabnikom na voljo že vsi končni celoviti in tudi podrobni podatki. Prejšnje klasične oblike objavljanih podatkov v tiskani obliki je skoraj povsem nadomestilo objavljane na svetovnem spletu. Oblikovana je bila posebna spletna stran www.stat.si/popis2002, kjer so uporabnikom poleg podatkov na voljo tudi številna metodološka pojasnila in vse popisne publikacije. Popisni podatki so objavljeni tudi v podatkovnih bazah. Na spletni strani www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp si uporabniki lahko sami pripravijo tiste podatke, ki jih zanimajo. Podatki so objavljeni v štirih velikih sklopih (prebivalstvo, gospodinjstva, družine, stavbe in stanovanja). Zaradi večje preglednosti je prebivalstveni sklop vsebinsko razčlenjen na demografske značilnosti, izobrazbo in aktivnost.

Pri objavi podatkov je bila posebna pozornost namenjena statistični zaupnosti, ne glede na teritorialno raven objave. Statistična zaupnost za naselja z manj kot 20 prebivalci (oziroma 30 prebivalci pri podatkih o narodnosti, veroizpovedi in jeziku) je upoštevana tudi pri grafičnem prikazu podatkov v *Popisnem atlasu Slovenije 2002*. Takšnih naselij je v Sloveniji 554, v njih pa živi 0,3 % prebivalstva Slovenije.

Kartografija Popisnega atlasa Slovenije 2002

Popisni atlas Slovenije 2002, katerega izid sta urednica Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU in Založba ZRC, je zasnovan tako, da podatke popisa prebivalstva na tematskih zemljevidih prikaže čim bolj natančno, torej po naseljih. Da bi bil razumljen in uporaben

tudi v širši javnosti, je tematskim zemljevidom dodanih sedem poglavij pojasnjevalnega besedila.

Prevladujočo vlogo v atlasu imajo seveda tematski zemljevidi, ki jih je 102. Gre predvsem za analitične prikaze podatkov o prebivalstvu, gospodinjstvih, stanovanjih in stavbah, vezanih na stanje 31. marca 2002. Analitični jim pravimo zato, ker je iz celote v naravi prepletenih prostorskih pojavov izvzet le določen pojav, ki je na zemljevidu največkrat prikazan v absolutnih ali relativnih vrednostih (Wilhelmy 1996, 201). *Popisni atlas Slovenije 2002* prikazuje torej absolutne ali relativne vrednosti pojavov, s čimer uporabnikom ponuja možnost, da z miselnim sklepanjem izvedejo lastna sintezna spoznanja.

Izhodišče za pripravo tematskih prikazov popisnega atlasa je bila obsežna digitalna podatkovna baza, ki so jo pripravili na Statističnem uradu Republike Slovenije. V njej je zapisanih vseh 5988 naselij iz leta 2002, njihov položaj pa je prostorsko opredeljen z Gauß-Krügerjevima koordinatama x in y . Sledi več kot sto stolpcev z atributnimi podatki o prebivalstvu, gospodinjstvih, stanovanjih in stavbah. V bazi je skupaj zajetih 736.524 zapisov. Grafični prikaz tako obsežnih podatkov omogoča le dobro razvita računalniška tehnologija. Za obdelavo popisnih podatkov in pripravo tematskih zemljevidov na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU je bil uporabiljen ESRI-jev programski paket ArcGIS 9.1. Njegove glavne prednosti so številne operacije za obdelavo podatkov, velika hitrost izračunavanja rezultatov in raznovrstne možnosti njihovega grafičnega prikazovanja. Tako je kartografu omogočena hitrejša in cenejša prava večjega števila različic istega zemljevida, s tem pa tudi večja kreativnost v estetskem izražanju (Mather 1991, 101).

Na začetni stopnji snovanja popisnega atlasa smo se poleg izbora tem posvetovali tudi o matematičnih elementih zemljevidov. Geodetska stroka je narekovala uporabo Gauß-Krügerjeve kartografske projekcije, merilo zemljevidov pa smo določili glede na format knjige. V želji, da bi *Popisni atlas Slovenije 2002* lahko uporabljalo čim več učencev, študentov, strokovnjakov in laikov, smo se odločili za priročen format A4, ki še omogoča prikaze v merilu 1 : 1.000.000. Ocenjujemo, da je prikaz statističnih podatkov v tem merilu dovolj nazoren, da lahko jasno razločimo razširjenost pojava na določenem delu državnega ozemlja, na primer v Prekmurju, obalnem pasu ali Ljubljanski kotlini. Namen atlasa seveda ni in ne more biti, da bi uporabnik iz množice krogcev lahko natančno razbral določen podatek za posamezno naselje.

Za prikazovanje statističnih podatkov po naseljih smo izbrali krog, za ta namen najbolj uveljavljen kartografski znak. Krogi so glede na lastnosti pojavov (kvaliteto) različnih barv, glede na število prebivalcev po naseljih (kvantiteto) pa različnih velikosti. Ker se je izkazalo, da za določanje velikosti krogcev enako veliki intervali niso najbolj primerni, je za postavitve meja razredov uporabljeno geometrično zaporedje. Določenih je bilo deset razredov:

- od 20 do 99 prebivalcev (2402 naselij),
- od 100 do 199 prebivalcev (1379 naselij),
- od 200 do 499 prebivalcev (1103 naselja),
- od 500 do 999 prebivalcev (288 naselij),
- od 1000 do 1999 prebivalcev (109 naselij),
- od 2000 do 4999 prebivalcev (57 naselij),
- od 5000 do 9999 prebivalcev (20 naselij),
- od 10.000 do 19.999 prebivalcev (9 naselij: Ptuj, Trbovlje, Nova Gorica, Jesenice, Murska Sobota, Škofja Loka, Kamnik, Domžale, Izola),
- od 20.000 do 49.999 prebivalcev (5 naselij: Celje, Kranj, Velenje, Koper, Novo mesto),

- od 50.000 do 99.999 prebivalcev (1 naselje: Maribor) ter
- 100.000 prebivalcev in več (1 naselje: Ljubljana).

Kot že omenjeno, so glede na lastnost pojavov (na primer delež moških, delež prebivalcev katoliške veroizpovedi, povprečno število članov gospodinjstva) krogi različno obarvani. Upoštevano je priporočilo, da je za dobro čitljivost zemljevida primernih do deset razredov različnih barv (Fridl 1999, 105 in 106). Med njimi je ena kategorija enaka na vseh zemljevidih. Z belimi krogi so prikazana vsa naselja brez prebivalcev, ki jih je v Sloveniji 60, in naselja z manj kot 20 prebivalci, ki jih je 554. Zaradi omejitev, ki jih določa Statistični urad Republike Slovenije, da bi zavaroval osebne podatke, takšnih naselij nismo prikazali obarvano. Prag statistične zaupnosti je še nekoliko višji pri zemljevidih o etničnosti, veroizpovedi in jeziku, kjer so v razredu statistična zaupnost zajeta vsa naselja z manj kot 30 prebivalci in naselja brez prebivalcev. Vsa tovrstna naselja so v legendi označena kot »statistična zaupnost«. Ostala naselja so glede na lastnosti pojava največkrat razvrščena v šest do osem razredov. Več jih je le pri zemljevidih v poglavju o selitvah. Razredi predstavljajo relativno (odstotek) ali absolutno vrednost (število) nekega pojava za naselje. Pri relativnih vrednostih so širine razredov večinoma enake, pri absolutnih pa z rastjo številčnosti pojava naraščajo. Širine razredov so bile oblikovane tako, da se število naselij po razredih čim bolj približuje normalni razporeditvi (z izjemo zemljevidov, ki prikazujejo demografske pojave, zgoščene v manjšem številu naselij). Praviloma so v razredu z najnižjimi vrednostmi zajeta tudi naselja z vrednostmi pojava 0, kar je v legendi zapisano z matematičnim znakom »manj kot« (na primer < 10). Izjemoma, kadar nekega pojava nismo zaznali

v večjem številu naselij, smo vrednosti 0 izpostavili v posebnem razredu, kar smo v legendi zapisali »naselje brez ...« (na primer naselje brez stanovanj za počitek in rekreacijo).

Ker gre v *Popisnem atlasu Slovenije 2002* za prikaze podobnosti in/ali razlik določenega pojava ter predvsem za stopnjevanje njegove intenzivnosti, so pri izbiri barv upoštevani tudi vtisi, ki v človeku vzbujajo pozitivne oziroma negativne občutke. Pri tem se pozitivnost navezuje na tople (rumena, oranžna, rdeča) in negativnost na hladne barve (zelena, modra, vijoličasta). Na ta način si na vseh zemljevidih v atlasu barve od najnižjega do najvišjega razreda sledijo v zaporedju od modre prek zelene, rumene, oranžne do rdeče. To ustreza tudi načelu, da je za uravnotežen vtis zemljevida treba praviloma uporabljati tako hladne kot tople barve (Rojc 1986, 132). Samoumevno je torej, da smo se pri ponazoritvi lastnosti pojavov odločili za paletu različnih barv, saj ima ta velik psihološki učinek na uporabnika, hkrati pa barvitost vzbuja njegovo pozornost, poudarja vsebino in pripomore k pomnjenju informacij. Značilnost barv je tudi njihova prostorska ekonomičnost, saj je mogoče prekrivanje večjega števila različno obarvanih kartografskih znakov. Zato je uporaba barv pri tovrstnih tematskih zemljevidih še toliko pomembnejša.

Poleg tematskih vsebin, ki so na zemljevidih *Popisnega atlasa Slovenije 2002* bistvene, imajo vsi zemljevidi enotno topografsko podlago. Prvine topografske podlage so pri tematskih zemljevidih v primerjavi z vsebinskimi prvina mi sicer drugotnega pomena, kljub temu pa so nujne za ustrezno razvrstitev tematskih pojavov ter nedvoumno branje zemljevidov. Ni si namreč mogoče zamisliti, da bi barvite statistične podatke prikazovali zgolj na belem listu papirja. Podlage tematskih zemljevidov običajno sestavljajo izbrane prvine, kot so relief, vodovje,

rastlinstvo, naselbinsko omrežje, prometnice, administrativne meje. Zaradi velikega števila tematskih prvin na zemljevidih, saj so prikazana vsa naselja v Sloveniji, topografsko podlago *Popisnega atlasa Slovenije 2002* sestavljajo le državna meja, črno-beli relief in imena manjšega števila naselij.

Pri tovrstnih zemljevidih je državna meja ena od pomembnejših prvin topografske podlage, saj gre za prikaze tematskih pojavov, ki ne segajo na ozemlje zunaj Republike Slovenije. Pomembno je, da je potek državne meje brezhiben, saj bi zaradi nedoslednosti pri njenem izrisu v tako pomembni knjigi, kot je *Popisni atlas Slovenije 2002*, lahko prišlo celo do političnih zapletov. Zato so bili za natančen izris državne meje uporabljeni digitalizirani podatki, ki jih je posredovala Geodetska uprava Republike Slovenije. Zaradi dobre razpoznavnosti je prikazana s tanjšo neprekinjeno vijolično črto z nekoliko svetlejšo zunanjo obrobo. S tem je bilo upoštevano tudi spoznanje, da so za prikazovanje meja najprimernejši linijski kartografski znaki v črni, vijoličasti, rdeči ali oranžni barvi (Radošević 1974, 87).

Za boljšo orientacijo na zemljevidih je dodan črno-beli relief. Ker ima pri ponazoritvi pokrajinske podobe ključno vlogo, posredno pa vpliva tudi na mnoge družbene dejavnike (Perko 2001, 18), je relief za površinsko razgibano Slovenijo zelo pomembna prvina topografske podlage. Senčenje reliefa je bilo izvedeno s pomočjo računalnika. Uporabljeni so bili podatki digitalnega modela višin 100 krat 100 metrov, ki jih zbira in nadgrajuje Geodetska uprava Republike Slovenije. Podatki o nadmorskih višinah za ozemlja sosednjih držav so bili pridobljeni z digitalizacijo. Dandanes omogočajo avtomatsko senčenje številni računalniški programi, vendar ti vselej ne zagotavljajo najboljših rezultatov. Zato je bila ta operacija ob

pomoči računalnikov izvedena po nekoliko daljši poti, tako da smo s pomočjo nadmorskih višin iz rastrske datoteke za vse celice izračunali ekspozicije in naklone. Za posamezne razrede smo določili ustrezne tone sive barve. Poenostavljeno rečeno so bili za severne in ravne lege izbrani najsvetlejši sivi toni, za južne in strmeje lege pa temnejši. Uporabljena je bila bočna osvetlitev s severovzhodne strani neba, ki je sicer v nasprotju z dejanskim stanjem v naravi, vendar je znano, da v primeru osvetlitev z južne smeri dobimo vtis negativne slike (Fridl, Perko 1996, 16–19).

Da bi uporabnikom atlasa vsaj nekoliko olajšali prepoznavanje prikazanih vrednosti, so večjim krogcem dodana krajevna imena. Ker bi ti napisi lahko prekrili preveč vsebine, so izpisana le imena regionalnih središč in naselij z več kot 15.000 prebivalci. Na splošnogeografskih zemljevidih so naselja največkrat označena s krogi. Ker so v *Popisnem atlasu Slovenije 2002* različno veliki krogi uporabljeni za ponazoritev absolutnih ali relativnih vrednosti pojavov, je v njem položaj naselij izjemoma označen s križci. Zaradi kar najmanjšega dodatnega obremenjevanja zemljevidov so vsa imena naselij izpisana z enako velikimi črkami.

S *Popisnim atlasom Slovenije 2002* želimo rezultate popisa čimbolj nazorno predstaviti široki javnosti. Zato je bilo v oblikovanje in pripravo tematskih zemljevidov vložena veliko truda.

Danilo Dolenc, Jerneja Fridl

PREBIVALSTVO IN NASELJA

Število prebivalcev

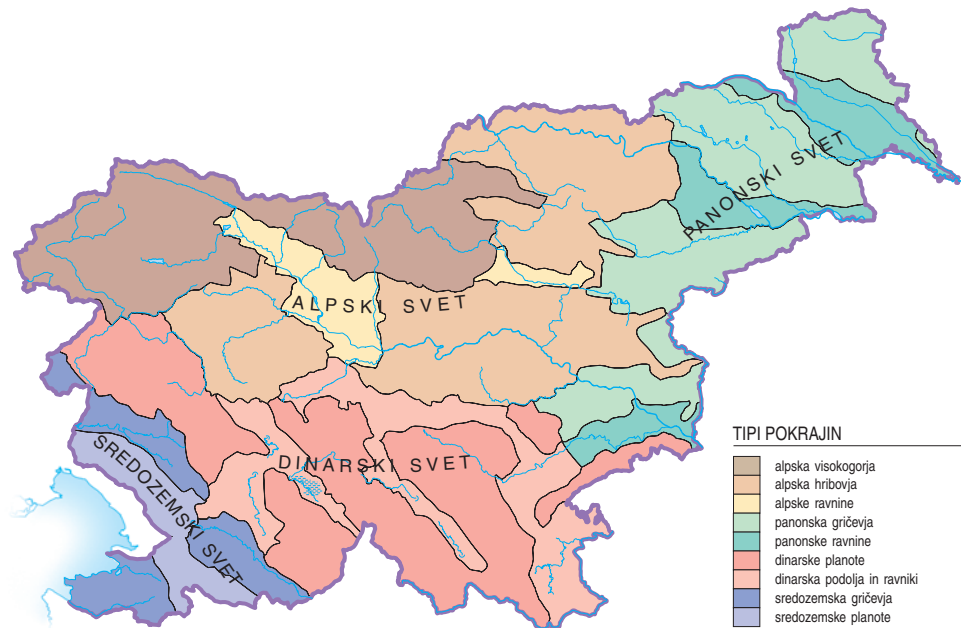
Prebivalstvo so vsi ljudje, ki živijo na določenem ozemlju oziroma območju, na primer v državi ali pokrajini. Je zelo odvisno od naravnih razmer, ki so razmeroma stalne, in družbenih razmer, ki so zelo spremenljive, zato se tudi njegove značilnosti hitro spreminjajo. Najpomembnejši prebivalstveni prvini sta število prebivalcev, ki združuje podatke o številu rojenih, umrlih, priseljenih in odseljenih ljudi, in sestava prebivalstva, na primer spolna, starostna, narodna, jezikovna, verska, izobrazbena, gospodarska ali politična, ki prikazuje temeljne značilnosti prebivalstva (Perko 1998d, 128). Popisovalci so leta 2002 v Sloveniji našli 1.964.036 prebivalcev. Popis je sledil mednarodnim priporočilom, po katerih so prebivalci države samo tisti, ki na njenem ozemlju dejansko prebivajo, zato v nasprotju z ostalimi popisi po 2. svetovni vojni ni upošteval ljudi, ki so imeli v Sloveniji prijavljeno stalno ali začasno prebivališče, a so že več kot leto prebivali v tujini. Popis je prvič upošteval trajanje prebivanja v Sloveniji in kot prebivalce Slovenije upošteval le tiste priseljene osebe, ki so v Sloveniji živeli vsaj leto, ne glede na to, ali so imeli v Sloveniji prijavljeno prebivališče. Popisi pred 2. svetovno vojno so upoštevali le dejansko, tako imenovano *de facto* prebivalstvo, torej ljudi, ki so ob popisu dejansko prebivali na ozemlju Slovenije. Popisi po 2. svetovni vojni pa so upoštevali ljudi s stalnim prebivališčem v Sloveniji, tako imenovano *de iure* prebivalstvo. Upoštevali so vse, ki so izjavili, da so imeli v naselju popisa stalno prebivališče, čeprav so bili ob popisu začasno odsotni (Statistični urad ... 2006, 70 in 71). Za lažje spremljanje razvoja prebivalstva v Sloveniji so bili po tej metodologiji preračunani tudi podatki popisov leta 1971, 1981 in 1991 (Statistični urad ... 2006, 76).

Spreminjanje števila prebivalcev

Spreminjanje števila prebivalcev je seštevek naravnega in selitvenega spreminjanja števila prebivalcev. Lahko ga prikazujemo absolutno, z razliko med številom prebivalcev na koncu in začetku obdobja, ali relativno, z razmerjem med številom prebivalcev na koncu in začetku obdobja. Za primer pogledimo spremembo števila prebivalcev med popisom leta 1991 z 1.913.355 prebivalci in popisom leta 2002 z 1.964.036 prebivalci: razlika (1.964.036 – 1.913.355) je 50.681, kar pove, za koliko se je povečalo število ljudi, razmerje (1.964.036 : 1.913.355) pa 1,0265, kar pove, za kolikšen mnogokratnik je naraslo število ljudi. Na tematskih zemljevidih relativno spreminjanje števila prebivalcev najpogosteje prikazujemo z indeksom, ki ga izračunamo tako, da razmerje pomnožimo s 100 (1,0265 × 100), z odstotkom,

Število prebivalcev ob popisih na sedanjem ozemlju Slovenije.

leto popisa	vir: Perko 1998c, izračunano po Krajevnem leksikonu Slovenije (Savnik 1968, 1971, 1976 in 1980)	vir: Statistični urad ... 2006, povzeto po publikaciji Prebivalstvo (Šifrer 1963)	vir: Statistični urad ... 2006	vir: Statistični urad ... 2006, preračunano po metodologiji popisa 2002	indeks	letna rast v %
1857	1.101.854	1.101.854				
1869	1.127.742	1.128.768			102,4	0,20
1880	1.182.275	1.182.223			104,7	0,42
1890	1.232.177	1.234.056			104,4	0,43
1900	1.267.888	1.268.055			102,8	0,27
1910	1.320.964	1.321.098			104,2	0,41
1921	1.304.800	1.304.800			98,8	-0,11
1931	1.388.772	1.397.650			107,1	0,69
1948			1.439.800		103,1	0,18
1953			1.504.427		104,5	0,88
1961			1.591.523		105,8	0,71
1971			1.727.137	1.679.051	105,5	0,54
1981			1.891.864	1.838.381	109,5	0,91
1991			1.965.986	1.913.355	104,1	0,40
2002			1.964.036	1.964.036	102,7	0,24

ki ga izračunamo tako, da razmerje zmanjšamo za 1 ($1,0265 - 1$) in pomnožimo s 100 ($0,0265 \times 100$), ali s promilom, če razmerje zmanjšamo za 1 in pomnožimo s 1000. V našem primeru je indeks 102,65, odstotek 2,65 in promil 26,5. Vsi trije povedo, da se je število prebivalcev povečalo za 2,65% oziroma 26,5%, kar pomeni, da je bila v 11 letih med obema popisoma povprečna letna rast komaj 2,4%. Na zemljevidu spreminjanje števila prebivalcev med letoma 1991 in 2002 sta rast in upad števila prebivalcev prikazana z odstotki. Za obe leti je upoštevano število prebivalcev po metodologija popisa leta 2002.

Do prvih popisov lahko število prebivalcev na sedanjem ozemlju Slovenije zgolj ocenjujemo: sredi 18. stoletja naj bi jih bilo okoli 700.000, sredi 19. stoletja pa 1.100.000 (Perko 1998d, 128).

Ob prvem popisu leta 1857 so našli 1.101.854 ljudi, ob popisu leta 1869 pa 1.128.768 ljudi (Šifrer 1963, Statistični urad ... 2006, 75). Njihovo število je do 1. svetovne vojne razmeroma enakomerno naraščalo za približno 3 do 4% na leto. Zaradi posledic vojne in množičnega izseljevanja se je število prebivalcev med letoma 1910 in 1921 zmanjšalo, potem se je do leta 1931 povečevalo povprečno za 6% na leto. Podoben zastoj v razvoju prebivalstva je povzročila 2. svetovna vojna, po njej pa je sledil ponoven skok. Do popisa leta 1981 se je število prebivalcev povečevalo povprečno za slab odstotek na leto, nato do popisa leta 1991 za slabo polovico odstotka, do popisa 2002 pa le še za četrtno odstotka. Med letoma 1869 in 1931 se je število prebivalcev povečalo le za 23% oziroma za 3% na leto, nadpovprečno le v višinskih pasovih pod 300 m, v naslednjem šestdesetletnem obdobju med letoma 1931 in 1991 pa se je število prebivalcev povečalo za 42% oziroma za 6% na leto, nadpovprečno le v višinskih pasovih pod 400 m.

Med letoma 1931 in 1961 se je število prebivalcev povečalo le za 15% oziroma za 5% na leto, nadpovprečno le v višinskih pasovih med 200 in 400 m, v naslednjem tridesetletnem obdobju med letoma 1961 in 1991 pa se je število prebivalcev povečalo za 24% oziroma za 7% na leto, nadpovprečno v višinskih pasovih pod 500 m.

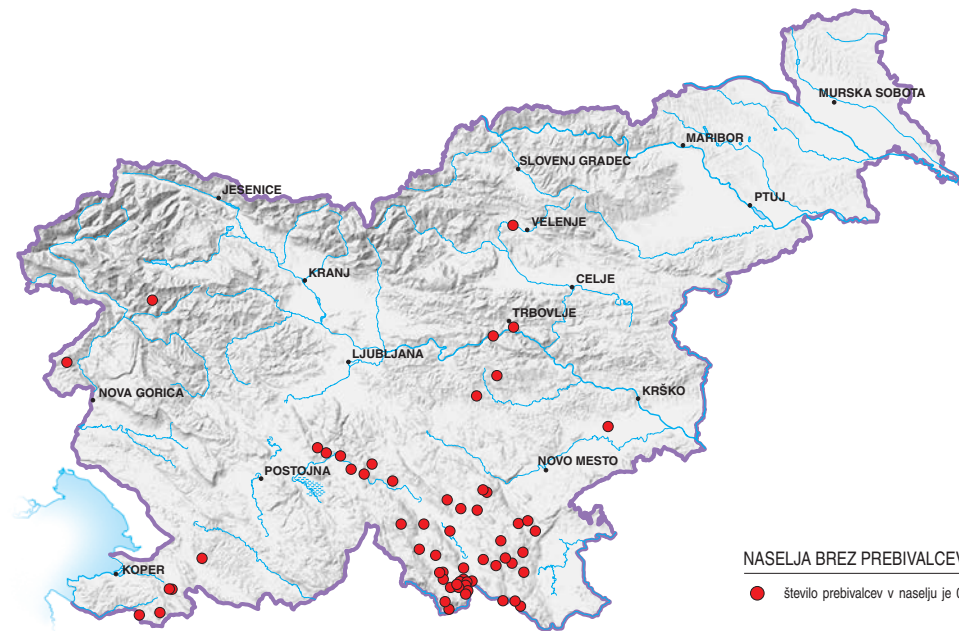
Med letoma 1981 in 1991 se je število prebivalcev povečalo le za 4% oziroma za 4% na leto, med letoma 1991 in 2002 pa za 3% oziroma za nekaj več kot 2% na leto (Perko 2001).

Razporeditev prebivalstva

Zaradi velike razgibanosti površja Slovenije je prebivalstvo razporejeno neenakomerno, razlike pa se še povečujejo. Na alpskih ravninah, ki zavzemajo le 4% slovenskega ozemlja, je na začetku 20. stoletja živela desetina vsega prebivalstva in na koncu kar četrtnina, na dinarskih planotah, ki zavzemajo petino Slovenije, pa na začetku 20. stoletja slaba desetina vsega prebivalstva in na koncu le še 3%. Podobno kot na dinarskih planotah je bil tudi na sredozemskih planotah delež prebivalstva na začetku 20. stoletja skoraj trikrat večji kot na koncu (Perko 2001).

V istem obdobju se je delež prebivalstva povečeval samo na območjih z nadmorsko višino pod 400 m. Ob popisu leta 2002 je nad 400 m živela samo petina vsega prebivalstva Slovenije, pa še to kar polovica od tega v višinskem pasu med 400 in 500 m (Perko 2001).

Dolgotrajno redčenje (depopulacija) ali zgoščanje (koncentracija) prebivalstva na določenem območju vodi do propadanja kulturne pokrajine, ki se pri depopulaciji kaže predvsem v propadanju hiš, naselij, zaraščanju obdelovalnih zemljišč in podobnem, pri koncentraciji pa predvsem

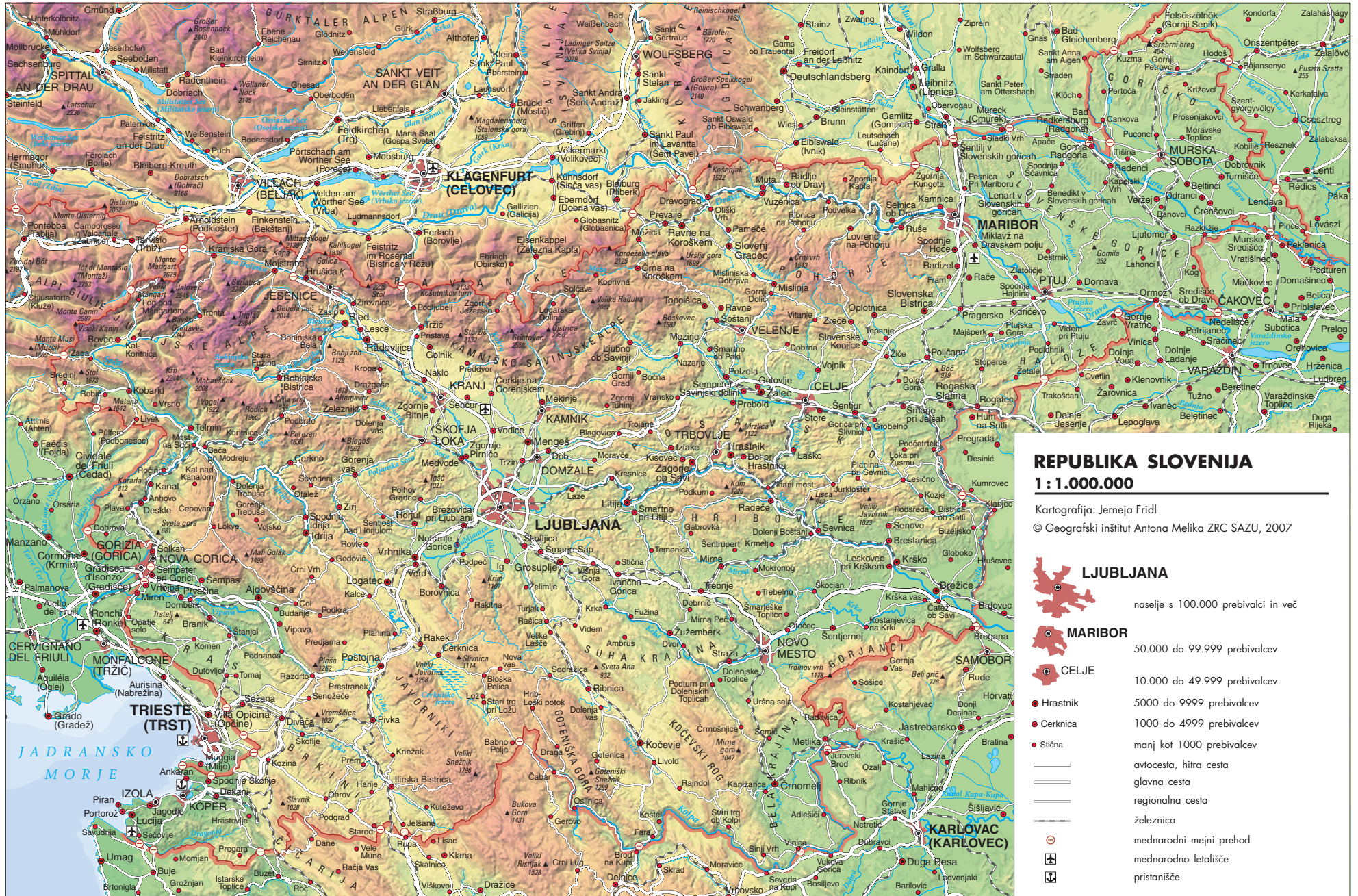
v čezmernem obremenjevanju okolja, saj je z zgoščanjem prebivalstva povezano tudi zgoščanje najrazličnejših dejavnosti človeške družbe (Mihevc 1982, Perko 1998b).

Gostota prebivalstva

Med temeljne prebivalstvene in najvažnejše geografske kazalnike uvrščamo gostoto prebivalstva, to je razmerje med številom prebivalcev in površino ozemlja, na katerem ti živijo, ki pove, kakšno je povprečno število ljudi na površinsko enoto. Navadno jo izražamo s številom ljudi na km² (Perko 1998a, 146). Ob popisu leta 2002 je bila gostota prebivalstva v Sloveniji 97 ljudi na km², na Zemlji 12 ljudi na km², kar je le dobra osmina slovenskega povprečja, in na kopnem 43 ljudi na km², kar je slaba polovica slovenskega povprečja.

Zdajšnja gostota prebivalstva na Zemlji je naše ozemlje doseglo že v rimski dobi, ko naj bi na sedanjem ozemlju Slovenije živelo okrog 200.000 ljudi, torej približno desetina zdajšnjega prebivalstva. V obdobju preseljevanja ljudstev se je gostota prebivalstva zmanjšala, nato pa le počasi naraščala, tako da je 30 ljudi na km² presegla šele v 18. stoletju, 50 ljudi na km² pa na sredini 19. stoletja (Perko 1998a, 146).

Ob popisu leta 1869 je bila povprečna gostota prebivalstva Slovenije 56 ljudi na km². Nadpovprečno so bila poseljena območja z nadmorsko višino pod 500 m. Najgostejše so bile poseljene alpske ravnine s 142 ljudmi na km², najredkeje pa alpska gorovja s 23 ljudmi na km². Ob popisu leta 1931 je bila povprečna gostota 69 ljudi km². Spet so bile najgostejše poseljene alpske ravnine z 248 ljudmi na km² in najredkeje alpska gorovja s 27 ljudmi na km².

REPUBLIKA SLOVENIJA
1 : 1.000.000

Kartografija: Jerneja Fridl
© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

- **LJUBLJANA**
naselje s 100.000 prebivalci in več
- **MARIBOR**
50.000 do 99.999 prebivalcev
- **CELJE**
10.000 do 49.999 prebivalcev
- Hrastnik
5000 do 9999 prebivalcev
- Cerknica
1000 do 4999 prebivalcev
- Stična
manj kot 1000 prebivalcev
- avtocesta, hitra cesta
- glavna cesta
- regionalna cesta
- železnica
- mednarodni mejni prehod
- mednarodno letališče
- pristanišče

Javorniki in Snežnik so največje sklenjeno neposeljeno območje v Sloveniji.

Pokrajine med Ljubljano, Kranjem in Kamnikom so eno najgostejše poseljenih območij v Sloveniji.

Trideset let pozneje je bila povprečna gostota 79 ljudi km². Najgostejše so bile poseljene alpske ravnine s 373 ljudmi na km², najredkeje pa dinarske planote z 21 ljudmi na km².

Do popisa leta 1991 se je povprečna gostota povečala na 97 ljudi km². Najgostejše so bile poseljene alpske ravnine s kar 582 ljudmi na km², najredkeje pa dinarske planote s komaj 18 ljudmi na km². Če upoštevamo metodologijo popisa leta 2002, je bila leta 1991 gostota le 94 ljudi km². V celotnem 20. stoletju se je gostota prebivalstva najbolj povečala na alpskih ravninah, kjer se je več kot potrojila, in panonskih ravninah, kjer se je podvojila, najbolj zmanjšala pa na dinarskih planotah, za dobro tretjino, in na sredozemskih planotah, za dobro petino. V istem obdobju je gostota prebivalstva stalno naraščala na območjih z nadmorsko višino pod 600 m, najbolj v višinskem pasu pod 100 m z ob-

morskimi mesti in višinskem pasu med 200 in 400 m z največjimi slovenskimi mesti, kjer se je podvojila. Na začetku 20. stoletja sta bili podpovprečno poseljeni dve tretjini sedanjega ozemlja Slovenije. Zaradi stalnega zgoščanja prebivalstva so bile sredi stoletja podpovprečno poseljene tri četrtine, na koncu pa že kar štiri petine ozemlja Slovenije (Perko 2001).

Število naselij

Naselje, temeljna naselbinska enota, je ozemlje s strnjeno ali nestrjeno skupino stavb, ki ima skupno ime in lastni sistem oštevilčenja (Statistični letopis ... 2006, 47; Perko 1995, 8).

Število naselij se zaradi deljenja naselij na več manjših in združevanja naselij v večja neprestano spreminja.

Ob popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji 5988 naselij, kar pomeni povprečno 30 naselij na 100 km² ozemlja oziroma 3,4 km² ozemlja na naselje.

Razporeditev naselij je odvisna predvsem od naravnih razmer v pokrajini, ki vplivajo še na druge značilnosti naselij: njihovo lego, velikost, obliko in zgradbo, pa tudi na njihovo sestavo prebivalstva, ki se je v večini naših pokrajin v zadnjih desetletjih močno spremenila in vplivala na novo podobo slovenskih naselij.

Gostota naselij

Najgostejše so z naselji posejane alpske ravnine s 47 naselji na 100 km² in panonska gričevja z 42 naselji na 100 km², najredkeje pa alpska gorovja s komaj 10 naselji na 100 km² ter dinar-

ske planote z 20 in sredozemske planote s 23 naselji na 100 km². Največjo gostoto naselij med vsemi slovenskimi pokrajinami ima Laščanska pokrajina s kar 104 naselji na 100 km². Glede na nadmorske višine je največja gostota naselij v višinskem pasu med 300 in 400 m s 46 naselji na 100 km². Nadpovprečna gostota naselij je v višinskih pasovih do 500 m.

Velikostni razredi naselij

Ob popisu leta 2002 je v slovenskem naselju povprečno živel 328 ljudi. Prevladovala so majhna naselja (zemljevid 1). Kar polovica naselij je imela manj kot 100 prebivalcev, vendar je v njih živel samo 7% vsega prebivalstva. Le slaba desetina naselij je imela več kot

Razporeditev naselij po razredih glede na spreminjanje števila prebivalcev.

indeks	število naselij leta 2002	odstotni delež števila naselij leta 2002	število prebivalcev leta 1991	število prebivalcev leta 2002	indeks spremembe števila prebivalcev med letoma 1991 in 2002	odstotni delež števila prebivalcev leta 1991	odstotni delež števila prebivalcev leta 2002
0,00 do 79,99	202	3,37	18.756	12.350	65,85	0,98	0,63
80,00 do 84,99	196	3,27	17.236	14.234	82,58	0,90	0,72
85,00 do 89,99	334	5,58	56.043	49.572	88,45	2,93	2,52
90,00 do 94,99	555	9,27	270.520	252.479	93,33	14,14	12,86
95,00 do 99,99	703	11,74	608.766	596.261	97,95	31,82	30,36
100,00 do 104,99	932	15,56	334.042	341.259	102,16	17,46	17,38
105,00 do 109,99	717	11,97	247.959	265.694	107,15	12,96	13,53
110,00 do 114,99	557	9,30	142.770	160.060	112,11	7,46	8,15
115,00 do 119,99	366	6,11	82.035	95.890	116,89	4,29	4,88
120,00 in več	812	13,56	128.104	170.196	132,86	6,70	8,67
naselja z manj kot 20 prebivalci	614	10,25	7.124	6.041	84,80	0,37	0,31
skupaj	5.988	100,00	1.913.355	1.964.036	102,65	100,00	100,00

Razporeditev naselij po razredih glede na število prebivalcev.

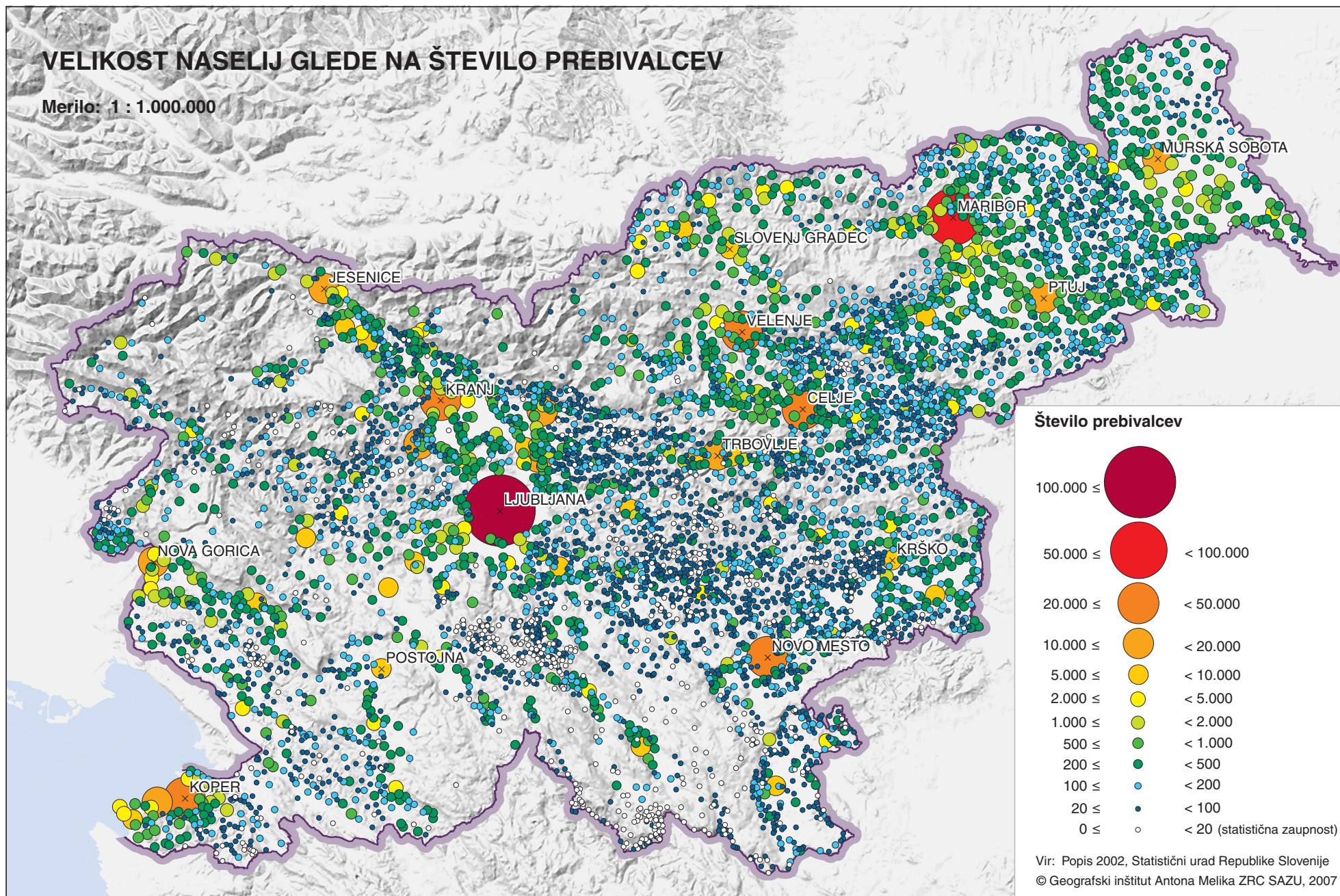
število prebivalcev	število naselij leta 2002	delež števila naselij leta 2002 v %	število prebivalcev leta 1991	število prebivalcev leta 2002	indeks spremembe števila prebivalcev med letoma 1991 in 2002	delež števila prebivalcev leta 1991 v %	delež števila prebivalcev leta 2002 v %
0 do 19	614	10,25	7.124	6.041	84,80	0,37	0,31
20 do 49	1086	18,14	37.182	37.020	99,56	1,94	1,88
50 do 99	1316	21,98	93.619	95.251	101,74	4,89	4,85
100 do 199	1379	23,03	187.938	195.938	104,26	9,82	9,98
200 do 499	1103	18,42	318.192	338.944	106,52	16,63	17,26
500 do 999	288	4,81	183.091	198.416	108,37	9,57	10,10
1000 do 1999	109	1,82	143.228	155.272	108,41	7,49	7,91
2000 do 4999	57	0,95	178.515	183.509	102,80	9,33	9,34
5000 do 9999	20	0,33	131.042	134.186	102,40	6,85	6,83
10000 do 19999	9	0,15	121.201	120.435	99,37	6,33	6,13
20000 do 49999	5	0,08	149.136	146.304	98,10	7,79	7,45
50000 do 99999	1	0,02	100.541	93.847	93,34	5,25	4,78
100000 do 499999	1	0,02	262.546	258.873	98,60	13,72	13,18
skupaj	5.988	100,00	1.913.355	1.964.036	102,65	100,00	100,00

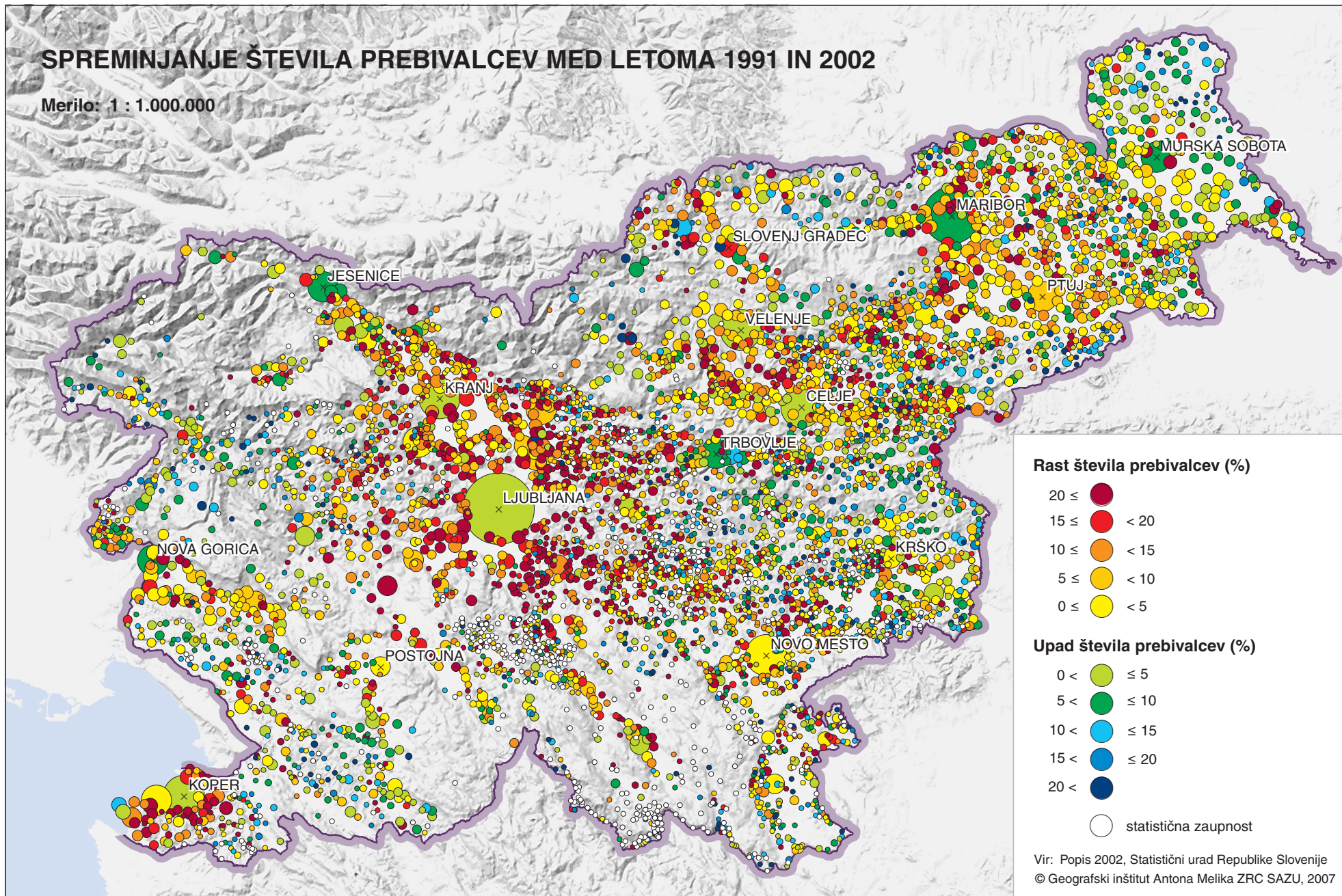
500 prebivalcev, v njih pa je živelo kar 66 % vsega prebivalstva. Samo 16 naselij je imelo več kot 10.000 prebivalcev, več kot 100.000 prebivalcev pa le glavno mesto Ljubljana. Ob popisu leta 1900 sta imeli manj kot 100 prebivalcev dve petini naselij, več kot 1000 pa komaj odstotek naselij. Leta 2002 je bilo kar 60 naselij brez prebivalcev, največ jih je na dinarskih in sredozemskih planotah. Najbolj izrazita slovenska pokrajina majhnih naselij so Bloke s povprečno komaj 29 ljudmi na naselje leta 2002. Majhna naselja so značilna za dinarske planote, dinarska podolja in alpska hribovja, velika pa za alpske in panonske ravnine. V naseljih z manj kot 100 in več kot 5000 prebivalci leta 2002, torej v najmanjših in največjih naseljih, se je delež prebivalstva med popisoma 1991 in 2002 zmanjšal, v srednjevelikih naseljih pa zvečal (zemljevid 2). Med popisoma 1991 in 2002 se je število prebivalcev v tretjini naselij zmanjšalo (pri 3 % naselij za več kot petino), pri dveh tretjinah pa povečalo (pri 14 % naselij za več kot petino).

Drago Perko

VELIKOST NASELIJ GLEDE NA ŠTEVILO PREBIVALCEV

Merilo: 1 : 1.000.000

STAROSTNA IN SPOLNA SESTAVA TER RODNOST PREBIVALSTVA

Starostna sestava

Prebivalstvo Slovenije v svetovnem merilu spada v tip starih prebivalstev, kamor se uvrščajo tista prebivalstva, ki imajo sorazmerno velik ali prevladujoč delež starega prebivalstva. Navadno se upošteva določena mejna vrednost deleža v celotnem prebivalstvu, lahko pa tudi razmerje med deležema mlajših in starejših. Starostna meja za starejše prebivalstvo se postavlja različno. Marsikje je še vedno v veljavi delitev prebivalstva na skupine mladega (0 do 19 let), zrelega (od 20 do 59) in starega (60 let in več) prebivalstva. Glede na deleže, ki jih te skupine predstavljajo v celotnem prebivalstvu, se neko prebivalstvo razvrsti v določen tip. Tako spada v tip mladega tisto prebivalstvo, znotraj katerega predstavljajo mlajši od 20 let več kot 35 % celotnega prebivalstva, v tip starega pa tisto, v katerem delež starejših od 59 let presega 12 %. Vmesni je tip zrelega prebivalstva (Friganović 1987, 112; Jakoš, Kladnik, Perko 1998, 149). V zadnjem desetletju se v Sloveniji uporablja nekoliko drugačna razdelitev starostnih skupin, ki se naslanja na opredelitev aktivnega kontingenta prebivalstva (Malačič 2006). Ker se je podaljšalo pričakovano trajanje življenja in ker čedalje več ljudi preseže starost 64 let, se je uveljavila prilagojena členitev, ki kot mlado prebivalstvo upošteva starostno skupino od 0 do 14 let, kot staro prebivalstvo pa ljudi, stare 65 let in več. Vmes, torej v starostni skupini od 15 do 64 let, je aktivni kontingent prebivalstva. Temu ustrezno so prilagojeni deleži, ki opredeljujejo bodisi mlado (delež mladih presega 25 %) bodisi staro (delež starih presega 10 %) prebivalstvo.

Po tej razdelitvi je delež mladega prebivalstva v Sloveniji le še 15,2 % in se od popisa do popisa zmanjšuje; še leta 1991 je bil namreč 20,8 %. Nasprotno se delež starih nenehno poveču-

je. Med letoma 1991 in 2002 se je z 11,2 % povečal na 14,7 %, tako da že skoraj dosega delež mladih. Najnovejši podatki kažejo, da je skupina starega prebivalstva številčno že presegla skupino mladega prebivalstva. Še bolj neuravnoteženo bo razmerje v prihodnosti, ko bodo v višje starostne skupine prehajale gospodarsko aktivne, danes najštevilnejše generacije. Če se ne bodo dogodili radikalni demografski premiki, bo sčasoma doseženo tudi razmerje 2 : 1 in več v korist starih.

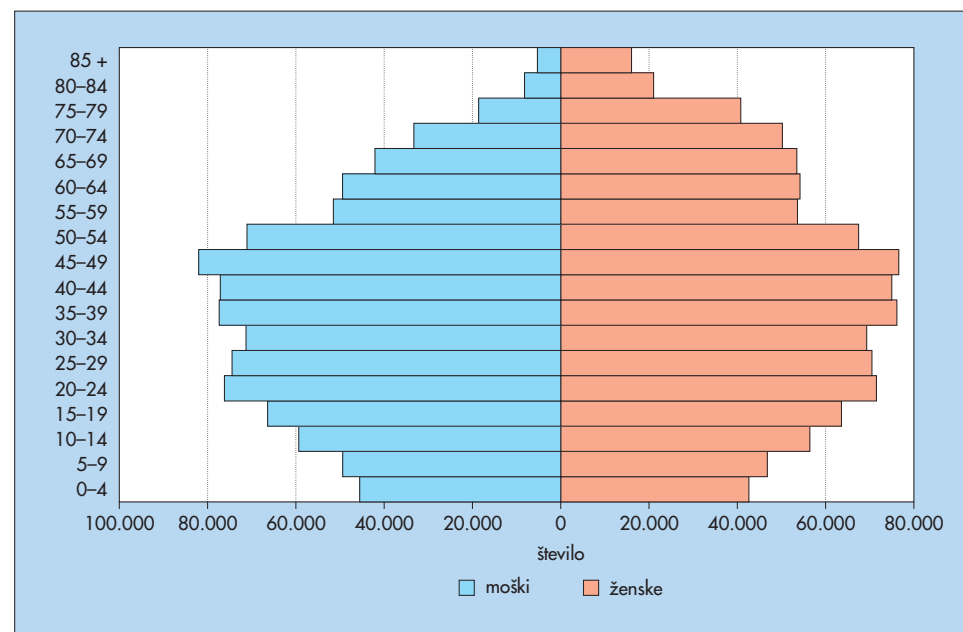
Prebivalstvo, starejše od 64 let, se je v Sloveniji v obdobju med popisoma leta 1991 in 2002 povečalo z dobrih 213.000 na skoraj 290.000. Taka rast je v prvi vrsti posledica številčno močnih generacij, ki zapuščajo aktivni kontingent prebivalstva in prehajajo v skupino starih. Delež teh bo še naraščal, saj kmalu ne bo več tistih generacij, ki so številčno šibke zaradi posrednih ali neposrednih učinkov vojn in intenzivnega izseljevanja.

Delež mladih je največji na območjih s sorazmerno veliko rodnoštevno in na območjih izrazitejše suburbanizacije v zadnjem obdobju (zemljevid 4). Območja velikih deležev mladega prebivalstva praviloma sovpadajo z območji majhnih deležev starejšega prebivalstva (primerjaj zemljevida 4 in 5), vendar povsod le ni tako. Če je v mestnih naseljih zaradi priseljevanja s podeželja še vedno precejšen delež mladih, je v njih obenem zaznaven tudi velik delež starih ljudi. Zaradi tega je delež mladih sorazmerno manjši. Na drugi strani so suburbanizirana območja, kjer bi bil ravno tako velik delež starih, vendar ga zmanjšujejo razmeroma mladi priseljenci iz večjih urbanih središč, s čimer krajevno povečujejo aktivni kontingent. Ker so priseljenci v zgodnejši ali zreli rodni dobi, prispevajo tudi k povečanju deleža mladega prebivalstva.

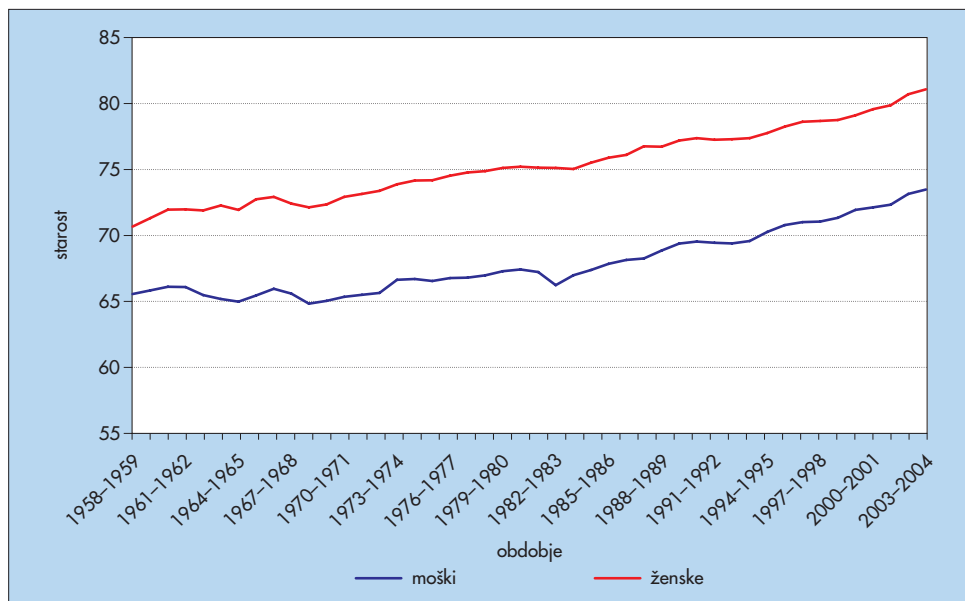
Takšno stanje in razvoj prebivalstva Slovenije sta v največji meri posledica nizke rodnoštevne. Starostno sestavo, zlasti v generacijah aktivnega dela prebivalstva, so prehodno izboljševali priseljenci z nekaterih območij nekdanje Jugoslavije, katerih rodnoštevna pa ni bila opazno različna od rodnoštevne tu že živečega prebivalstva (Josipovič 2004, 74, 120 in 121; Josipovič 2005, 159).

Starostno in spolno sestavo prebivalstva si lahko lažje predstavljamo s pomočjo starostno-spolnih piramid. Ponavadi jih sestavljajo enoletne ali petletne starostne skupine, razdeljene po spolu. Izraz piramida, ki ponazarja mlad demografski režim, v naših demografskih razmerah kmalu ne bo več ravno posrečeno poimenovanje za prikaz starostno-spolne sestave. Za prebivalstvo Slovenije je tako kot za večino evropskih prebivalstev že zdaj bolj značilna tre-

bušasta oblika, podobna drevesni krošnji, ki pa se zaradi neugodnih teženj vse bolj spreminja v tako imenovano demografsko krsto. Za takšno obliko starostno-spolne porazdelitve prebivalstva je značilno, da je pri vrhu zelo ozka, na sredi izrazito široka, spodaj, pri najmlajših starostnih skupinah pa spet ozka. Starostno-spolna piramida prebivalstva Slovenije razkriva izrazito številčno prevlado žensk v starejših starostnih skupinah in rahlo številčno prevlado moških v mlajših. V aktivnem kontingentu je spolna sestava precej izenačena, kar je med drugim tudi posledica rahle prevlade priseljencev nad priseljenkami. V splošnem je starostna sestava prebivalstva Slovenije neuravnotežena in spominja na obliko drevesne krošnje. Če podrobneje pogledamo starostno porazdelitev, opazimo, da se prvi večji prelom pojavi med starostnima skupinama od

Starostno-spolna piramida prebivalstva Slovenije po popisu leta 2002.

Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu po spolu v obdobju med letoma 1958 in 2004.

Zaradi zmanjševanja rodnosti je otroškega vrveža na ulicah vse manj.

55 do 59 in od 50 do 54 let. Ta prelom ponazarja učinke povojnega »bejbibuma«, ki se je kot posledica odlaganja rojstev zaradi vojne vihre odrazil v višji rodnosti na koncu štiridesetih in začetku petdesetih let 20. stoletja. Starostne skupine so potem nekako uravnotežene, nov prelom pa se pojavi med starostnimi skupinama od 20 do 24 in od 15 do 19 let. Prebivalstvo v najmlajših štirih petletnih skupinah začne po petletkah številčno strmo nazadovati, kar na eni strani kaže na zmanjšan obseg rojevanja in odrekanje rojevanju, na drugi pa na njegovo časovno odlaganje. To je tudi neposredna posledica zmanjšanja rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva.

Starostno sestavo je mogoče predstaviti tudi s pomočjo razmerij med velikimi starostnimi skupinami prebivalstva. Eden od kazalnikov teh razmerij je indeks starosti, ki ga ponazarja razmerje med prebivalstvom, stari 65 let in več, in prebivalstvom, mlajšim od 15 let, pomnoženo s 100 (zemljevid 6).

Indeks starosti se je med zadnjima popisoma zelo povečal. Primerjava vrednosti indeksov starosti za podatke obeh popisov kaže, da se je ob upoštevanju enake metodologije za oba popisa, vrednost s 53,6 leta 1991 povečala na 96,3 leta 2002. Tudi to kaže na pospešeno staranje slovenskega prebivalstva. Če je bilo na 100 mladih leta 1991 le 54 starih, jih je bilo leta 2002 že 96. Ker bodo v skupino starih začele prehajati iz leta v leto številčneje generacije, se bo brez korenitega demografskega zasuka ta težnja še nadaljevala in sčasoma dosegla danes nepredstavljuje razsežnosti.

Tako indeks starosti kot drugi kazalniki starostne sestave prebivalstva kažejo zgolj temeljna prebivalstvena razmerja, pri njihovem pojasnjevanju pa so lahko celo zavajajoča, saj le malo povedo o prebivalstveni dinamiki. Tako je

na primer na zemljevidu 6 opazno, da ima denimo Velenje, ki mu tako radi rečemo najmlajše slovensko mesto, sicer zelo ugoden indeks starosti, zemljevida 4 in 5 pa razkrivata, da ima glede na slovensko povprečje tudi sorazmerno majhen delež mladega, še bolj pa starega prebivalstva. To kaže na izrazito prevlado prebivalstva srednjih let, ki se, glede na svojo številčnost, skrčeno obnavlja, kar kažejo tudi zemljevidi od 7 do 11. Indeks starosti je zato ugoden zlasti na območjih z višjo reprodukcijo prebivalstva in na območjih novejši suburbanizacije, manj ugoden pa je v večjih urbanih središčih ter na perifernem in obmejnem podeželju (zemljevid 6).

Pri ostarevanju slovenskega prebivalstva ima pomembno vlogo tudi podaljševanje življenja. Pričakovano trajanje življenja za oba spola nekoliko zaostaja za evropskim povprečjem. Verjetnost trajanja življenja prek osemdeset let je značilna za slovenske deklice, rojene po letu 2000. V primerjavi z ostalo Evropo je za Slovenijo še vedno značilna velika razlika v pričakovanem trajanju življenja med moškimi in ženskami. Vrednosti za moške so med najnižjimi na stari celini.

Spolna sestava

Spolna sestava prebivalstva je številčno razmerje med moškim in ženskim prebivalstvom. Prikazuje se s številom moških in žensk, z deležem moških in žensk v skupnem številu prebivalcev in z različnimi koeficienti (Perko 1998č, 152).

Slovenija je glede na razmerje med številoma žensk in moških dokaj uravnotežena država. Čeprav je žensk nekoliko več, se vsako leto rodi za 6 do 7% več dečkov kot deklic. Zaradi višje starostno-specifične umrljivosti moških, zlasti

v mlajših generacijah, v določeni starosti število žensk preseže število moških. V Sloveniji se to zgodi približno okrog petdesetega leta starosti. To bi se sicer zgodilo že v nižji starosti, vendar je zaradi nekoliko višjega deleža moških med priseljenim prebivalstvom ta starostna meja nekoliko višja. Višje starostno-specifične stopnje umrljivosti moških v mlajšem življenjskem obdobju hkrati pomenijo, da v starejših starostnih skupinah prebivalstva prevladujejo ženske, v mlajših pa moški.

Nesorazmerje v zastopanosti spolov ima lahko pomembne vplive na druge sestave prebivalstva. Zlasti pomembno lahko vpliva na možnosti vzpostavljanja partnerskih zvez, ki so še vedno temelj rodnosti oziroma reprodukcije prebivalstva. Med večjimi slovenskimi naselji je delež moških več kot polovičen le v Velenju. Območja opaznejšega nesorazmerja med spoloma v korist moških so predvsem tradicionalna izselitvena območja z izrazitejšim izseljevanjem žensk, ki so se primožile na drugo stran državne meje ali v večja urbana središča (zemljevid 3). Eno izmed najbolj izrazitih so Brkini, od koder je mnogo žensk odšlo v Trst in obmorska mesta v Slovenski Istri.

Rodnost

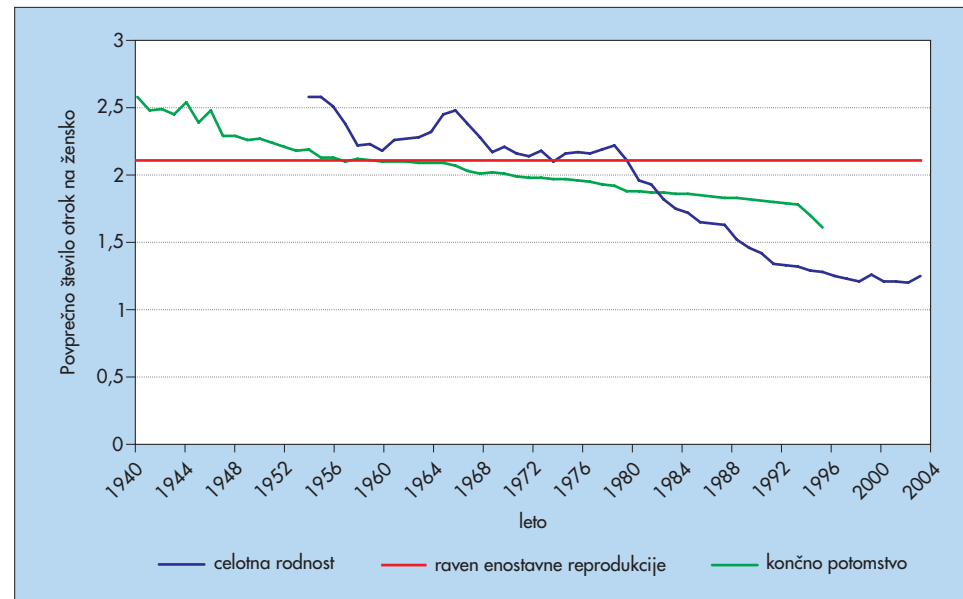
Naravno spreminjanje števila prebivalcev določata rodnost ali nataliteta in umrljivost ali mortaliteta. Rodnost je število živorojenih otrok v nekem časovnem obdobju (običajno enem letu) v neki prostorski enoti (na primer državi). Izrazimo jo lahko tudi s stopnjo rodnosti, to je razmerjem med številom živorojenih otrok in skupnim številom prebivalcev. Običajno jo pomnožimo s 1000; v tem primeru jo izražamo v promilih in pove število živorojenih otrok na 1000 prebivalcev (Perko 1998c, 270; Šircelj, Kladnik 1998, 132).

Kot mero rodnosti lahko uporabljamo tudi podatek o celotni rodnosti. Le to izračunamo iz starostno-specifičnih stopenj splošne rodnosti, to je števila živorojenih otrok na 1000 žensk določene starosti v koledarskem letu. Celotno rodnost izračunamo tako, da seštejemo enoletne starostno-specifične stopnje rodnosti (za ženske v starosti 15 do 49 let) in seštevke delimo s 1000. Dobljena vrednost je hipotetično povprečno število živorojenih otrok na žensko v celnem rodnem obdobju.

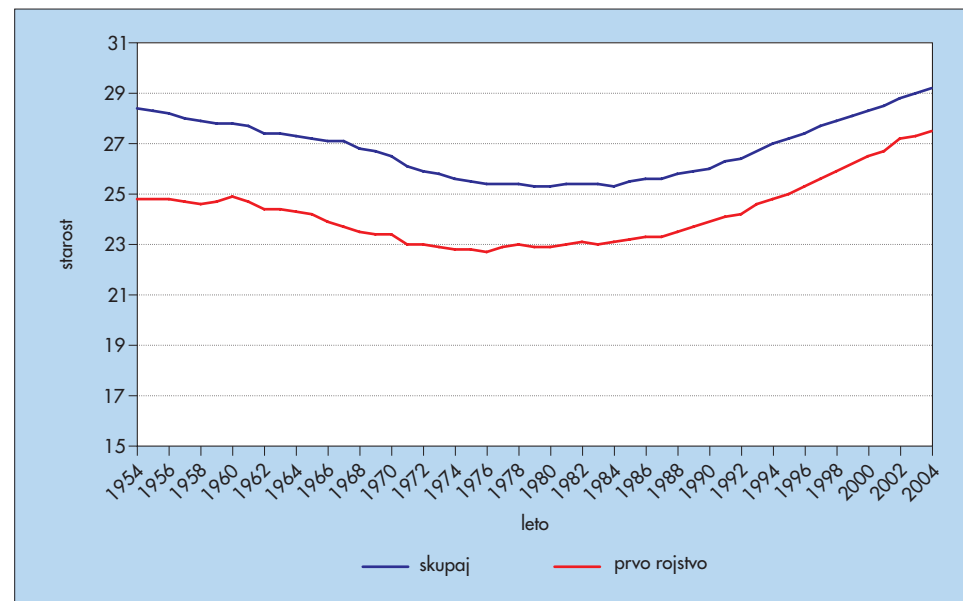
V večini Evrope se je rodnost zmanjšala pod samoobnovitveno raven, kar pomeni kvantitativno mejo za vstop v drugi demografski prehod. Mejna vrednost, ki naj bi še zagotavljala ustrezno raven generacijske reprodukcije, je približno 2,1 otroka v rodnem obdobju ženske.

Časovni presledek med začetkoma izrazitega nazadovanja umrljivosti in nazadovanja rodnosti imenujemo prvi demografski prehod. Za to obdobje je značilna visoka naravna rast prebivalstva. Za zmanjšanje umrljivosti je bilo na območju Slovenije potrebnih okrog 60 let in za zmanjšanje rodnosti okrog 40 let. Prvi demografski prehod se je končal v šestdesetih letih 20. stoletja in je bil krajši kot v večini evropskih držav. Nasprotno je za drugi demografski prehod značilna nizka ali celo negativna naravna rast, tako zaradi majhne rodnosti kot zaradi večje umrljivosti, saj prebivalstvo na začetku drugega demografskega prehoda spada v tip starega prebivalstva. Za obdobje drugega demografskega prehoda so značilni naslednji pojavi: upadanje števila rojstev, naraščanje starosti matere ob rojstvu prvega otroka in naraščanje deleža žensk, ki ne rodijo nobenega otroka.

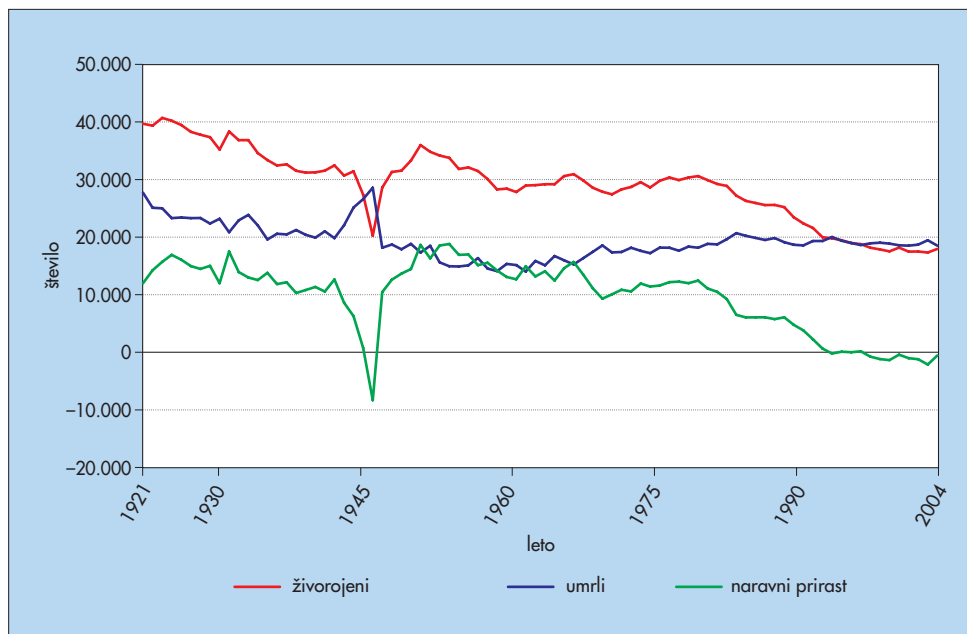
Po demografskih gibanjih je Slovenija že dolgo podobna večini evropskih držav, zlasti pri rodnosti. Po demografski regionalizaciji spada naša država v skupino južnoevropskih

Primerjava končnega potomstva in celotne rodnosti v obdobju med letoma 1940 in 2004.

Povprečna starost matere ob rojstvu otroka v obdobju med letoma 1954 in 2004.

Naravno spreminjanje števila prebivalcev v obdobju med letoma 1921 in 2004.

držav. Po tipu oblikovanja družin (starost ob poroki, starost ob rojstvu prvega otroka, število otrok) se Slovenija skupaj s Portugalsko, Španijo, Malto in Grčijo uvršča v drugo skupino. V prvi od štirih skupin so večinoma države severne in zahodne Evrope, kjer rojstva že nekaj časa zaostajajo za samoobnovitveno ravnijo. Tudi v drugi skupini se je že začelo obdobje rodnostnega primanjkljaja. V tretji skupini so nekatere srednjeevropske in vzhodnoevropske države s podobnimi demografskimi značilnostmi kot države prvih dveh skupin, a z drugačno dediščino družbenogospodarskih odnosov. V četrti skupini so države, kjer še ni prišlo do zmanjšanja rojstev pod samoobnovitveno raven. To skupino sestavljajo Albanija, Turčija, Irska in Islandija (Josipovič 2004, 11). Zameki prostorskih razmerij in regionalnih razlik na področju rodnosti v Sloveniji segajo

že stoletje v zgodovino, regionalne posebnosti pa so bile bolj ali manj izražene že kmalu po 2. svetovni vojni, ko se je število živorojenih v Sloveniji v povprečju že zmanjšalo pod raven 2,1 otroka na žensko, ki še zagotavlja obnavljanje prebivalstva v enakem obsegu (Šircelj 1998). Proti koncu 20. stoletja so se razmere na področju rodnosti v Sloveniji le še zaostrovale, kar našo državo ne izvzema iz splošnih trendov zniževanja rodnosti v industrijsko razvitejših delih sveta. Slovenija je glede ravni rodnosti že več kot desetletje na evropskem in svetovnem dnu. Celotna rodnost že od leta 1981 dalje ne dosega zadostnih vrednosti za generacijsko obnavljanje. Zadnja leta se giblje okrog števila 1,2 otroka na žensko, kar zagotavlja le slabe tri petine potrebnega letnega števila živorojenih, da bi generacije rojenih nadomestile tiste, ki rojevajo. Leto 1980 je tudi

sicer izrazita prelomnica, ko se je rodnost zmanjšala pod samoobnovitveno raven že v več kot polovici evropskih držav.

Celotna rodnost in število živorojenih otrok v Sloveniji se zmanjšujeta že skoraj celo stoletje (Šircelj 2006). V sedemdesetih letih 20. stoletja je bilo mogoče zaznati zastoj tega trenda. Pravi odgovor pri pojasnjevanju stagnacije oziroma rahlega večanja celotne rodnosti v tem obdobju moramo iskati v časovnem prerazporejanju rojstev. Zmanjševanje povprečne starosti žensk ob prvem rojstvu je za kratek čas sicer dvignilo vrednost celotne rodnosti, vendar je bilo končno število živorojenih manjše kot pri starejših generacijah. Posledica tega je bila, da se je po letu 1980, ko je bil obseg rojevanja približno na vrednosti enostavnega obnavljanja generacije, rodnost začela naglo zmanjševati. Do zmanjševanja starosti žensk ob rojevanju je prišlo predvsem zaradi postopne sekularizacije družbe, odmikanja od nekaterih tradicionalnih vrednot in norm, močne urbanizacije in deagrarizacije, socialistične politike enakosti spolov v smislu zaposlovanja, kar je ženskam omogočalo samostojnost oziroma ekonomsko neodvisnost od moškega ali družine. Do neke mere se je izboljšalo tudi izobraževanje, vendar je bila pri prebivalstvu v ospredju zgodnja ekonomska samostojnost. Socialistična družbena ureditev je omogočala skoraj univerzalno zaposlovanje. Na ta način se je dosegala zelo zgodna zaposlitev, ki je ob dostopnosti stanovanj omogočala hitro osamosvajanje in zgodnje ustvarjanje družine.

Priseljevanje z drugih območij nekdanje Jugoslavije v Slovenijo, ki je bilo še posebej močno v drugi polovici sedemdesetih let 20. stoletja, ni pomembneje vplivalo na dvig rodnosti, kot se to pogosto zmotno domneva. Priseljene ženske, ki so bile večinoma v dvajsetih letih starosti, so sicer prvega otroka rodile v povprečju

mlajše kot Slovenke, kar je za krajši čas dvignilo povprečno vrednost rodnosti, vendar se njihova končna stopnja rodnosti od Slovenk ni bistveno razlikovala, pogosto je bila celo nižja od lokalnih ali regionalnih vrednosti.

Celotna rodnost se je ob stagnaciji v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja že v prvi polovici osemdesetih let naglo zmanjšala, kar je v nasprotju s takratnim naglim povečevanjem števila priseljencev. Ker je priseljevanje skokovito naraščalo, rodnost pa se je kljub temu zmanjševala, je priseljevanje na splošno povzročilo strmejši preskok v drugi demografski prehod. Da priselitve dejansko niso mogle zaustaviti demografskega prehoda, kažejo tudi podatki o obsegu končnega potomstva priseljenk, ki je manjši kot pri Slovenkah.

Rodnost se je v osemdesetih letih 20. stoletja začela izrazito zmanjševati. K temu so pripomogli podaljševanje izobraževanja, poznejše zaposlovanje in osamosvajanje žensk od izvornih družin, čedalje večje težave pri pridobitvi stanovanja in še vrsta drugih dejavnikov. Za razliko od obdobja pred letom 1980 se je pojavil tudi problem rastoče brezposelnosti, tudi pri mlajšem prebivalstvu, ki je iskalo prvo zaposlitev. Nenazadnje je treba omeniti tudi spremembe v vrednostnem sistemu, tako v družbi kot pri posamezniku. Le-ta se je v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja izrazito spremenil v smer določene osebnosti, materialne varnosti in poudarjene individualnosti, kar se je odrazilo v spremenjeni strategiji mladega prebivalstva pri oblikovanju družine. Vse to se je odrazilo zlasti v manjšem deležu poročenih, poznejšem poročanju ali oblikovanju zunajzadružinskih zvez in manjšem številu otrok, kar je vplivalo na izrazitejšo odlaganje rojstev. Ta premik so še pospešile družbene zahteve po čedalje višji izobrazbi, ki se v vsej svoji razsežnosti kažejo v zadnjih nekaj letih. Daljše

MATEVZ LENARČIČ

izobraževanje je prispevalo k še večji odvisnosti mladih od izvornih družin, pospremljeni z vsesplošnimi težavami ob pridobivanju stalne zaposlitve in lastnega stanovanja.

Krepitev tržnih odnosov ter povečano gospodarsko in družbeno razslojevanje so žensko delovno silo prizadeli bolj kot moško. Zlasti opazna so plačna in zaposlitvena neskladja med moškimi in ženskami. S tem se reprodukтивna kriza le še pogloblja. Odlaganje rojstev vodi v čedalje večjo povprečno starost ob rojevanju, kar povzroča tudi zmanjšano število rojenih otrok na žensko. Reprodukтивne težave s starostjo naraščajo, s tem pa se povečujejo stresni dejavniki (Pinter et al. 2003). Zdajšnje razmere se bodo verjetno še zaostriale, saj brez vzpodbudnih ukrepov demografske politike ne more priti do sprememb vse dotlej, dokler se prebivalstvo na nove razmere ne privadi.

Zaradi staranja prebivalstva in zmanjševanja rojstev je sredi devetdesetih let 20. stoletja umrljivost presegla rodnost. Rahlo naraščanje skupnega števila prebivalcev je povezano s priseljivanjem, zlasti z jugovzhoda Evrope, ki je po razpadu nekdanje Jugoslavije skoraj povsem zamrlo, po letu 2000 pa se znova krepi.

V Sloveniji na področju rodnosti še vedno potekata dva pomembna procesa. Na eni strani se posebej po letu 1980 povečuje starost mater ob rojstvu otrok, ki je posledica časovnega odlaganja rojstev v višjo starost. Vzporedno s tem poteka tudi splošno zmanjševanje števila potomcev. Oba procesa sta razvidna tudi iz zemljevidov 8 do 11. Vrednosti obsega potomstva na ravni naselja se namreč po starosti močno razlikujejo. Če je pri skupini žensk, starejših od 60 let, najvišji razred z vrednostjo več kot 3,2 (zemljevid 11), se že pri naslednji starostni skupini žensk (med 40 in 59 let) meja vrednosti najvišjega razreda zmanjša na 2,8 (zemljevid 10). Za to starostno skupino lahko rečemo,

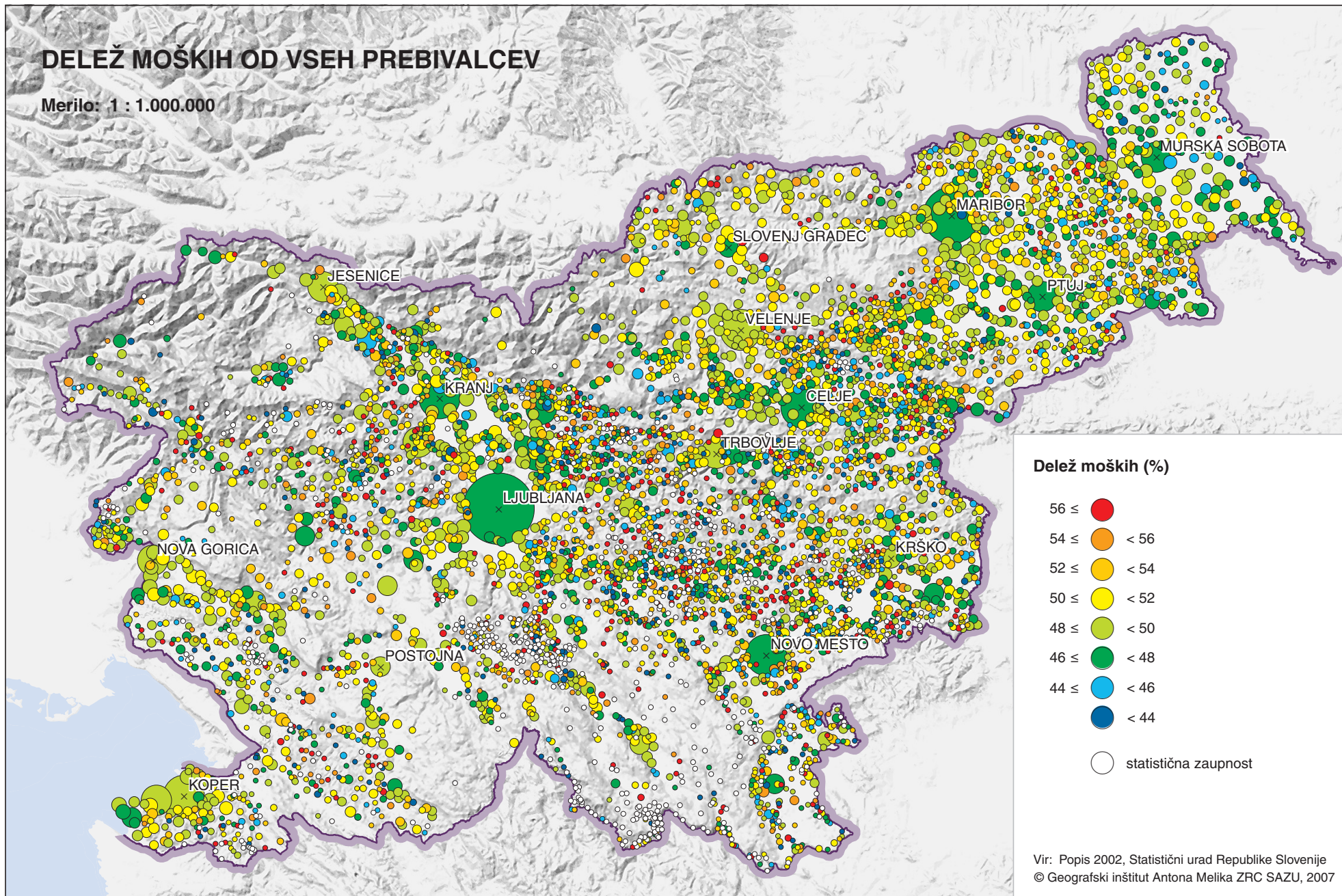
da je bolj ali manj sklenila z rojevanjem otrok, saj ženske po štiridesetem letu starosti rodijo manj kot 5 % od vseh otrok. Da obseg potomstva ne bo mogel doseči teh vrednosti, lahko sklepamo na podlagi vrednosti obsega potomstva v starostni skupini žensk med 20 in 39 leti, saj mejna vrednost najvišjega razreda dosega le še 1,8 otroka na žensko (zemljevid 8).

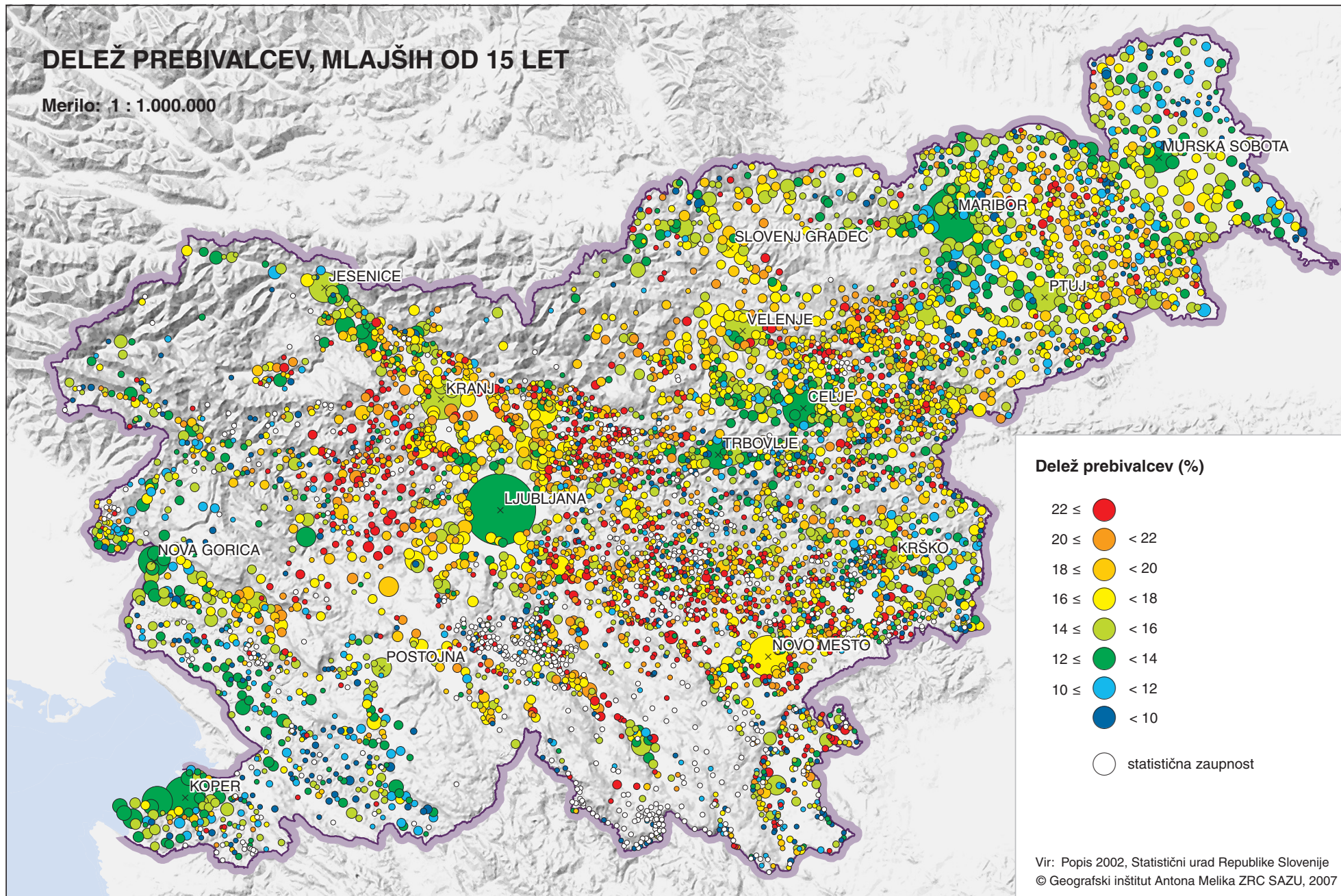
Našteti primeri kažejo skrajne vrednosti, značilne za manjša naselja, v katerih pa ne živi velik delež prebivalstva Slovenije. To pomeni, da še vedno obstajajo obsežna območja prebivalstvenih presežkov, vendar so ti številčno prešibki, da bi tako kot v preteklosti v zadostni meri oskrbovali prebivalstveno precej večja urbana in urbanizirana naselja. Glavna območja sorazmerno velike rodnosti se v obliki polmeseca raztezajo zahodno in južno ter vzhodno od ljubljanske aglomeracije. Značilna so za Škofjeloško, Idrijsko in Rovtarsko hribovje, Bloke, Suho krajino in osrednjo Dolenjsko. Naselja z razmeroma veliko rodnostjo so tudi v drugih reliefno bolj razgibanih območjih, na primer na Pohorju, v Halozah in osrednjem delu Slovenskih goric, vendar pa se tam pojavljajo manj zgoščeno (zemljevidi 8 do 11).

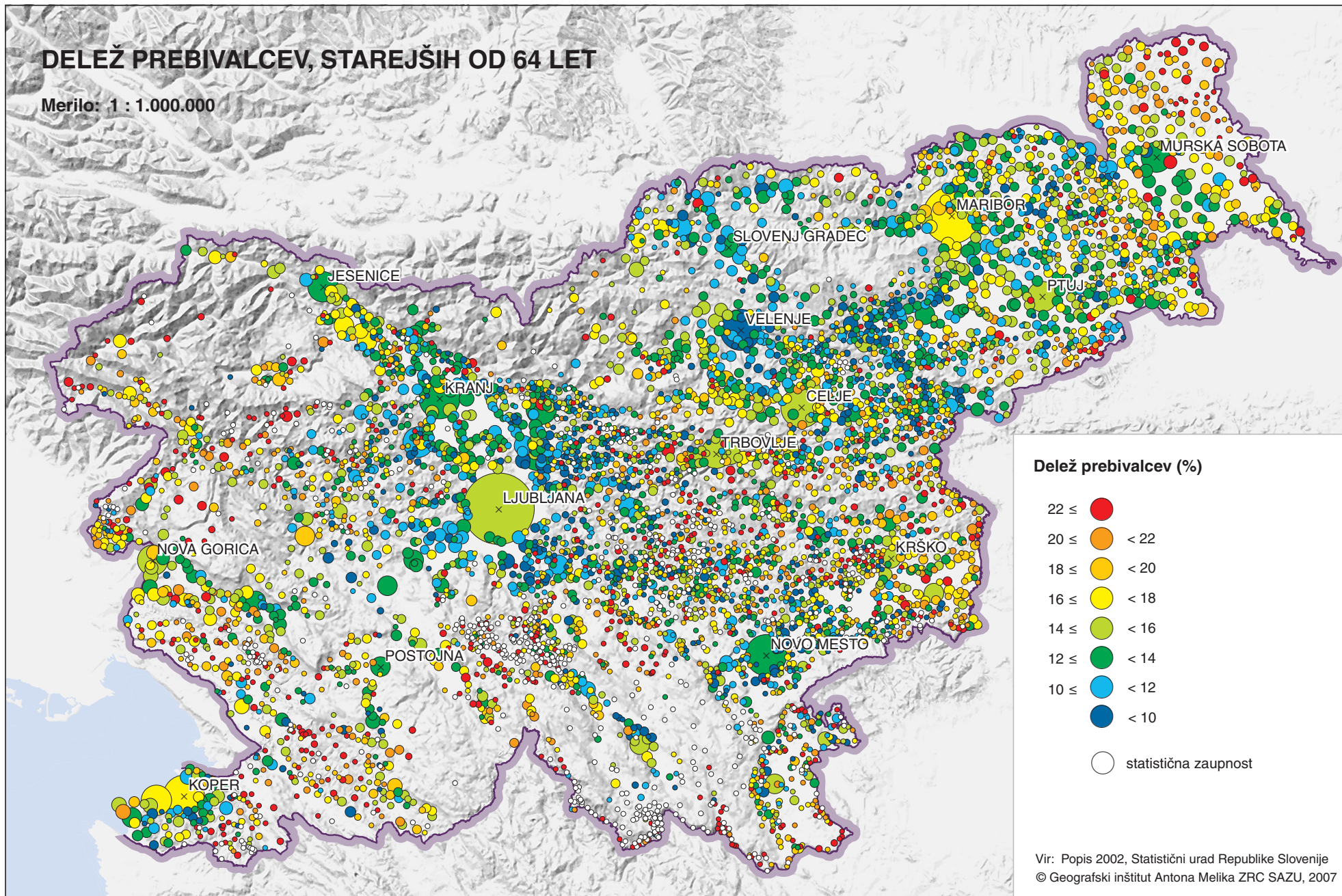
Zemljevid 11 razkriva, da je na določenih območjih rodnost žensk, rojenih pred 2. svetovno vojno, že pod ravnijo enostavne reprodukcije, kar pomeni, da so rodile manj otrok, kot bi jih bilo treba za lastno nadomestitev. Razmeroma nizka rodnost, izražena s končnim potomstvom žensk, starih več kot 60 let, je poleg urbanih in urbaniziranih območjih tudi na mnogih nižinskih in obmejnih območjih, ki niso nujno urbanizirana. Na obmejnih območjih se nižja rodnost pogosto ujema s prisotnostjo narodnostnih in verskih manjšin (na primer Madžari in protestanti v Prekmurju). Dejavnika urbanosti, ki se v literaturi ob modernizaciji in industrializaciji največkrat omenja kot temeljni dejavnik zmanjševanja

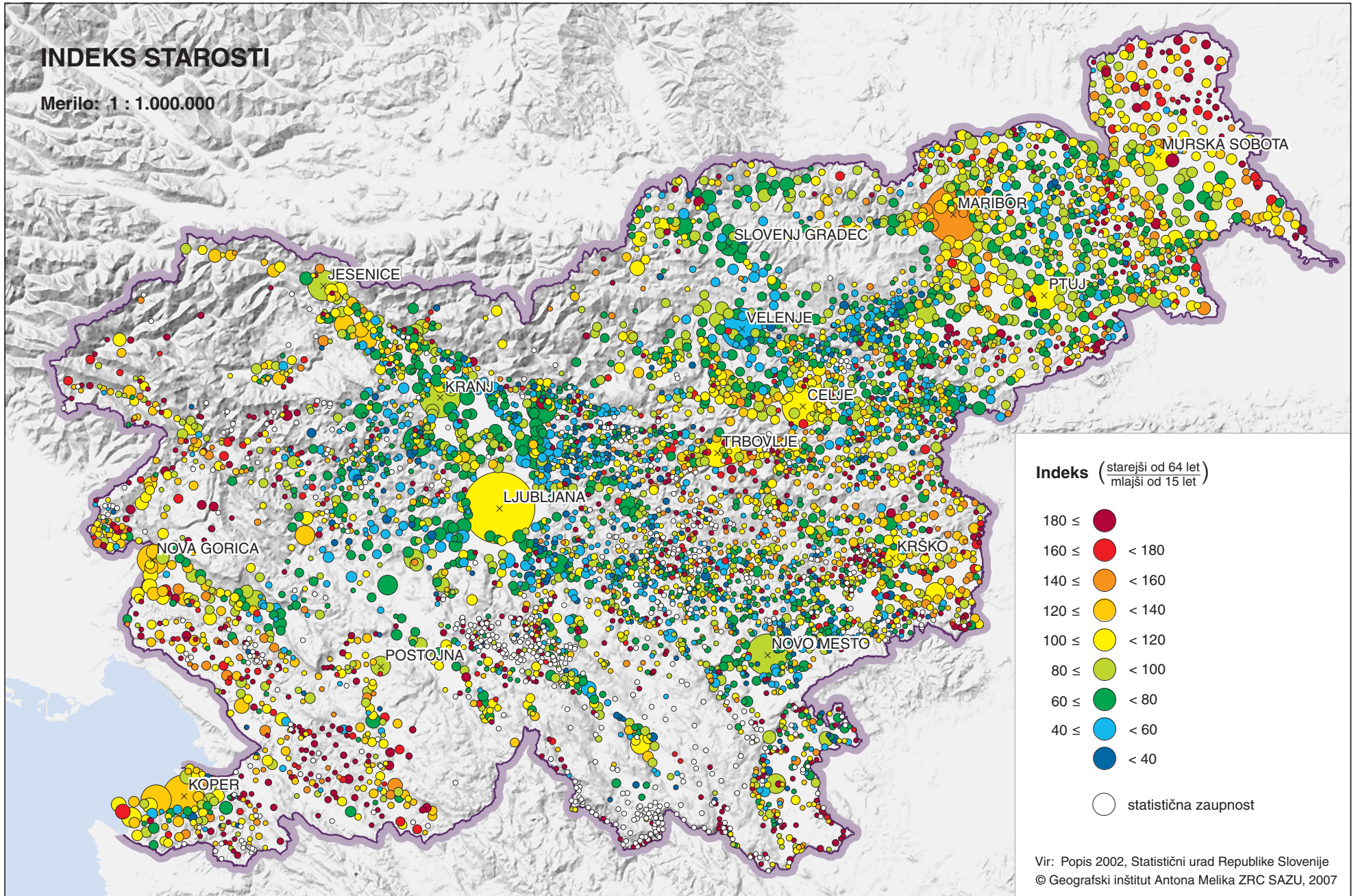
rodnosti in s tem demografskega prehoda, ne smemo obravnavati ločeno od njegove geografske razsežnosti. Njegove dejanske prostorske razsežnosti se razkrijejo šele z umestitvijo v konkretno geografsko okolje, kar je rzvidno tudi iz niza zemljevidov.

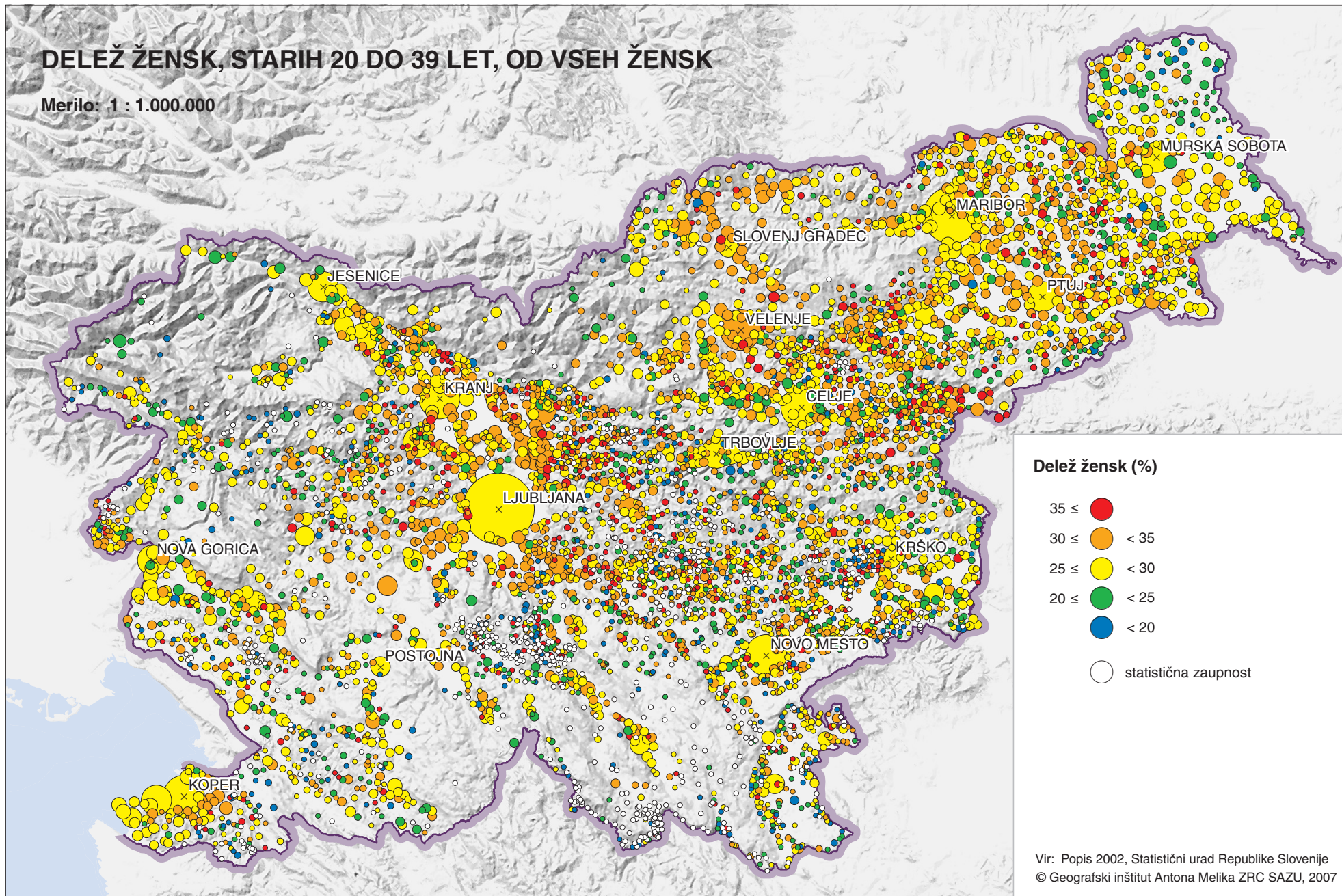
Damir Josipovič, Peter Repolusk

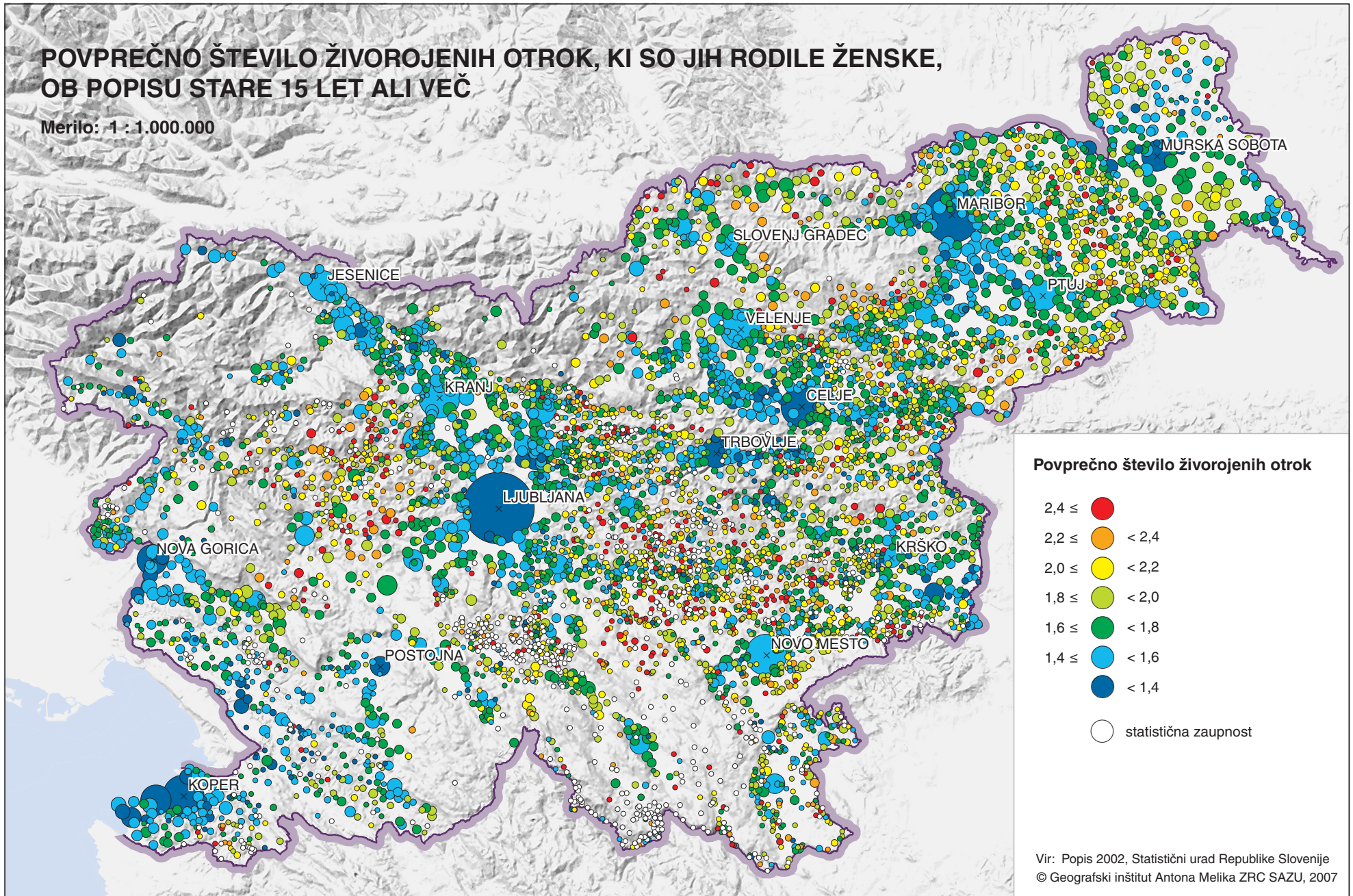

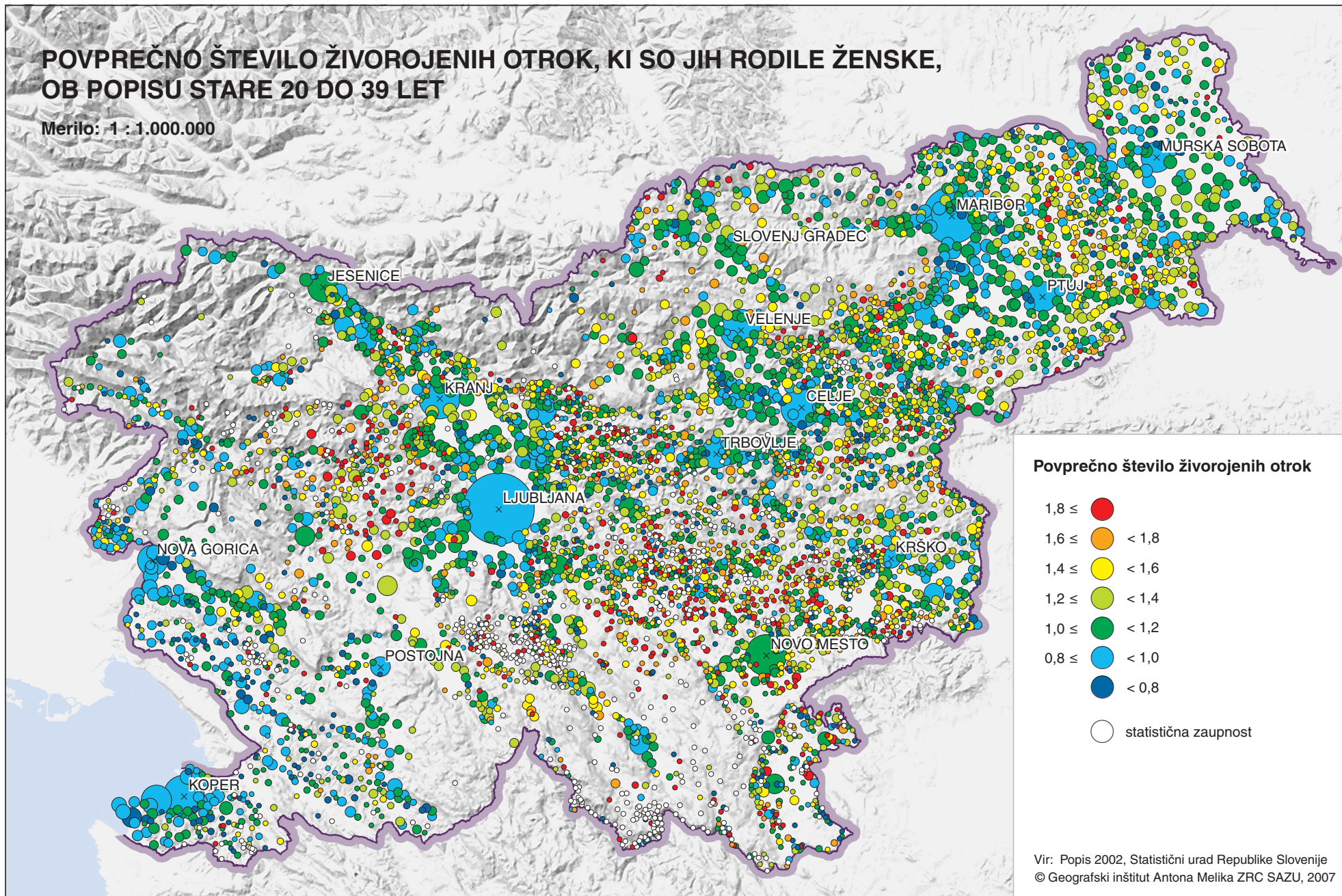

POVPREČNO ŠTEVILO ŽIVOROJENIH OTROK, KI SO JIH RODILE ŽENSKE, OB POPISU STARE 15 LET ALI VEČ

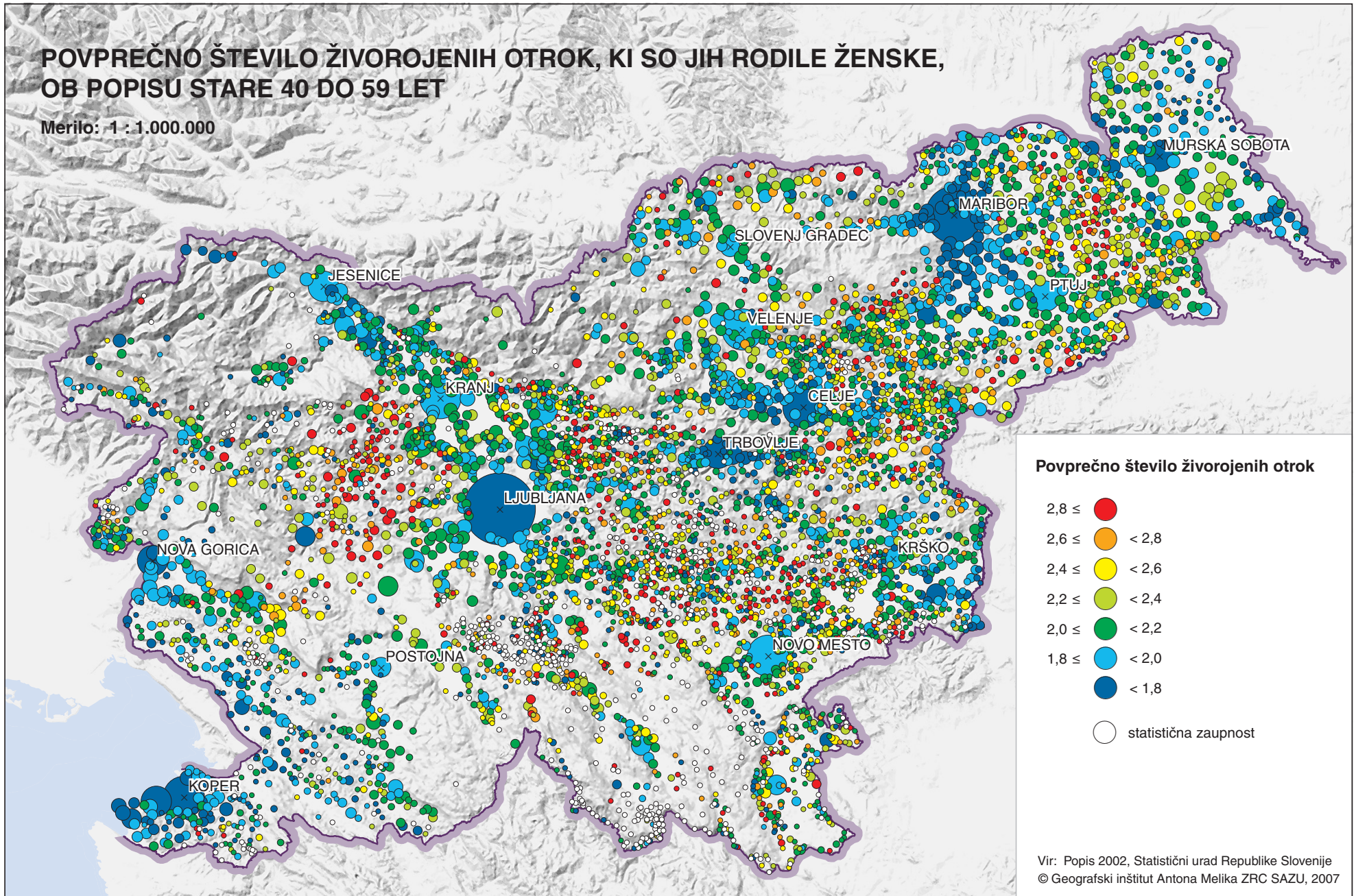
Merilo: 1 : 1.000.000

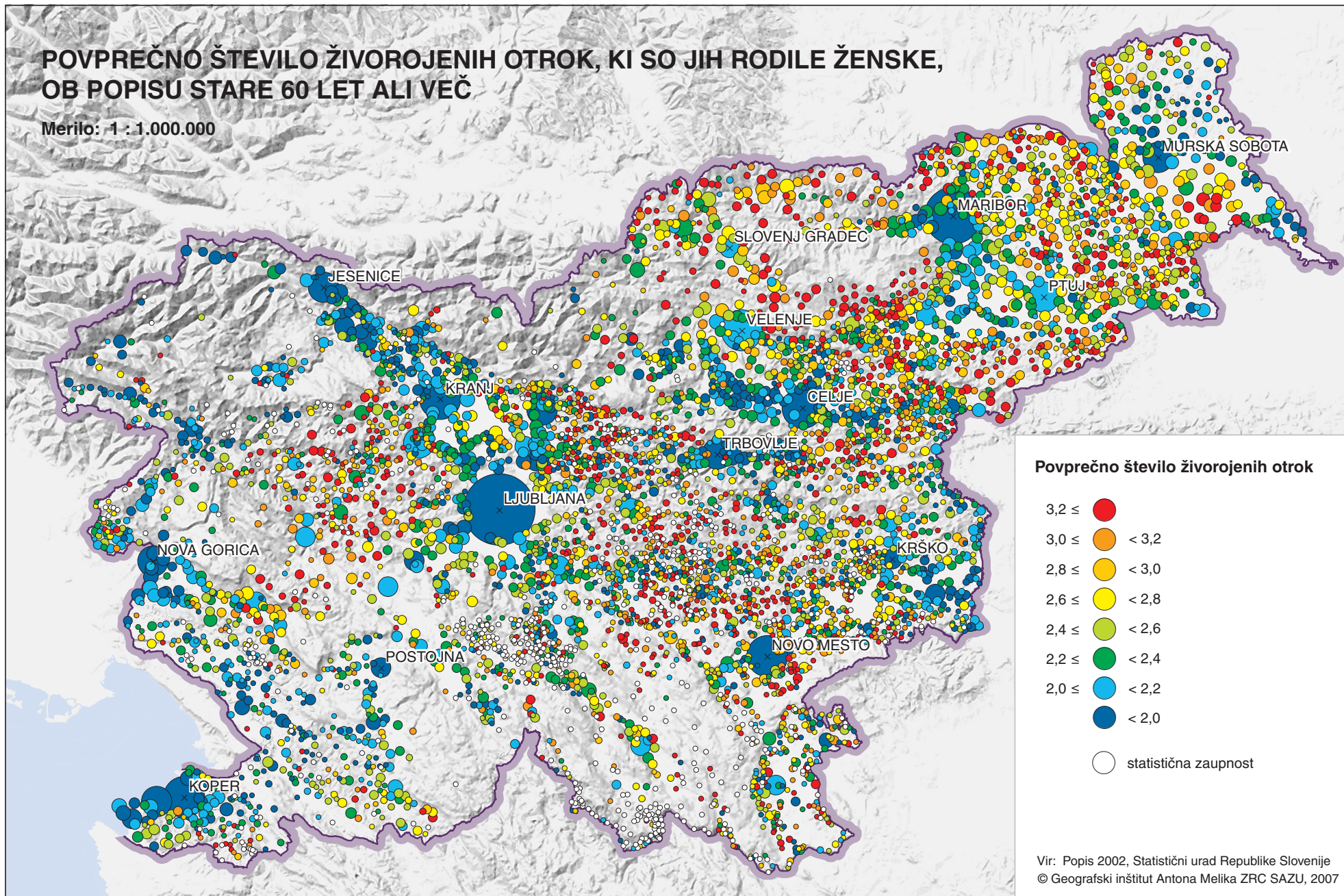

POVPREČNO ŠTEVILO ŽIVOROJENIH OTROK, KI SO JIH RODILE ŽENSKE, OB POPISU STARE 40 DO 59 LET

Merilo: 1 : 1.000.000

An aerial topographic map of a mountainous region, showing a complex network of ridges, valleys, and a river system. The terrain is rendered in shades of brown and tan, with a prominent river winding through the center. The map is overlaid with a grid of latitude and longitude lines.

DRUŽINE IN GOSPODINJSTVA

Značilnosti družin v Sloveniji

Družina je lahko par brez otrok (ti so se že odsečili ali pa jih partnerja sploh nista imela) ali par z otroki. Za družino ni pomembno, da sta ženska in moški poročena. Družino sestavlja tudi samo en starš z vsaj enim otrokom, ki živi skupaj z njim. Otrok je oseba toliko časa, dokler živi s starši in si ne ustvari svoje družine, oziroma dokler ne zapusti doma. Pri tem pa ni pomembno, koliko je star. Tako je na primer sedemdesetletnik, ki živi z mamo, statistično otrok, petletnik, ki zaradi različnih razlogov živi s starimi starši, pa ni član družine. Tudi brat in sestra, ki živita skupaj brez staršev, statistično ne sestavljata družine. Če v gospodinjstvu živijo tri generacije (babica, mati, hči), družino sestavljata mlajši članici (mati in hči).

Ob popisu leta 2002 so našli 555.945 družin. Povprečna družina je štela 3,1 člana, v družinah pa je živelo 87% prebivalcev Slovenije. Samo 2,4% veččlanskih gospodinjstev nima družine. Več kot polovico družin (53%) so predstavljali poročeni pari z otroki. Drugi najštevilčnejši tip so zakonski pari brez otrok, sledijo družine mater z otroki in šele nato družine zunajzakonskih partnerjev. Te še vedno predstavljajo le 5% družin, vendar se je njihovo število od popisa leta 1991 najbolj povečalo in njihov delež narašča. Ker je v zadnjih letih že več kot tretjina drugorojencev rojenih materam, ki niso sklenile zakonske zveze, in ker je življenje v zunajzakonskih skupnostih vsevropski pojav, lahko pričakujemo, da se bo njihovo število še povečevalo. Družine zunajzakonskih partnerjev brez otrok in očetov z otroki so še vedno redke; med stotimi sta takšni samo dve.

Navadno v enem gospodinjstvu živi ena družina. Le na Murski ravnini in na Goričkem so v primerjavi z drugimi območji pogostejša

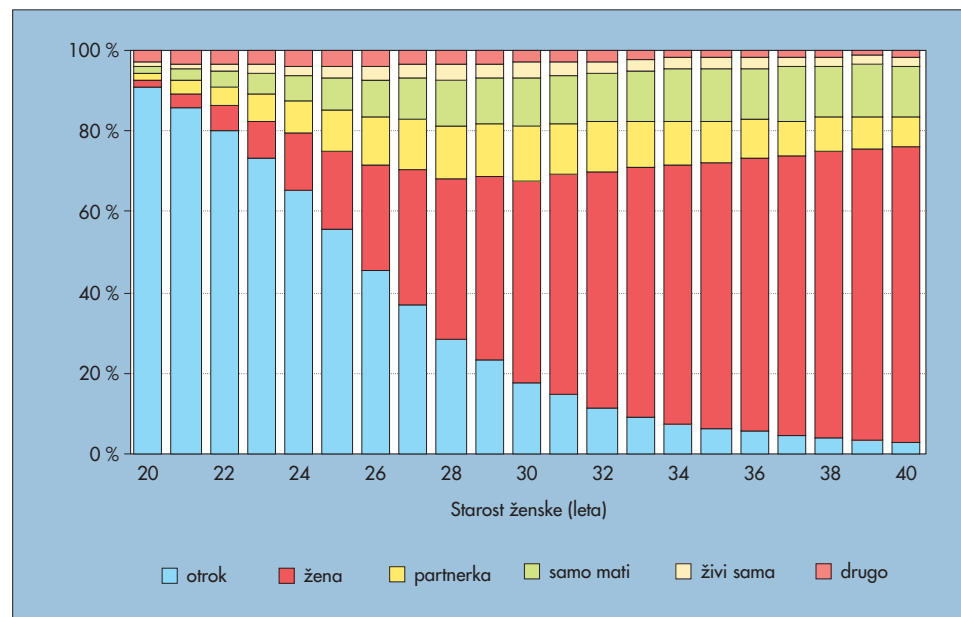
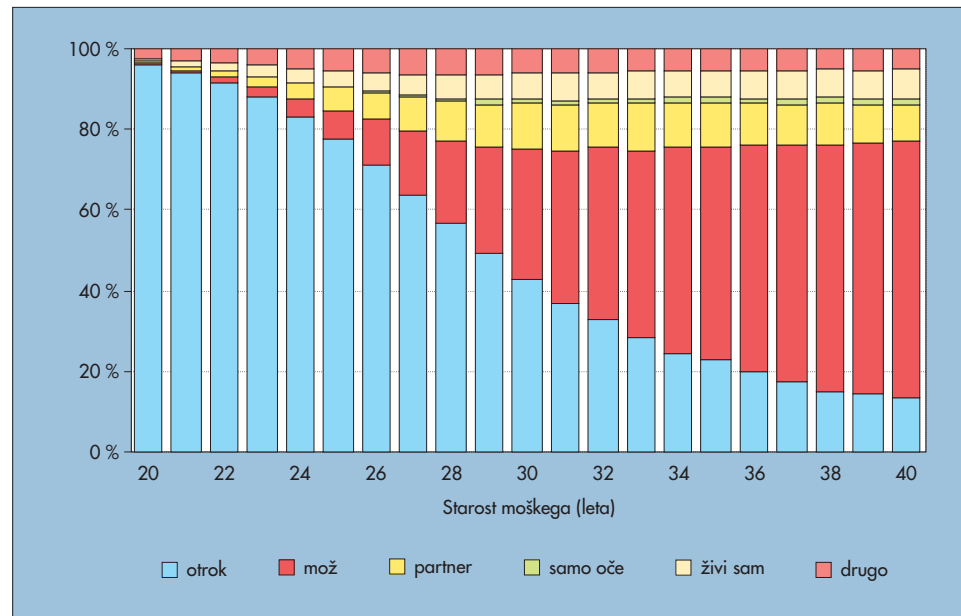
gospodinjstva, v katerih živijo družine različnih generacij (na primer stara starša, otrok z družino, vnuk z družino). V pomurski statistični regiji je večgeneracijsko vsako dvanajsto gospodinjstvo.

Razvojni trendi družin

Med popisoma leta 1991 in 2002 lahko v razvoju družin zaznamo naslednje trende:

- število družin se povečuje, njihova velikost pa zmanjšuje;
- število družin zakonskih parov upada (skupno število družin zakoncev/partnerjev je ostalo skoraj nespremenjeno, prišlo je le do prerazporeditve med tipi družin; družine poročenih parov vedno bolj nadomešča neformalna oblika družinske skupnosti, to je zunajzakonska skupnost);
- število enostarševskih družin se povečuje in predstavljajo že skoraj petino vseh družin;
- povečuje se število družin brez otrok;
- število otrok v družinah se zmanjšuje, povprečna starost otrok pa povečuje, ker se podaljšuje obdobje šolanja in ker mladi čedalje pozneje odhajajo od doma.

Razlogov za povečevanje števila družin brez otrok je več. Najpomembnejša sta gotovo staranje prebivalstva oziroma faza življenjskega cikla družine, ki jo imenujemo zoženje družine (po odhodu zadnjega otroka), in poznejše vstopanje mladih v družinsko življenje. Dandanes otroci velikih povojnih generacij staršev sicer pozneje zapuščajo izvorno družino kot nekoč, vendar je obdobje zožene družine daljše, ker se močno podaljšuje življenjska doba prebivalstva, ker je otrok manj in ker ženske ne rojevajo več do konca svojega fertilega obdobja. Večino družin brez otrok predstavljajo starejši poročeni pari, pri čemer je v polovici družin vsaj

Pri starših živi še dobra polovica fantov (zgoraj) in deklet (spodaj), starih od 25 do 29 let.

en zakonec starejši od 64 let. Območja večje zgoščenosti družin brez otrok so Zasavje, Podravje, zlasti v širšem zaledju Maribora, jugozahodna Slovenija in v manjši meri Zgornjesavska dolina (zemljevid 12).

Podatki javnomnenjskih raziskav kažejo, da sta pri slovenski mladini družina in družinsko življenje na vrhu lestvic vrednot (Ule, Kuhar 2003, 100). Ne glede na to, da si mladi večinoma želijo imeti vsaj enega, če ne več otrok, so rezultati teh raziskav v nasprotju z dejanskim stanjem na področju družinske skupnosti in rodnosti. Delež otrok, ki še živijo v svoji izvorni družini, se s starostjo sicer zmanjšuje, vendar pa se začetek življenja v svoji družini vedno bolj odmika v pozna dvajseta in zgodnja trideseta leta. Številni mladi zaživijo v zunajzakonski skupnosti, ki je manj obvezujoča, preden, če sploh, formalno sklenejo zakonsko zvezo. Ta korak storijo vedno pozneje in vedno redkeje.

Spremembe, povezane s sklepanjem porok, so se v Sloveniji začele sredi sedemdesetih let 20. stoletja (Šircelj, Žnidaršič 2005, 46). V zadnjih treh desetletjih se je število porok več kot prepolovilo. Tako se med tisoč prebivalci, starejših od 18 let, letno poroči samo še osem oseb. Nevesta, ki se poroči prvič, je v povprečju stara skoraj 28 let, ženin pa je že presegel starost 30 let. Oba sta štiri leta starejša kot leta 1970. Ker se zunajzakonske skupnosti, ne glede na to, da so bile leta 1976 z zakonom izenačene z zakonsko skupnostjo, ne registrirajo, predvsem na podlagi popisa ugotavljamo, da so tisti, ki se odločijo za življenje v zunajzakonski skupnosti, mlajši. Polovica žensk, ki živijo v zunajzakonskih skupnostih, je mlajša od 35 let, polovica moških, ki značilno pozneje vstopajo v družinsko življenje, je mlajša od 45 let.

Medtem ko ima med petindvajsetletnicami svojo družino polovica, med devetindvajsetletnicami pa tri četrtine žensk, kar polovica 29 let starih

moških še vedno živi s starši ali pa se je k njim vrnila. Mladi prebivalci ostajajo najdlje doma v zahodni Sloveniji, zlasti na območjih goriske in obalno-kraške statistične regije. Najbolj zgodaj družino staršev zapuščajo na Koroškem in v zasavski statistični regiji (Šircelj, Žnidaršič 2005, 52). Verjetnost, da se ne poročijo, je največja tam, kjer je največji delež zunajzakonskih rojstev, to je na Koroškem.

Med vsemi tipi družin so najbolj značilno prostorsko razporejene družine zunajzakonskih partnerjev. Te so nadpovprečno zastopane zlasti na Koroškem, kjer delež neporočenih parov od vseh družin prav v vseh občinah presega 10%. V občini Črna na Koroškem je takšna skoraj vsaka peta družina. Veliko večino (80%) teh družin predstavljajo pari z otroki. Več kot dve tretjini partnerjev sta mlajši od 40 let. Tak tip družine je pogost tudi v podravski statistični regiji; razprostira se čez vinorodno območje Slovenskih goric in Haloz. V zahodni Sloveniji je z izjemo občine Idrija pogostnost takih družin bistveno manjša (zemljevida 13 in 14).

Število otrok v družinah

V 77% družinah je leta 2002 živel vsaj en otrok. Vseh otrok je bilo okrog 695.000. Povprečna družina z otroki je štela 3,4 člana. Najštevilčnejše so družine, v katerih so starši poročeni (3,7 člana), sledijo družine, v katerih živijo pari v zunajzakonski skupnosti (3,5 člana); povprečna enostarševska družina pa ima 2,3 člana. Približno polovica (49%) družin ima enega otroka, malo manj (42%) jih ima dva otroka, delež velikih družin, to je družin z vsaj tremi otroki, pa je 9%. Ob popisu so največje družine štete 11 otrok (Žnidaršič 2005).

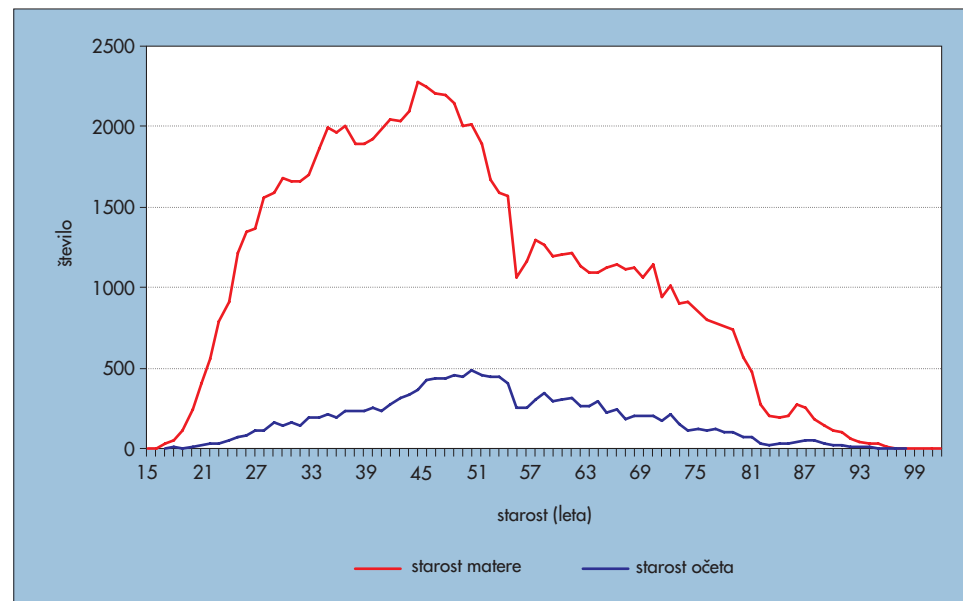
V enajstih letih med zadnjima popisoma se je povečalo samo število družin z enim otrokom.

Najbolj so se zmanjšale družine, v katerih živita dva otroka. Med velikimi družinami se je le malo zmanjšalo število družin s tremi otroki, še zlasti v mestih. Kljub temu velike družine ostajajo značilnost nemestnih naselij. V njih so družine s štirimi otroki enkrat pogostejše, družine s petimi in več otroki pa dvakrat pogostejše kot v naseljih mestnega tipa. Najštevilčnejše družine so v jugovzhodni Sloveniji, v naseljih Škofjeloškega in Posavskega hribovja ter v Vipavski dolini, torej na območjih z najvišjo rodnostjo. Po številu otrok so najmanjše družine na Dravskem polju, v Zasavju in Slovenski Istri. V teh pokrajinah je delež velikih družin še enkrat manjši kot v jugovzhodni Sloveniji, kjer je med vsemi družinami z otroki 12,5% velikih družin (zemljevid 15). Poleg različne rodnosti med posameznimi območji Slovenije vplivajo na število otrok v družini tudi nekateri sociološki dejavniki lokalnega okolja.

Sestava družin po starosti otrok je precej neugodna in je povezana z nizko rodnostjo. Med družinami z otroki je samo v vsaki šesti živela otrok, mlajši od 6 let. Več kot družin s predšolskimi otroki je družin, v katerih so vsi otroci starejši od 25 let; taka je vsaka peta družina z otroki. Najmlajši so otroci v družinah staršev, ki živita v zunajzakonski skupnosti. V povprečju so stari 10 let. Otroci v družini poročenih staršev je v povprečju polnoleten (18 let). Najstarejši je otrok, ki živi samo z enim staršem; v povprečju ima 23 let.

Enostarševske družine

V enostarševskih družinah niso najstarejši le otroci, ampak tudi starši. To je posledica dejstva, da otrok, ki si ne ustvari svoje družine, ostane s staršem in zanj skrbi. Enostarševske družine,

Kar petina mater ali očetov v enostarševskih družinah je starejša od 65 let, slaba polovica pa od 50 let.

v katerih so starši mlajši od 50 let, so značilnejše za velika mestna naselja, medtem ko so v manjših naseljih pogostejše družine, kjer je starš starejši od 65 let. Enostarševske družine predstavljajo slabo petino od vseh družin. V 86 % izmed njih otroci živijo z materjo. Polovica enostarševskih družin je bila nekoč popolnih družin, ki sta jih sestavljala oba starša, vendar je v 32 % taka družina razpadla zaradi smrti zakonca, v dobri petini pa zaradi razveze. Četrtnina staršev ni bila nikoli poročena. Tako kot druge oblike družin so tudi te razširjene po vsej Sloveniji. Največ jih je v naseljih osrednjeslovenske in podravske statistične regije, najmanj pa jugovzhodne (zemljevid 16).

Zakonski stan

Delež prebivalcev, ki se po 24. letu starosti (še) niso poročili, katerih formalni (*de iure*) zakonski stan je torej samski, se v večini naselij giblje med 15 in 25 %. Višji je le v tistih delih Slovenije, kjer so bolj kot drugje značilne družine zunajzakonskih skupnosti (Koroška, Slovenske gorice, Haloze, Idrijsko, zemljevida 17 in 18). Danes torej na podlagi zakonskega stanu težje sklepamo, ali oseba morda ne živi v družinski skupnosti. Ta demografska spremenljivka v Sloveniji počasi zgublja pomen. Slaba petina po formalnem zakonskem stanu samskih prebivalcev, starejših od 24 let, živi s partnerjem, v veliki večini primerov pa tudi z otrokom.

Pri formalnem zakonskem stanu partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti, so prisotne pomembne razlike glede na to, ali v družini živi tudi otrok. Če ima namreč družina otroka, je delež samskih mater in očetov večji, kot če gre za skupnost brez otrok (razmerje je 78 % : 62 %). Delež staršev v družinah z otroki, ki so formalno še poročeni, je okrog 6 %. Med pari, ki živijo

v zunajzakonskih skupnostih brez otrok, je delež še »poročeni« večji, okrog 10 %. Ker so ločitveni postopki pred sodišči dolgotrajni, lahko sklepamo, da je velika večina teh oseb že vložila zahtevke za razvezo zakonske zveze s prejšnjim partnerjem. Petina partnerjev v zunajzakonskih skupnostih brez otrok je razvezana. Podatkovne analize razkrivajo, da si je enkrat več žensk kot moških, ki so zaradi smrti ostali brez življenjskega sopotnika, ponovno oblikoval življenjsko skupnost s partnerjem, a je formalno pravno ni potrdilo. Večinoma živijo v družinah brez otrok. V celotni populaciji ovdovelih, ki jih je v Sloveniji 126.330, je delež tistih, ki so zaživel v zunajzakonski skupnosti majhen (2,4 %). Večina ovdovelih živi sama, v svojem gospodinjstvu. Slaba tretjina (31 %) ovdovelih žensk živi skupaj z vsaj enim otrokom, petina pa v gospodinjstvu, kjer živi še družina. Najpogosteje je to družina otroka (zemljevid 19).

Značilnosti gospodinjstev v Sloveniji

Gospodinjstvo je družinska ali druga skupnost ljudi, ki živijo in se hranijo skupaj. Najmanjša in temeljna družbena celica družina je po statistični definiciji skupnost dveh ali več oseb v istem gospodinjstvu, ki so med seboj povezane s poroko, partnerstvom in/ali starševstvom. V Sloveniji podatke o gospodinjstvih in družinah zbiramo samo s popisi.

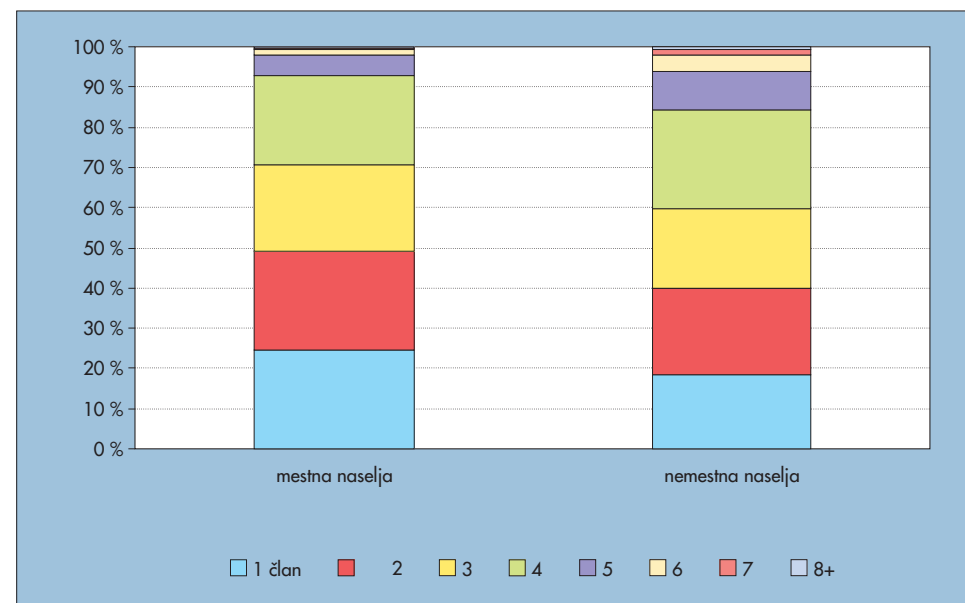
Ob popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji 685.023 gospodinjstev, od tega 76,2 % družinskih, torej takih, ki jih je sestavljala ena ali več družin, poleg članov družin pa v njih lahko živijo tudi druge osebe, najpogosteje starejši sorodniki. Povprečno slovensko gospodinjstvo je imelo 2,8 člana in je prebivalo v 74,6 m² velikem stanovanju, ki je imelo 2,8 sobe. Vsako peto

gospodinjstvo je imelo samo enega člana, vsako šestnajsto je združevalo več družin in v vsakem osemnajstem je poleg družinskih članov živela tudi oseba, ki ni bila družinski član. V skoraj vsakem tretjem gospodinjstvu so živeli otroci, mlajši od 15 let, in sicer povprečno 1 otrok in pol. Gospodinjstva s člani, starimi 65 let in več, so bila še nekoliko bolj pogosta, vendar je v njih v povprečju živela le 1,3 starejše osebe. Mestno gospodinjstvo je bila za 0,4 osebe manjše od nemestnega; živelo je tudi v nekaj kvadratnih metrih manjšem stanovanju. Gospodinjstvo je temeljna družbeno-gospodarska skupnost, ki jo sestavljajo družinski člani ali osebe, ki skupaj bivajo in imajo skupna sredstva za zadovoljevanje bistvenih življenjskih potreb. H gospodinjstvu spadajo tudi člani, ki so zaradi različnih razlogov (delovno mesto, šola) občasno ali dalj časa v drugem kraju. Člani gospodinjstva niso nujno v so-

rodstvenem razmerju. Razlikujemo več tipov gospodinjstev. Zasebno gospodinjstvo je skupnost oseb, ki skupaj stanujejo in skupaj porabljajo sredstva za temeljne življenjske potrebe (stanovanje, hrana, druge nujne življenjske potrebščine in podobno) oziroma oseba, ki živi sama. Skupinsko gospodinjstvo je skupnost oseb, ki jim oskrbo (hrana, namestitve in podobno) zagotavlja ustanova, v kateri prebivajo. V Sloveniji je bilo leta 2002 samo 176 skupinskih gospodinjstev (na primer domovi za starejše občane). Vse nadaljnje navedbe se nanašajo na 684.847 zasebnih gospodinjstev.

Velikost gospodinjstev

Povprečno število članov gospodinjstva (zemljevid 20) je razmerje med številom prebivalcev v določeni upravno-prostorski enoti, ki živijo v za-

Gospodinjstva po številu članov in tipu naselja.

sebnih gospodinjstvih, in številom zasebnih gospodinjstev v njej. Leta 2002 je bila povprečna velikost gospodinjstva 2,8 člana, pri čemer je opazna razlika med mestnimi in nemestnimi naselji. Slednja so v povprečju večja za 0,4 osebe. Prav vsa mestna naselja z več kot 10.000 prebivalci imajo povprečno manj kot 2,8 člana. V glavnem mestu Ljubljani ima gospodinjstvo v povprečju le 2,6 člana, v Mariboru še desetinko manj. V spodnjem razredu, to je do 2,6 člana na gospodinjstvo, je 344 naselij (6 % od vseh), vendar v njih živi več kot 570.000 ljudi ali skoraj 30 % prebivalstva Slovenije.

S podpovprečno velikostjo gospodinjstev izstopa skrajni zahodni del države. Podobno velja tudi za naselja v nekaterih občinah ob slovensko-hrvaški meji. V občinah Kostel in Osilnica, ki sta med demografsko najbolj ogroženimi, povprečno število članov gospodinjstva komaj presega vrednost 2, saj v njih prevladujejo ostarela samska in dvočlanska gospodinjstva. Nadpovprečna velikost gospodinjstev je v občinah z veliko rodnostjo (na primer Železniki, Gorenja vas - Poljane, Moravče) in ponekod na podeželskih območjih severovzhodne Slovenije (na primer občine Odranci, Benedikt, Cankova). Nadpovprečna velikost gospodinjstev gre na račun drugačnih tipov gospodinjstev, predvsem razširjenih gospodinjstev, v katerih prebivajo tri generacije. Naselje z največjim povprečnim številom članov gospodinjstva (6,6) so Zabrekve v občini Železniki, z najmanjšim (1,6) pa Trava v občini Loški Potok.

V razvitih državah se število gospodinjstev povečuje hitreje, kot narašča prebivalstvo. V Sloveniji se je med letoma 1948 in 2002 število gospodinjstev povečalo za skoraj 80 %, v tem obdobju se je število prebivalcev povečalo le za 36 %. Takšen razvoj je povezan s sodobnim načinom življenja. Veča se število družin brez ali z le enim otrokom, manjša pa število družin z dve-

ma otrokoma ali več. Med popisoma leta 1991 in 2002 je bil ta trend najmočnejši v nemestnih naseljih. Tako kot drugje po Evropi tudi v Sloveniji hitro narašča število enočlanskih gospodinjstev v starosti do 30 let. Ob popisu 2002 jih je bilo kar 10.000. Obenem narašča število samskih ostarelih gospodinjstev, saj je skoraj polovica oseb v enočlanskih gospodinjstvih starejša od 65 let. V celoti se je število enočlanskih gospodinjstev od prejšnjega popisa povečalo za 27,5 %, zmanjšalo pa se je število gospodinjstev s štirimi ali več člani. Mlade družine se osamosvajajo in si ustvarjajo svoja gospodinjstva, zato se zmanjšuje število tradicionalnih gospodinjstev s tremi generacijami, ki so bila nekdanj značilna za podeželska območja. V zadnjih desetletjih prav ta doživljajo najhitrejšo in najgloblje spremembe.

Zemljevid 21 prikazuje delež enočlanskih gospodinjstev od vseh gospodinjstev. Leta 2002 je bilo v Sloveniji 21,8 % enočlanskih gospodinjstev. Ta so na eni strani povezana s sodobnim načinom življenja, zato jih je največ v večjih mestih, na drugi strani pa z depopulacijo in ostarevanjem. Enočlanskih je četrтина mestnih gospodinjstev. Razlogov za takšno stanje je več, glavni pa so ostarevanje, zavestno odločanje za samsko življenje, sodobni procesi zgodnejšega osamosvajanja dela mladih, enočlanska gospodinjstva tujcev (delovnih migrantov), ki velikokrat prebivajo v skupinskih stanovanjih (samski domovi).

Velik delež enočlanskih gospodinjstev je zgovoren pokazatelj območij z depopulacijo, kjer se ob staranju prebivalstva s smrtjo zakonca in odselitvijo otrok zaključuje življenjski cikel družine. Naselja z več kot 30 % deležem enočlanskih gospodinjstev so zato večinoma majhna, z manj kot 100 prebivalci, v skupini naselij z več kot 40 % pa so izključno majhna naselja v odročnih in hribovitih delih Slovenije. Značilna

območja staranja so Posočje, predvsem njegov zgornji del, mejno območje ob Kolpi vzdolž slovensko-hrvaške meje in posamezni otoki v severovzhodni Sloveniji. Podpovprečen delež enočlanskih gospodinjstev je v vitalnih občinah v neposredni bližini večjih mest, ki beležijo porast prebivalstva, in v vzhodni Sloveniji, kjer je povezan z drugačnim načinom življenja v večjih družinskih skupnostih.

Gospodinjstva kot družinska ali nedružinska skupnost

Gospodinjstva se razlikujejo tudi glede na to, ali v njih živijo osebe v družinskih ali nedružinskih skupnostih.

Družinsko gospodinjstvo je gospodinjstvo, v katerem so člani ene družine, člani več družin ter osebe, ki niso člani teh družin, a skupaj stanujejo in za temeljne življenjske potrebe skupaj porabljajo dohodke. Več kot dve tretjini gospodinjstev je družinskih, torej jih sestavljata bodisi življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in otrok bodisi življenjska skupnost zakoncev ali zunajzakonskih partnerjev. Presenetljiv je podatek, da je le 55 % zakonskih parov z otroki; če prištejemo še zunajzakonske partnerje z otroki, se ta delež dvigne na dobrih 60 %. Enostarševskih družin je 17 %, 23 % pa je družin brez otrok (preglednica). Nedružinsko gospodinjstvo je lahko samsko, skupnost dveh ali več oseb, ki so v sorodu (npr. brat in

Tip gospodinjstva po številu članov in tipu družine v gospodinjstvu.

tip gospodinjstva	skupaj	število članov					
		1	2	3	4	5	6 in več
skupaj	684.847	149.757	157.195	143.337	158.145	49.575	26.838
enodružinska gospodinjstva	489.588	0	146.950	141.789	151.032	39.293	10.524
zakonski par brez otrok	95.010	0	87.042	6.962	742	204	60
zakonski par z otroki	270.352	0	0	93.282	132.604	35.148	9.318
mati z otroki	73.424	0	42.761	23.465	5.711	1.158	329
oče z otroki	12.219	0	6.985	3.807	1.053	279	95
zunajzakonska partnerja brez otrok	11.575	0	10.162	1.179	184	38	12
zunajzakonska partnerja z otroki	27.008	0	0	13.094	10.738	2.466	710
gospodinjstva z dvema družinama ali več	32.605	0	0	0	6.541	10.002	16.062
enočlanska gospodinjstva	149.757	149.757	0	0	0	0	0
veččlanska nedružinska gospodinjstva	12.897	0	10.245	1.548	572	280	252

Gospodinjstva po uporabi stanovanja in starosti referenčne osebe gospodinjstva.

starost referenčne osebe gospodinjstva	skupaj	gospodinjstvo uporablja stanovanje kot				
		lastnik, solastnik	najemnik	podnajemnik	uporabnik	drugo
skupaj	684.847	558.679	54.942	7.015	55.738	8.473
15 do 19	1.783	1.278	195	36	229	45
20 do 24	10.960	6.094	1.576	426	2.473	391
25 do 29	31.160	17.184	4.262	910	8.085	719
30 do 34	51.962	32.979	6.648	1.120	10.396	819
35 do 39	69.658	50.945	8.085	1.134	8.365	1.129
40 do 44	75.464	60.947	7.341	971	4.946	1.259
45 do 49	82.950	71.007	6.570	792	3.195	1.386
50 do 54	74.689	66.428	4.801	472	2.006	982
55 do 59	58.359	52.975	3.238	280	1.284	582
60 do 64	59.232	54.276	2.746	205	1.663	342
65 do 69	55.601	50.243	2.644	188	2.298	228
70 do 74	50.490	44.009	2.726	189	3.352	214
75 do 79	36.369	30.176	2.216	155	3.641	181
80 do 84	16.799	13.221	1.174	81	2.205	118
85 in več	9.371	6.917	720	56	1.600	78

sestra, babica in vnuk), a niso družina, ali skupnost dveh ali več oseb, ki niso v sorodu. Zemljevid 22 prikazuje delež gospodinjstev z več kot eno družino od vseh družinskih gospodinjstev. Slovensko povprečje je 6,1 %. Največ naselij (31 %) je v skupini, kjer je ta delež med 5 in 10 %. V vseh večjih mestih, razen v Murski Soboti in na Ptuj, ter v suburbaniziranih naseljih v bližini večjih mest je delež podpovprečen. Večji delež gospodinjstev z več kot eno družino je značilen zlasti za vzhodno Slovenijo. Zemljevid 23 prikazuje delež prebivalstva v veččlanskih zasebnih gospodinjstvih, ki niso člani družine. Večinoma gre za gospodinjstva družinskega tipa, kar pomeni, da v določeni stanovanjski enoti živi gospodinjstvo, v katerem je

poleg družine še oseba, ki ni član te družine (na primer stari oče, teta). Državno povprečje je 5,4 %, torej dobra dvajsetina ljudi živi v veččlanskih zasebnih gospodinjstvih, vendar niso člani družine. Tri četrtine od teh je članov družinskih gospodinjstev (večinoma gre za sorodnike starejše generacije), četrtina pa živi v nedružinskih gospodinjstvih. Delež je nadpovprečen v vzhodni in jugovzhodni Sloveniji, medtem ko je v osrednji Sloveniji glavnina naselij s podpovprečnim deležem. Problematiko gospodinjstev dodatno osvetljujejo podatki o gospodinjstvih z otroki, mlajšimi od 15 let, in gospodinjstvih z ostarelimi člani. V Sloveniji je gospodinjstev, v katerih živijo otroci, mlajši od 15 let, 198.242 ali slabih 29 %.

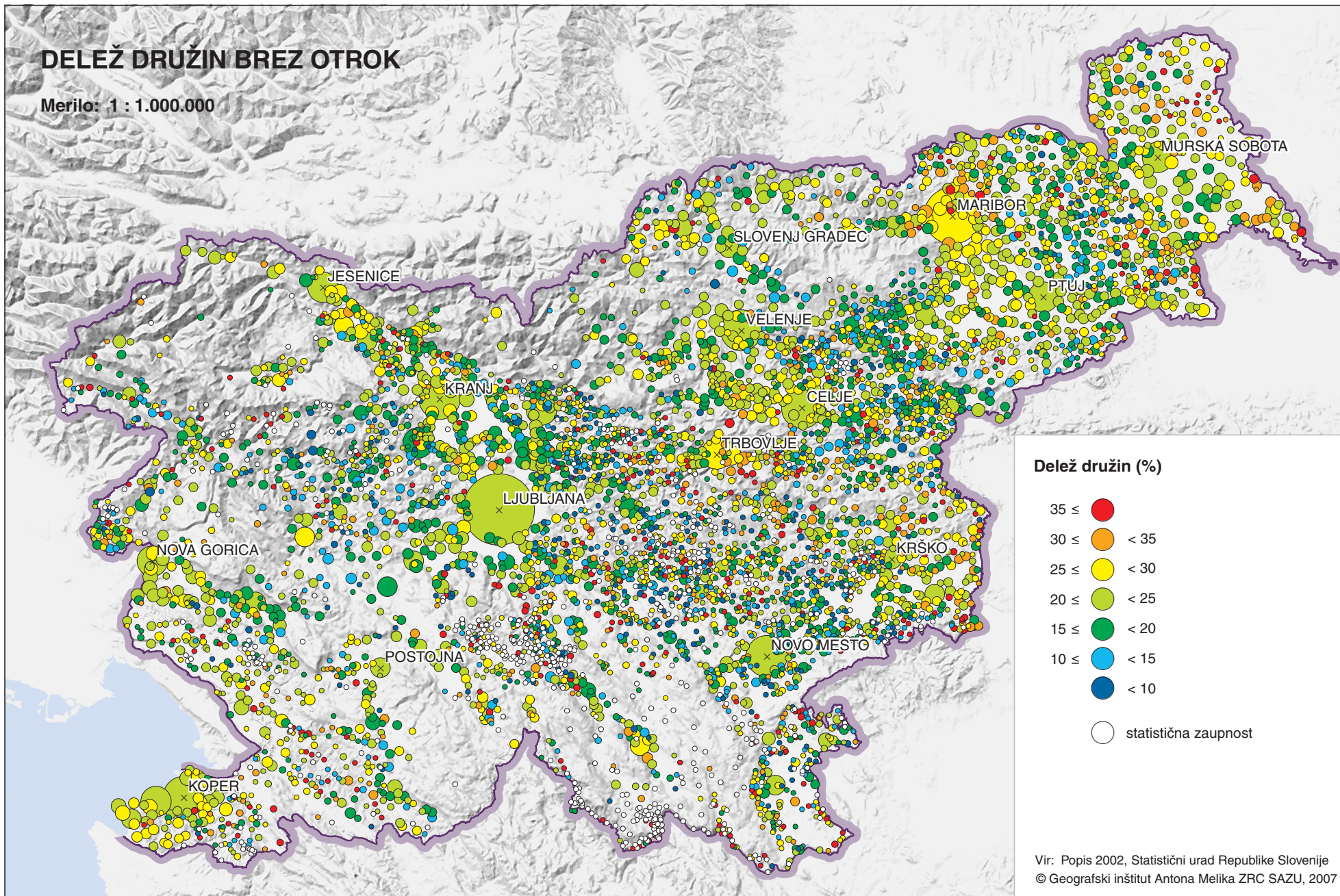
V več kot polovici med njimi je le en otrok in le v dobrem odstotku so več kot štiri otroci. Delež nemestnih gospodinjstev, v katerih živijo otroci, mlajši od 15 let, je le za odstotek večji od mestnih. Mestna gospodinjstva z otroki so za dobro desetinko odstotka slabše zastopana od nemestnih. Dobri dve tretjini gospodinjstev, v katerih so vsaj štiri otroci, sta v nemestnih naseljih. Pri gospodinjstvih z enim otrokom se to razmerje prevesi v prid mestnih naselij. Gospodinjstev z osebami, starimi več kot 65 let, je dobrih 19.000 več kot tistih z otroki. V gospodinjstvih s samo starejšim prebivalstvom živi v povprečju 1,3 osebe. Kar 72 % jih sestavlja en sam član, le pol odstotka pa jih sestavljajo tri ali več osebe. Ta gospodinjstva so dokaj enakomerno razporejena v mestnih in nemestnih naseljih, med mestnimi in nemestnimi naselji prav tako ni razlik v številu oseb, starih 65 let in več.

Gospodinjstva in njihova stanovanja

Preglednica na začetku strani prikazuje gospodinjstva po uporabi stanovanja in starosti referenčne osebe gospodinjstva. Referenčna oseba gospodinjstva je član gospodinjstva, star 15 let ali več, ki so ga člani gospodinjstva izbrali zato, da se lahko glede na odnos napram njemu določijo njihova sorodstvena razmerja. V tradicionalnem duhu bi referenčno osebo lahko označili za »glavo družine«. Povprečna starost referenčne osebe je bila med 50 do 55 leti. Štiri petine referenčnih oseb živi v lastnem stanovanju in je temu ustrezno majhen delež najemnikov, podnajemnikov in uporabnikov stanovanja. Zadnje desetletje 20. stoletja je bilo desetletje hitrih prebivalstvenih sprememb, ki so sledile splošnim družbeno-gospodarskim razvojnim

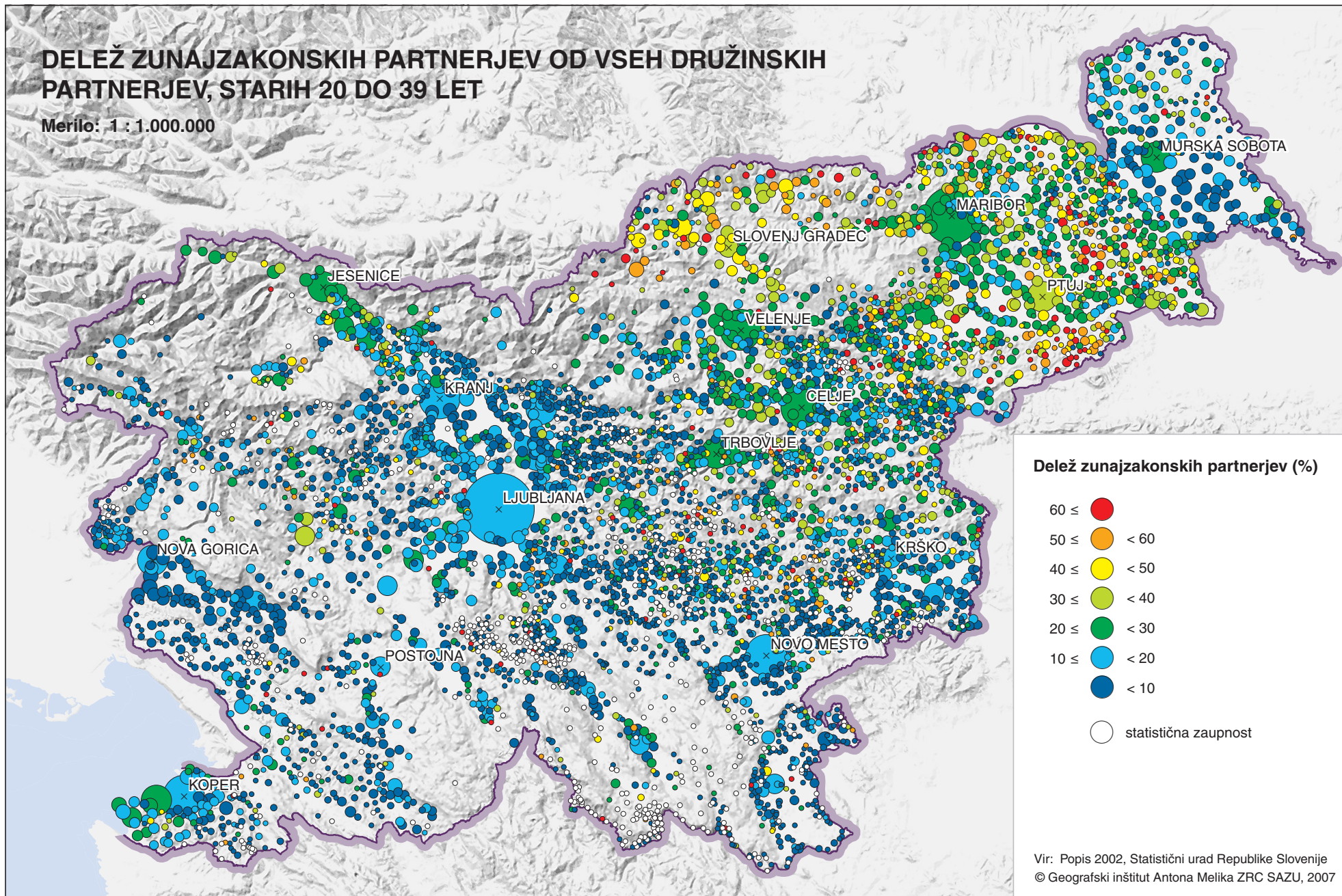
težnjam. Tako kot druge kategorije prebivalstva so tudi družine in gospodinjstva zaznamovale temeljite spremembe, ki se ne odražajo le v statističnem popisu in številkah, ampak predvsem v njihovi družbeni vlogi.

Mimi Urbanc, Tina Žnidaršič

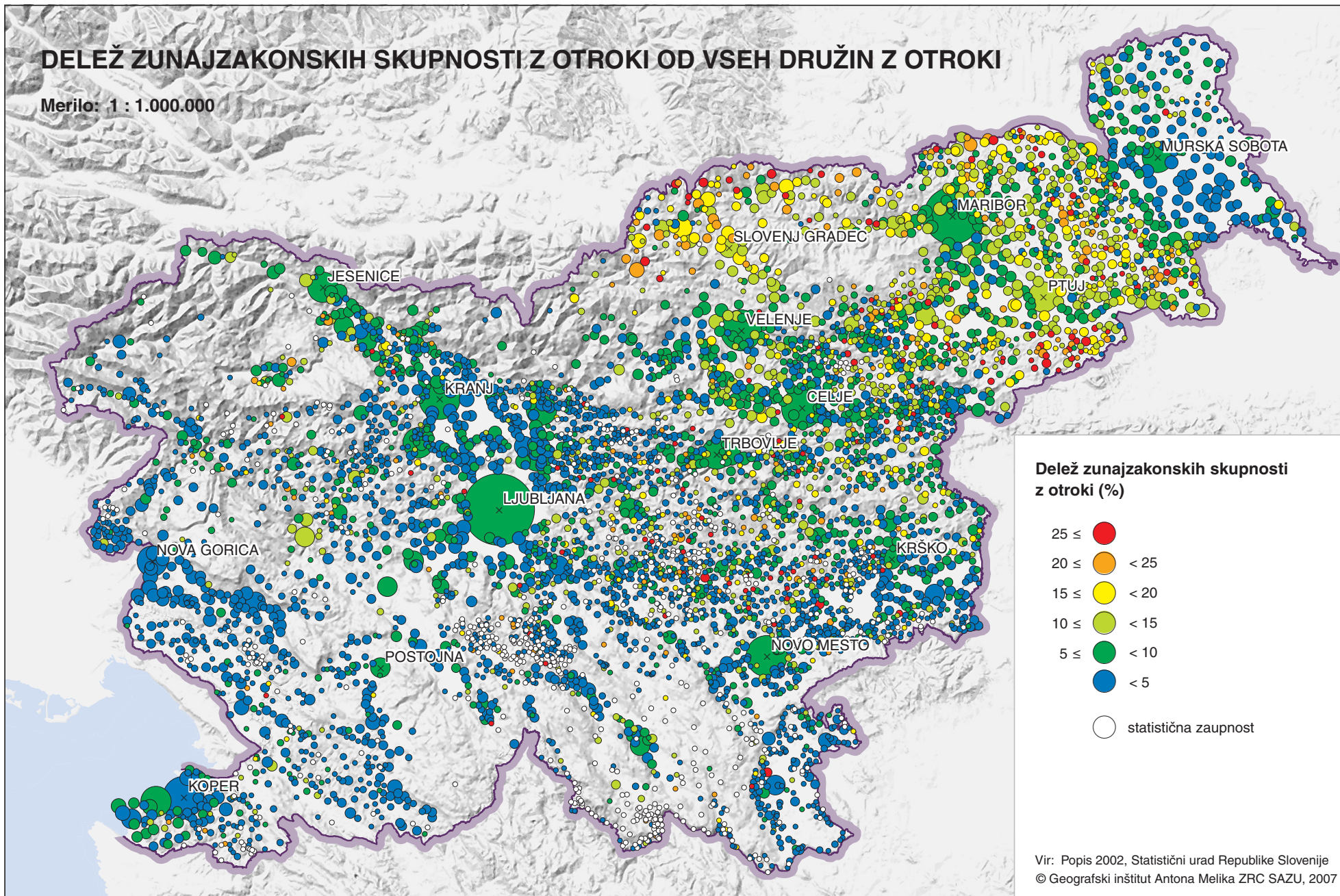
DELEŽ ZUNAJZAKONSKIH PARTNERJEV OD VSEH DRUŽINSKIH PARTNERJEV, STARIH 20 DO 39 LET

Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ ZUNAJZAKONSKIH SKUPNOSTI Z OTROKI OD VSEH DRUŽIN Z OTROKI

Merilo: 1 : 1.000.000

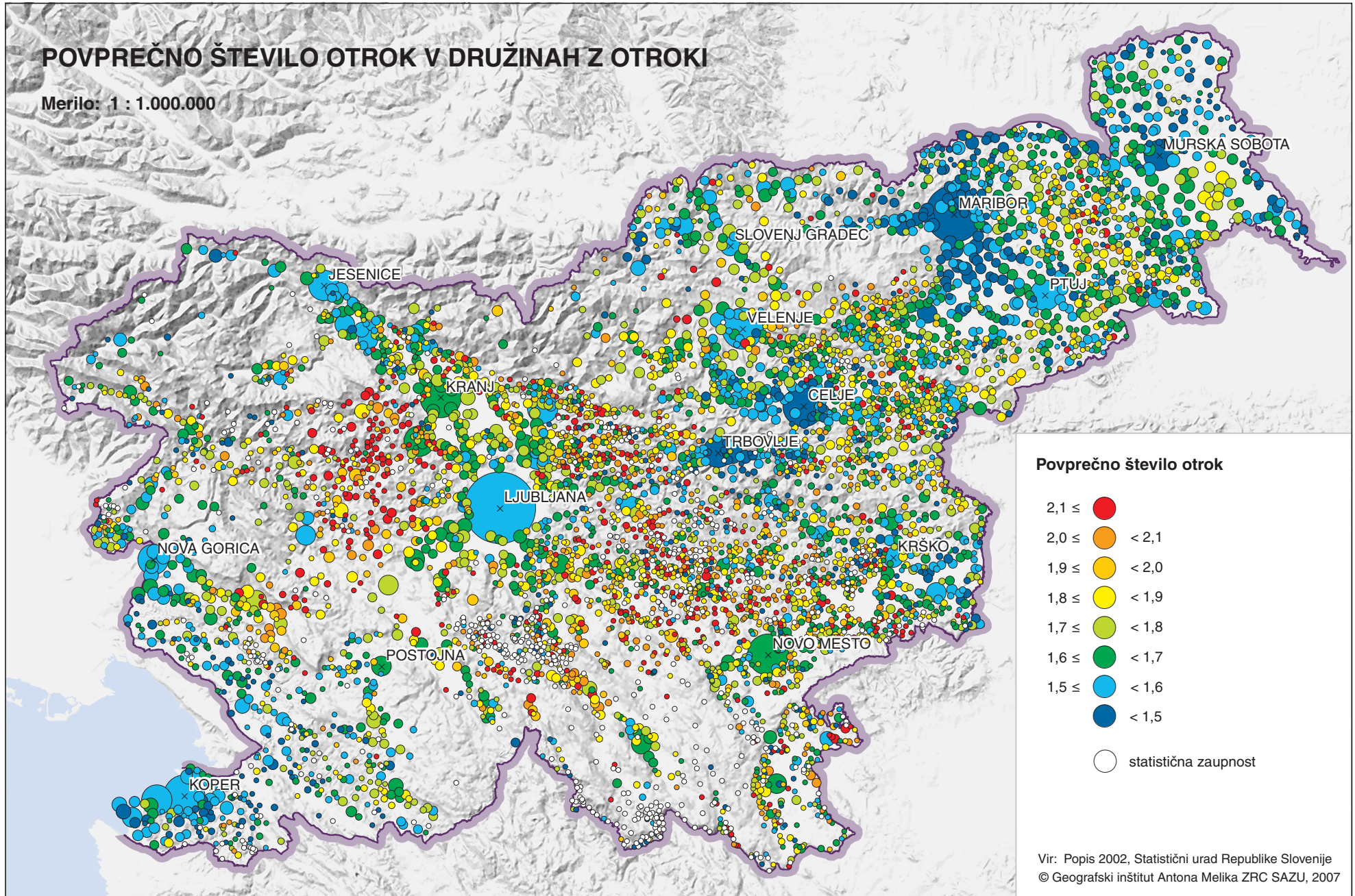

Delež zunajzakonskih skupnosti z otroki (%)

- 25 ≤ ● < 25
- 20 ≤ ● < 20
- 15 ≤ ● < 15
- 10 ≤ ● < 10
- 5 ≤ ● < 5
- < 5
- statistična zaupnost

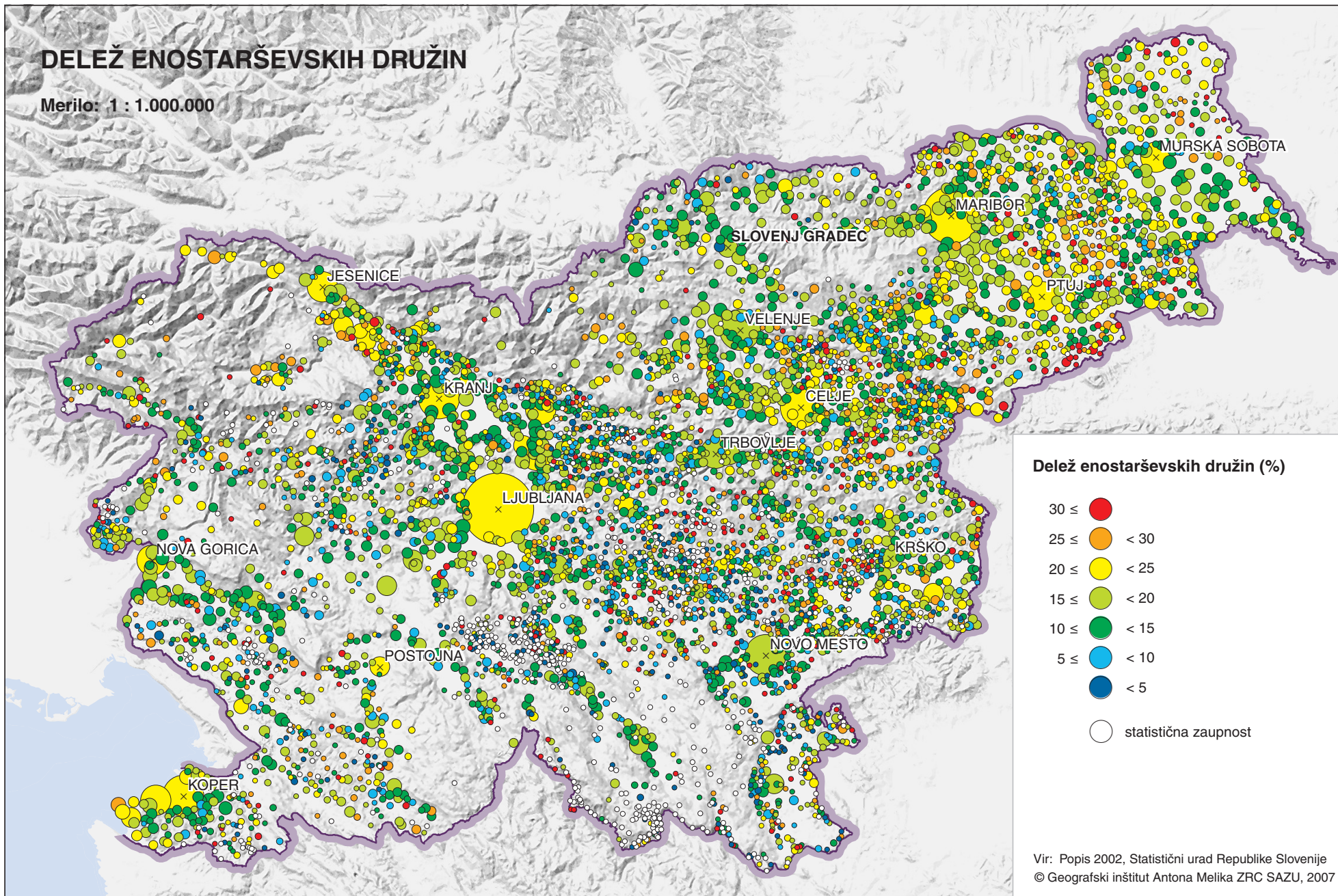
Vir: Popis 2002, Statistični urad Republike Slovenije
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

DRUŽINE IN GOSPODINJSTVA

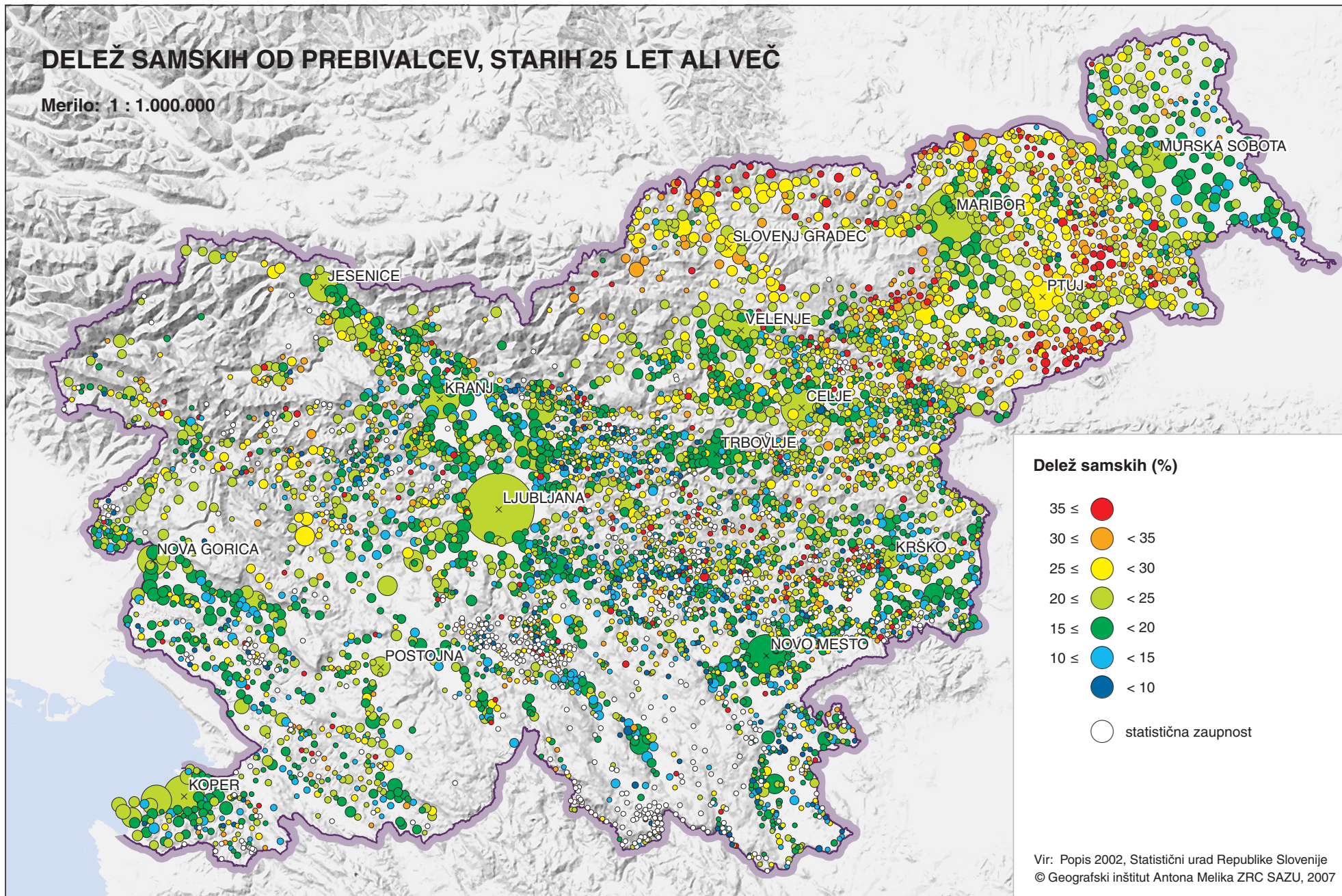

DELEŽ ENOSTARŠEVSKIH DRUŽIN

Merilo: 1 : 1.000.000

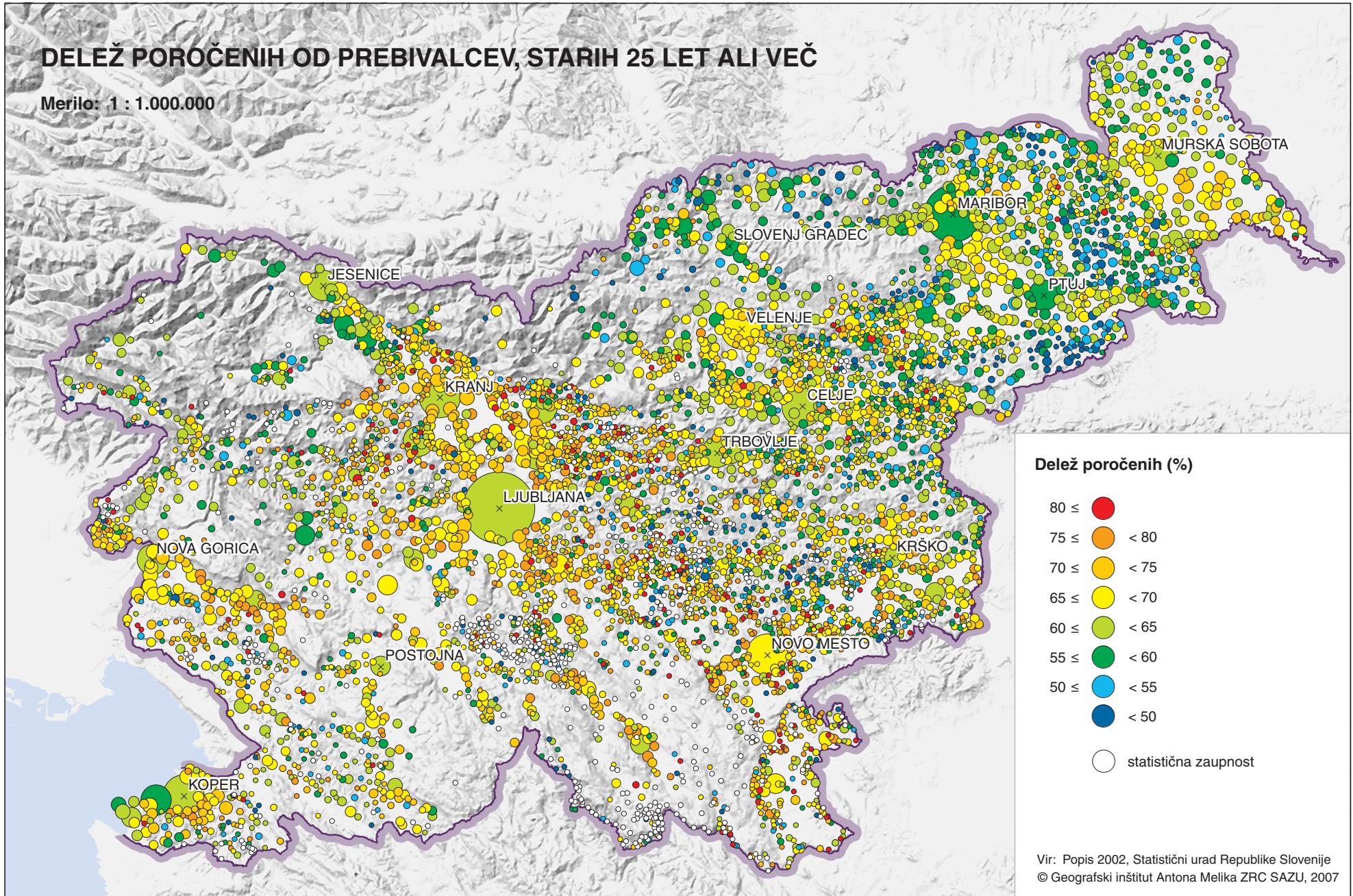

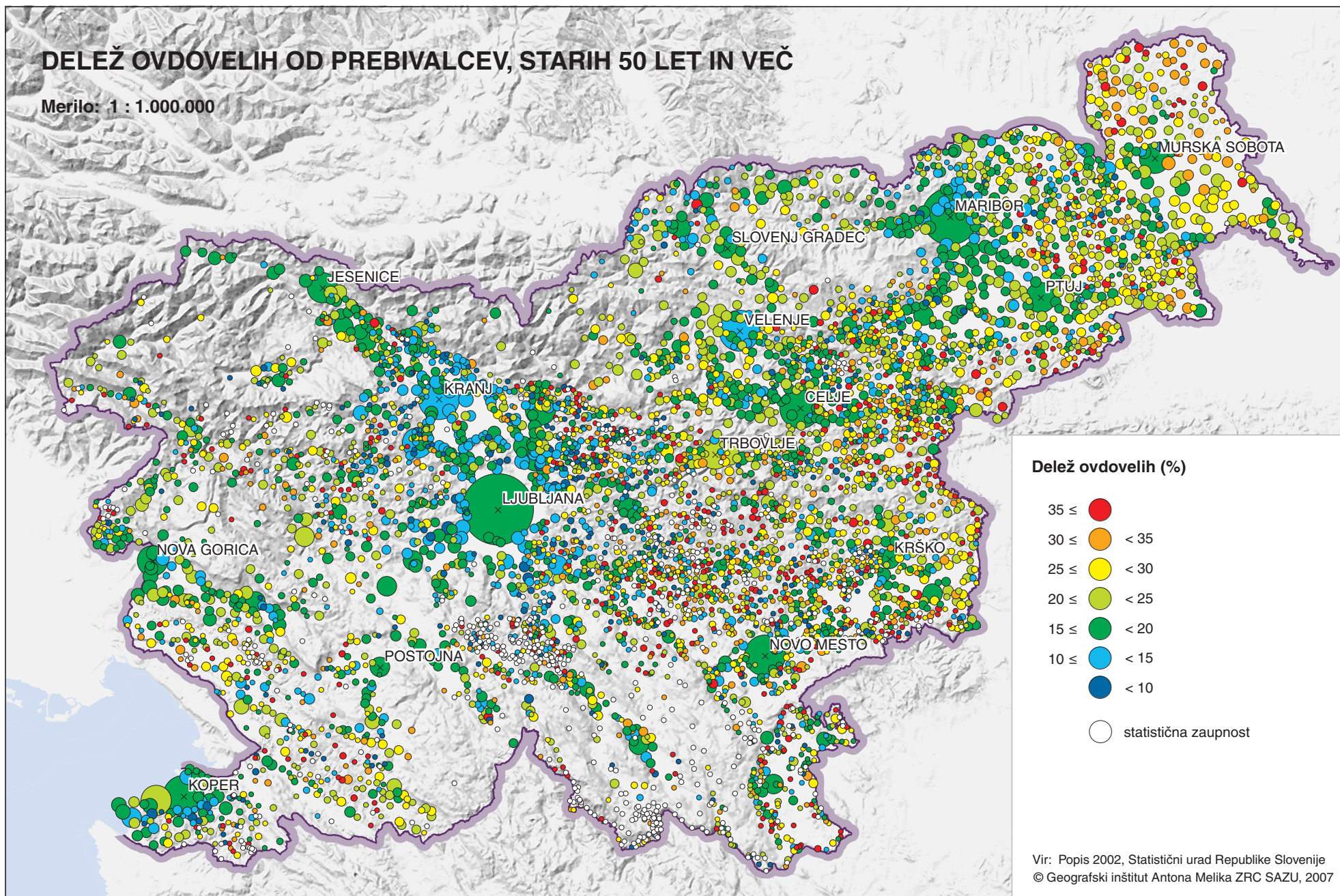
Vir: Popis 2002, Statistični urad Republike Slovenije
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

DELEŽ POROČENIH OD PREBIVALCEV, STARIH 25 LET ALI VEČ

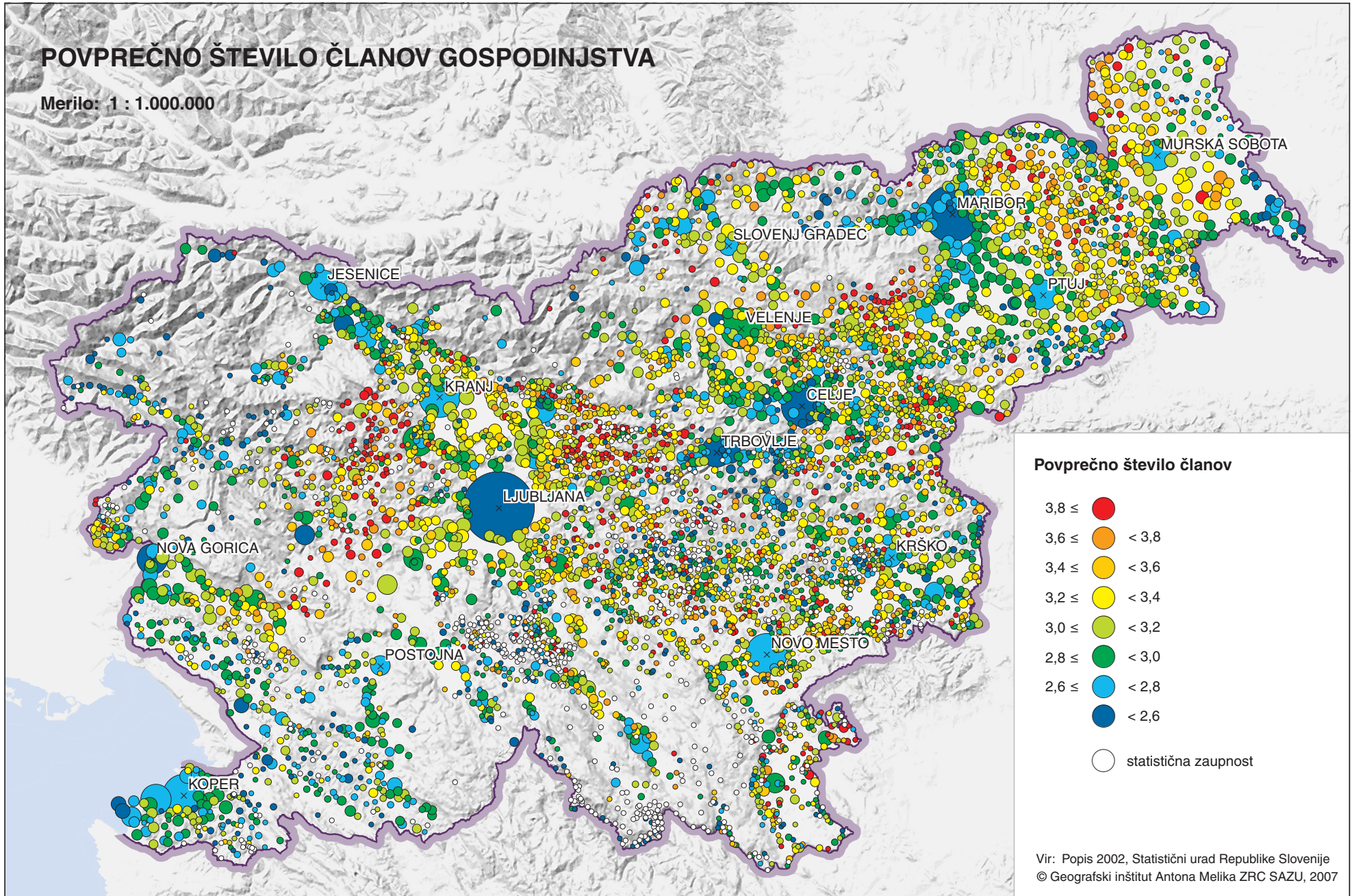
Merilo: 1 : 1.000.000

POVPREČNO ŠTEVILLO ČLANOV GOSPODINJSTVA

Merilo: 1 : 1.000.000

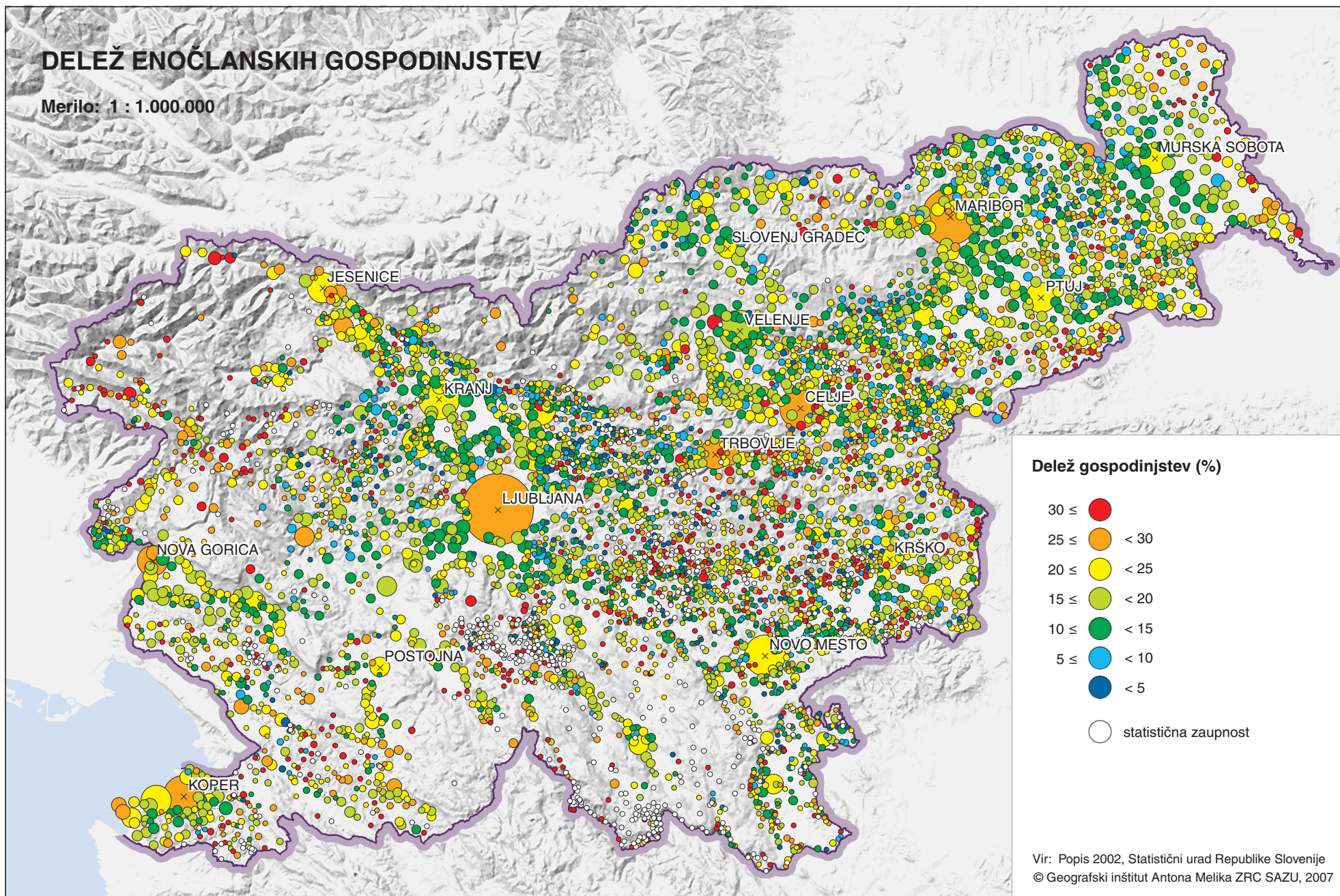

Povprečno število članov

- 3,8 ≤ (Red circle)
- 3,6 ≤ < 3,8 (Orange circle)
- 3,4 ≤ < 3,6 (Yellow circle)
- 3,2 ≤ < 3,4 (Light yellow circle)
- 3,0 ≤ < 3,2 (Light green circle)
- 2,8 ≤ < 3,0 (Green circle)
- 2,6 ≤ < 2,8 (Blue circle)
- < 2,6 (Dark blue circle)

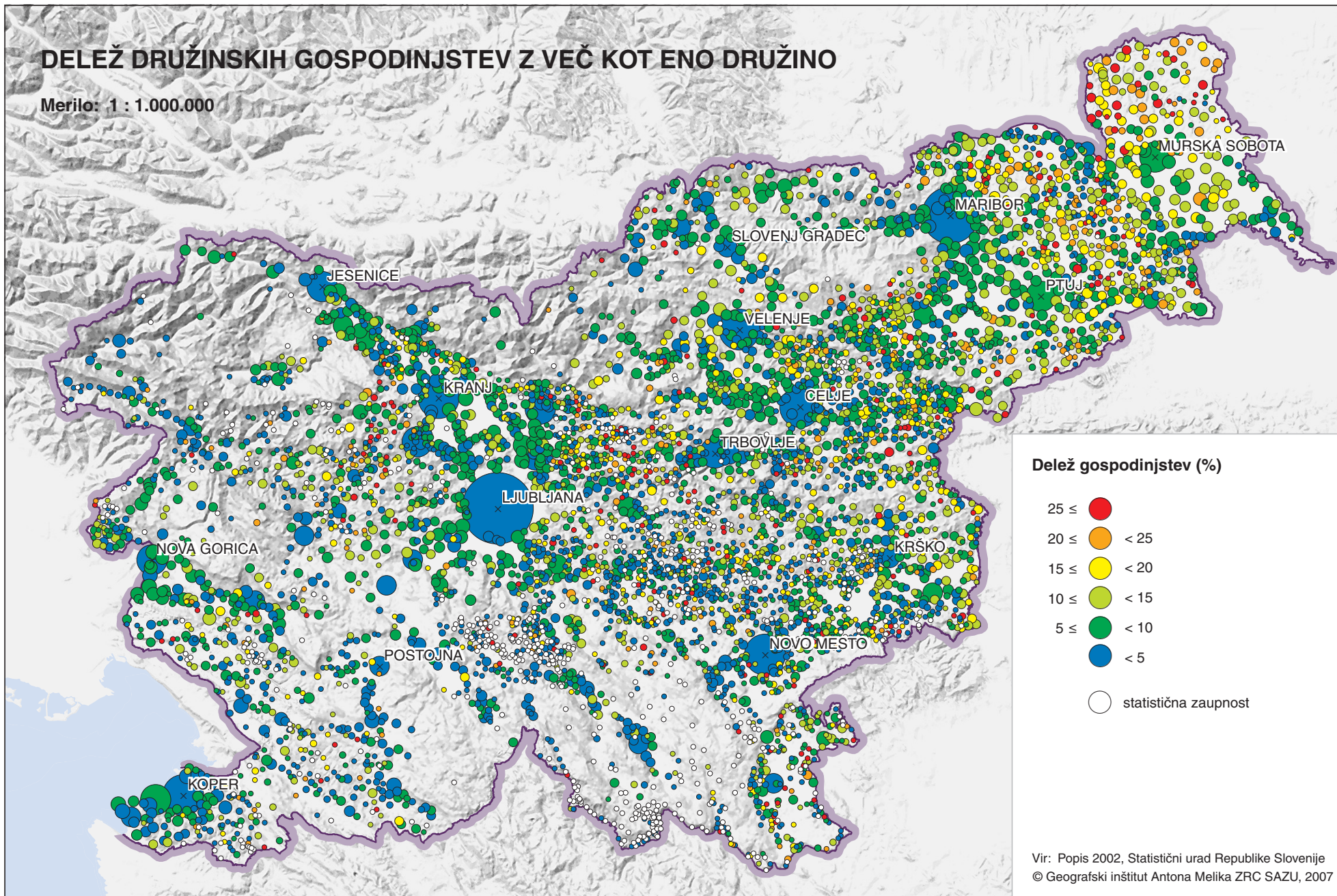
○ statistična zaupnost

Vir: Popis 2002, Statistični urad Republike Slovenije
© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

DELEŽ DRUŽINSKIH GOSPODINJSTEV Z VEČ KOT ENO DRUŽINO

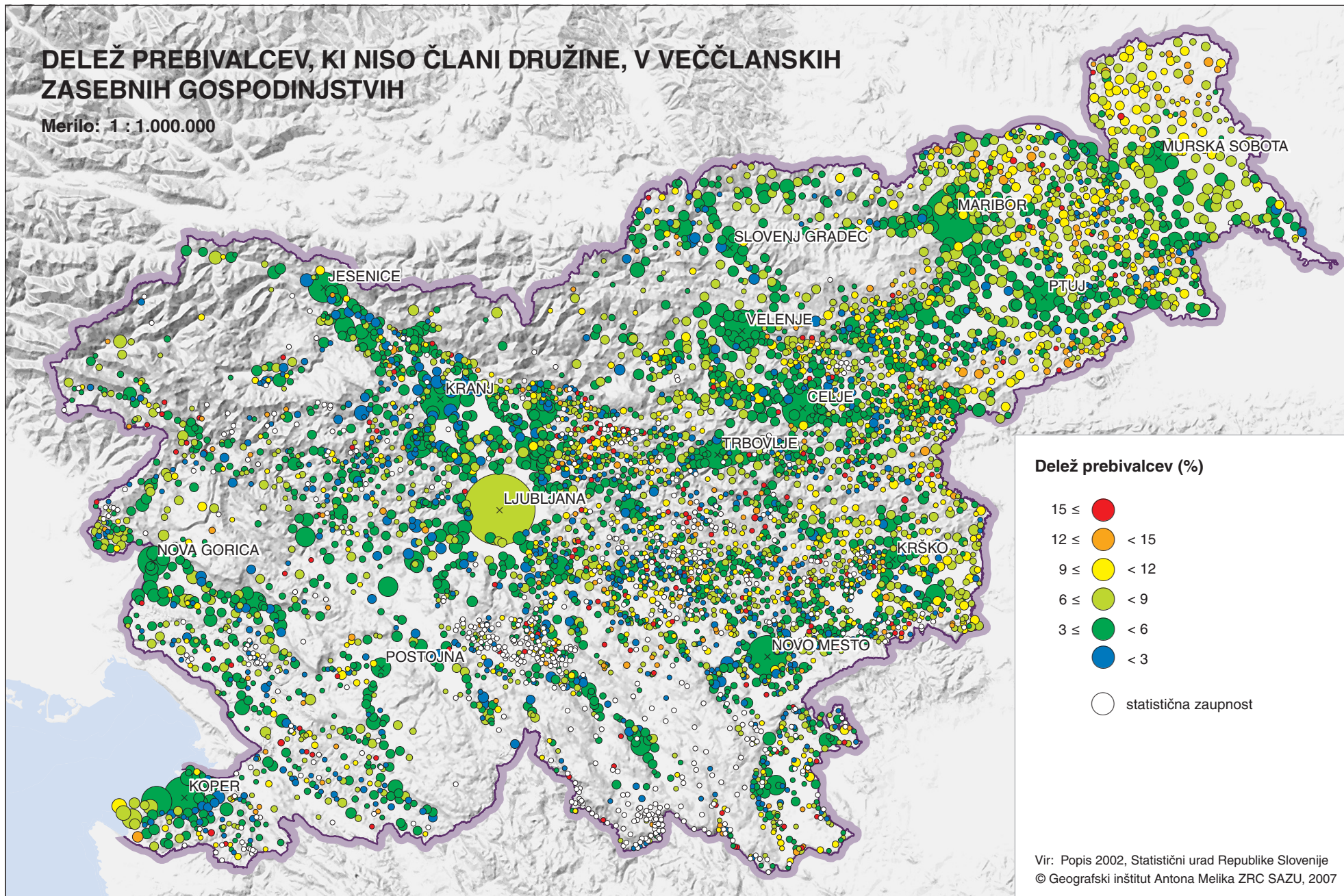
Merilo: 1 : 1.000.000

Vir: Popis 2002, Statistični urad Republike Slovenije
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

DELEŽ PREBIVALCEV, KI NISO ČLANI DRUŽINE, V VEČČLANSKIH ZASEBNIH GOSPODINJSTVIH

Merilo: 1 : 1.000.000

SELITVE PREBIVALSTVA

Kot mehanska sestavina spreminjanja števila prebivalcev so selitve ali migracije pomemben demografski pojav. Zaradi prehodnosti slovenskega ozemlja so prek njega vseskozi potekale raznovrstne selitve. Zaradi njihove pomembnosti jih zlasti v zadnjem času mnoge države zelo natančno beležijo in določajo obseg ter smeri migracijskih gibanj.

Selitve so del mobilnosti oziroma splošne človekove zmožnosti premikanja. O njih govorimo takrat, ko neka oseba spremeni kraj stalnega (ali začasnega) bivališča, pri čemer mora prečkati mejo naselja. S selitvami ne smemo enačiti dnevne mobilnosti. Dnevna mobilnost ali vozaštvo, komutacija oziroma dnevna migracija označuje spremembo lokacije, največkrat povezano s prevozom na delo, šolanje ali drugo aktivnost, ki se v različnih smereh izvaja v dnevnih intervalih. Zaradi lažjega zbiranja podatkov selitve členimo na notranje (znotraj določene države) in zunanje ali mednarodne (med različnimi državami). Vzroki za notranje in zunanje selitve so pogosto tako prepleteni, da obeh vrst selitev ni smiselno povsem ločevati (Josipovič 2005, 65 in 66).

Notranje in zunanje selitve

Notranje selitve so v Sloveniji močno razširjene. Skoraj polovica prebivalstva Slovenije ne živi v naselju rojstva oziroma prvega bivališča. Naselja z najvišjim deležem prebivalstva, ki v njih živi od rojstva, so največkrat majhna naselja z šibko prebivalstveno dinamiko, pa tudi mesta, ki so zaradi večjega števila prebivalcev manj »občutljiva« na številčni obseg priseliteljnih tokov. Med večjimi mesti sta značilna primera Ljubljana in Trbovlje; zasavsko mesto predvsem zato, ker nič več ne privlači večjega števila priseljencev. Vsa ostala večja mesta

imajo manj kot polovični delež »domorodnega« prebivalstva (zemljevid 24).

Nadpolovični deleži priseljencev kažejo na priseljevanje v novejšem obdobju, o čemer pričajo zlasti naselja v suburbanem pasu okrog večjih mest. Ker je prebivalstvo, ki se seli, praviloma sorazmerno mlado, ima dalj časa »status« priseljenega prebivalstva, zato dlje vpliva na celokupni delež priseljenega prebivalstva. Specifična ali netipična starostna struktura migrantov ima torej svoje posledice. Ena od zanimivih posebnosti je tudi preseljevanje sorazmerno starejšega prebivalstva v tako imenovani »sončni pas«, ki ga sestavljajo obmorska, zdraviliška in podobna naselja.

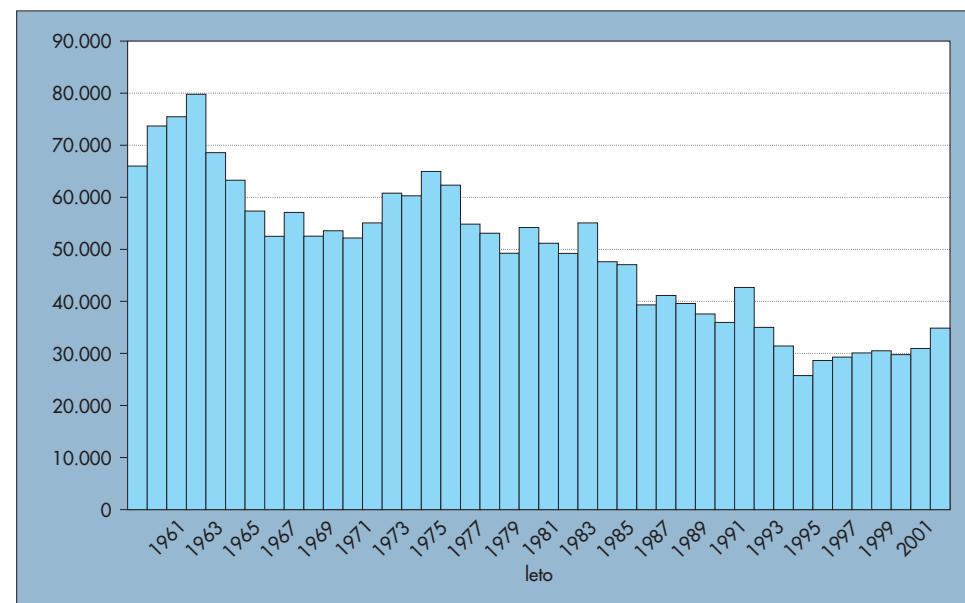
Obmorska naselja so v intenziteti migracijskih gibanj slovenska posebnost. V obdobju po priključitvi severnega dela cone B Svobodnega Tržaškega ozemlja k Sloveniji leta 1954 se je v njih priselilo veliko mladega prebivalstva iz flišnega in kraškega zaledja, obalna naselja pa so izgubljala zlasti italijansko prebivalstvo, ki se je odseljevalo v Italijo, največ v Trst in njegovo okolico. Na ta način je v Slovenski Istri nastala velika prebivalstvena praznina, ki so jo zapolnili priseljenci. Ti so bili večinoma iz slovenskega zaledja, kmalu pa so se v obmorska naselja začeli priseljevati tudi prebivalci drugih republik nekdanje Jugoslavije. Obalni kraji ostajajo priseliteljno privlačni tudi v samostojni Sloveniji, s tem da po letu 1991 beležimo velik upad priselitelj iz držav nekdanje Jugoslavije (glej zemljevide 25 do 27 in 30 do 33).

V Sloveniji so notranje selitve z nekaj odstopanji intenzivne vse obdobje, odkar se sistematično beležijo, čeprav so v devetdesetih letih 20. stoletja šibkejšje kot v desetletjih pred tem. Čas po 2 svetovni vojni lahko v grobem razčlenimo na tri migracijska obdobja: obdobje do leta 1970, obdobje med letoma 1971 in 1990 ter obdobje med letoma 1991 in 2002.

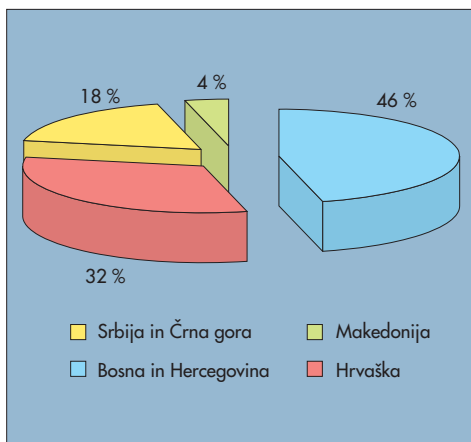
Za prvo obdobje so značilne precejšnje spremembe etnične strukture zlasti v Slovenski Istri, na Kočevskem in v Pomurju, pa tudi v nekaterih večjih mestih. Proti koncu tega obdobja se je že pojavilo nekoliko obsežnejše priseljevanje iz drugih delov tedanje Jugoslavije, ki je bilo zvečine usmerjeno v urbana in druga pomembnejša središča (zemljevidi 25, 31 in 34). V tem obdobju sta ob nekaterih manjših podeželskih naselij tudi Maribor in Idrija pridobila več kot 40% od celotnega priseljenega prebivalstva. Več kot 30% od vsega priseljenega prebivalstva so med mesti z nad 10.000 prebivalci v tem času pridobila še Ljubljana, Celje, Kranj, Koper, Novo mesto, Trbovlje, Murska Sobota, Jesenice in Izola. Za to obdobje je značilna intenzivna industrializacija, ki sta jo spremljali deagrariizacija in urbanizacija. Vsi ti procesi so še zlasti v naslednjem obdobju vzpodbudili precejšnjo rast števila mestnega prebivalstva.

V obdobju med letoma 1971 in 1990 med mesti izstopa Velenje, ki je takrat pridobilo več kot polovico od vseh priseljencev; takrat se je tudi sorazmerno najbolj povečalo (zemljevida 26 in 32). V tem obdobju so pridobila več kot 40% od vseh priseljenih še mesta Celje, Kranj, Novo mesto, Ptuj, Jesenice, Murska Sobota, Nova Gorica in Škofja Loka. Za to obdobje je torej značilno, da je večina večjih mest pridobila največji del priseljenega prebivalstva. Ob tem je treba dodati, da slovenska mesta v vsem obdobju po 2. svetovni vojni niso imela dovolj visoke rodnosti, da bi se sama obnavljala, zato je njihova rast temeljila na priseljevanju (Josipovič 2005).

V zadnjem medpopisnem obdobju, torej med letoma 1991 in 2002, so vsa večja mesta pridobila podoben delež priseljenih, med 20 in 30%. Manj kot 20% jih je pridobilo le Velenje, kar kaže na velik pomen priseljevanja v predhodnem obdobju, zlasti v njegovem prvem

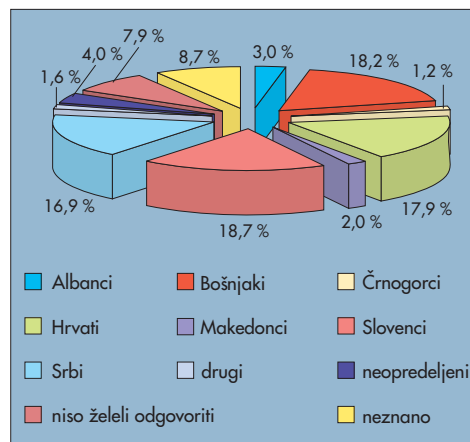

Notranje selitve v obdobju med letoma 1961 in 2002.

Območja odselitve prebivalstva, priseljenega v Slovenijo.

desetletju (zemljevid 27). V zadnjem obdobju se je intenzivnost selitev v Sloveniji nekoliko zmanjšala, kar pa je že odraz spremenjenih družbeno-političnih in manj ugodnih gospodarskih razmer. Po eni strani so se poslabšale možnosti zaposlovanja v večjih industrijskih podjetjih, prestrukturiranje gospodarstva pa je šlo v smer terciarizacije, za katero je značilna večja prostorska razpršenost delovnih mest. V zadnjem obdobju je posebej zanimivo veliko pridobivanje prebivalstva v manjših naseljih osrednje Slovenije, kar je zlasti posledica napredovanja suburbanizacije na podeželje. Med notranjimi migracijami lahko posebej izpostavimo medregijske selitve. Pri teh selitvah se migrant ob spremembi bivališča preseli v drugo statistično regijo. Razumljivo je, da je največji delež takih selitev na obmejnih območjih med regijami. Izpostaviti velja Ljubljano, kjer medregijski priseljenci predstavljajo več kot 40 % vseh ljubljanskih priseljencev glede na njihovo zadnjo selitev. Medregijske selitve niso le selitve v regijska središča, ampak v veliki meri lokalne selitve med naselji vzdolž meja statistič-

Etnična sestava prebivalstva, priseljenega v Slovenijo.

nih regij. Značilna prehodna območja tega tipa so na primer Slovenske gorice, severna Dolenjska, mejno območje med savinjsko in podravske statistično regijo, severozahodni del Krasa (zemljevid 28).

Pri preučevanju selitev v Sloveniji ne moremo mimo zdomstva, ki pogosto predstavlja obliko dokončne odselitve iz domovine. Zdomstvo se je pojavilo kot politična rešitev gospodarskih težav v nekdanji Jugoslaviji. Močno je bilo zlasti ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bilo slovenskih zdomcev okrog 60.000. Zdomstvo je še vedno aktualno, saj je bilo ob popisu 2002 naštetih 18.512 oseb, od tega 17.635 državljanov Republike Slovenije, ki neprekinjeno bivajo v tujini že več kot eno leto. Najbolj izrazito je zastopano v vzhodni in severovzhodni Sloveniji, od koder se je del prebivalstva že po tradiciji izseljeval v tujino. Po krajšem premoru zaradi 2. svetovne vojne se je ponekod izseljevanje obnovilo v petdesetih letih, nato pa intenzivno nadaljevalo v šestdesetih. Glede na sočasno močno industrializacijo in potrebo po delovni sili v Sloveniji gre prav-

zaprav za svojski paradoks. Zato tej »delovni« emigraciji ne moremo pripisovati zgolj ekonomskih vzgibov, saj bi lahko v tistem času potencialni zdomci dobili zaposlitev skorajda povsod po Sloveniji. Dokaz zelo pomembne vloge političnogeografskih dejavnikov je istočasno priseljevanje prvih »delovnih« migrantov iz drugih republik nekdanje Jugoslavije v osrednjo Slovenijo (Josipovič 2005, 163). Sicer je zdomstvo najbolj razširjeno v Prekmurju, Halozah, na Ptujskem in Dravskem polju, v Slovenskih goricah ter Posotelju (zemljevid 29).

Od skupno 169.605 priseljenih jih je z območja nekdanje Jugoslavije 151.432 ali 89,3 % od vseh priseljenih; predstavljajo 7,7 % prebivalstva Slovenije. Da te migracije niso bile naključne, dokazuje etnična sestava priseljencev, ki se ne ujema s siceršnjo etnično sestavo izselitvenih območij. Priseljevanje v Slovenijo torej ni bilo izključno ekonomsko. V tem smislu ne smemo zanemariti zlasti političnogeografskih vzrokov in konteksta siceršnjih jugoslovanskih migracij, saj se je v posameznih delih nekdanje Jugoslavije s selitvami močno spremenila etnična sestava (Josipovič 2005, 175).

Največ iz tujine priseljenega prebivalstva je v večjih mestih, vendar njihov delež med vsemi priseljenimi le redkokje presega 16 %. Največji deleži so v Ljubljani, Velenju, Kopru, na Jesenicah in v Izoli. Gledano regionalno dosega priseljeno prebivalstvo največje deleže v osrednji Sloveniji na območju ljubljanske aglomeracije, v priobalnem pasu Slovenske Istre, v Celjsko-Velenjski območju, na zgornjem Gorenjskem in ponekod ob slovensko-hrvaški meji (zemljevidi 30, 34 do 36). Priseljeno prebivalstvo je v primerjavi z ostalim prebivalstvom bolj zgoščeno v urbanih središčih, vendar to ne pomeni, da se je naseljevalo zgolj v mestih. Glede na njegovo navzočnost v približno dveh tretjinah slovenskih naselij lahko rečemo, da je priseljevanje zajelo

praktično vso Slovenijo in ne le njenih večjih upravnih ali industrijskih središč. Priseljevanja iz tujine je časovno bolj ali manj sledilo siceršnjim notranjim selitvenim tokovom v Sloveniji, najprej v smeri vas–mesto, pozneje pa v fazi postopne suburbanizacije smeri mesto–okolica. Tujci s stalnim ali začasnim bivališčem v Sloveniji sledijo poselitvenemu vzorcu siceršnjih priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije in drugih držav (zemljevid 36), saj največji del priseljenih iz tujine še vedno prihaja s teh območij.

Dnevna mobilnost

Z razmahom motorizacije so tako redni mobilnostni tokovi prebivalstva od kraja prebivanja (doma) na delovno mesto, v šolo, različna središča z zgoščenimi storitvenimi dejavnostmi (nakupovalni centri) kot občasni mobilnostni tokovi (na primer sezonska turistična potovanja) postali stalnica vsakodnevnega življenja; še najbolje se jih zavemo ob prometnih gnečah. S popisom prebivalstva spremljamo samo del teh tokov. Kljub temu prav popisi dajejo še najbolj celovito informacijo o različnih vidikih mobilnosti dveh velikih skupin prebivalstva: zaposlenih v najširšem pomenu besede ter oseb, ki se izobražujejo. Glede na lokaciji zaposlitve in prebivanja lahko ugotovimo, da le 6 % zaposlenih (največji del sestavljajo kmetije) v Sloveniji dela kar na lokaciji prebivanja (doma). Za vse ostale lahko iz popisnih podatkov ugotovljamo številne značilnosti mobilnosti:

- na podlagi pogostosti vračanja iz šole oziroma dela v svoje gospodinjstvo ločimo tiste, ki se dnevno vračajo domov, od tistih, ki zaradi dela oziroma šolanja začasno prebivajo v nekem drugem naselju v Sloveniji in se domov vračajo tedensko ali v drugih daljših, vendar rednih intervalih;

Učenci, dijaki in študenti (v tisočih), ki dnevno potujejo v šolo, po načinu potovanja.

	šolanje v naselju prebivališča				šolanje v drugem naselju – dnevni migranti			
	skupaj	javni prevoz	osebni avtomobil	drugo	skupaj	javni prevoz	osebni avtomobil	drugo
učenci	100,2	8,1	11,5	80,6	76,3	48,2	13,4	14,7
dijaki	30,4	13,5	2,5	14,4	66,9	51,6	13,5	1,8
študenti	14,9	7,0	4,0	3,9	28,8	10,8	17,7	0,3
skupaj	145,5	28,6	18,0	88,9	172,0	110,6	44,6	16,8

- glede na razmerje med naseljem prebivanja in naseljem dela (šolanja) lahko ugotavljamo prostorske odnose, ki jih ponavadi opredeljujemo z ozemeljsko hierarhijo prostorskih entot (na primer medregijska mobilnost);
- način potovanja na delo oziroma v šolo (na primer uporaba prometnih sredstev);
- dostopnost glede na čas, ki je običajno potreben za pot na delo oziroma v šolo;
- zaposlitveno privlačnost posameznih središč in določanje območij gravitacijskega zaledja.

Največ razprav o mobilnosti zaradi dela oziroma šolanja se ukvarja z dnevnimi migranti, kamor v Sloveniji spada po 60 % zaposlenih (skupaj 445.000) oziroma tistih, ki se redno izobražujejo (skupaj 213.000). Definicija dnevnega migranta temelji na pogostosti vračanja (vsakodnevno) ter na različnosti naselja prebivanja in naselja dela oziroma šolanja. Razdalja oziroma porabljen čas za pot na definicijo ne vplivata. Kot dnevni migrant torej ni upoštevana oseba, ki v Ljubljani prebiva v Šentvidu, dela pa na drugem koncu Ljubljane (na primer na Viču) in za pot porabi 1 uro. Nasprotno pa je dnevni migrant oseba, ki se peš odpravi na delo čez cesto, če ob tem prekorači administrativno mejo dveh naselij. Danes se tipičen slovenski dnevni migrant na delo pripelje z lastnim osebnim avtomobilom iz manjšega naselja v bližini

enega od velikih zaposlitvenih središč, pri čemer za pot v eno smer porabi manj kot pol ure. Tedensko vračanje je v Sloveniji značilno samo za študentsko populacijo, kar je neposredna posledica centralizacije visokošolskih izobraževalnih ustanov. Med rednimi dodiplomski študenti jih v kraju šolanja začasno prebiva 41 %. V Ljubljani kot osrednjem univerzitetnem središču Slovenije je med študenti 40 % dnevnih migrantov. Ločnica med območjem dnevne in tedenske migracije študentov se skoraj povsem ujema z mejami osrednjeslovenske statistične regije, edina izjema je gorenjska statistična regija, kjer dnevna migracija sega do Radovljice. V zadnjem desetletju se je največja sprememba dogodila pri načinu potovanja študentov. Med dnevnimi migranti se jih z lastnim osebnim avtomobilom vozi 43 % (v Ljubljano iz petih bližnjih občin z največjim številom študentov celo lasten avto za pot domov uporablja skoraj četrtina. Študentov, ki se vozijo z avtom kot vozniki oziroma kot sopotniki, je toliko kot tistih, ki uporabljajo javna prevozna sredstva. Javna prometna sredstva v največji meri uporabljajo srednješolci. Med dnevnimi migranti je takih kar 80 %; za pot v šolo v povprečju porabijo 40 minut. Največ časa porabijo tisti, ki največji del poti prepotujejo z vlakom. Zanimivo je, da je že med srednješolci mogoče zaznati

prehod na prevoz z lastnim avtom, kar se dogaja zatem, ko lahko opravijo vozniški izpit. Med dnevnimi migranti, starimi 18 oziroma 19 let, je tak vsak šesti. Veliko slovenskih srednjih šol je samo v regionalnih središčih, zato je delež dnevnih migrantov med srednješolci največji (70 %). Na drugi strani srednješolci v primerjavi s študenti v znatno manjši meri prebivajo v dijaških domovih v kraju šolanja. Najštevilčnejša skupina med tistimi, ki se izobražujejo, so osnovnošolci. Med njimi je najmanj dnevnih migrantov, saj je mreža osnovnih šol najbolj razvejena. Osnovnošolci potujejo tudi na najkrajše razdalje, saj se jih kar 95 % šola v občini prebivališča. V naselju prebivališča večinoma hodijo v šolo peš (80 %). Skoraj petino dnevnih migrantov v šolo pripeljejo starši z osebnim avtom, dve tretjini pa se jih vozi z avtobusom (zemljevidi 37 do 41). Slovenci veljamo za slabo mobilne. Kljub majhnosti ozemlja se le stežka odločamo za preselitev na druga območja Slovenije. To se kaže tudi v mobilnosti delovne sile, saj na večje razdalje potujejo le redki. Uro in pol ali več za pot

Naselja glede na število zaposlenih in delovnih mest ter število dnevnih migrantov glede na kraj prebivanja in kraj dela.

velikostni razred	zaposleni	delovna mesta	dnevni migranti glede na	
			kraj prebivanja	kraj dela
0	109	502	132	2580
1 do 5	372	1739	560	1522
6 do 10	500	970	584	487
11 do 50	2593	1812	2788	803
51 do 100	1221	425	1019	220
101 do 500	1022	380	790	249
501 do 1000	94	61	75	48
1001 do 5000	62	80	37	68
5001 in več	15	19	3	11
skupaj	5988	5988	5988	5988

v eno smer porabi manj kot 2 % dnevnih migrantov. Medregijskih dnevnih migrantov je samo 62.000 (14 % vseh). Pomembni medregijski tokovi z vsaj 3000 dnevnimi migranti so samo trije (dvosmerni med osrednjeslovensko in gorenjsko statistično regijo in iz jugovzhodne Slovenije v osrednjeslovensko statistično regijo). Z Gorenjskega se dnevno pripelje v Ljubljano več kot 10.000 zaposlenih. Delovna mesta so sorazmerno blizu naselja prebivališča; največ zaposlenih (42,5 %) celo dela kar v naselju prebivališča. Kot naselji z največ delovnimi mesti imata pri tem izjemno velik vpliv Ljubljana in Maribor, saj v Ljubljani dela kar 89 % njenih prebivalcev, v Mariboru pa je delež 79 %. Obenem sta to tudi naselji, ki pritegujeta največ dnevnih migrantov v Sloveniji, skupaj več kot petino. Razporeditev delovnih mest, ki je tudi posledica centraliziranega razvoja v preteklosti, in razpršena poselitev Slovenije s skoraj 6000 razmeroma majhnimi naselji kažeta izrazito dvojnost. Ta je tudi temeljno gibalno notranjih delovnih migracij. Naselij, kamor na delo potuje vsaj 500 dnev-

Zaposleni (v tisočih), ki dnevno potujejo na delo, po lokaciji kraja dela in načinu potovanja na delo.

lokacija kraja dela	način potovanja na delo			
	skupaj	javni prevoz	osebni avtomobil	drugo
naselje prebivališča	292,8	31,8	167,7	93,3
ista občina	153,0	10,6	129,8	12,6
ista statistična regija	225,6	24,8	194,0	6,8
druga statistična regija	61,7	8,0	50,1	3,6
skupaj	733,1	75,2	541,6	116,3

nih migrantov, je 127, v njih pa dela 78 % vseh dnevnih migrantov. Nasprotno pa zaposleni iz 115 naselij, od koder hodi na delo drugam vsaj 500 dnevnih migrantov, predstavljajo manj kot tretjino vseh dnevnih migrantov.

Najmanj dnevnih migrantov prebiva v velikih zaposlitvenih središčih, okrog katerih pa se oblikujejo različno obsežna zaokrožena območja privlačnosti. V Sloveniji je samo 11 naselij, v katerih dnevno prihaja na delo od drugod vsaj 5000 zaposlenih. Izrazitega privlačnostnega središča nimajo zasavska, spodnjeposavska in notranjsko-kraška statistična regija, podravska in savinjska statistična regija pa imata vsaka po dve središči. Edino slovensko naselje, katerega zaposlitvena privlačnost presega ozke regionalne okvire, je Ljubljana. Iz najbližjih primernih občin južno in vzhodno od glavnega mesta dela v Ljubljani kar 80 % dnevnih migrantov. Območje privlačnosti z vsaj 20 % dnevnih migrantov, ki delajo v Ljubljani, sega na zahodu skoraj do Postojne, na jugu do Kočevja, zavzema tudi celotno zasavsko statistično regijo. Najštevilčnejši tokovi v Ljubljano so prek štajerske vpadnice, kjer je zaenkrat privlačnostna ločnica na Trojanah. Pričakovati je, da bo z novo avtocestno povezavo Ljubljana sčasoma postala privlačna tudi za dnevne migrante iz savinjske statistične regije. Že zdaj je tradicionalen in intenziven dotok dnev-

nih migrantov iz celotne gorenjske statistične regije (zemljevid 42).

Urejeno prometno omrežje je zagotovo močan generator dnevne migracije. Posledica intenzivne dnevne migracije in enosmernosti zaposlitvenih tokov z izrazitimi časovnimi konicami je obremenjenost glavnih cest, ki vodijo v Ljubljano. V grobem lahko ugotovimo pet pomembnih vpadnic, prek katerih prihaja v glavno mesto največje število zaposlenih. Z dobrimi 5000 dnevnimi migranti je najmanj obremenjena zasavska vpadnica, druge štiri (gorenjska, dolenska skupaj z kočevsko, primorska ter štajerska) so približno še enkrat bolj obremenjene. Največ dnevnih migrantov prihaja iz Dolenjske in Primorske, vendar iz teh smeri ponavadi ni prometnih zastojev, saj v mesto vodi večje število avtocestnih izvozov. Nasprotno pa lahko ob približno enakem številu dnevnih migrantov za zdaj opazujemo vsakodnevne zastoje v smeri Gorenjske, kjer se na Celovski cesti stekata dva močna prometna tokova, saj edino Gorenjska še ni priključena na avtocestni obroč okrog Ljubljane. Kar 76 % dnevnih migrantov se v Ljubljano pripelje z lastnim avtomobilom. Poleg voznika je samo v vsakem dvanajstem vozilu sopotnik, ki tudi dela v Ljubljani. Tej množici vozačev se dnevno pridruži še 54.000 avtomobilistov, ki živijo v Ljubljani in so v njej tudi zaposleni (zemljevid 43).

Prehod iz javnih prometnih sredstev na lasten prevoz v zadnjem desetletju je druga pomembna ugotovitev popisa 2002, ki je samo potrdil vsakodnevno dogajanje na naših cestah. Še leta 1991 sta bila deleža izenačena, leta 2002 pa je avtobus oziroma vlak uporabljal samo še vsak deseti zaposleni. Zanimivo je, da med številoma uporabnikov mestnega in primestnega prometa ni večjih razlik. Z osebnim avtomobilom se na delo pripelje 57 % tistih, ki delajo v naselju prebivališča, in kar 85 % dnevnih migrantov. Med letoma 1991 do 2002 se število dnevnih migrantov skorajda ni spremenilo, število uporabnikov osebnega avtomobila pa se je v tem času podvojilo. Regionalne razlike so zelo majhne in niso vezane na razlike v razvisti regij. Osebni avto je očitno postal sestavni del vsakdanjega življenja, saj ga nima samo 20 % gospodinjstev; leta 1991 jih je bilo še 30 %. Z najnižjim deležem uporabnikov osebnega avta med dnevnimi migranti izstopa zasavska statistična regija, kjer delež uporabnikov vlaka petkratno presega slovensko povprečje (zlasti zaradi vožnje v Ljubljano). Slaba tretjina zaposlenih v naselju prebivališča hodi na delo peš oziroma se prevaža s kolesom (zemljevid 44).

Z večjo oddaljenostjo od središča se tudi povečuje čas, ki je potreben za pot na delo. Zaposleni, ki delajo v naselju prebivališča, v povprečju na delo potujejo 17 minut, dnevni migranti pa 24 minut. V zadnjem desetletju so na zmanjševanje porabljenega časa za pot v službo vplivale spremembe načina potovanja, pa tudi sodobnejše prometno omrežje, ki je iz zaposlitvenih središč v precejšnji meri preusmerilo tranzitni promet. Ob popisu leta 1991 je 54 % dnevnih migrantov do službe potovalo do 29 minut, leta 2002 je bilo teh že 65 %. Še največ časa porabijo za pot na delo dnevni migranti z javnimi prometnimi sredstvi (vlak 52 minut, avtobus

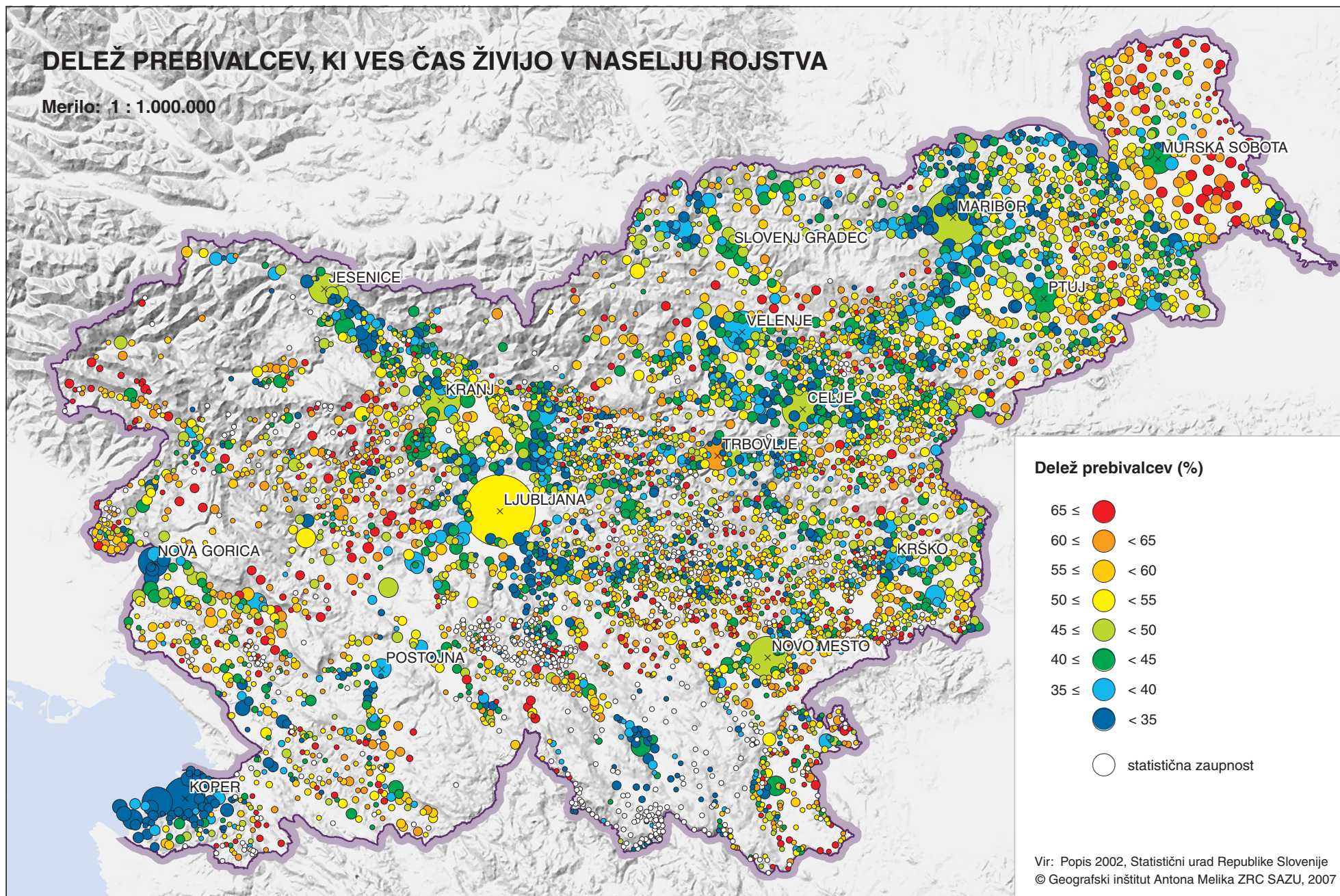
36 minut), saj je treba k vožnji prišteti tudi porabljen čas za pot od doma do postaje oziroma od postaje do lokacije delovnega mesta. 70 % delovnih migrantov za pot na delo porabi 30, 15, 20 oziroma 10 minut (razvrščeno po pogostosti). Največ časa porabijo dnevni migranti iz zasavske statistične regije, med katerimi jih največ uporablja vlak, v naših razmerah časovno najbolj potratno prometno sredstvo (zemljevid 45).

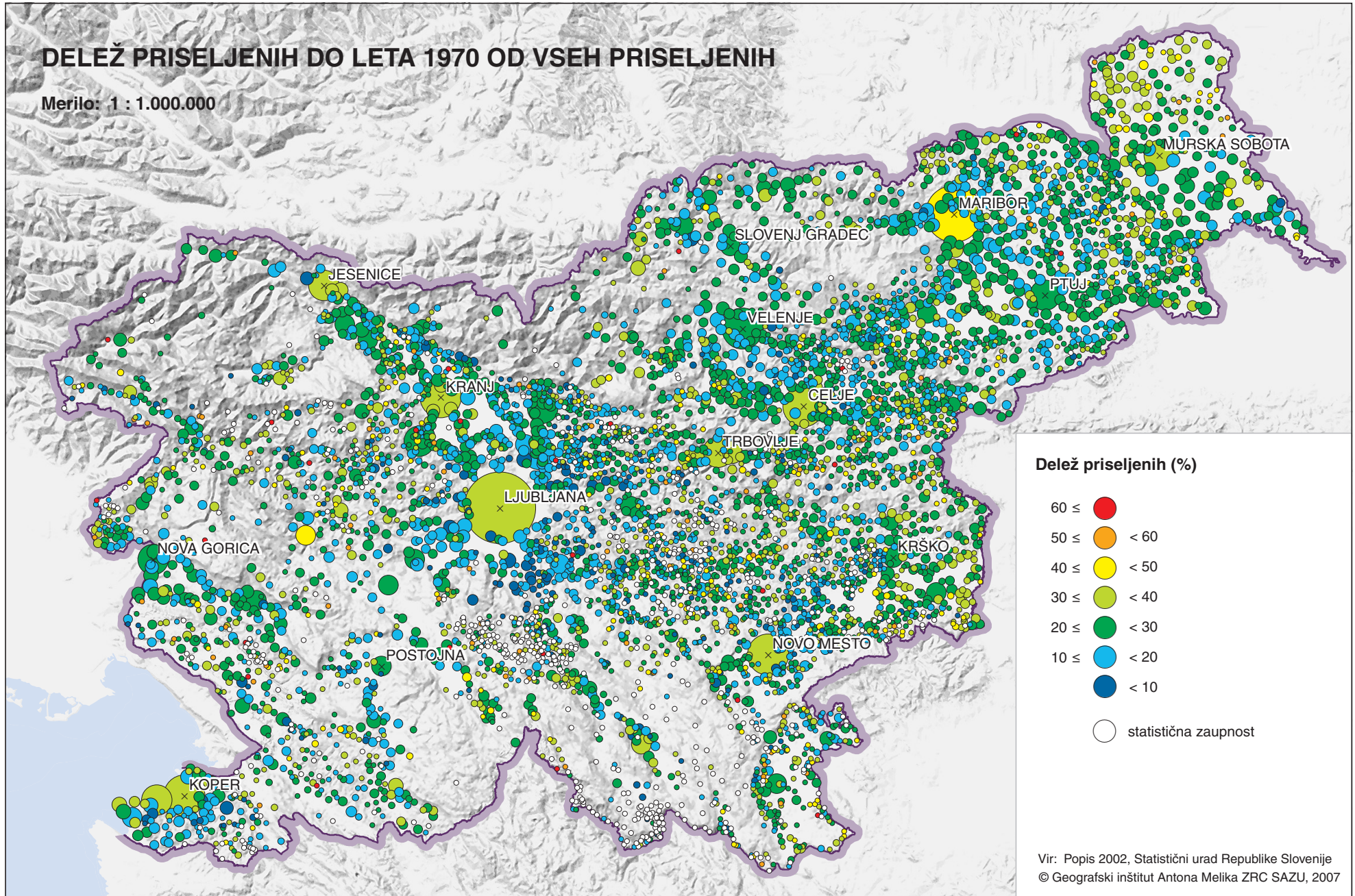
Dnevna migracija je v svojem bistvu tudi ekonomski pojav s številnimi socialnimi posledicami. V Sloveniji se je število dnevnih migrantov med popisoma leta 1991 in leta 2002 realno povečalo tudi zaradi suburbanizacije. Na večje število dnevnih migrantov so vplivale tudi spremembe ob prestrukturiranju gospodarstva. Zaradi propada mnogih podjetij v domačem okolju so si bili številni prisiljeni poiskati delo v bližnji ali daljni okolici. Po dokončanju bo nov vzgib dnevne migracije zagotovo tudi slovenski avtocestni križ, saj se bo ob isti porabi časa lahko razdalja za pot do delovnega mesta precej povečala.

Danilo Dolenc, Damir Josipovič

DELEŽ PREBIVALCEV, KI VES ČAS ŽIVIJO V NASELJU ROJSTVA

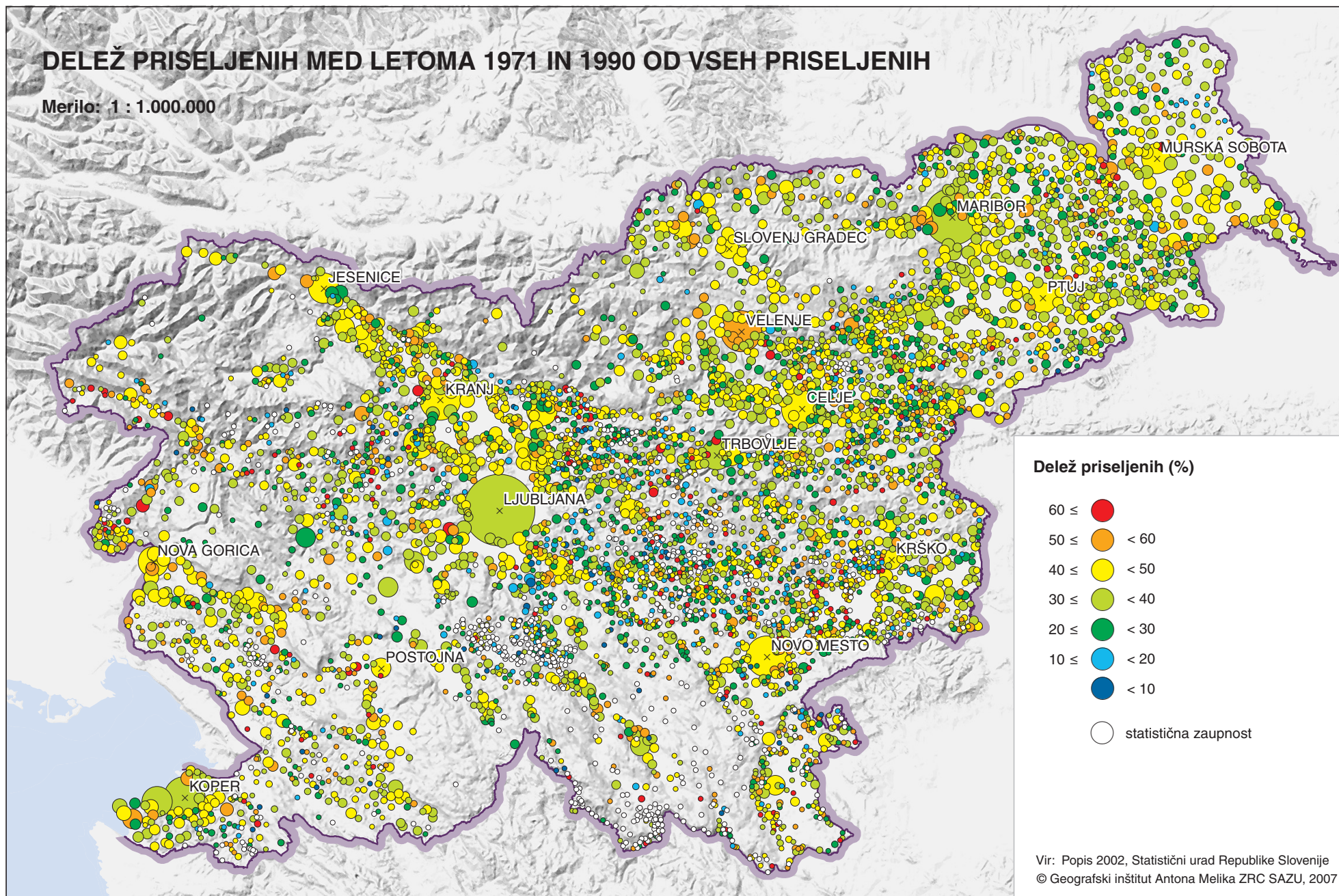
Merilo: 1 : 1.000.000

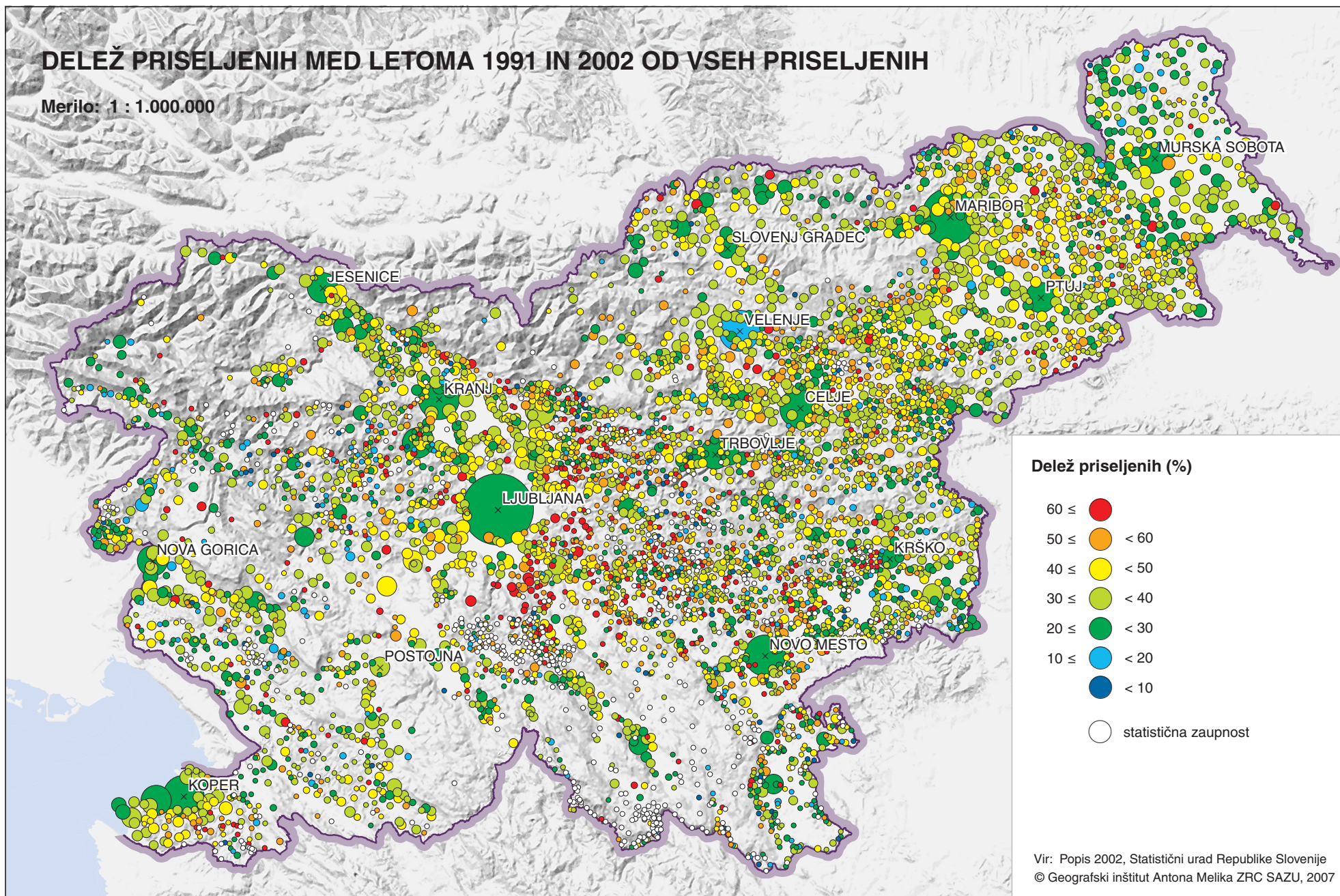

DELEŽ PRISELJENIH MED LETOMA 1971 IN 1990 OD VSEH PRISELJENIH

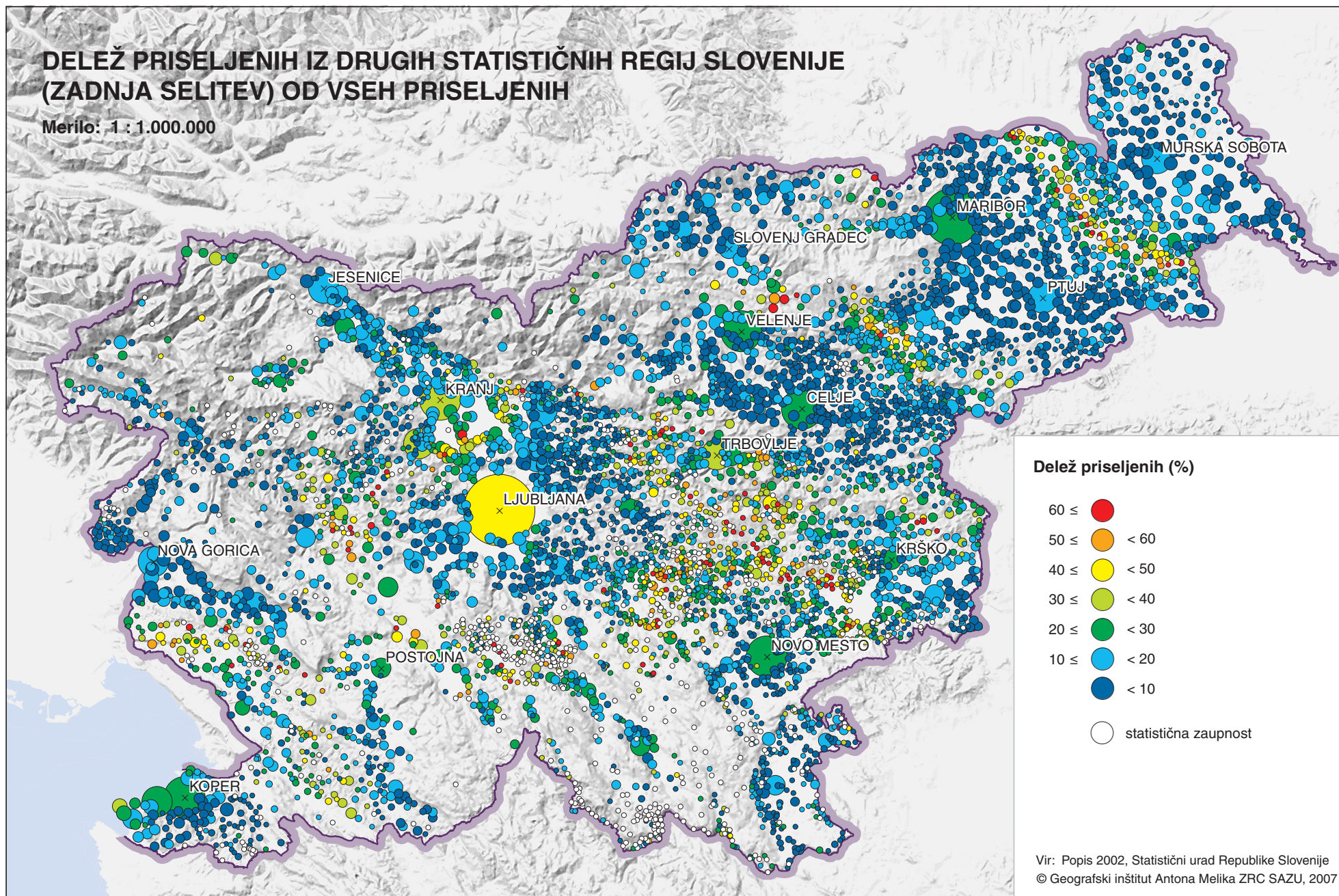
Merilo: 1 : 1.000.000

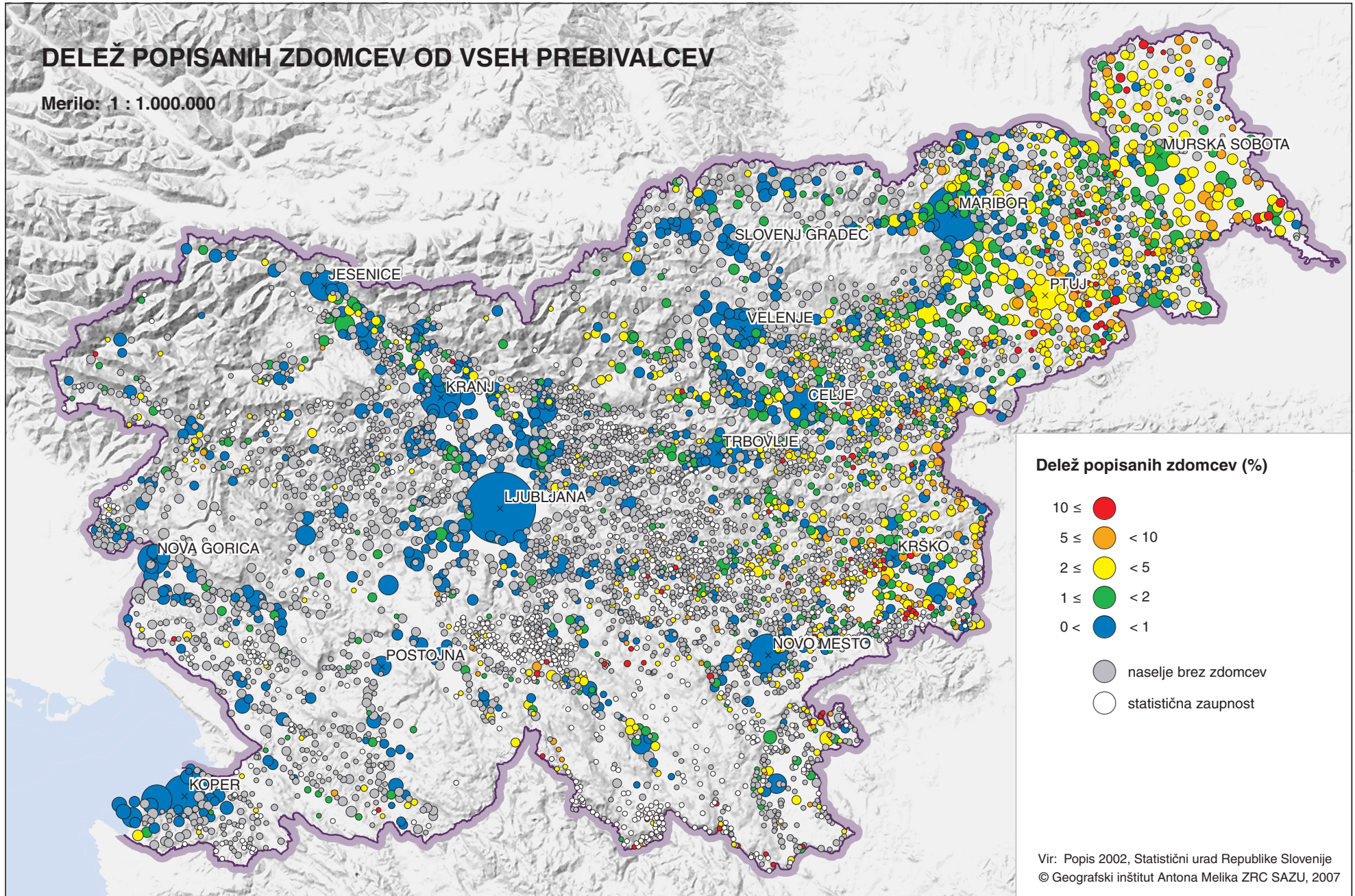

DELEŽ PRISELJENIH IZ DRUGIH STATISTIČNIH REGIJ SLOVENIJE (ZADNJA SELITEV) OD VSEH PRISELJENIH

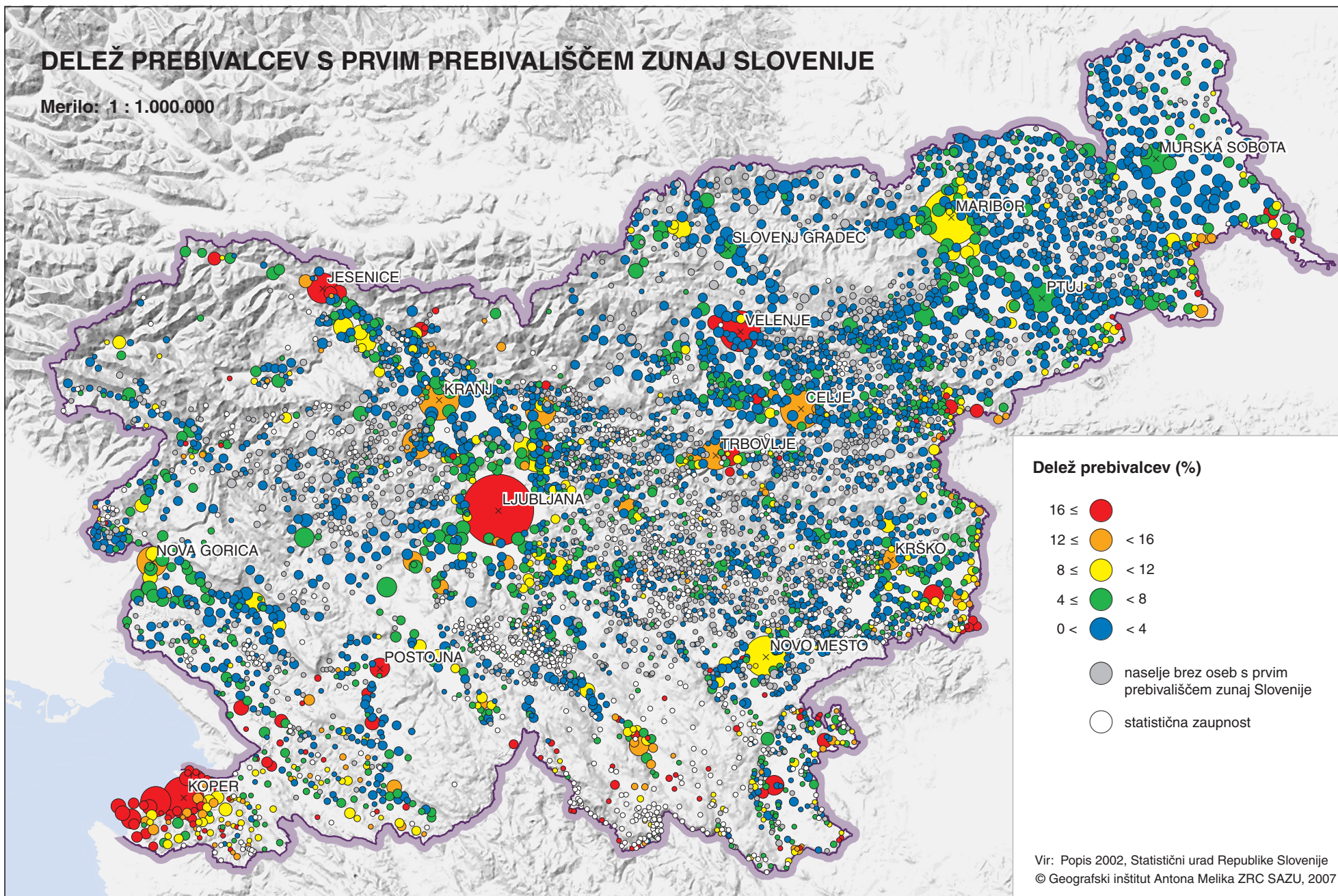
Merilo: 1 : 1.000.000

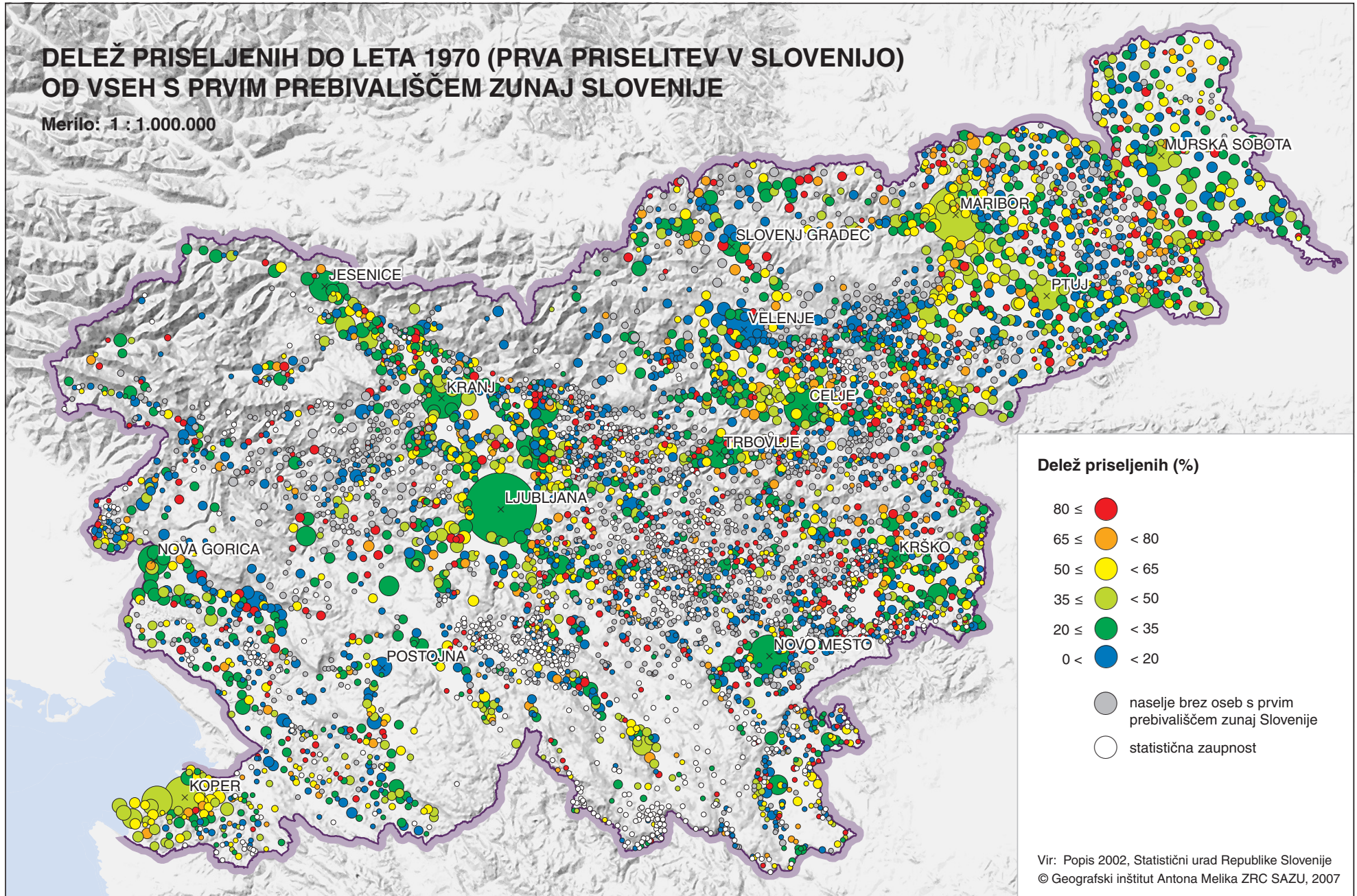
DELEŽ PREBIVALCEV S PRVIM PREBIVALIŠČEM ZUNAJ SLOVENIJE

Merilo: 1 : 1.000.000

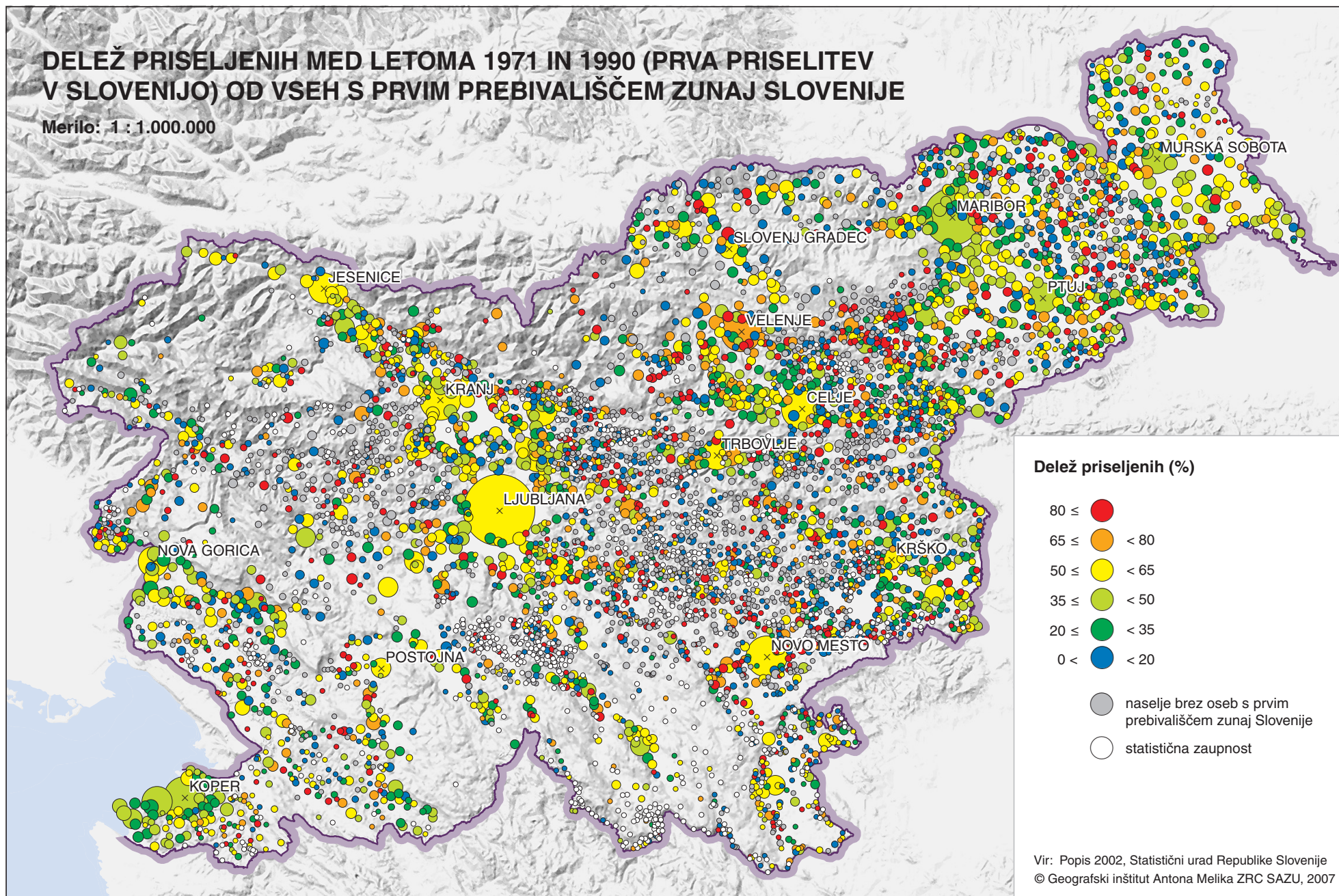
DELEŽ PRISELJENIH DO LETA 1970 (PRVA PRISELITEV V SLOVENIJO) OD VSEH S PRVIM PREBIVALIŠČEM ZUNAJ SLOVENIJE

Merilo: 1 : 1.000.000

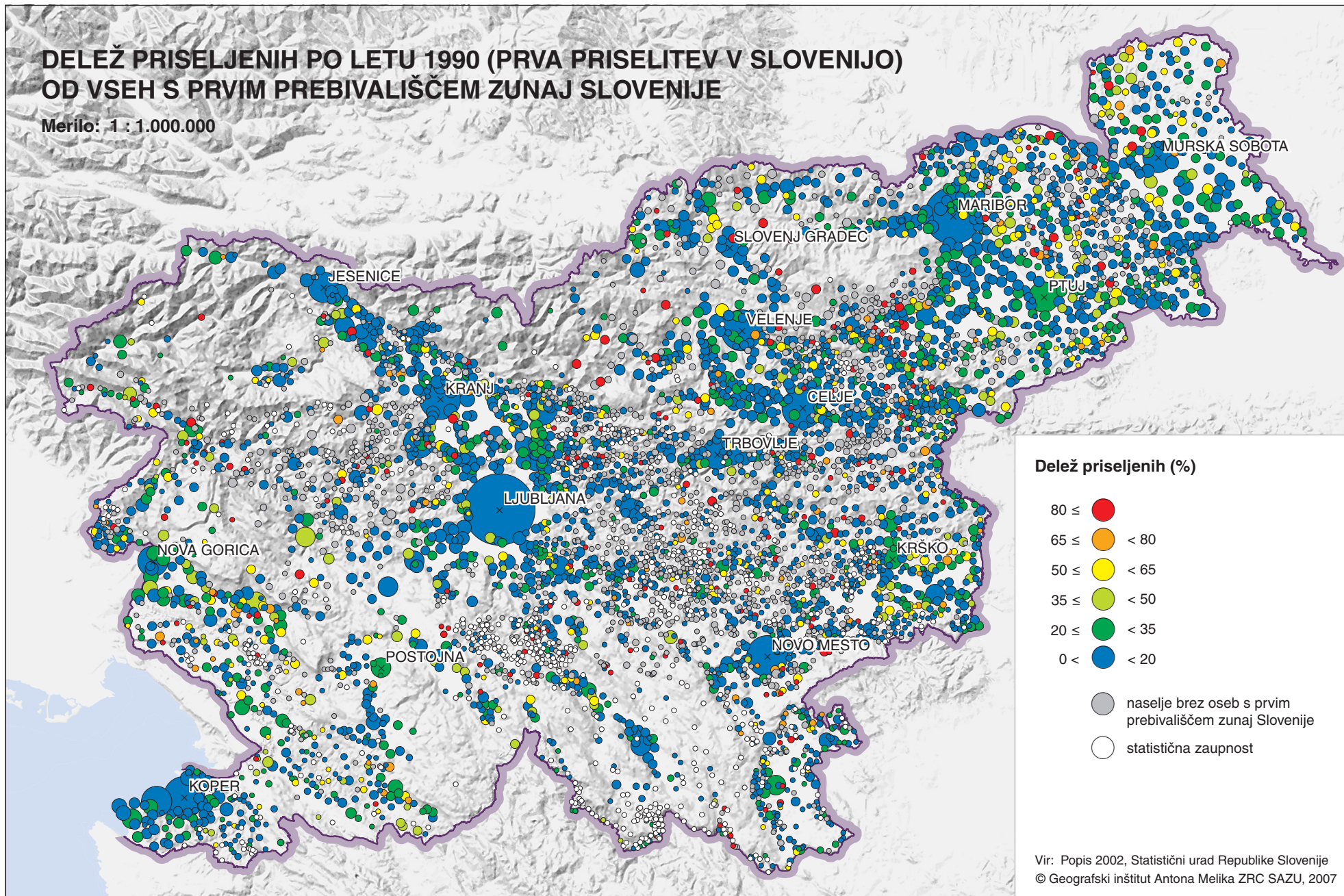
DELEŽ PRISELJENIH MED LETOMA 1971 IN 1990 (PRVA PRISELITEV V SLOVENIJO) OD VSEH S PRVIM PREBIVALIŠČEM ZUNAJ SLOVENIJE

Merilo: 1 : 1.000.000

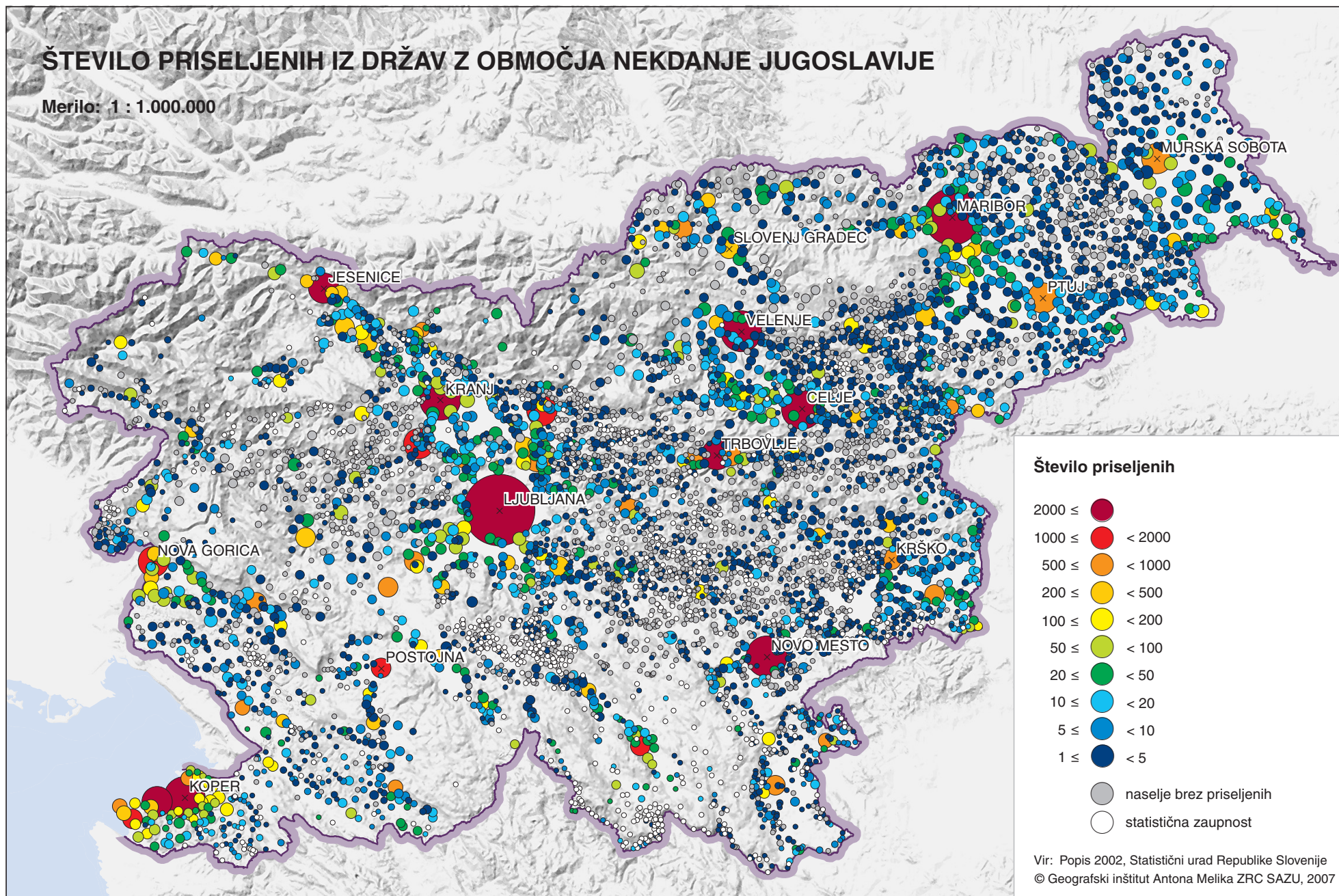
DELEŽ PRISELJENIH PO LETU 1990 (PRVA PRISELITEV V SLOVENIJO) OD VSEH S PRVIM PREBIVALIŠČEM ZUNAJ SLOVENIJE

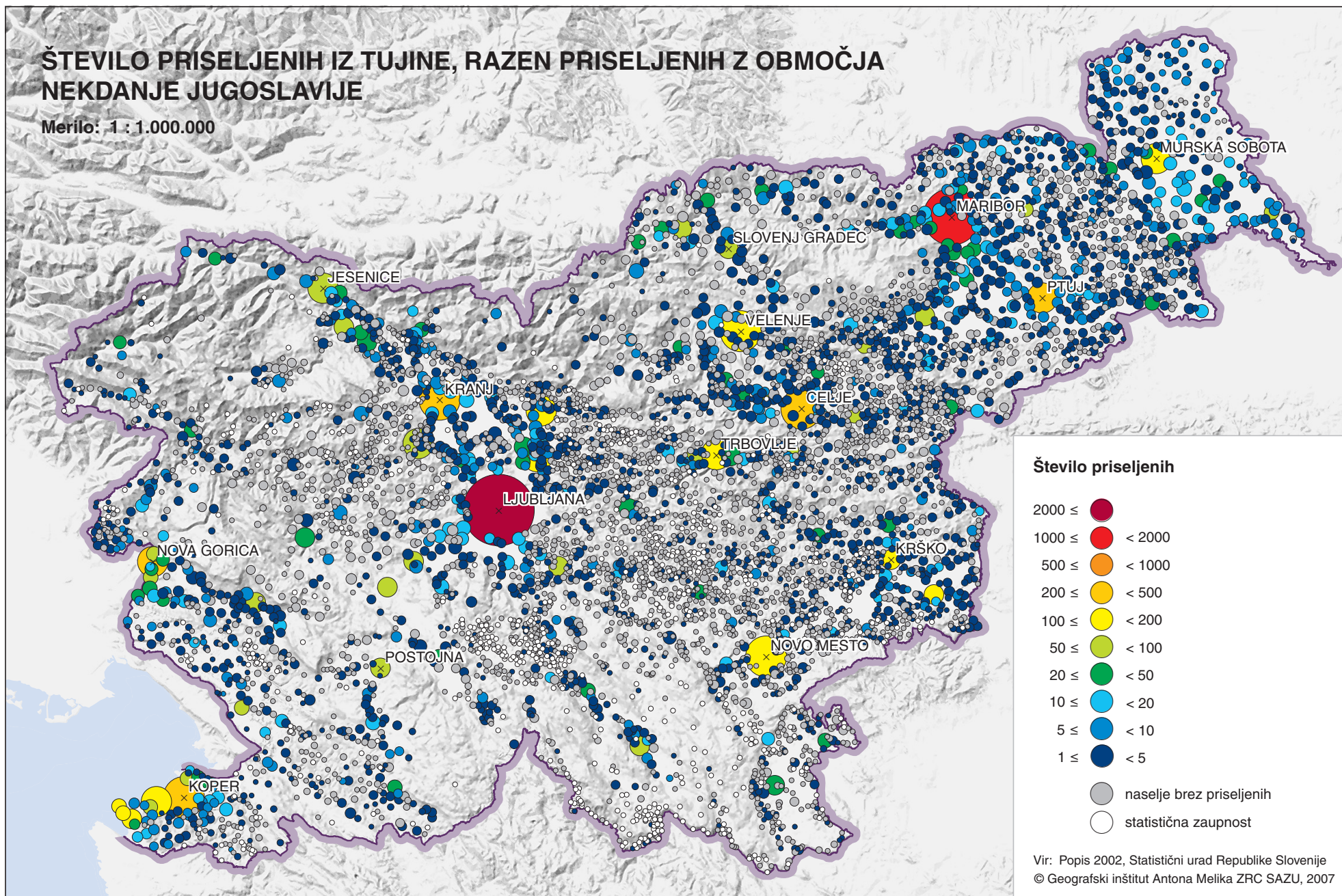
Merilo: 1 : 1.000.000

ŠTEVILO PRISELJENIH IZ DRŽAV Z OBMOČJA NEKDANJE JUGOSLAVIJE

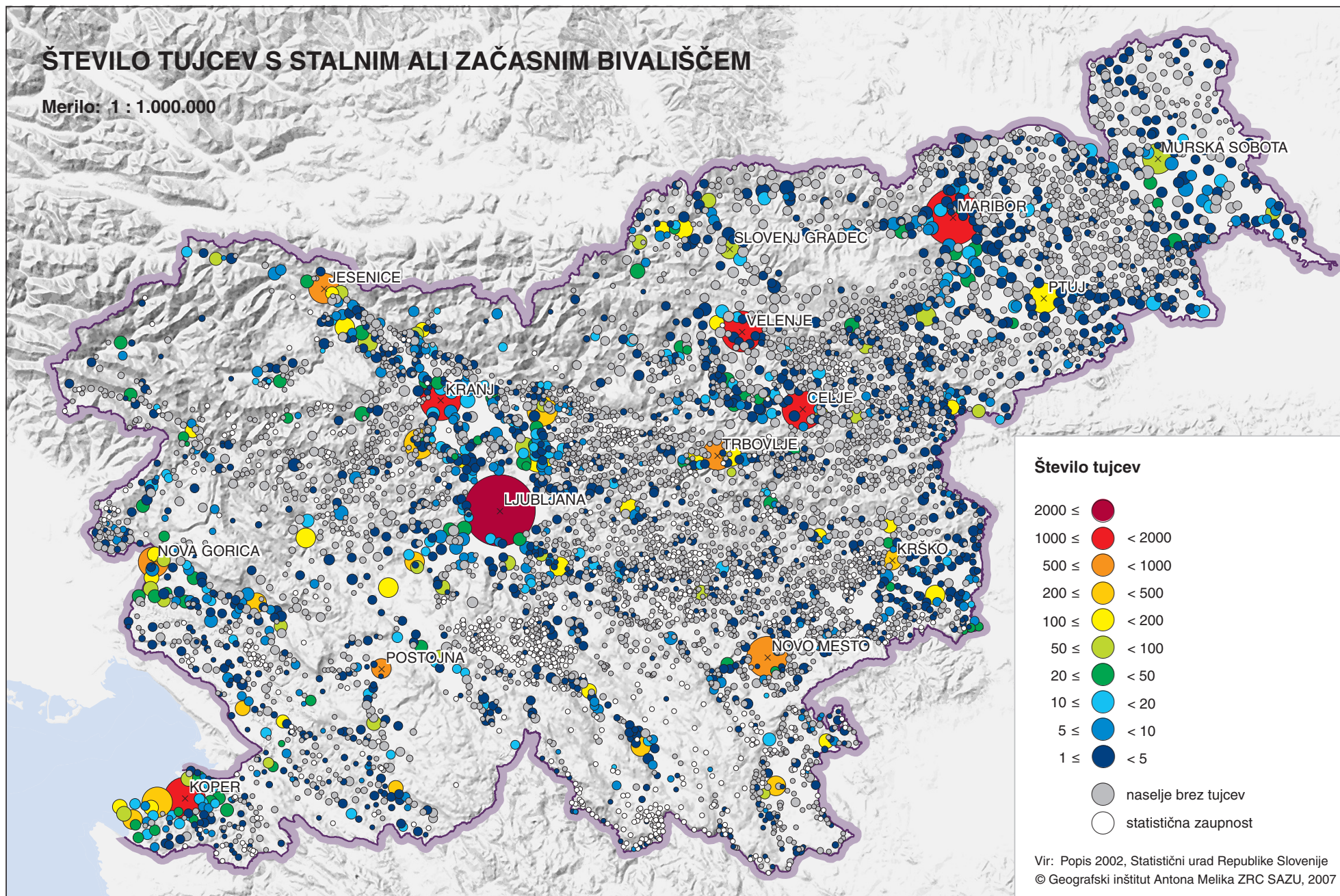
Merilo: 1 : 1.000.000

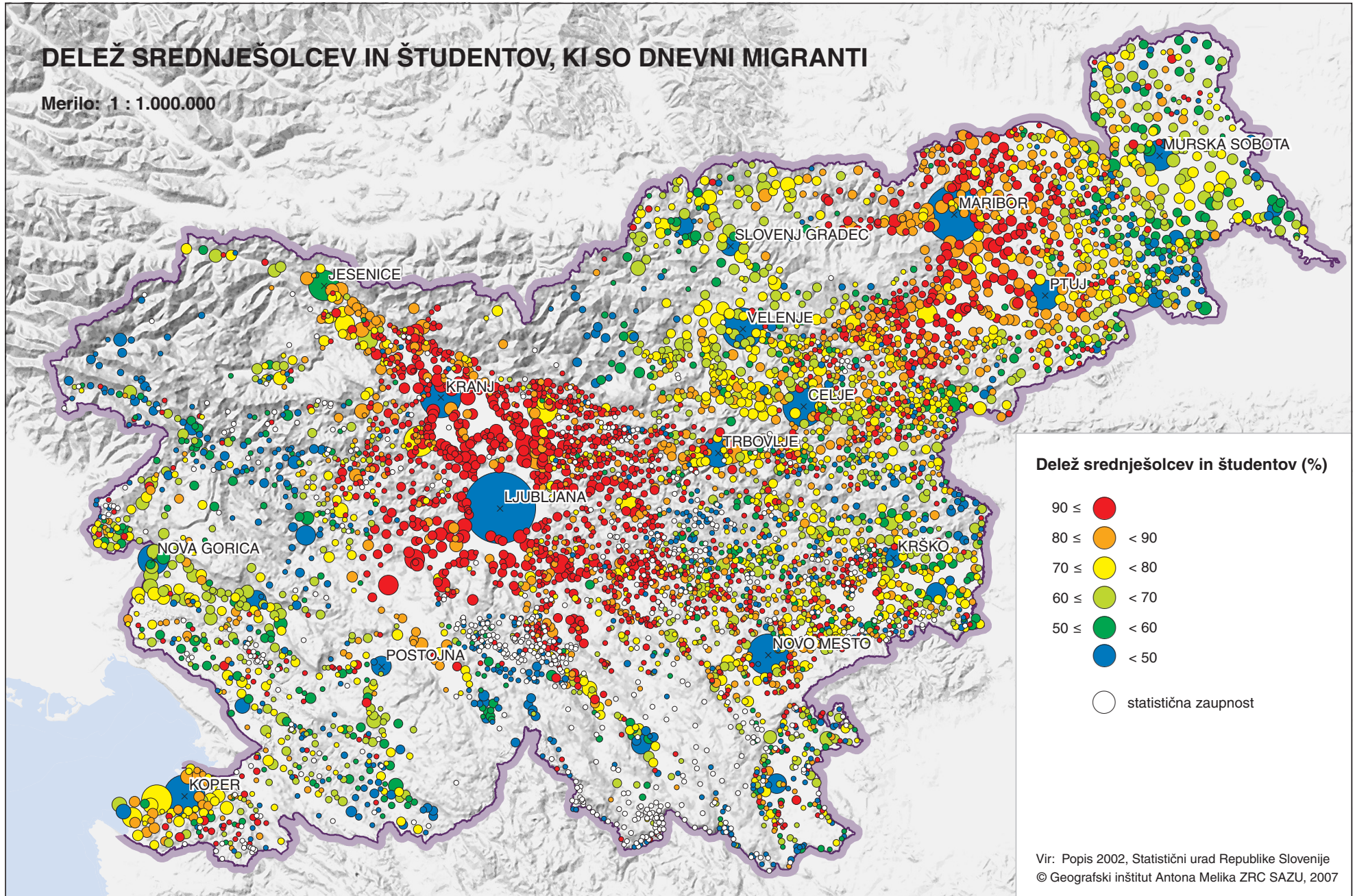

ŠTEVILO TUJCEV S STALNIM ALI ZAČASNIM BIVALIŠČEM

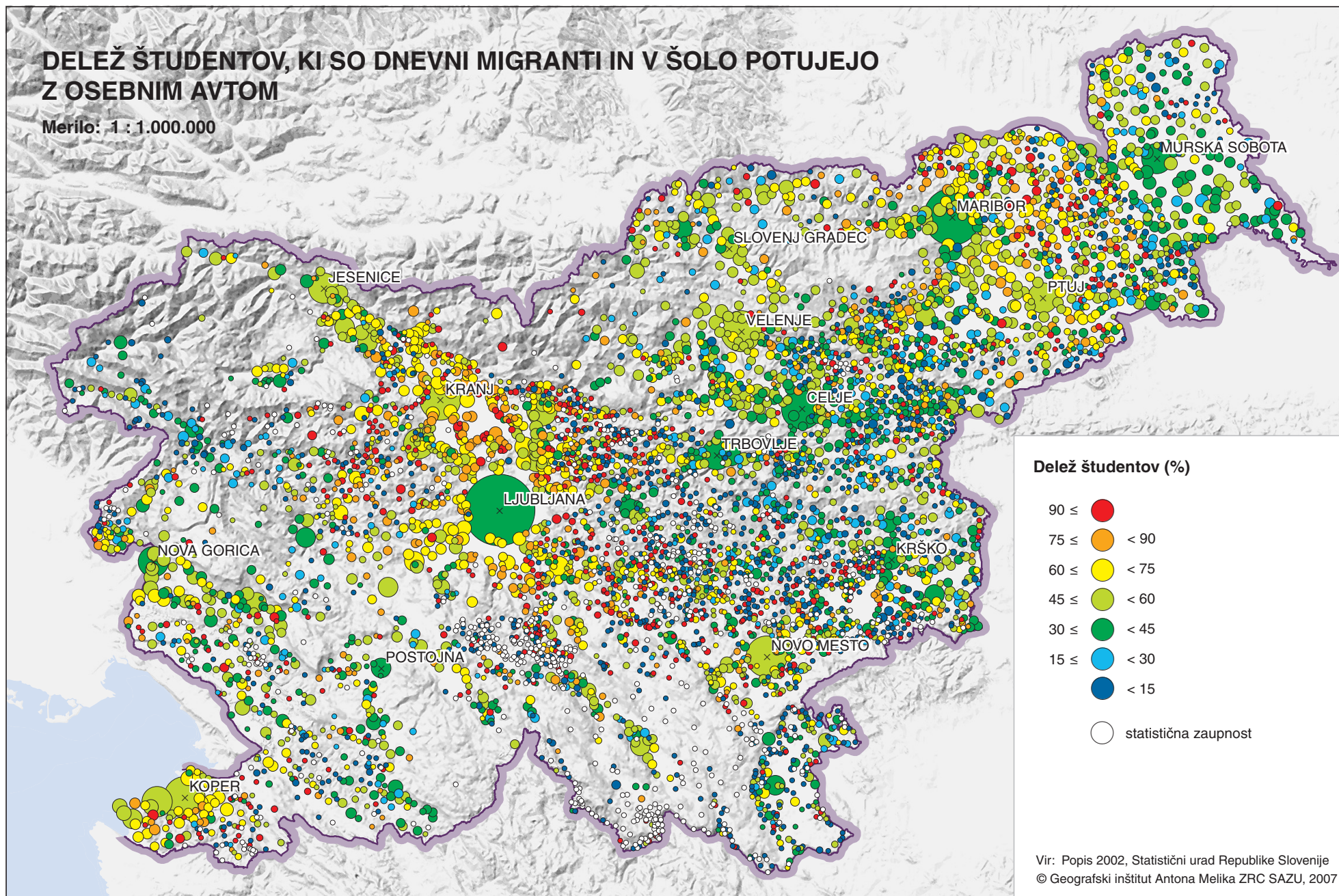
Merilo: 1 : 1.000.000

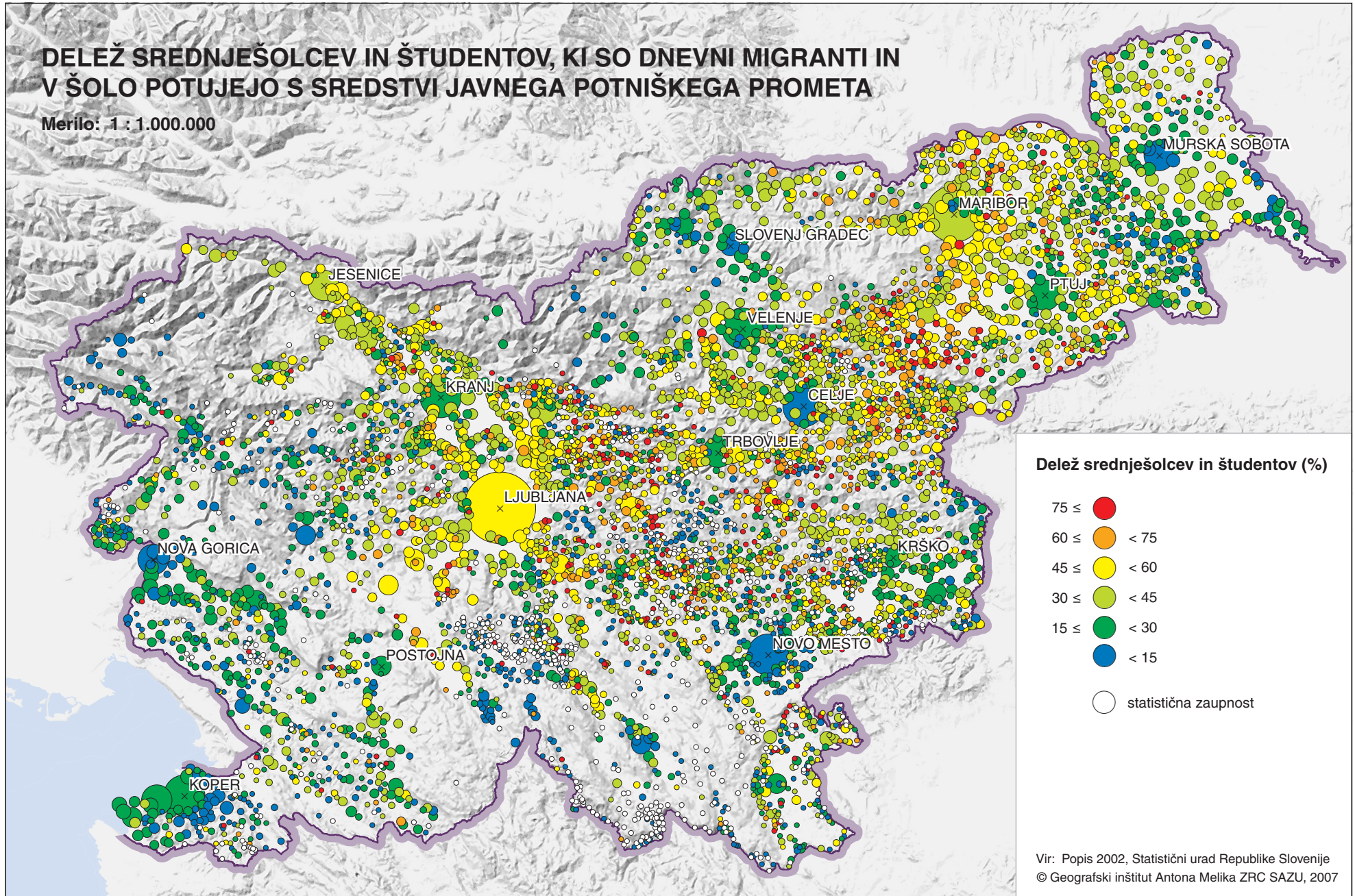
DELEŽ ŠTUDENTOV, KI SO DNEVNI MIGRANTI IN V ŠOLO POTUJEJO Z OSEBNIM AVTOM

Merilo: 1 : 1.000.000

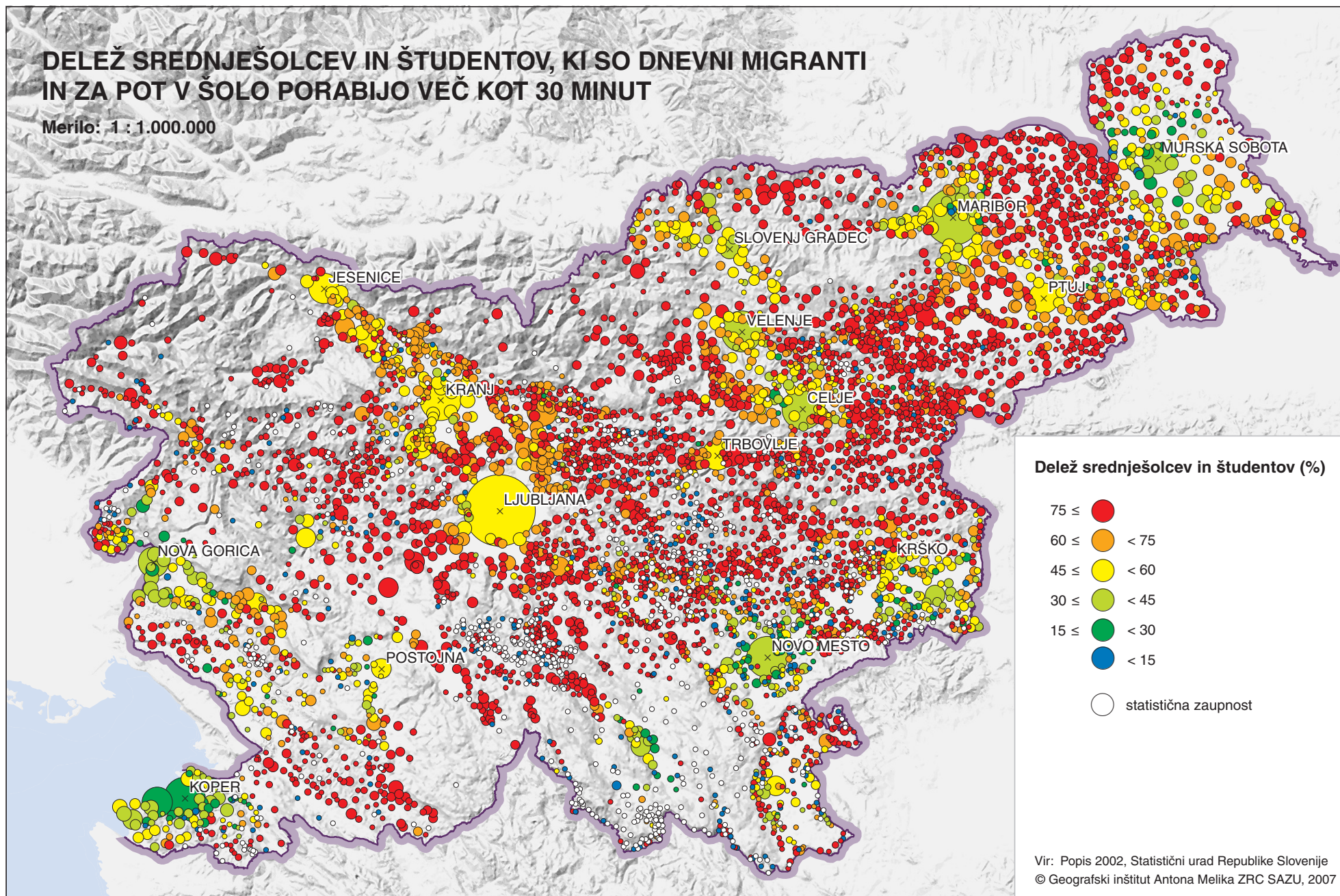
DELEŽ SREDNJEŠOLCEV IN ŠTUDENTOV, KI SO DNEVNI MIGRANTI IN V ŠOLO POTUJEJO S SREDSTVI JAVNEGA POTNIŠKEGA PROMETA

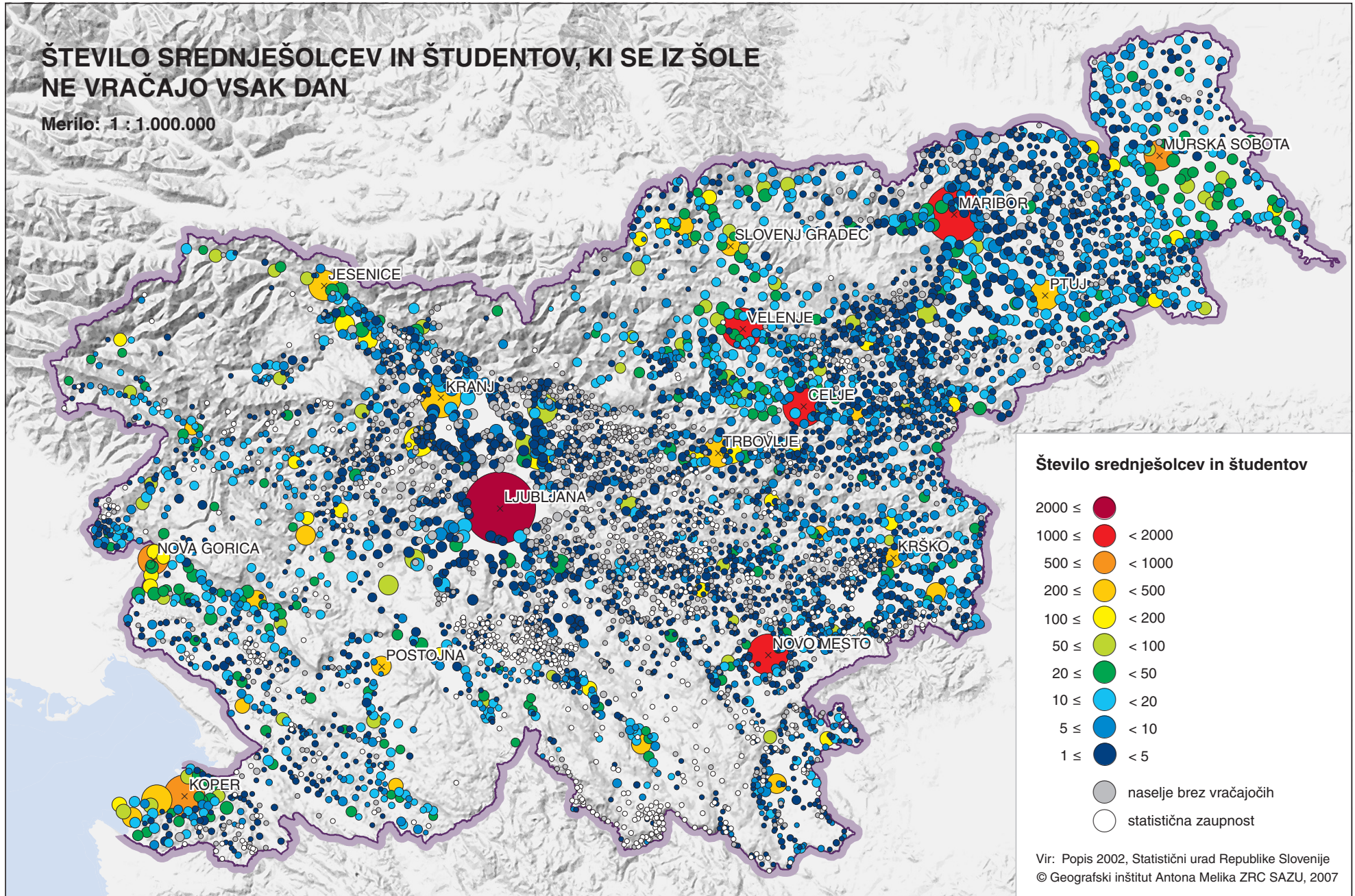
Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ SREDNJEŠOLCEV IN ŠTUDENTOV, KI SO DNEVNI MIGRANTI IN ZA POT V ŠOLO PORABIJO VEČ KOT 30 MINUT

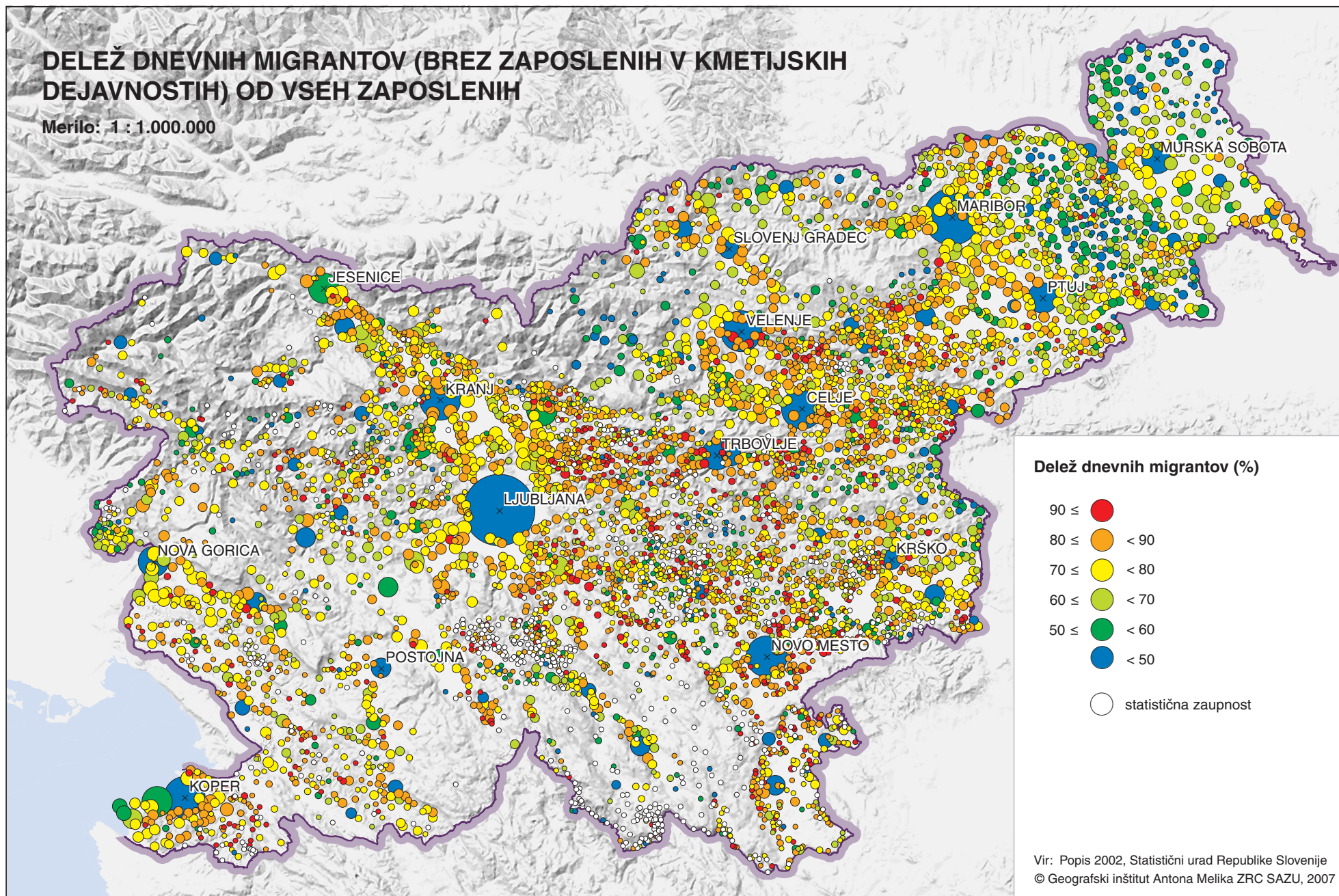
Merilo: 1 : 1.000.000

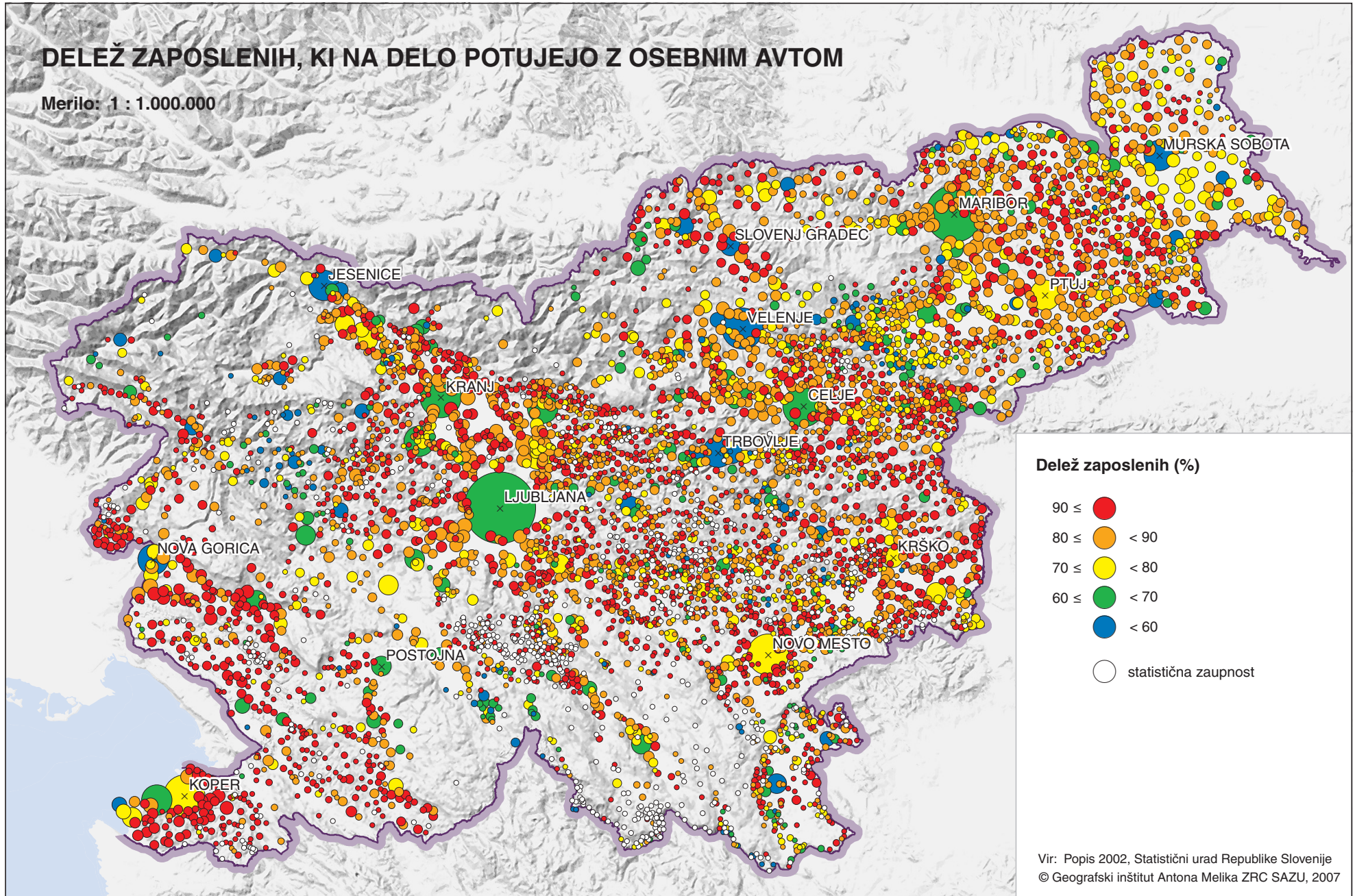

DELEŽ DNEVNIH MIGRANTOV (BREZ ZAPOSLENIH V KMETIJSKIH DEJAVNOSTIH) OD VSEH ZAPOSLENIH

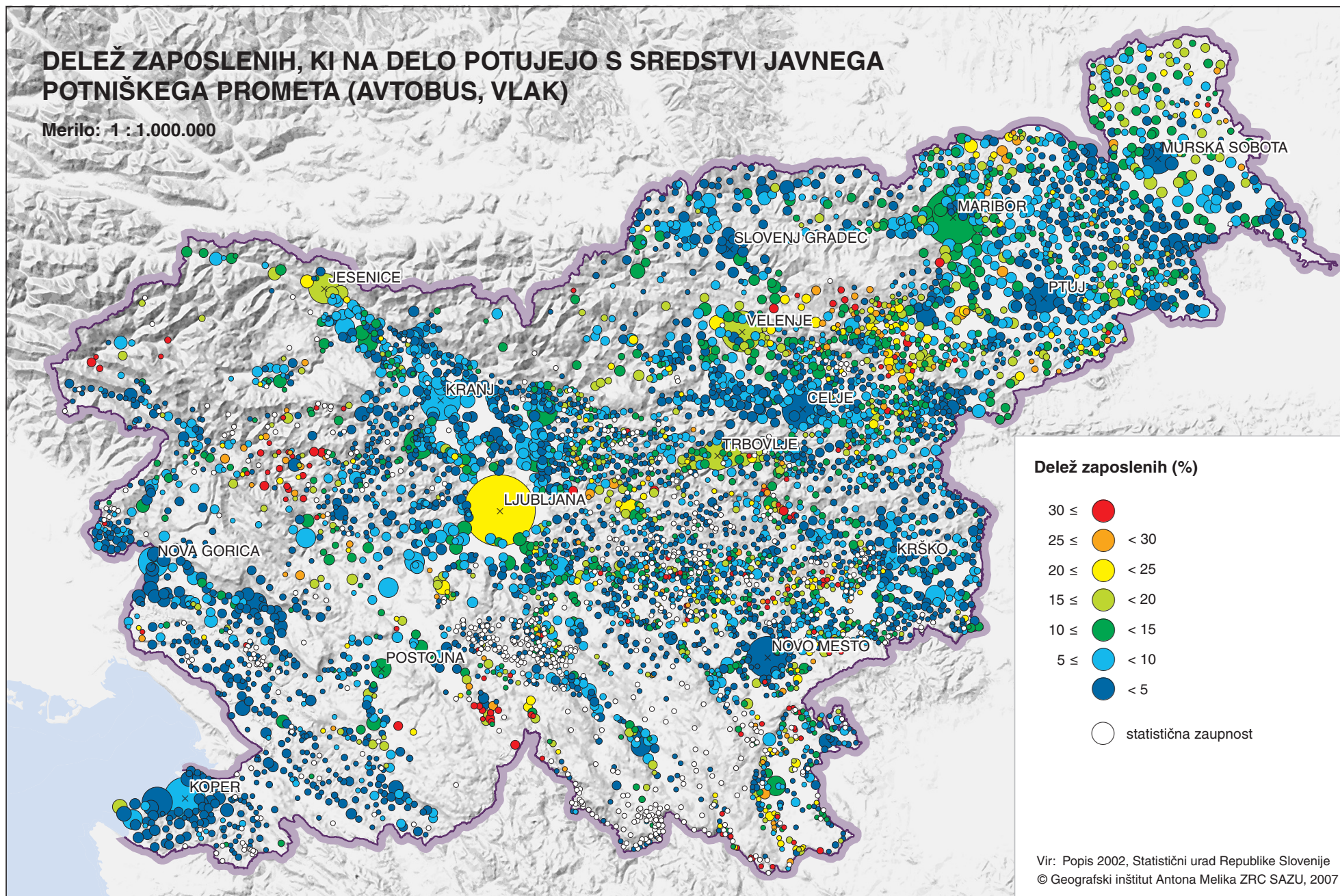
Merilo: 1 : 1.000.000

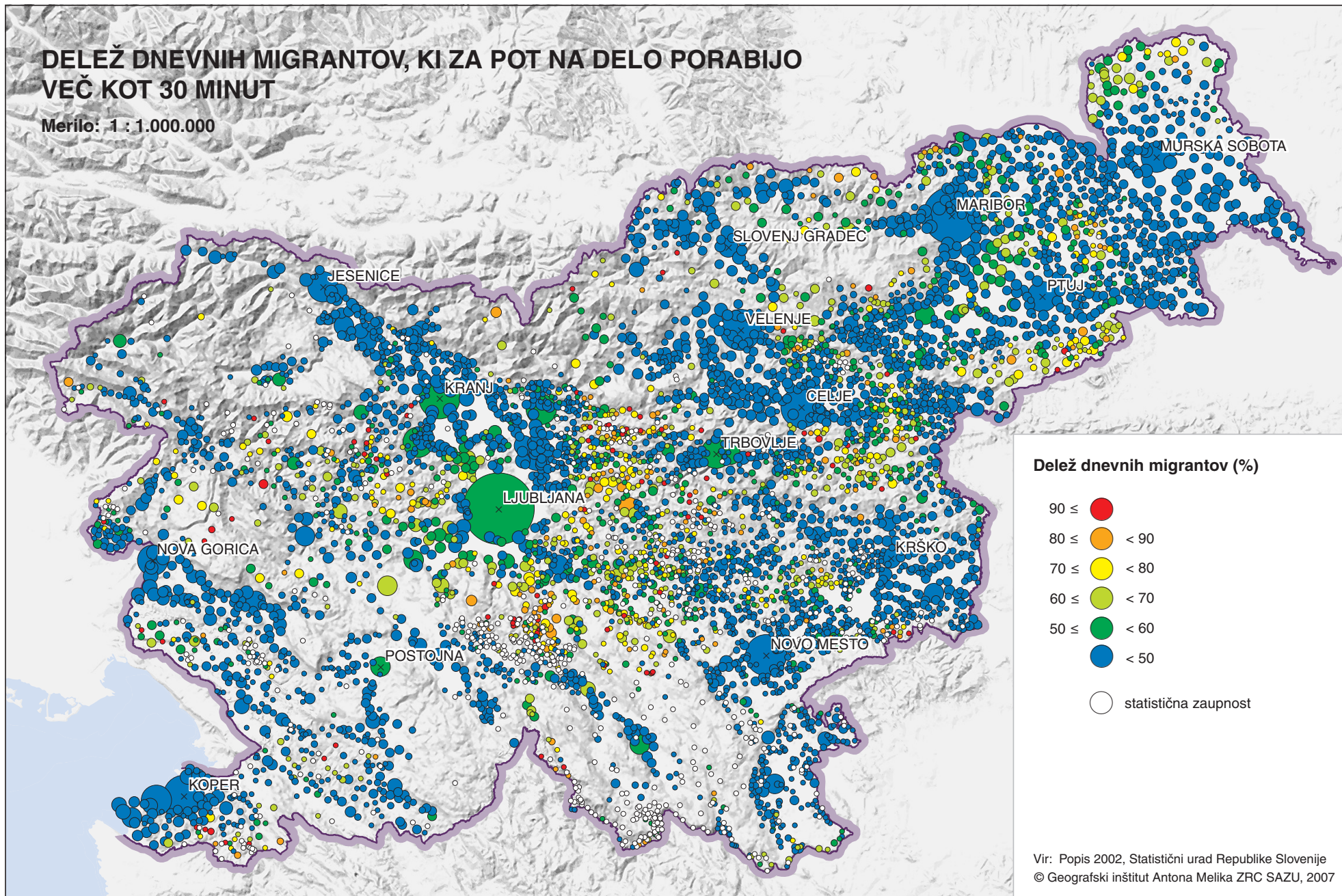
DELEŽ ZAPOSLENIH, KI NA DELO POTUJEJO S SREDSTVI JAVNEGA POTNIŠKEGA PROMETA (AVTOBUS, VLAK)

Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ DNEVNIH MIGRANTOV, KI ZA POT NA DELO PORABIJO VEČ KOT 30 MINUT

Merilo: 1 : 1.000.000

ETNIČNA, JEZIKOVNA IN VERSKA SESTAVA PREBIVALSTVA

Etnična sestava

Etnična ali narodnostna sestava prebivalstva je pomemben del demografske sestave države. Ozemlje Slovenije je bilo v zgodovini vselej del večjih, večetničnih državnih skupnosti, kar je vplivalo na spreminjanje njegove etnične sestave. Spremembe so povzročala zlasti spreminjanja administrativnih in državnih meja, selitve ter etnična in kulturna asimilacija slovenskega oziroma neslovenskega prebivalstva. Vključevanje Slovenije v mednarodne povezovalne procese, ki se je začelo takoj po osamosvojitvi leta 1991, prinaša nove spremembe: naraščajoče mednarodne migracije, rastoč vpliv kulturnih prvin evropskega in globalnega značaja in podobno. Za današnje območje Slovenije so vsi dosedanja popisi prebivalstva beležili etnično sestavo, metode njenega zajemanja pa so se razlikovale: po občevalnem jeziku (v avstrijskem delu Avstro-Ogrske), po maternem jeziku (v madžarskem delu Avstro-Ogrske, v Jugoslaviji med svetovnimi vojnama, za časa italijanske in madžarske okupacije med 2. svetovno vojno), na podlagi izjave popisane o lastni etnični pripadnosti v jugoslovanskih popisih po 2. svetovni vojni in v slovenskem popisu 2002. Od leta 1953 do leta 2002 so vsi naši popisi poleg podatka o etnični pripadnosti beležili še podatek o maternem jeziku. Od popisa leta 1971 dalje je imel vsak prebivalec pravico, da se v popisu etnično ne opredeli. Odgovor na vprašanje o etnični pripadnosti ne spada med obvezne, kar sta ob zadnjem popisu pravno zagotavljala Ustava Republike Slovenije in Zakon o popisu. V preteklem stoletju so na etnično sestavo Slovenije in njene spremembe vplivale predvsem selitve neslovenskega prebivalstva: odselitve večjega dela Nemcev po 1. in 2. ter Italijanov po 2. svetovni vojni ter priseljevanje Hrvatov,

Srbov, Bošnjakov, Črnogorcev, Makedoncev, Albancev in drugih po nastanku Jugoslavije, še zlasti pa v obdobju od srede šestdesetih let 20. stoletja do leta 1991.

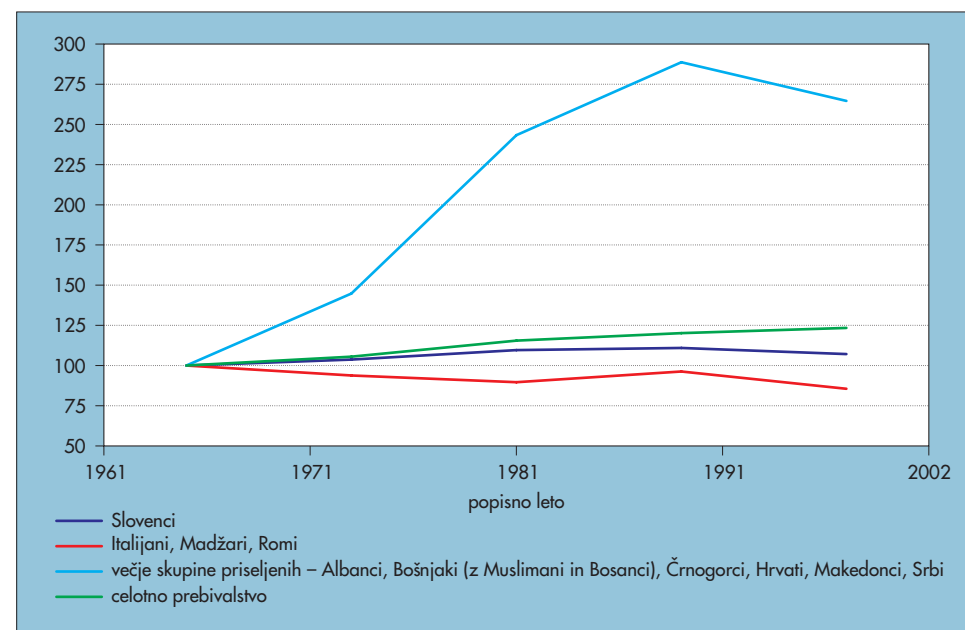
Na sedanjem ozemlju Slovenije so bili Slovenci vedno izrazito večinsko prebivalstvo, delež v skupnem prebivalstvu pa se je zaradi prej navedenih dogajanj spreminjal; najvišji (več kot 90%) je bil v prvih treh in pol desetletjih po 2. svetovni vojni. Pred tem obdobjem in po letu 1981 je bil nekaj manj kot 90% (Repolusk 1998c, 156). Ob popisu leta 2002 se je za pripadnost k slovenski etniji opredelilo 1.631.363 prebivalcev, kar je 83,1% od vsega prebivalstva oziroma 92,3% od vseh, ki so se etnično opredelili. Slovenci so večinsko prebivalstvo na celotnem območju Slovenije (zemljevid 46). V večini naselij predstavljajo več kot 80 oziroma 90% prebivalstva, manj kot 80% jih je v večjih mestih, kjer so največje zgostitve priseljenega prebivalstva (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Velenje, Jesenice, Trbovlje, Novo mesto, mesta v Slovenski Istri), ter v vzhodnem delu Prekmurja, kjer so večinsko prebivalstvo Madžari. Slovenci ne predstavljajo absolutno večinskega prebivalstva samo v občinah Hodoš in Dobrovnik v Prekmurju, kjer je številčnejše madžarsko prebivalstvo.

V Sloveniji živijo tri avtohtone ali ustavne manjšine (njihov status poleg posebnih zakonov opredeljuje tudi ustava): Italijani (2258 tako opredeljenih ali 0,1% prebivalstva), Madžari (6243, 0,3%) in Romi (3246, 0,2%). Italijani živijo večinoma na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre (25 naselij v občinah Koper, Izola in Piran), Madžari po večini na narodnostno mešanem območju v Prekmurju (30 naselij v občinah Hodoš, Šalovci, Moravske Toplice, Dobrovnik in Lendava), Romi pa so bolj razpršeni. Največ Romov živi v Prekmurju, Posavju, na Dolenjskem, v Beli krajini ter v več-

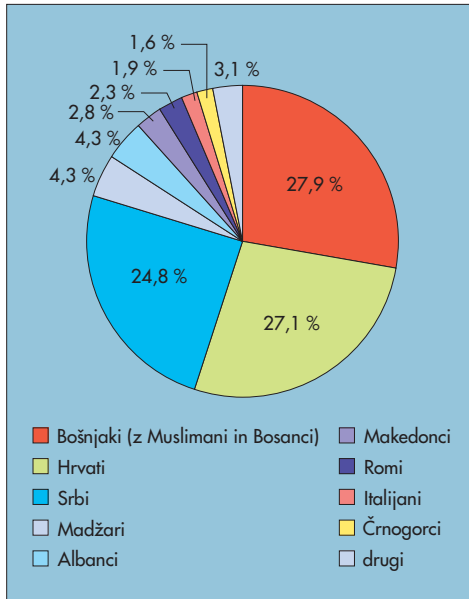
jih mestih, zlasti Mariboru in Ljubljani (Josipovič, Repolusk 2003, 144). Po ocenah socialnih služb je v Sloveniji Romov z daljšo tradicijo bivanja vsaj še enkrat toliko, kot jih izkazuje popisni podatek. Če jim prištejemo še pozneje priseljene Rome z območij nekdanje Jugoslavije, je njihovo skupno število najverjetneje okrog 8000 (zemljevid 47; prikazi na zemljevidu so metodološko razlikujejo od ostalih zemljevidov, kjer en krog pomeni podatek za naselje – na zemljevidu 47 se vrednosti dveh ali treh krogov lahko nanašajo na isto naselje).

V zadnjih desetletjih se je etnična sestava Slovenije najmočnejše spremenila zaradi migracij z območja nekdanje Jugoslavije, predvsem sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja in med letoma 1975 in 1980. Takrat se je zelo povečalo število Srbov (leta 2002 je bilo tako opredeljenih 38.694 ali 2,0% oseb), Hrvatov (35.642,

1,8%), Bošnjakov (21.542, 1,1%), Muslimanov (10.467, 0,5%), Bosancev (8062, 0,4%), Albancev (6186, 0,3%), Makedoncev (3972, 0,2%), Črnogorcev (2667, 0,1%) in nekaterih manjših skupin (Romuni, Vlahi, Turki, Ukrajinci itd.). Če k Bošnjakom prištejemo še Muslimane in Bosance (78% versko opredeljenih med slednjimi je muslimanov), kar je gotovo utemeljeno, saj gre za izvorno isto prebivalstvo, so leti najštevilčnejša etnična skupina neslovenskega izvora v državi. Vse do leta 1991 sta bili najštevilčnejši neslovenski etniji Hrvati in Srbi. Priseljene skupine so najštevilčnejše in predstavljajo najvišji delež od skupnega prebivalstva v večjih mestih in zaposlitvenih središčih z urbanizirano okolico (Jesenice, Velenje, Kranj, Trbovlje, Ljubljana), na regionalnem nivoju pa v urbaniziranem, priobalnem delu Slovenske Istre (zemljevid 48). Na splošno je priseljencev

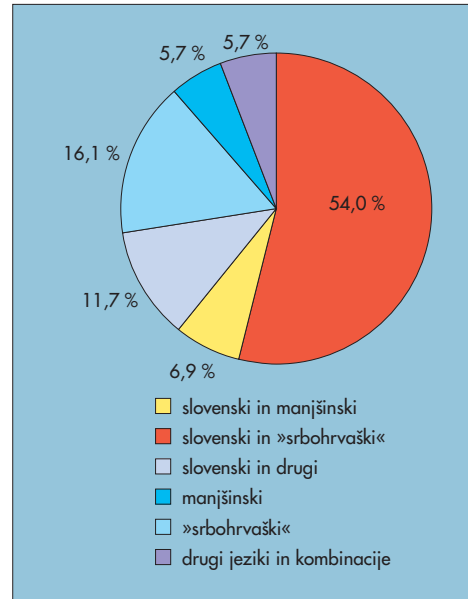
Indeks spreminjanja števila etnično opredeljenih med letoma 1961 in 2002.

Sestava etnično opredeljenega prebivalstva (brez Slovencev) leta 2002.

in njihovih potomcev več v osrednji in zahodni kot v vzhodni Sloveniji. Manjše zgostitve, zlasti Hrvatov, so značilne za obmejno območje vzdolž slovensko-hrvaške državne meje. Hrvati so v primerjavi z ostalimi etnijami bolj zastopani tudi v severovzhodni Sloveniji (Josipovič 2005, 180–181).

Delež opredeljenih za posamezno etnično skupino leta 2002 se je v primerjavi z letom 1991 zmanjšal. Najbolj se je zmanjšalo število opredeljenih za Italijane, Črnogorce, Madžare in Hrvate. Zaradi krepitve etnične zavesti pri mladih in s tem večjega deleža opredeljenih je značilen porast števila Romov. Povečalo se je tudi skupno število Albancev, ki so po letu 1991 med najbolj pogostimi priseljenci v Slovenijo. Podobno velja za Bošnjake (skupaj z Muslimani in Bosanci), saj so številčno zelo pomembna priseljenška skupina tudi po letu 1991. Druga-

Pogovorni jezik v družini (brez tistih, kjer je ta izključno slovenski) leta 2002.

če kot leta 2002 se velik del muslimanskega prebivalstva v popisu leta 1991 narodnostno ni opredelil, ali pa se je opredelil regionalno oziroma za Jugoslovane.

Na spremembe števila opredeljenih so deloma vplivale selitve (odselitve manjšega dela Srbov in Črnogorcev v letih 1991 in 1992, priseljevanja Bošnjakov in Albancev po letu 1991) ter etnična asimilacija dela potomcev priseljencev, zlasti tistih iz etnično heterogenih zakonov. Najpomembnejši vzrok pa je vsekakor ta, da se je zelo povečalo število prebivalcev, za katere popis ni uspel ugotoviti etnične pripadnosti. Narodnostno neopredeljenih (neopredeljeni, opredeljeni kot Jugoslovani, regionalno opredeljeni) je bilo leta 2002 celo nekaj manj (14.079) kot pred enajstimi leti (Repolusk 1999). Skokovito pa se je povečalo število oseb, za katere je podatek o etničnosti neznan. Teh

je bilo leta 2002 kar 126.325 (6,4%), leta 1991 pa samo 42.335. Novo kategorijo, nastalo zaradi sprememb metodologije popisa, predstavljajo tisti, ki na vprašanje o etnični pripadnosti niso želeli odgovoriti. Teh oseb je bilo 48.588 (2,5%). Tako kot tisti, za katere je podatek neznan, so najštevilčnejši v urbanih in urbaniziranih območjih (zemljevid 49).

Za urbana in urbanizirana območja sta obenem značilna precejšnja selitvena mobilnost prebivalstva in sorazmerno veliko število priseljencev, ki pa nista v neposredni povezavi z deležem »neodgovorov« (Josipovič 2005, 187–192). Na porast števila v kategoriji »neznano« je najverjetneje vplivalo tudi bolj dosledno izvedeno popisno načelo, da je podatek o etnični pripadnosti treba dobiti neposredno od vprašanega; v nasprotnem primeru je prebivalstvo na to vprašanje tako kot na vprašanje o veroizpovedi odgovarjalo po pošti (Šircelj 2003).

Objektivno je število pripadnikov posameznih etnij v Sloveniji večje od števila tako opredeljenih v popisu. Prav tako je mogoče upravičeno sklepati, da je delež Slovencev v celotnem prebivalstvu nekoliko večji in se približuje 90%, če te vrednosti morda že ne dosega.

Jezikovna sestava

Jezikovno sestavo prebivalstva Slovenije najbolje ponazarja sestava po maternem jeziku, to je prvem jeziku, ki se ga je oseba v življenju naučila. Na etnično heterogenih območjih in v narodnostno mešanih družinah je to lahko tudi več kot en jezik. Popisne metodologije nekaterih držav etnično sestavo prebivalstva enačijo s sestavo po maternem jeziku. Podatki o sestavi po maternem jeziku so manj spremenljivi in manj izpostavljeni velikim številčnim nihanjem kot podatki o etničnosti.

Največ prebivalcev Slovenije je v popisu leta 2002 kot svoj materni jezik navedlo slovenščino (1.723.434 ali 87,7%). Regionalne razlike v deležu prebivalstva s slovenskim maternim jezikom (zemljevid 50) so podobne kot pri deležu opredeljenih za Slovence. Tudi pri vseh drugih jezikih je število tako opredeljenih večje od števila opredeljenih po ustreznih etničnih skupinah. Tako je oseb s »srbohrvaškim« jezikom (izraz je danes manj primeren in ga uporabljamo zaradi poenostavitve, zajema pa hrvaški, srbski, bosanski in črnogorski jezik ter popisni kombinaciji hrvaško-srbski in srbsko-hrvaški) 153.760, z italijanskim 3762, madžarskim 7713, albanškim 7177, romskim 3834 in makedonskim 4760. Jezikovna pripadnost je neznan za samo 52.316 prebivalcev.

Največji razkorak med opredelitvijo po etničnosti in maternem jeziku je pri Italijanih, Madžarih in Hrvatih. Pri vseh treh skupinah se večina tistih, ki se etnično in jezikovno niso identično opredelili, opredeljuje za Slovence. Med etnično opredeljenimi za Slovence je med tistimi z neslovenskim maternim jezikom najbolj pogosta hrvaščina.

Pogovorni jezik večine prebivalstva v Sloveniji je slovenščina. Kot edini jezik družinske komunikacije ga uporablja 1.789.460 oseb ali 91,9% prebivalstva, v kombinaciji s še kakim drugim jezikom (predvsem s »srbohrvaščino«) pa še dodatnih 87.987 ali 4,5%. Vsi drugi jeziki se uporabljajo pogosteje v kombinaciji s slovenščino kot samostojno. »Srbohrvaščino« uporablja samostojno 19.477 oseb (1,0% prebivalstva), v kombinaciji s slovenščino pa 65.462 (3,3%). Drugi jeziki se uporabljajo manj pogosto, izjema sta italijanščina in madžarščina na narodnostno mešanih območjih Slovenske Istre in Prekmurja. Lokalno je zlasti pomembna italijanščina, ki jo samostojno ali v kombinaciji s slovenščino uporablja 5972 oseb, kar je več

kot dvakrat toliko, kot je etnično opredeljenih Italijanov. Madžarščino samostojno ali skupaj s slovenščino uporablja 7681 oseb ali le nekaj več, kot je etnično opredeljenih Madžarov. Prostorska razporeditev prebivalstva, ki v družini ne uporablja izključno slovenščine (zemljevid 51), je tesno povezana z večjimi zgostitvami pripadnikov italijanske, madžarske in romske etnične skupine ter priseljenega prebivalstva. V primerjavi z letom 1991 se je delež prebivalstva, ki v družini uporablja samo en jezik, s 95,0% (Repolusk 1998b, 158) zmanjšal na 92,8%. Sprememba gre v največji meri na račun samostojne uporabe »srbohrvaščine«, saj je zlasti mlajše prebivalstvo iz te skupine od izključne rabe maternega jezika prešlo k dvojezičnosti s slovenščino.

Verska sestava

Popisni podatki o verski sestavi prebivalstva v Sloveniji temeljijo na odgovoru vprašanega o pripadnosti določeni veroizpovedi. Opredeljevanje po veroizpovedi v popisu ni bilo obvezno, pravni podlagi za to sta 41. člen Ustave Republike Slovenije in 10. člen Zakona o popisu. Odgovor opisuje osebni odnos posameznika do vere, ne pa njegovo uradno pripadnost tej veri ali obliko posameznikove verske organiziranosti.

Popisi na območju Slovenije so vprašanje o verski pripadnosti prebivalstva vključevali že od vsega začetka, prej kot vprašanja o maternem jeziku in etnični pripadnosti. Verske pripadnosti zlasti zaradi političnih in ideoloških vzrokov niso beležili le jugoslovanski popisi v letih 1948, 1961, 1971 in 1981. Po popisu leta 1953 se vprašanje o veroizpovedi znova pojavi šele v popisu prebivalstva leta 1991. Metodologija ugotavljanja verske pripadnosti osebe iz popi-

sa 1991 ni povsem primerljiva s tisto iz popisa leta 2002; razlike so v zasnovi vprašanja v popisnem vprašalniku ter v striktnosti upoštevanja določila, da podatka o veroizpovedi za določeno osebo ne more posredovati drug član istega gospodinjstva.

Verska sestava spada med širše razumljene demografske oziroma kulturološke (antropološke) značilnosti prebivalstva. Kot taka je zelo pomembna za razumevanje številnih družbenih pojavov in dogajanj, na primer odnosa do splava, kontracepcije, tradicije, politike in podobnega. Prav tako je med pomembnimi oblikovalci etnične identitete.

Ob popisu leta 2002 se je za pripadnost določeni veroizpovedi opredelilo 1.248.988 ali 63,6% prebivalcev Slovenije. 68.714 (3,5%) se jih je opredelilo za vernike, ki ne pripadajo nobeni veroizpovedi, 199.264 (10,1%) za ateiste, 307.973 (15,7%) jih na zastavljeno vprašanje ni želelo odgovoriti, 139.097 (7,1%) pa jih spada v kategorijo neznan.

Slovenija je država z izrazito katoliško (rimokatoliško) tradicijo, tako v organiziranosti cerkve kot v demografskem pogledu. Za pripadnost katoliški veri se je opredelilo 1.135.626 oseb ali 57,8% vsega prebivalstva oziroma 90,9% od vseh versko opredeljenih. Poleg velike večine Slovencev so katoliške veroizpovedi še Italijani, večina Madžarov, večina Romov, med priseljenim prebivalstvom pa predvsem Hrvaati. H katolikom je prišteto tudi manjše število grkokatolikov, ki so lokalno številnejši v Beli krajini in nekaterih večjih mestih (zemljevid 52). Veroizpoved z dolgo zgodovinsko tradicijo v Sloveniji je tudi evangeličanstvo oziroma luteranstvo. Za evangeličane se je opredelilo 14.736 prebivalcev. Uradno ime organizirane cerkve je Evangeličanska Cerkev augsburške veroizpovedi v Republiki Sloveniji. Na Slovenskem se je protestantizem začel širiti v 16. stoletju,

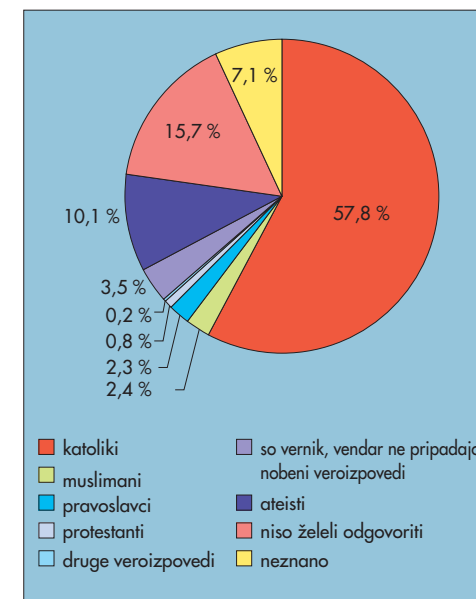
vendar se je dalj časa ohranil le na Koroškem, do zdaj pa predvsem v Prekmurju, in sicer v večjem delu Goriškega ter Ravenskega (zemljevid 53). Z izjemo Motvarjevcev so vsa naselja z večinskim ali zgodovinsko pomembnim deležem protestantov na območju nekdanje Železne županije. Ta reliktna meja je še iz časov, ko je bilo zdajšnje Prekmurje kot del Madžarske razdeljeno med Zalsko in Železno županijo. Prostorsko lahko prekmursko protestantsko območje omejimo na območje upravne enote Murska Sobota brez občine Beltinci in štirih naselij na jugovzhodu občine Moravske Toplice (Josipovič 2004, 89 in 90). V občinah na območju upravne enote Murska Sobota predstavljajo evangeličani skupaj z manjšimi protestantskimi skupinami četrtno od vseh versko opredeljenih. Večje zgostitve evangeličanov so še v Ljubljani in Mariboru. Evangeličanski cerkvi pripada tudi del madžarske narodne manjšine v Sloveniji.

Ostale slovenske protestantske skupine, kot so kalvinisti, adventisti, binkoštniki, Jehovove priče, baptisti in drugi, so številčno bistveno manjše. Za njihove pripadnike se je opredelilo 1399 vernikov. Med naštetimi so omembe vreden prostorski dejavnik le kalvinisti ali reformatorji, ki večinsko poseljujejo štiri obmejna naselja v občini Moravske Toplice: Motvarjevce, Čikečko vas, Pordašince in Središče. Ta naselja so geografsko nadaljevanje večinoma s kalvinisti poseljenega ozemlja na Madžarskem.

Druga največja verska skupina v Sloveniji je islamska oziroma muslimanska skupnost, katere pripadniki so bili ob popisu leta 1991 številčno še na tretjem mestu, za pravoslavci (Repolusk 1998č, 162). Po podatkih popisa leta 2002 ima 47.488 pripadnikov. Muslimansko prebivalstvo se je na sedanjem ozemlju Slovenije zaradi priseljevanj pojavilo šele po nastanku Jugoslavije po 1. svetovni vojni. Sprva majhno število musli-

manov je začelo skokovito naraščati od srede šestdesetih let 20. stoletja, ko so se v Slovenijo usmerili močnejši selitveni tokovi iz Bosne in Hercegovine. Muslimane v Sloveniji predstavlja prebivalstvo, ki se etnično opredeljuje za Bošnjake, Muslimane, Bosance, Albance, pa tudi del Črnogorcev in Romov. Muslimani predstavljajo zelo velik delež med delovnimi migranti v Slovenijo po letu 1991. Poselitveni vzorec muslimanov (zemljevid 55) sovпада s poselitvi-jo Bošnjakov v širšem smislu. Tem so iz vsebinskih razlogov prištetih prebivalci, opredeljeni bodisi kot Muslimani bodisi kot Bosanci (Josipovič 2005, 182–184).

Po številčnosti so na tretjem mestu pravoslavci, predvsem pripadniki Srbske pravoslavne cerkve. Tudi pojav in naraščanje števila pravoslavcev v Sloveniji je rezultat priseljevanj, še zlasti med sredo sedemdesetih let 20. stoletja in letom 1991. V letih 1991 in 1992, ko se je iz Slove-

Verska sestava leta 2002.

JERNEJA FRIČIČ

nije umaknila vojska nekdanje Jugoslavije, se je manjši del pravoslavnega prebivalstva odselil. Pravoslavno prebivalstvo predstavljajo predvsem Srbi, Črnogorci in Makedonci ter nekatere manjše etnične skupine: Romuni, Rusi, Ukrajinci in Vlahi. Poselitvena območja pravoslavnega prebivalstva sovpadajo s poselitvenim vzorcem Srbov, ki predstavljajo veliko večino pravoslavcev (zemljevid 54). Manjše območje, kjer pravoslavci sestavljajo prevladujoč delež prebivalstva, je v jugovzhodnem delu Bele krajine. Gre za obmejna naselja Bojance, Marindol, Miliče in Paunoviče, kjer živijo potomci Uskokov. Preostale veroizpovedi imajo manj pripadnikov. Najštevilnejše med njimi so orientalske veroizpovedi s 1026 pripadniki, ki pa se ne zgoščajo v določenem izstopajočem prostorskem vzorcu. Temeljna značilnost primerjave popisnih rezultatov iz let 1991 in 2002 je, da se je število versko opredeljenega prebivalstva zmanjšalo s 77 % na 64 % celotnega prebivalstva (za 15 %). Med večjimi skupinami je najbolj nazadovalo število opredeljenih za katolike (17 %) in protestante brez evangeličanov (16 %), najbolj pa se je povečalo število muslimanov (62 %) in pripadnikov orientalskih kultov (115 %). Sicer majhna judovska skupnost se je številčno prepolovila, s 199 pripadnikov leta 1991 na vsega 99 leta 2002. Ostale skupine so po številu opredeljenih v obeh popisnih letih podobno velike. Po drugi strani pa se je zelo povečalo število tistih, ki so izjavili, da kot verniki ne pripadajo nobeni veroizpovedi (za 17-krat), ateistov (za 2,4-krat) in tistih, ki niso želeli odgovoriti na vprašanje o veroizpovedi (za 3,8-krat). Število oseb v kategoriji »neznano« se je zmanjšalo za polovico. Skupno se je število versko neopredeljenih oseb s 450.000 leta 1991 povečalo na 715.000 leta 2002.

Razen povečanja števila muslimanov zaradi priseljevanja delovne sile po letu 1991 je te spre-

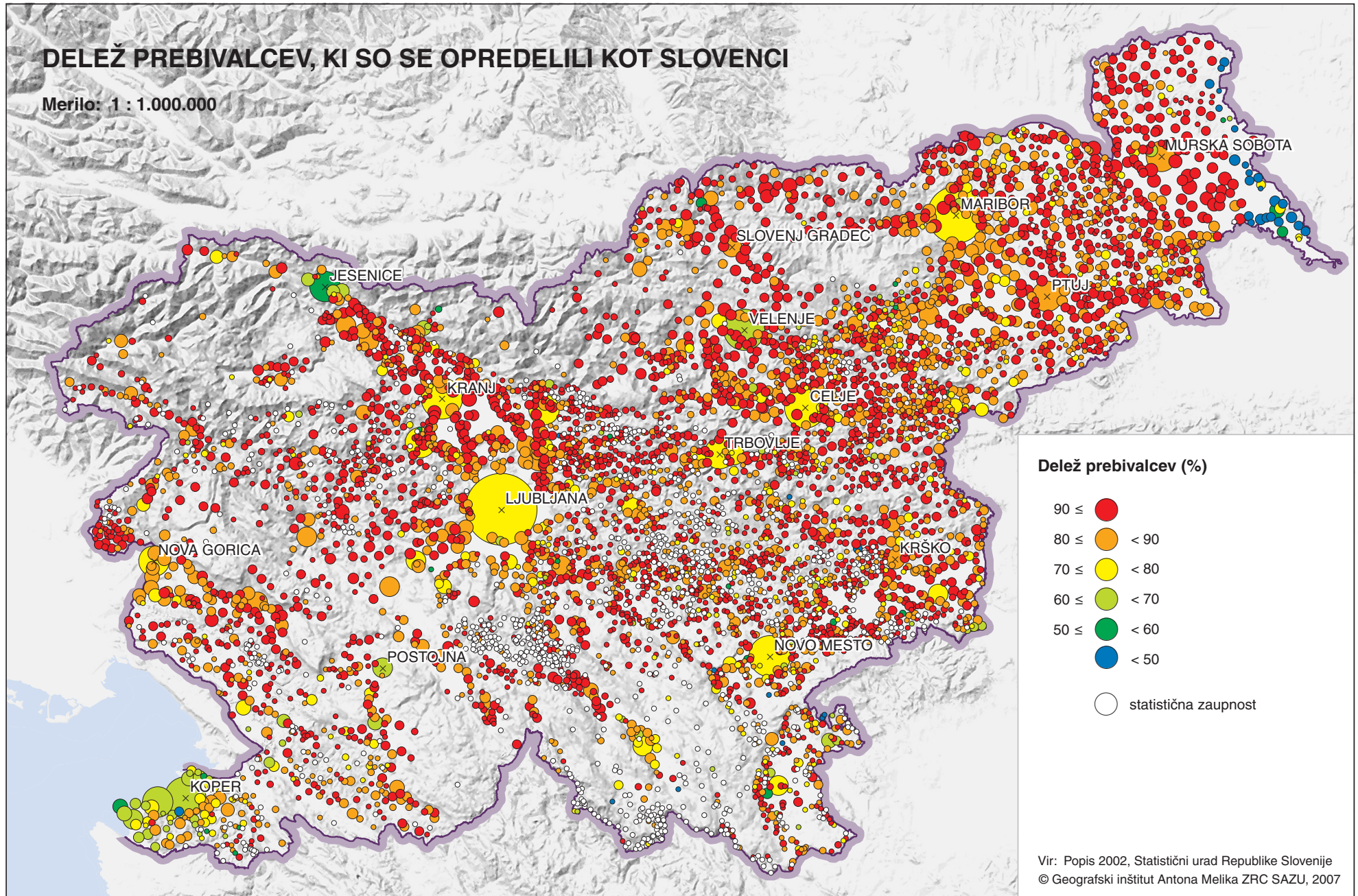
membe nemogoče razložiti zgolj z demografskimi trendi. Vzroki so nedvomno zlasti v drugačnem opredeljevanju prebivalstva (Šircelj 2003, 148–159). Del rasti števila ateistov in tistih, za katere v popisnih rezultatih ni naveden podatek o veroizpovedi, je mogoče razložiti tudi s spremembami v popisnem vprašalniku. Leta 1991 je bilo namreč vprašanje zastavljeno kot povsem odprto, leta 2002 pa so bili ponujeni trije možni odgovori, med katerimi je bilo treba odgovarjajočega označiti. Možni odgovori so bili: »verniki, ki ne pripada nobeni veroizpovedi«, »ateisti« in »ne želi odgovoriti na vprašanje o veroizpovedi« (Šircelj 2003, 74). Ponujena možnost neodgovarjanja je v primerjavi s popisom leta 1991 posredno gotovo znižala število tistih, ki so se uvrstili v skupino »neznano«.

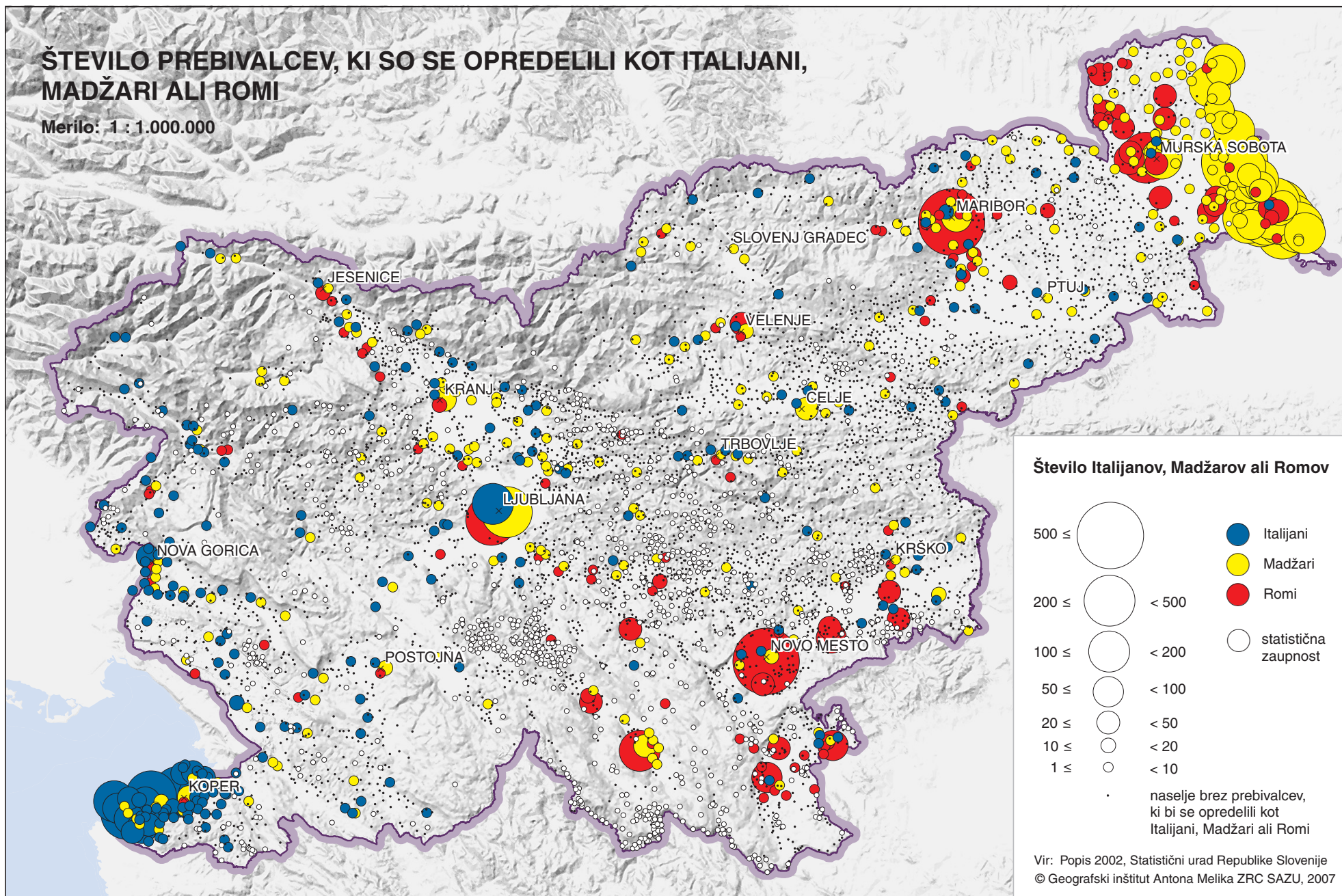
Največji deleži prebivalstva, opredeljenega za ateiste, so v obmorskih naseljih Slovenske Istre, Novi Gorici, Idriji, Sežani in v Zasavju. Povsod presegajo 20 % (zemljevid 56). Velik delež ateistov je sicer značilen za urbanizirana območja, v podeželskih naseljih pa je komaj zaznaven. Zanimivo je, da v nekaterih mestih ni tako izrazit kot v drugih in da povsod ne sovpada z deležem priseljenega prebivalstva. Tako imata Jesenice in Velenje v primerjavi z drugimi mesti nekoliko manjši delež ateistov, kar je gotovo posledica številčnejšega, versko praviloma opredeljenega bošnjaškega prebivalstva.

Prebivalstvo, ki na vprašanje o veroizpovedi ni želelo odgovoriti, je zelo nehomogeno. Pa vendar je tudi za to skupino značilen prostorski vzorec, ki sovpada s poselitvenim vzorcem prebivalstva, ki ni želelo odgovoriti tudi na vprašanje o etnični pripadnosti (Josipovič 2005, 187–192). Deleži »neodgovorov« so večji zlasti v severovzhodni Sloveniji, kjer izstopa predvsem podravska statistična regija in znotraj nje Drav-

sko polje (zemljevid 57). Precejšnje deleže versko neopredeljenega prebivalstva ne smemo jemati kot oblike opredeljevanja v Slovenijo priseljenega prebivalstva, kar se je javnosti poskušalo vsiliti pri interpretaciji sprememb etnične sestave v zadnjem medpopisnem obdobju. Prostorska analiza tega vprašanja namreč ne pokaže nobene odvisnosti oziroma povezanosti med pojavom večjih deležev priseljenega prebivalstva in različnih oblik »neodgovorov«. Na spremembe verskih opredelitev med popisoma leta 1991 in 2002 so vplivale tudi družbene, gospodarske in politične razmere v predpopisnem in popisnem času zadnjega popisa. Ne gre pozabiti, da je bil tudi v času politične krize, ko je potekal popis 1991, velik delež opredeljevanja po veroizpovedi povezan z močno politično in etnično identificiranostjo prebivalstva.

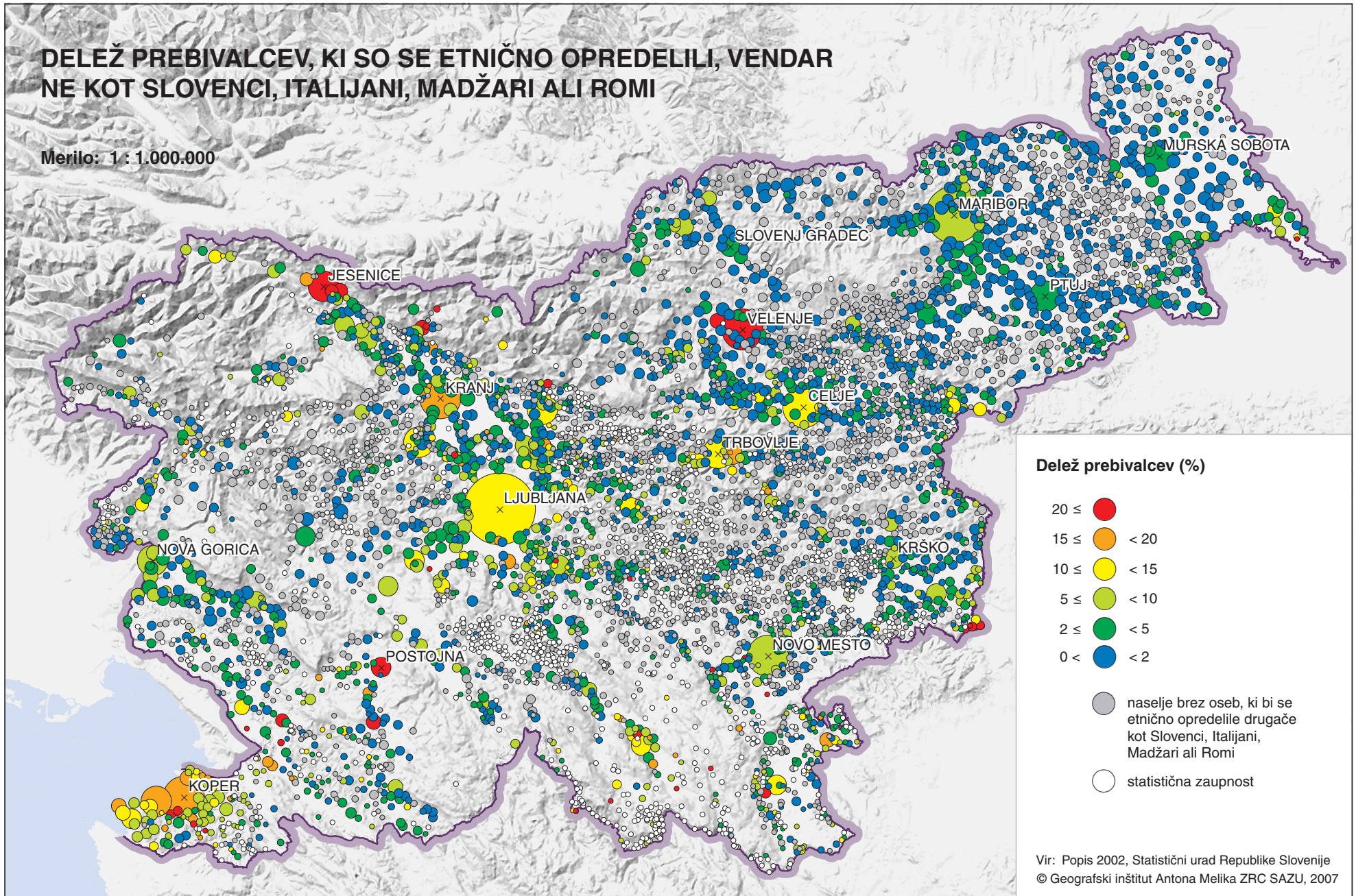
Damir Josipovič, Peter Repolusk

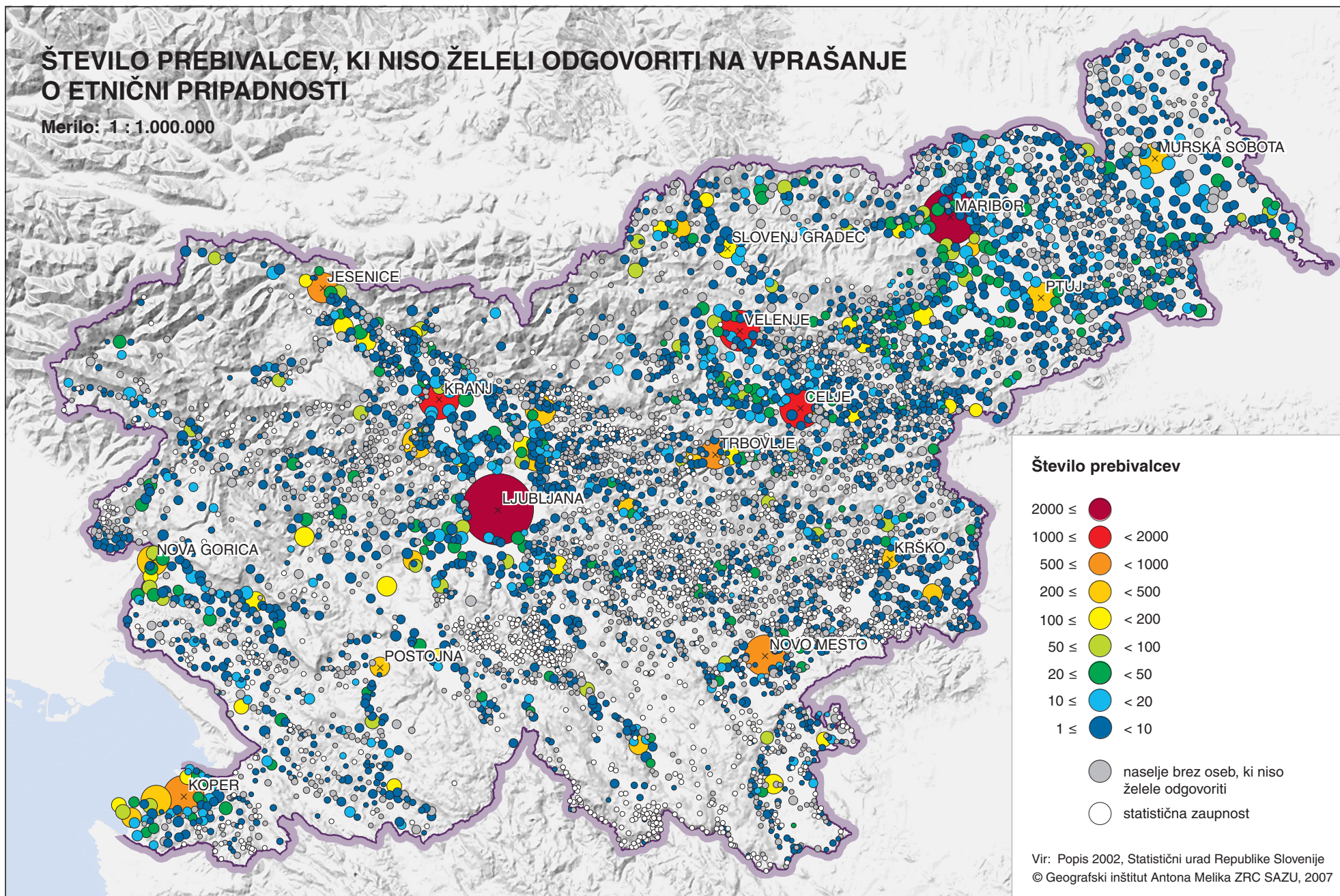

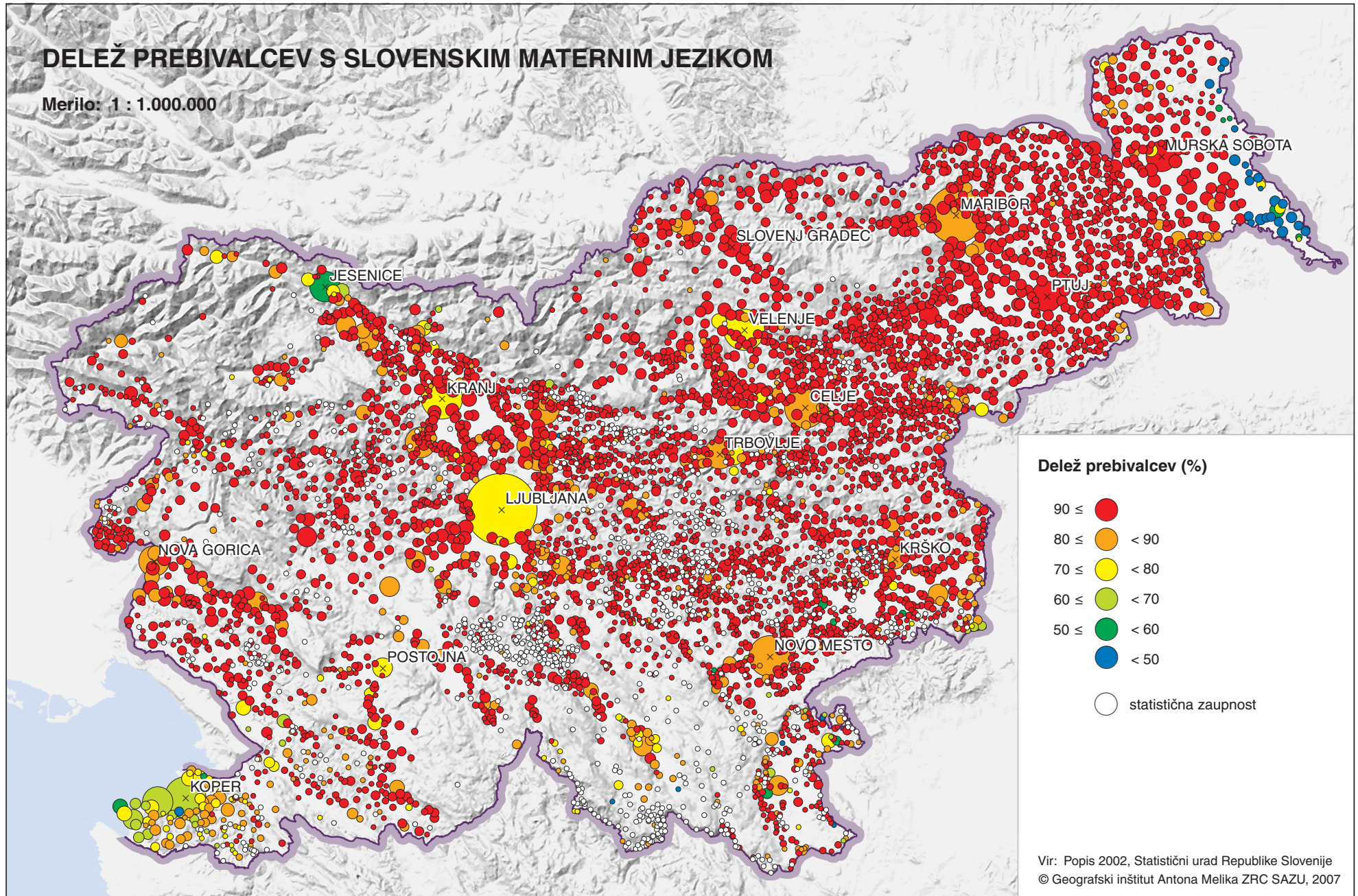

DELEŽ PREBIVALCEV, KI SO SE ETNIČNO OPREDELILI, VENDAR NE KOT SLOVENCİ, ITALIJANI, MADŽARI ALI ROMI

Merilo: 1 : 1.000.000

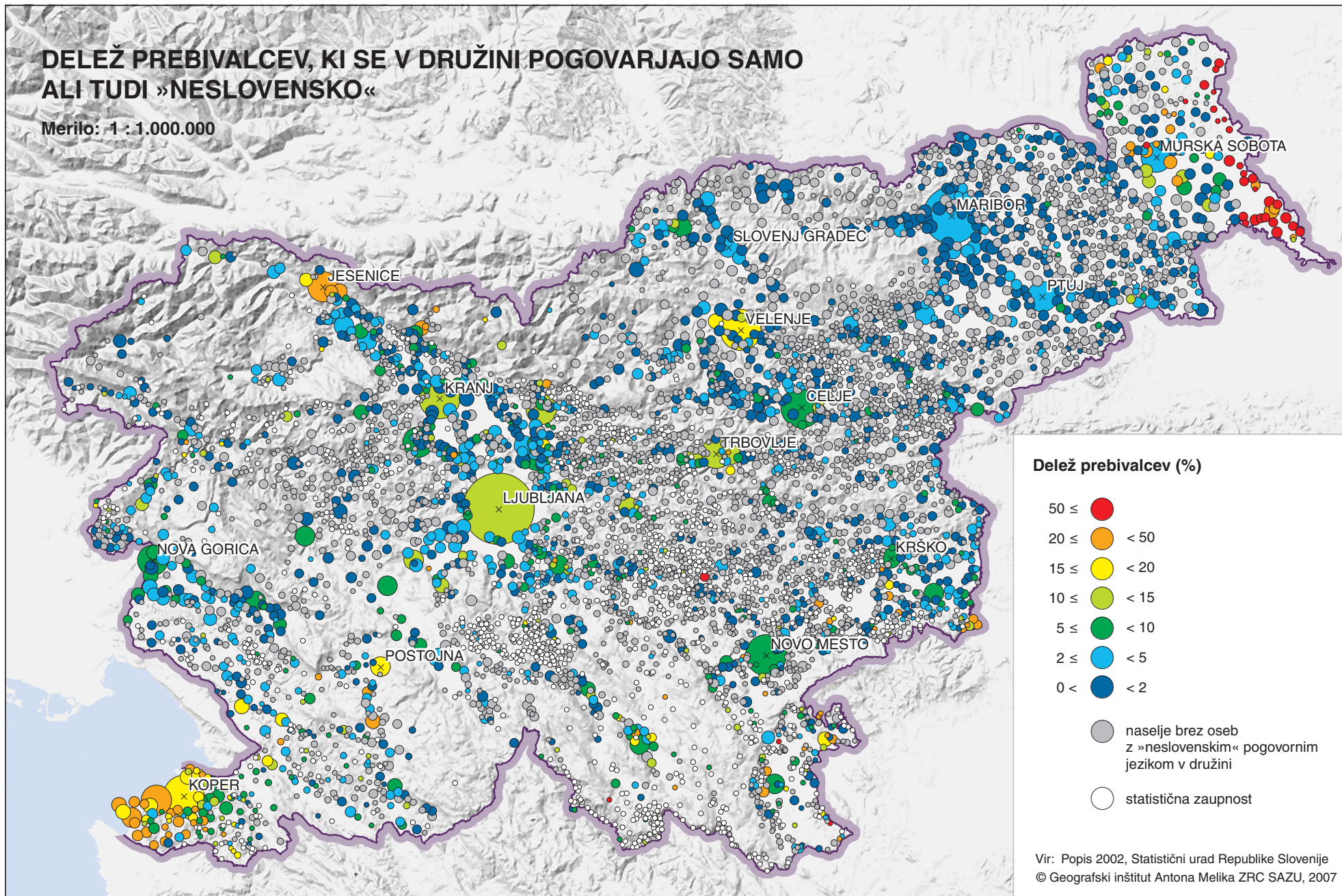

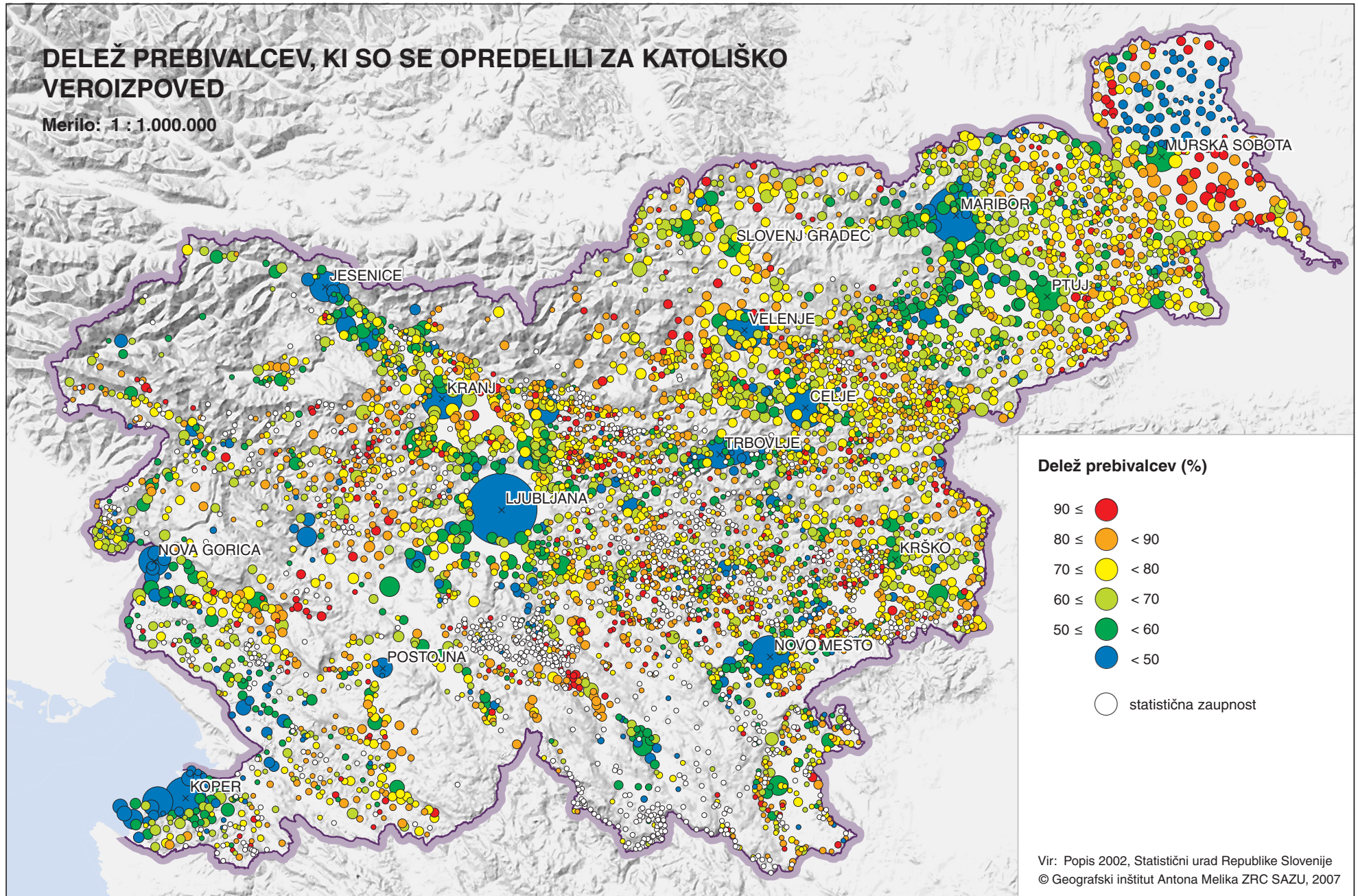

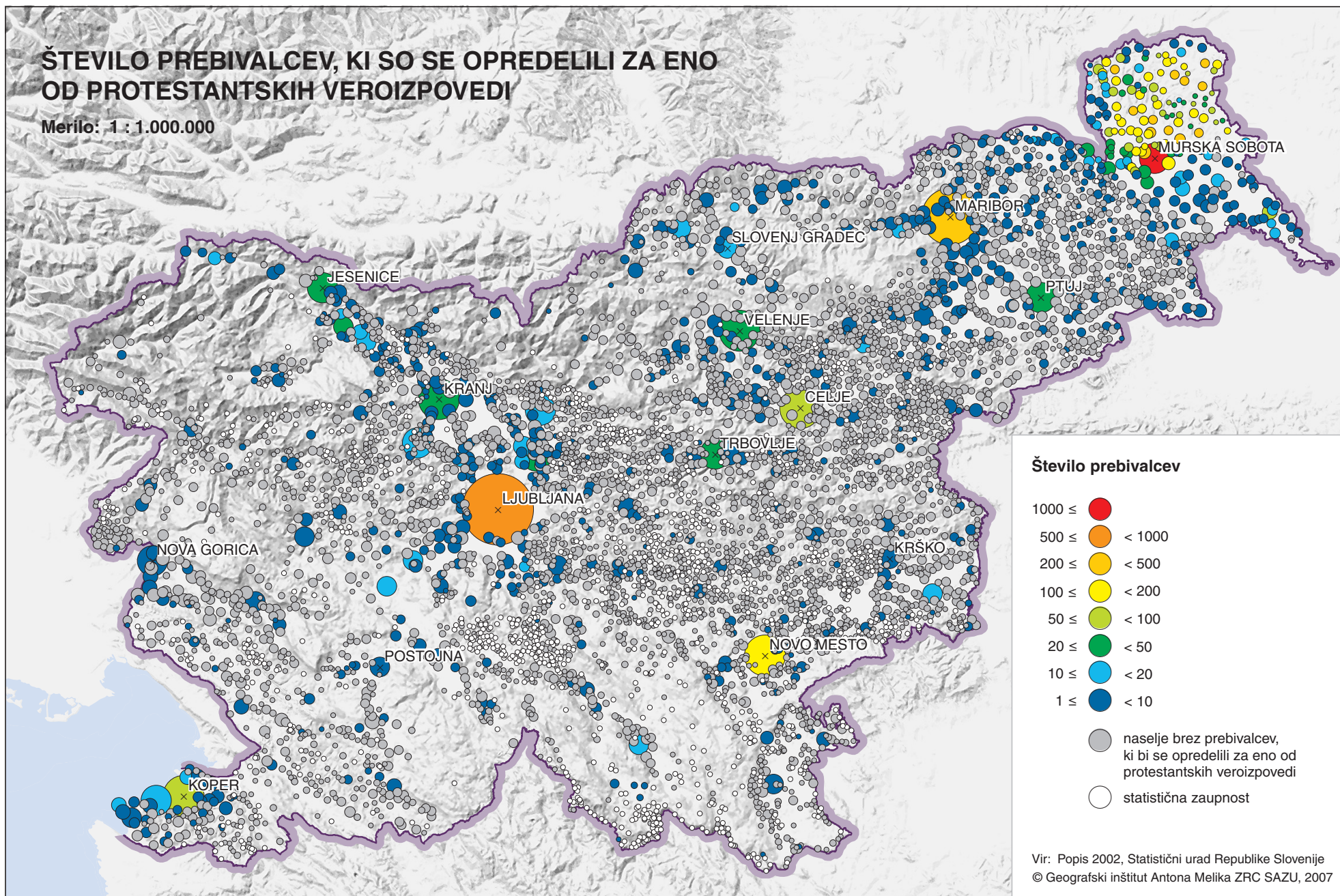

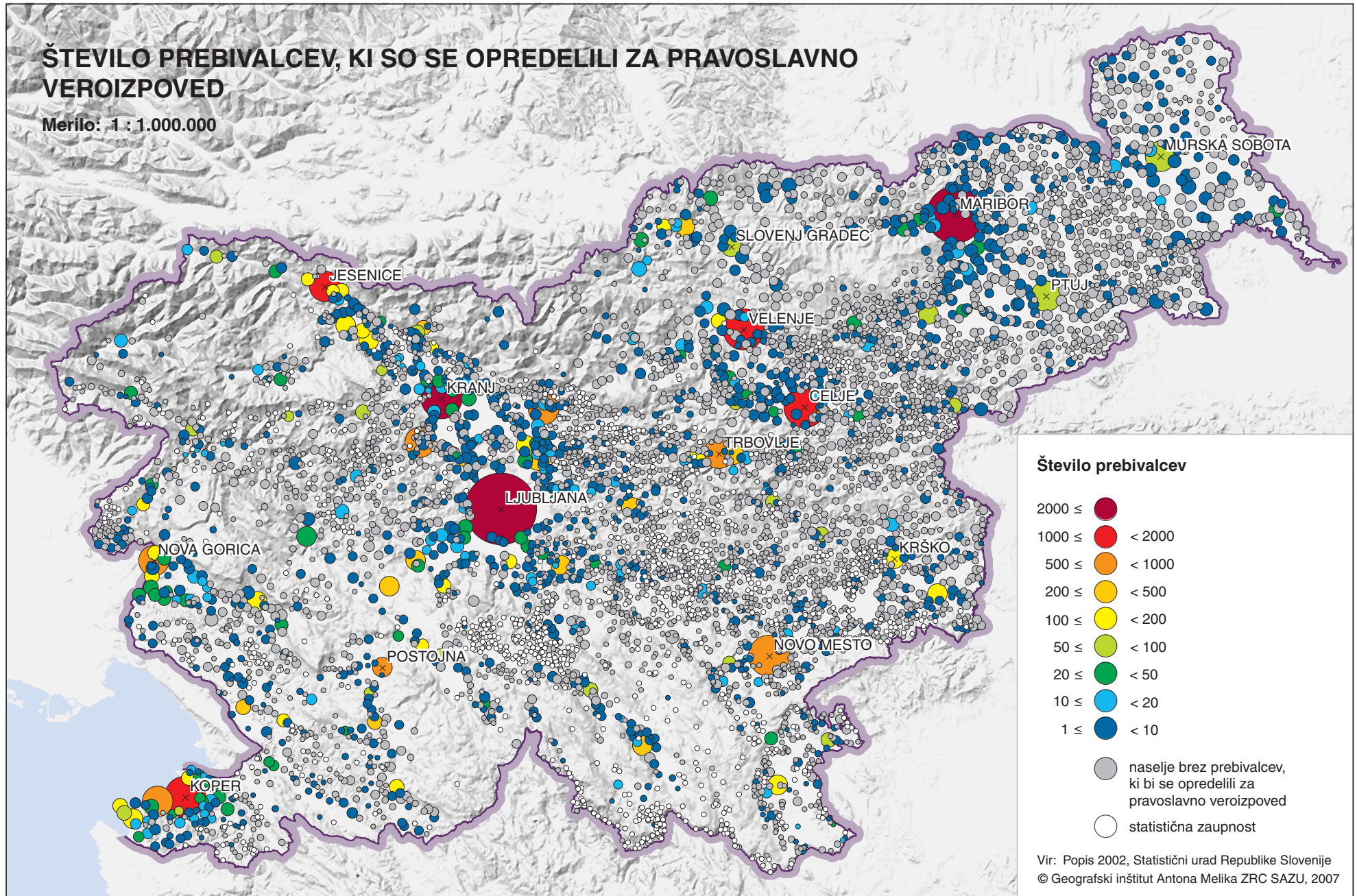
DELEŽ PREBIVALCEV, KI SE V DRUŽINI POGOVARJAJO SAMO ALI TUDI »NESLOVENSKO«

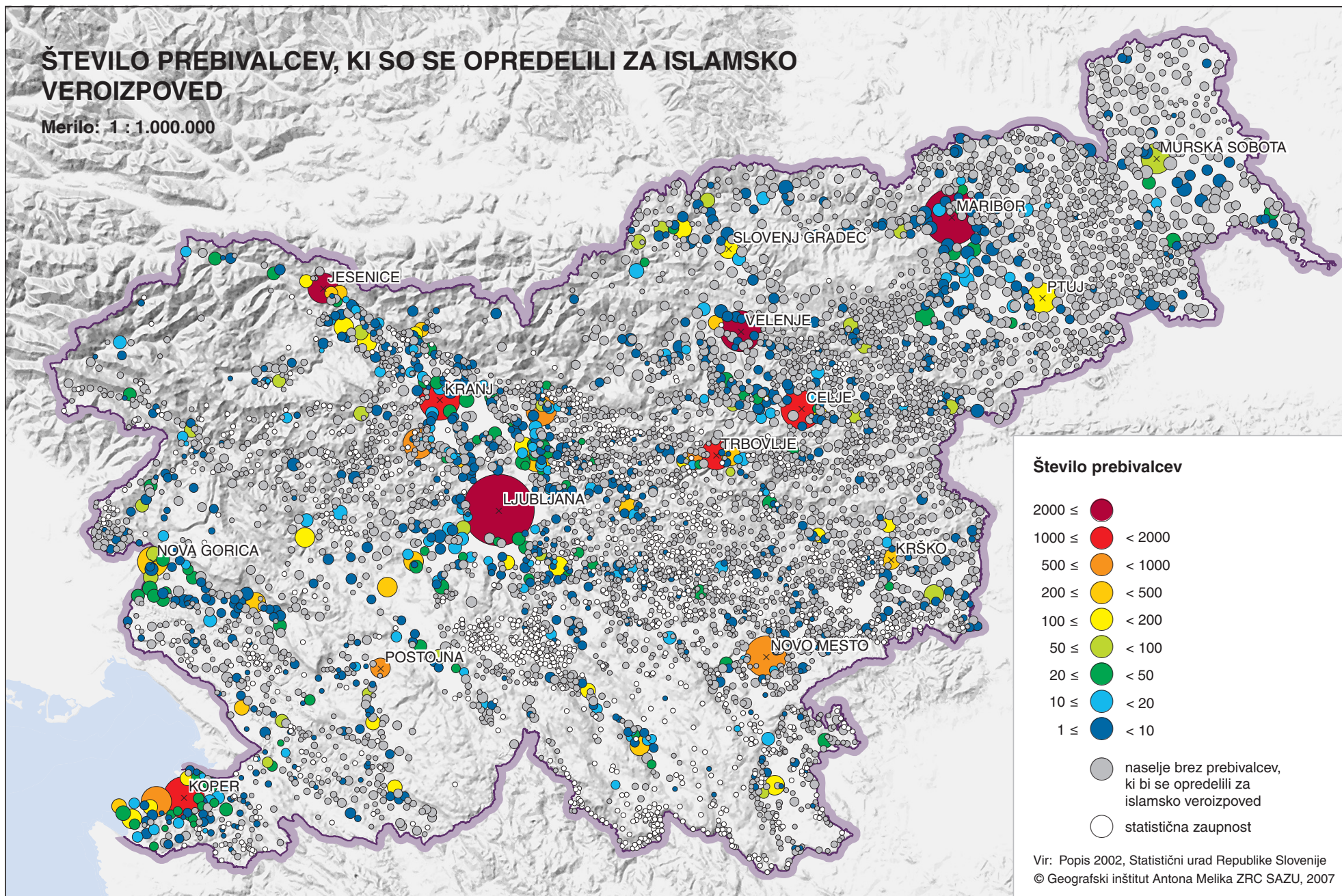
Merilo: 1 : 1.000.000

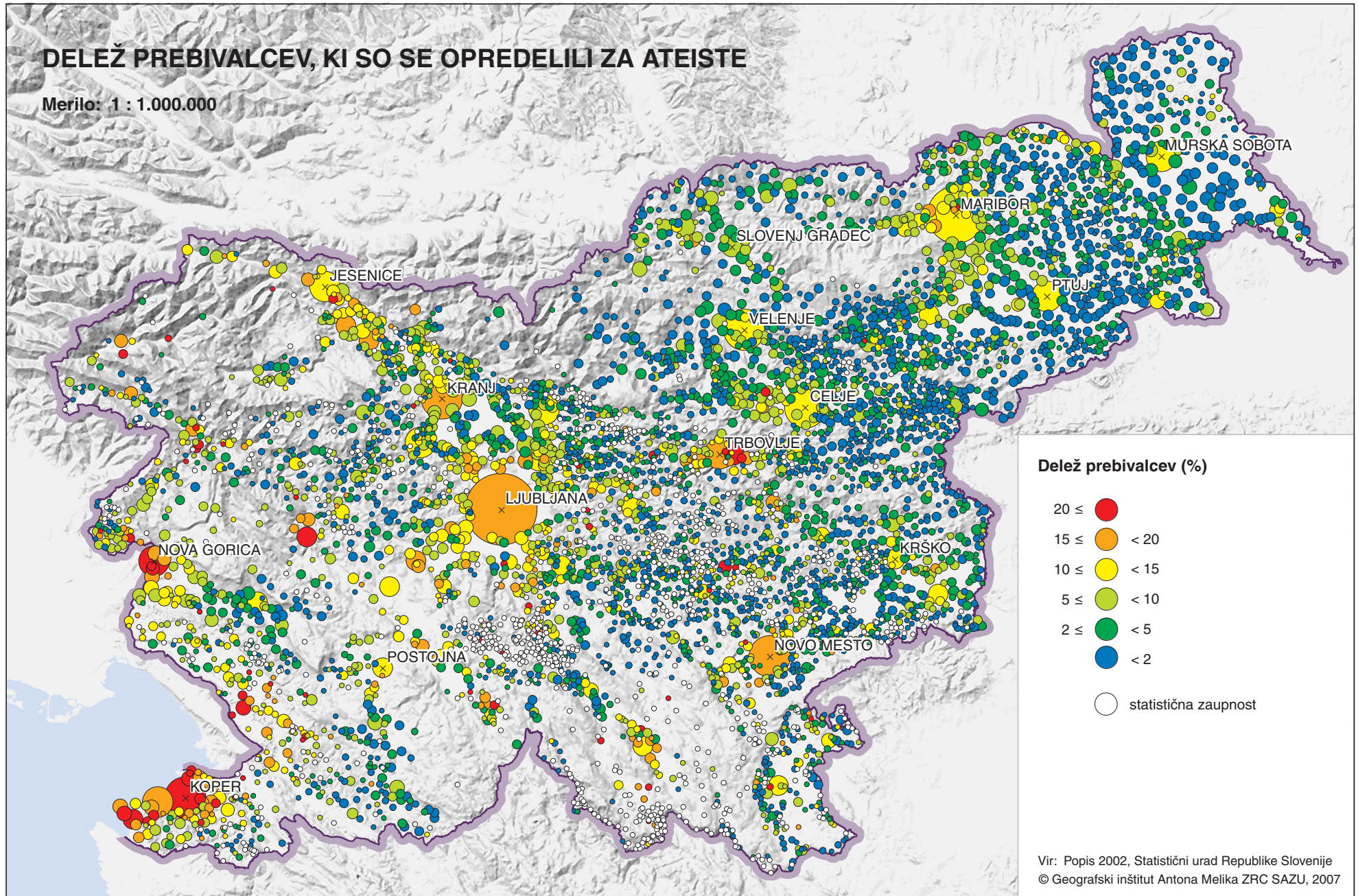

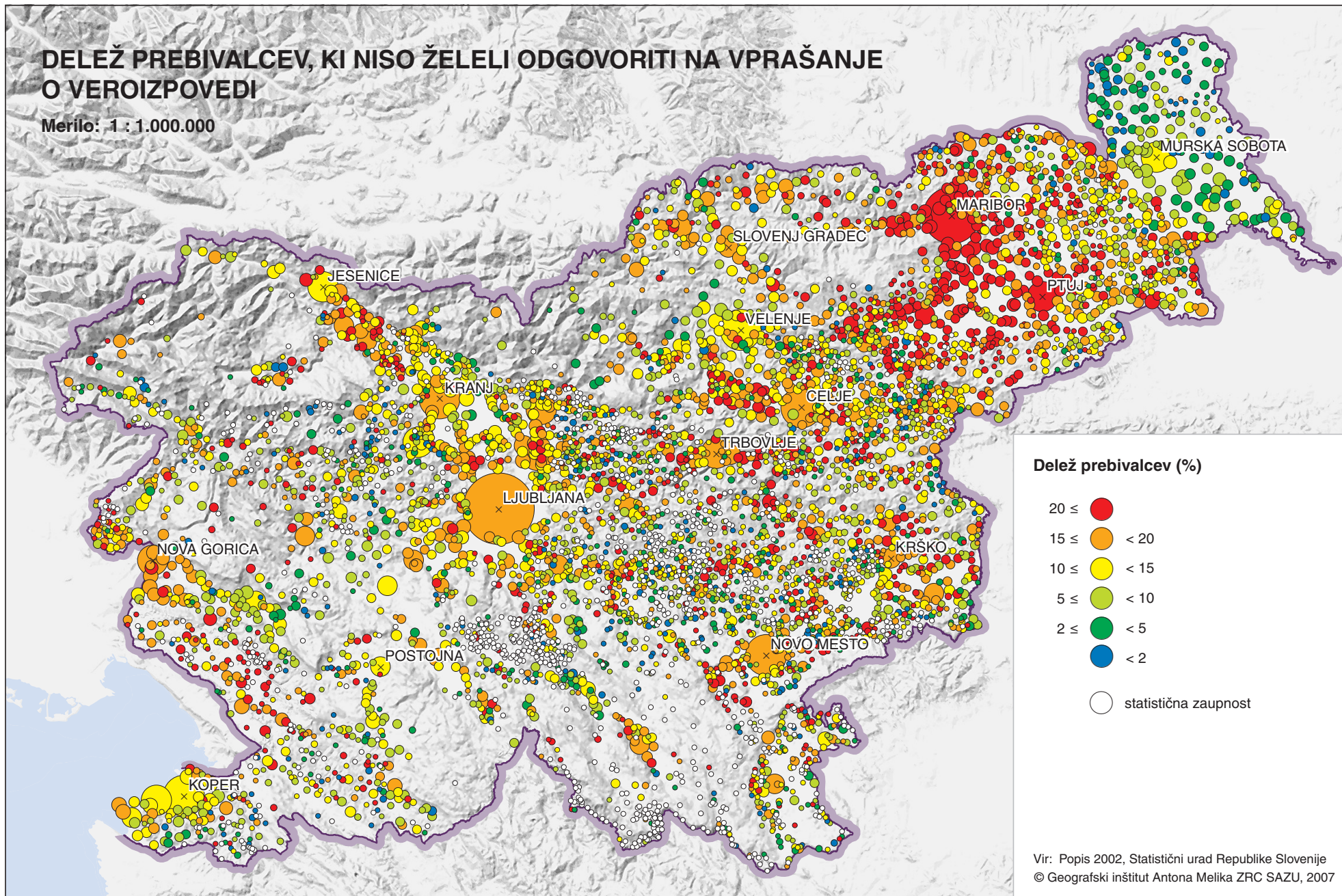

DELEŽ PREBIVALCEV, KI NISO ŽELELI ODGOVORITI NA VPRAŠANJE O VEROIZPOVEDI

Merilo: 1 : 1.000.000

GOSPODARSKA IN IZOBRAZBENA SESTAVA PREBIVALSTVA

Družbenogospodarska sestava ali socialnoekonomska oziroma socioekonomska struktura je pomemben, vendar notranje raznolik sklop prvin prebivalstvenih značilnosti. Prebivalstvo se lahko obravnava bodisi z vidika posameznikov bodisi gospodinjev, pri čemer so izpostavljene zlasti problematike aktivnosti, zaposlenosti in brezposelnosti ter izobrazbenosti. V ta del smo uvrstili tudi prikaze neaktivnega prebivalstva, ki ima lahko lastne dohodke (upokojenci) ali je vzdrževano (predšolski in šolajoči se otroci), gospodarske moči prebivalstva in razširjenosti pridelovanja hrane v lastnem gospodinjstvu.

Aktivno prebivalstvo

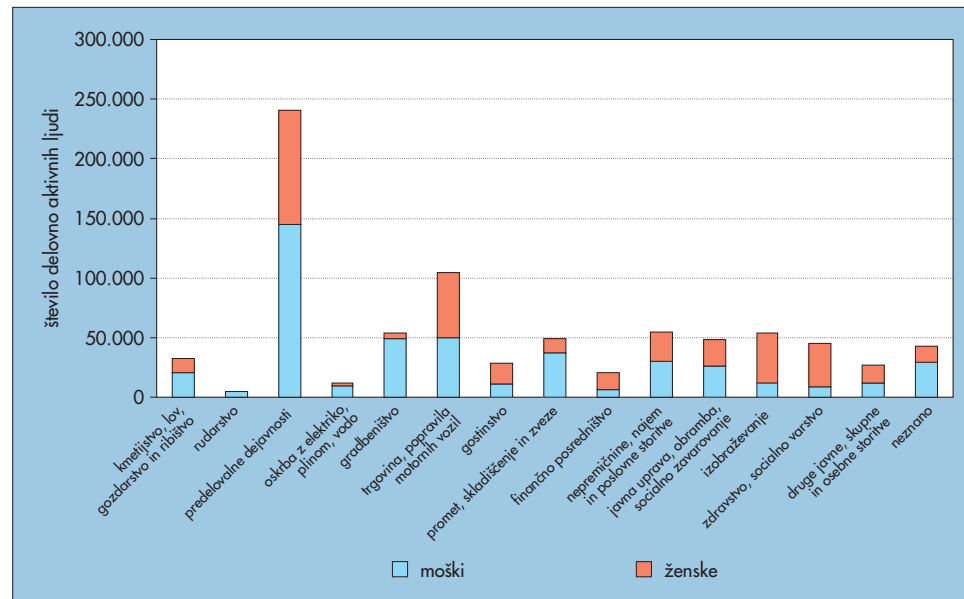
Aktivno prebivalstvo sestavljajo delovno aktivne in brezposelne osebe. Delovno aktivni prebivalci so zaposlene in samozaposlene osebe. Zaposlene osebe lahko delajo v podjetjih, družbah, organizacijah in imajo pogodbo o zaposlitvi, pri samozaposlenih osebah in imajo pogodbo o zaposlitvi, opravljajo javna dela, so na rednem ali civilnem služenju vojaškega roka ali so ob popisu izjavile, da so zaposlene. Samozaposlene osebe so samostojni podjetniki posamezniki, ki opravljajo gospodarsko ali pridobitno dejavnost, osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost (na primer odvetniki, samostojni kulturni delavci, duhovniki, rejnice), kmetovalci, pomagajoči družinski člani oziroma osebe, ki formalno niso zaposlene niti samozaposlene, vendar delajo na družinski kmetiji, v družinski obrti, družinskem podjetju ali v kaki drugi obliki družinske pridobitne dejavnosti in za svoje delo praviloma ne prejema rednega plačila, pa tudi osebe, ki so izjavile, da so samozaposlene. Kmetovalci so kmetje, nosilci kmečkega gospodarstva, ki so pokojninsko in

zdravstveno zavarovani, člani kmečkega gospodarstva, ki so pokojninsko in zdravstveno zavarovani, kmetje in člani kmečkega gospodarstva, ki so samo zdravstveno zavarovani, in osebe, ki so izjavile, da so kmetje (Medmrežje 3, Statistične informacije 2003). Leta 2002 je bilo v Sloveniji 949.079 oziroma 48,3% aktivnih prebivalcev, od tega 518.068 moških in 431.010 žensk. S 54,0% je bil delež aktivnih moških bistveno višji od deleža aktivnih žensk, ki je dosegel vsega 42,9%. Stopnja delovne aktivnosti, pri kateri se deleže izračunava le glede na celotno prebivalstvo, staro več kot 14 let, je bila 57,0%, pri čemer je bila pri moških 64,4% in pri ženskah 50,1% (Medmrežje 1).

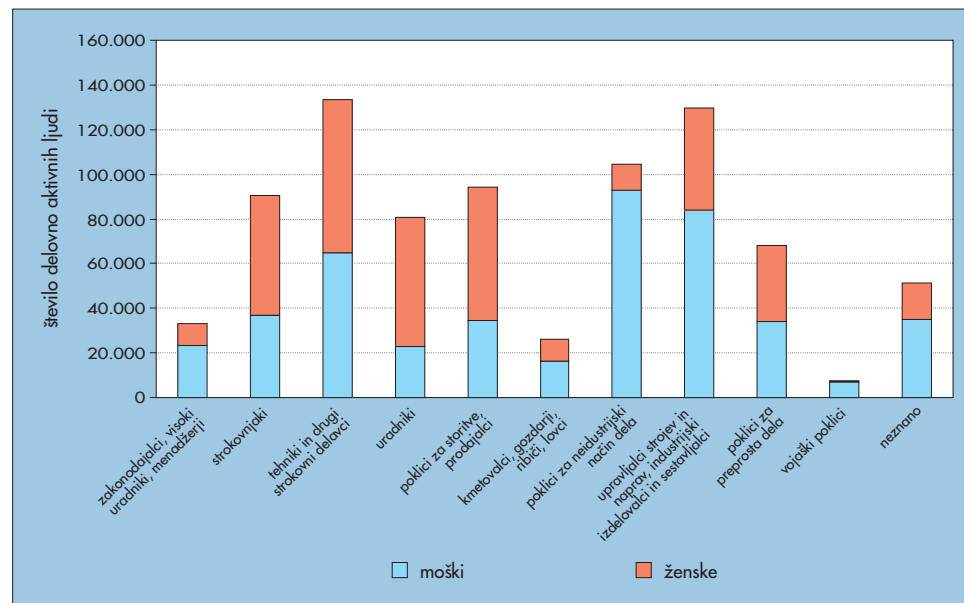
Po popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji 818.304 delovno aktivnih oseb, od tega 451.524 delovno aktivnih moških in 367.064 delovno aktivnih žensk. V primerjavi s popisom leta 1991 se je število delovno aktivnih oseb zmanjšalo za 60.485 oziroma za 7,4%. Stopnja delovne aktivnosti pri celotnem prebivalstvu je bila 49,2%, 56,1% pri moških in 42,7% pri ženskah.

Zaposlenost

Največji delež med delovno aktivnim prebivalstvom predstavljajo zaposlene osebe. Teh je bilo 738.055 oziroma 90,2% izmed vseh delovno aktivnih oseb. Preostanek sestavljajo samozaposlene osebe, ki jih je bilo 80.249, od tega 56.111 samostojnih podjetnikov in oseb, ki opravljajo poklicno dejavnost, 24.138 pa je bilo kmetovalcev. Zaposlenih moških je bilo 395.308 oziroma 87,6% od vseh delovno aktivnih moških, zaposlenih žensk pa 342.747 oziroma 93,4% od vseh delovno aktivnih žensk (Statistične informacije 2003, Medmrežje 1).

Delovno aktivno prebivalstvo po dejavnosti in spolu.

Delovno aktivno prebivalstvo po glavnih skupinah poklicev in spolu.

Z zemljevida 58 je razvidno, da je stopnja delovne aktivnosti v zahodnem delu države višja kot v vzhodnem, še najvišja pa je v širšem zaledju Ljubljane in v naseljih v okolici nekaterih mest (na primer Kranj, Slovenj Gradec, Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota, Ajdovščina, Idrija, Zreče), kamor se naseljuje mlajše prebivalstvo. Očitno je, da je odvisna predvsem od starostne sestave prebivalstva in zaposlitvenih možnosti, saj je na območjih z ostarelim prebivalstvom in/ali večjo stopnjo brezposelnosti bistveno nižja.

Zaposlitvena sestava prebivalstva in njene spremembe sta med tistimi družbenogospodarskimi kazalniki, ki najbolje odražajo spremembe v regionalno-gospodarskem ustroju določenih območij. Daleč največ, kar 240.404 delovno aktivnih prebivalcev, so zaposlovali predelovalne dejavnosti oziroma industrija. S 104.617 zaposlenimi jim je sledila skupina dejavnosti, ki jo sestavljata trgovina in popravila motornih vozil. Več kot 50.000 ljudi so zaposlovali še gradbeništvo, skupina dejavnosti nepremičnine, najem in poslovne storitve ter izobraževanje, povsem blizu te vrednosti pa so bile skupine dejavnosti promet, skladiščenje in zveze, javna uprava, obramba in socialno zavarovanje ter zdravstvo in socialno varstvo (Statistične informacije 2003). Izrazito »moške« dejavnosti so rudarstvo, oskrba z elektriko, plinom in vodo, gradbeništvo ter promet, skladiščenje in zveze, izrazito »ženske« pa gostinstvo, finančno posredništvo in še zlasti izobraževanje ter zdravstvo in socialno skrbstvo.

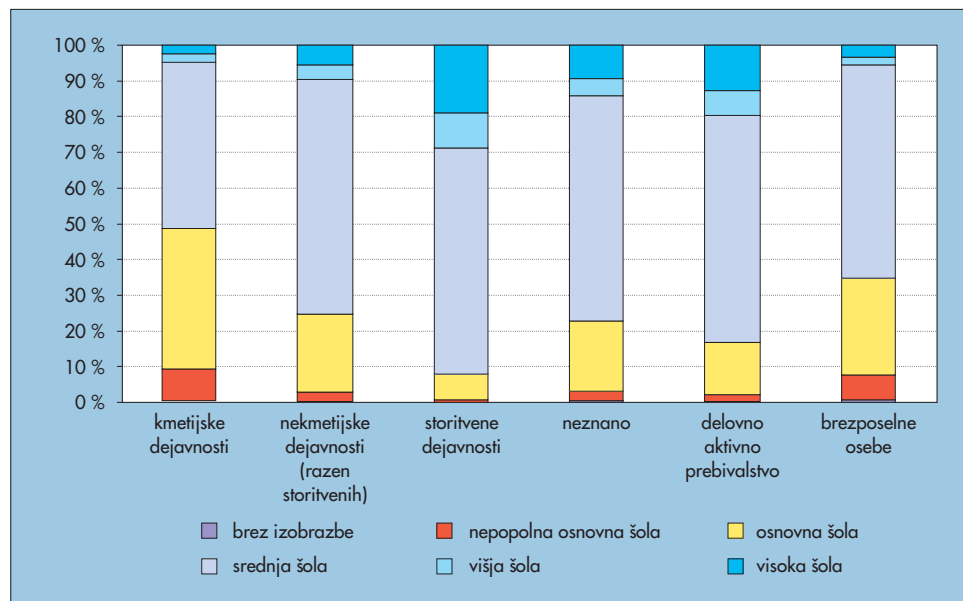
Glede na poklicno sestavo sta najštevilčnejši skupini delovno aktivnega prebivalstva sestavljali glavni poklicni skupini tehniki in drugi strokovni delavci (133.596 oseb) ter upravljavci strojev in naprav, industrijski izvajalci in sestavljalci (129.754 oseb). Med podskupinami poklicev so bile tri najštevilčnejše upravljavci strojev za

proizvodnjo izdelkov in sestavljalci izdelkov (79.080 oseb), uradniki za pisarniško poslovanje (67.741 oseb) ter komercialni, poslovnoupravni in javnoupravni strokovni sodelavci (59.834 oseb) (Statistične informacije 2003). Izrazito »ženski« poklicni skupini sta uradniki ter poklici za storitve in prodajalci, izrazito »moške« poklicne skupine pa so zakonodajalci, visoki uradniki in menedžerji, poklici za neindustrijski način dela (rudarji, gradbinci, kovinarji, strojni mehaniki, finomehaniki, tiskarji, rokodelci ...) ter upravljavci strojev in naprav, industrijski izvajalci in sestavljalci.

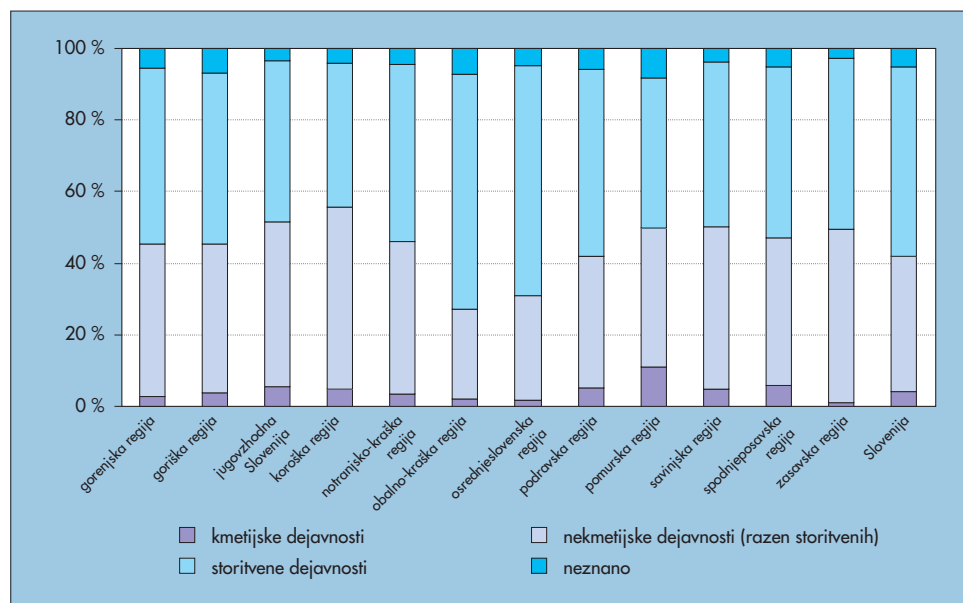
Zaradi boljše preglednosti in lažje primerljivosti se posamezne dejavnosti združujejo v tri glavne skupine dejavnosti. Nekoč uveljavljeno členitev na dejavnosti primarnega, sekundarnega in terciarnega (tudi kvartarnega) sektorja je nadomestila vsebinsko sorodna členitev na kmetijske dejavnosti, nekmetijske dejavnosti (razen storitev) in storitvene dejavnosti. Kmetijske dejavnosti vključujejo kmetijstvo, lov, gozdarstvo in ribištvo, nekmetijske dejavnosti (razen storitev) rudarstvo, predelovalne dejavnosti, oskrbo z elektriko, plinom in vodo ter gradbeništvo, storitvene dejavnosti pa trgovino, popravila motornih vozil, gostinstvo, promet, skladiščenje, zveze, finančno posredništvo, nepremičnine, najem, poslovne storitve, javno upravo, obrambo, socialno zavarovanje, izobraževanje, zdravstvo, socialno varstvo ter druge javne, skupne in osebne storitve (Med mrežje 3).

Zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih je bilo odločilno za odstranitev tisočletje trajajoče gospodarske in morfološke meje med podeželjem in mesti. Pospešilo je urbanizacijo, tako rast mest kot tudi širjenje mestnega načina življenja onstran meja mestnih naselij (Kladnik, Repolusk 1998, 267).

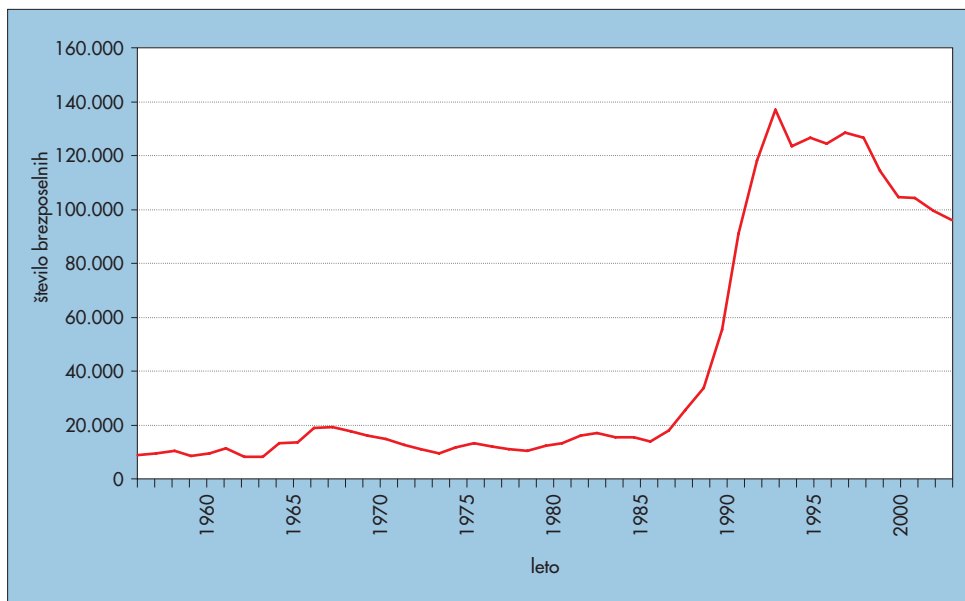
Leta 2002 se je s kmetijskimi dejavnostmi ukvarjalo 32.649 oseb oziroma 4,0 % delovno

Sestava delovno aktivnega prebivalstva po sektorjih dejavnosti in brezposelnega prebivalstva glede na izobrazbo.

Sestava delovno aktivnega prebivalstva glede na sektorje dejavnosti po statističnih regijah.

Registrirane brezposelne osebe med letoma 1957 in 2003.

aktivnih prebivalcev. Zemljevid 59 razkriva, da je največji delež zastopan v gričevnatih pokrajinah severovzhodne Slovenije (Goričko, Slovenske gorice) in v Posotelju, v zahodni Sloveniji pa le v tradicionalno kmetijskih Goriških brdih. Velik je tudi v hribovskih vaseh s prevlado samotnih domačij v Zgornji Savinjski dolini ter na pobočjih Uršlje gore, Pohorja in Kozjaka. Opazno je še, da so deleži veliki v oddaljenih majhnih vaseh (Bloke, Velikolaška pokrajina, Suha krajina, zaledje Mirnske doline, Kozjansko), kjer se ljudje še vedno prevladujoče preživljajo s kmetovanjem, deloma tudi samookrbnim.

Proces industrializacije se je v zahodni in srednji Evropi začel že v 17. in 18. stoletju, na območju Slovenije pa je zaposlovanje v industriji in rudarstvu postalo pomembnejše šele v 19. stoletju. Industrija je bila še v prvih desetletjih 20. stoletja zgoščena zlasti v tako

imenovanem »industrijskem polmesecu«, ki je od Gorenjske prek Ljubljane, Zasavja in Celja segal do Maribora. Močna industrializacija in z njo povezana rast zaposlenih v industriji, rudarstvu ter gradbeništvu se je začela šele po 2. svetovni vojni, zlasti pa po letu 1960, ko so gradili tovarne tudi na pred tem skoraj povsem kmetijskih območjih, najbolj izrazito v severovzhodni Sloveniji, Posavju ter osrednjem in južnem delu Dolenjske. Hitra rast števila zaposlenih v sekundarnem sektorju je bila za Slovenijo kot celoto značilna zlasti v obdobju med letoma 1960 in 1980. V drugi polovici sedemdesetih let je bilo samo v industriji zaposlene več kot 35% slovenske delovne sile (Kladnik, Repolusk 1998, 267).

Spremembe v regionalni in lokalni sestavi zaposlovanja sta pospeševali tudi policentrična razvojna politika ter politika skladnega razvoja manj razvitih območij, vezani zlasti na ustanav-

ljanje novih industrijskih obratov. Zaposlovanje v sekundarnih dejavnostih je okrepilo še nekatere druge procese v pokrajini: dnevno mobilnost, posodabljanje cestnega omrežja in razmah javnega potniškega prometa, suburbanizacijo podeželja ter priseljevanje ljudi v stara in nova zaposlitvena središča.

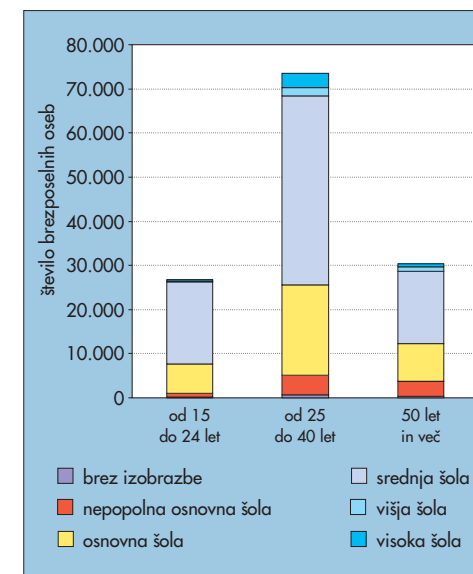
Leta 2002 se je z nekmetski dejavnostmi (razen storitev) ukvarjalo 311.180 oseb oziroma 38,0% delovno aktivnih prebivalcev. Z zemljevida 60 je razvidno, da so največji deleži na podeželskih območjih z monostrukturno industrijsko usmeritvijo in dnevno mobilnostjo v večja okoliška industrijska središča, katera je, razen redkih izjem (Velenje, Ravne na Koroškem, Hrastnik, Žiri, Senovo, Metlika), že zajela terciarizacija, zato so tam deleži bistveno manjši. Večje zgoščitve naselij z velikimi deleži delovno aktivnega prebivalstva v nekmetskih dejavnostih so v Škofjeloškem in Cerkljanskem hribovju, Loški dolini, Beli krajini, Velenjski kotlini, Mežiški dolini in Dravinjskih gorinah.

Od osemdesetih let 20. stoletja dalje je za družbenogospodarski in regionalni razvoj značilna terciarizacija družbe. Hitrejšo rast terciarizacije sta povzročila industrializacija ter zgoščanje prebivalstva, kar je terjalo povečano in pestrejšo ponudbo storitev, tako za delovanje proizvodnje kot za oskrbo prebivalstva. Leta 1961 je bilo zaposlovanje v storitvenih dejavnostih vezano predvsem na mesta z upravnimi, izobraževalnimi, zdravstvenimi in oskrbnimi dejavnostmi ter obrtjo. Na podeželju je bilo tovrstno zaposlovanje skromnejše in vezano večinoma na tradicionalno obrt.

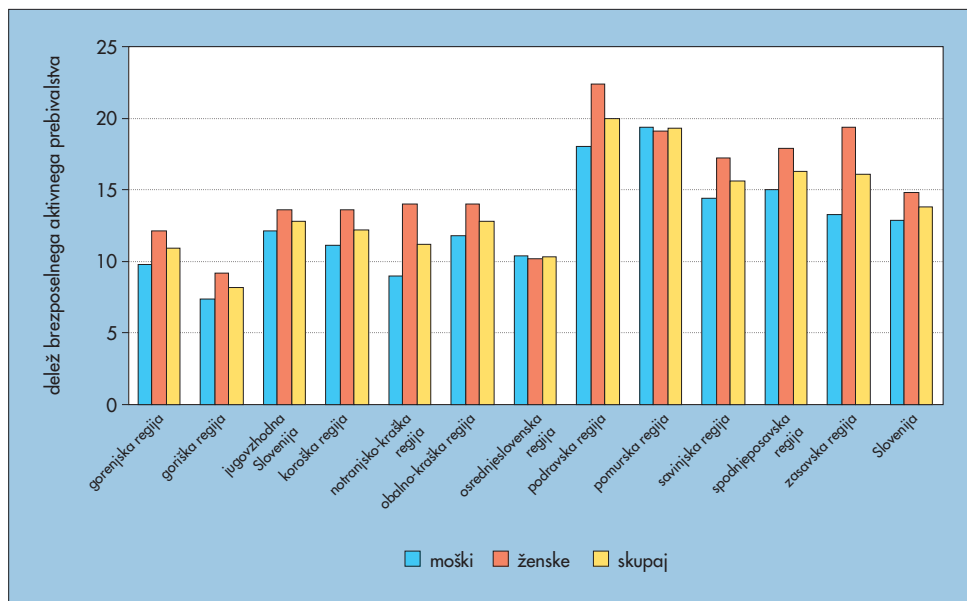
Leta 1961 je bil delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih 30,1%, do leta 1991 pa se je povečal na 45,7% (Kladnik 2002, 72). Zaposlovanje v storitvenih dejavnostih hitro narašča v celi Sloveniji, še posebej v večjih mestih in na območjih s poudarjeno prometno, turistično in obmejno vlo-

go. Rast zaposlovanja v storitvah je zelo hitra tudi na naglo razvijajočih se suburbaniziranih območjih. Leta 2002 se je s storitvenimi dejavnostmi ukvarjalo 431.494 oseb oziroma 52,7% delovno aktivnega prebivalstva. Največji deleži so bili v velikih mestih, izstopajo Ljubljana in Koper s širšima zaledjema ter v manjši meri Nova Gorica, Sežana, Radovljica, Maribor, Celje in Brežice, pri katerih je terciarizirano zaledje omejeno na manjše število manj izrazito usmerjenih zaledij, medtem ko so Ptuj, Murska Sobota in tudi Novo mesto nekakšni otoki sredi glede na prevladujočo zaposlenost kmetijske oziroma industrijske okolice (zemljevid 61).

42.981 oseb oziroma 5,3% delovno aktivnega prebivalstva ni bilo uvrščenih v nobeno od treh glavnih skupin dejavnosti, sestavljale so torej rubriko neznan oziroma nerazporejeno. Najvišja izobrazbena raven je značilna za storitvene dejavnosti, najnižja pa za kmetijske. Med sta-

Sestava brezposelnih po starostnih skupinah in izobrazbi.

Delež brezposelnosti prebivalstva glede na spol po statističnih regijah.

tističnimi regijami sta največja deleža v kmetijskih dejavnostih v pomurski in spodnjeposavski, največja deleža v nekmetijskih dejavnostih v koroški in zasavski regiji ter največja deleža v storitvenih dejavnostih v obalno-kraški in osrednjeslovenski statistični regiji.

Zemljevid 62 prikazuje zaposlene v tujini. Po popisu leta 2002 jih je bilo dobrih 12.000. Gre za zaposlene osebe (diplomati, trgovski zastopniki, ljudje, ki se dnevno ali tedensko vozijo na delo v tujino), ki imajo delovno mesto v drugih državah, a so stalno prijavljene v Sloveniji in jih ne smemo zamenjevati z zdomci, za katere je značilno, da v tujini živijo daljši čas, kar se lahko spremeni v trajno izseljenstvo. Opazno je, da je največ v tujini zaposlenih v večjih mestih in naseljih vzdolž državne meje z Italijo in Avstrijo, pri čemer izstopa sklenjeno območje na severovzhodu Slovenije, kjer so v to obliko zaposlovanja vključeni prebivalci večine naselij.

Brezposelnost

Od osemdesetih let 20. stoletja dalje je velik slovenski razvojni problem brezposelnost. Z naraščajočo brezposelnostjo se razlika med številom zaposlenega in aktivnega prebivalstva povečuje. Brezposelno prebivalstvo sestavljajo registrirane brezposelne osebe, za katere so bili podatki pridobljeni iz registra brezposelnih oseb, ki ga vodi Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, in osebe, ki so izjavile, da so brezposelne (Medmrežje 3). Opredelitveni kriteriji se sčasoma spreminjajo, prav tako niso enotni za vse vire zajemanja podatkov.

Zaradi socialističnih načel zaposlovalne politike je bila brezposelnost dolgo prikrita in se na trgu delovne sile ni bistveno poznala. Število brezposelnih je začelo izrazito naraščati po letu 1988. Leta 1993 je bilo brezposelnih že 137.142 oziroma več kot 13 % za delo sposob-

nih ljudi (Kladnik, Repolusk 1998, 267). Z aktivno zaposlovalno politiko se je njihovo število v zadnjih letih precej zmanjšalo in se v letu 2002 spustilo pod vrednost 100.000 (Medmrežje 1). Po podatkih popisa je bilo leta 2002 130.774 brezposelnih oseb, 66.828 moških in 63.946 žensk. Splošna stopnja brezposelnosti je bila 13,8 %, pri moških 12,9 % in pri ženskah 14,8 % (Statistične informacije 2003). Delež brezposelnih je velik predvsem pri strokovno slabše kvalificiranem prebivalstvu. Narašča število starejših ljudi, ki so izgubili delo in veljajo za zelo težko zaposljivo populacijo.

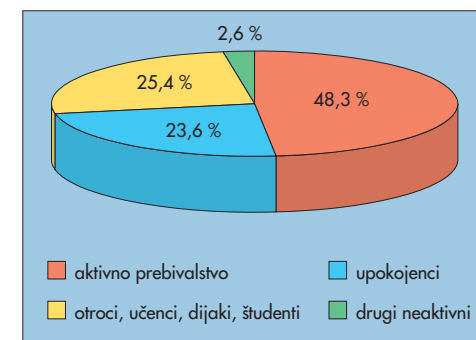
Po statističnih regijah je najvišja stopnja brezposelnosti v podravske (20,0 %) in pomurske (19,3 %) statistični regiji, najnižja pa v goriški (8,2 %) in osrednjeslovenski (10,3 %). Z izjemo osrednjeslovenske in pomurske statistične regije je stopnja brezposelnosti žensk višja kot stopnja brezposelnosti moških. Največ brezposelnih je na območjih z monostrukturno gospodarsko usmeritvijo. Na zemljevidu 63 je razvidno, da je brezposelnost posebno pereča v vzhodni polovici države, kjer so v tamkajšnjih zaposlitvenih središčih (Maribor, Celje, Ptuj, Ruše, Slovenska Bistrica, Lendava) propadla mnoga industrijska podjetja, prestrukturiranje pa je prepočasno in ne zadostuje potrebam povpraševanja po delovnih mestih. Drugod po Sloveniji je stopnja brezposelnosti zlasti problematična na Jesenicah, v Trbovljah in Hrastniku, na Senovem, v Kočevju ter Izoli in Piranu. Podobna razmerja so opazna tudi na zemljevidu 64, ki prikazuje deleže družin z vsaj enim brezposelnim partnerjem.

Neaktivno prebivalstvo

Nasprotni pol aktivnega prebivalstva je gospodarsko neaktivno prebivalstvo. Tega sestavljajo

osebe, ki so starejše od 14 let in se delijo na otroke, učence, dijake in študente, upokoјence, ki prejemaјo starostno, invalidsko, kmečko ali družinsko pokojnino, gospodinje, ki se ukvarjajo z gospodinjskimi opravili in nimajo lastnih sredstev za preživljanje, osebe, nezmožne za delo zaradi starosti, bolezni in invalidnosti, osebe na prestajanju zaporne kazni ali kazni v poboljševalnem oziroma vzgojno-izobraževalnem zavodu ter druge osebe, ki ne spadajo v nobeno od navedenih kategorij neaktivnega prebivalstva (na primer rentniki). Osebe brez lastnih prejemkov za preživljanje in osebe s prejemki, ki ne zadoščajo za preživljanje, sestavljajo kategorijo vzdrževano prebivalstvo (Medmrežje 3).

Med prebivalstvom, starejšim od 14 let, je bilo 714.791 oziroma 43,0 % neaktivnih oseb. Med ženskami jih je bilo neaktivnih 428.573 oziroma 49,9 %, med moškimi pa 286.218 oziroma 35,6 %. Upoštevaјe celotno prebivalstvo, je bilo neaktivnih oseb 1.014.958 oziroma 51,6 %, od tega je bilo 499.035 oziroma 25,4 % otrok, učencev, dijakov in študentov, 464.399 oziroma 23,6 % upokoјencev in 51.524 oziroma 2,6 % drugih neaktivnih oseb. Na zemljevidu 65 je razvidno, da so območja z večjimi deleži upokoјencev tam, kjer so bile

Sestava prebivalstva glede na aktivnost.

zlasti zaradi razvite industrije ugodne možnosti zaposlovanja že v polpretekli dobi in je bila zaradi dobrih prometnih povezav omogočena dnevna ali vsaj tedenska mobilnost delovne sile. Najmanjši deleži upokoјencev so na suburbaniziranih območjih z ugodno starostno sestavo v zaledjih večjih mest, kjer prevladuje aktivno in zlasti mlajše vzdrževano prebivalstvo.

Leta 2002 je bilo v Sloveniji 33,5% vzdrževanega prebivalstva (zemljevid 66). Sorazmerno največ ga je na območjih z velikim številom otrok (na primer Škofjeloško hribovje), pa tudi tam, kjer je bilo zaposlovanje v preteklosti šibkejše in je zato manj upokoјencev (na primer Slovenske gorice, Ptujsko polje, Dravinjske gorice, Haloze). Nasploh je stopnja vzdrževanosti v zahodnem delu države nekoliko manjša kot v njenem vzhodnem delu.

Dohodnina

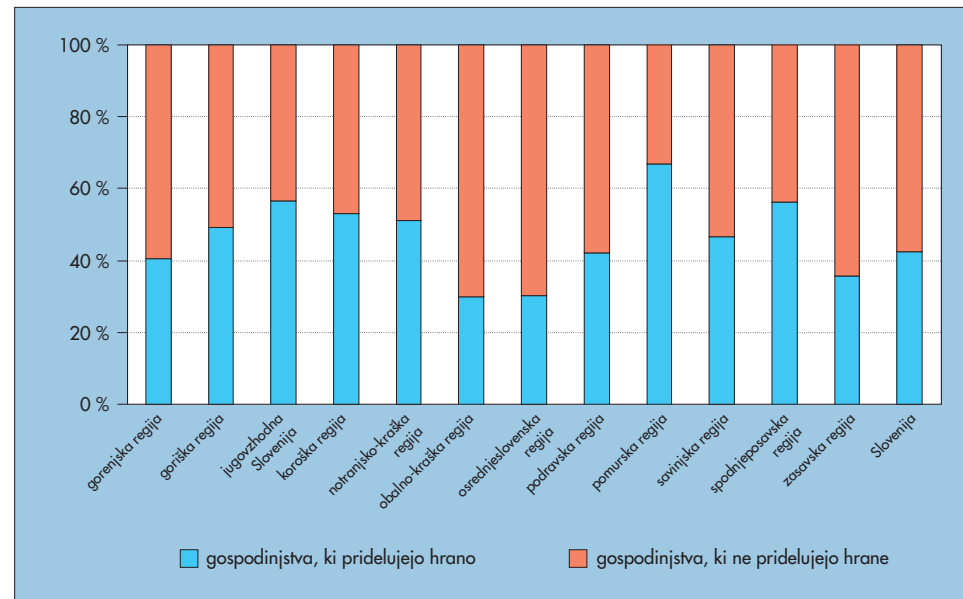
Davčna napoved oziroma napoved za odmero dohodnine zajema vse vire dohodkov in prejemkov posameznika, s čimer daje podlago za ugotavljanje razlik, ki se pojavljajo glede na rasklojenost slovenske družbe po dohodninskih razredih. Viri dohodkov in prejemkov, ki jih je državljan Slovenije dolžan prijaviti v vsakoletni davčni napovedi, le delno ponazarjajo dejansko gospodarsko moč slovenskega prebivalstva, saj ne zagotavljajo vpogleda tudi v vrednosti nepremičnin, investicijske opreme in podobnega. Ugotovljena gospodarska moč je torej zožena le na tisti del imetja slovenskih državljanov, ki se kaže v rednih ali občasnih dohodkih v določenem letu. Razporeditev ustvarjenega dohodka dobro odseva gospodarsko moč posameznih delov države in nakazuje razlike, ki izhajajo iz različnih gospodarske sestave in uspešnosti gospodarjenja (Piry, Pelc 1998,

278). Na zemljevidu 67 so prikazani povprečni bruto prejemki na osebo z obdavčljivimi prejemki.

Izrazito podpovprečne bruto prejemke so dosegla večinoma podeželska območja jugovzhodne in severovzhodne Slovenije, kjer je kmetijstvo še vedno pomembna gospodarska dejavnost. Nasprotno pa so zakrasela območja v zahodni Sloveniji imela izrazito nadpovprečne prejemke, primerljive s tistimi, ki jih je doseglo prebivalstvo največjih slovenskih mest. V povprečju je bilo gospodarsko najmočnejše prebivalstvo Ljubljane z bližnjo okolico, bogati so tudi Kranj, Nova Gorica in Koper z zaledji, medtem ko je boljši zaslužek v Novem mestu, Celju, Velenju, Mariboru, na Ptuj in v Murski Soboti omejen le na mesta, nekaj naselij v zaledju in manjša zaposlitvena središča v njihovi bolj oddaljeni okolici.

Pridelava hrane

V sklop družbenogospodarske sestave je vključen tudi prikaz deleža gospodinjestev, ki pridelujejo hrano (zemljevid 68). Pridelava hrane obsega pridelavo za lastno porabo in/ali prodajo ne glede na površino in lastništvo zemljišča, ki ga gospodinjstvo v ta namen uporablja (Med mreže 4). To pomeni, da so bili zajeti tudi vrtičkarji. Leta 2002 je v Sloveniji pridelovalo hrano 292.786 oziroma 42,7% gospodinjestev, od tega jih je 213.200 oziroma 72,8% pridelovalo samo hrano rastlinskega izvora, 79.586 oziroma 27,2% pa je bilo takšnih, ki so pridelovala samo hrano živalskega ali kombiniranega rastlinsko-živalskega izvora. Deleži gospodinjestev v zahodnem delu države so v povprečju manjši kot v vzhodnem delu, še najmanjši pa so, razumljivo, v vseh večjih naseljih. Z velikimi deleži, tudi v nekoliko več-

Delež gospodinjestev, ki pridelujejo hrano, po statističnih regijah.

jih naseljih, izstopa severovzhodna Slovenija, medtem ko so drugod veliki deleži omejeni zlasti na majhna naselja.

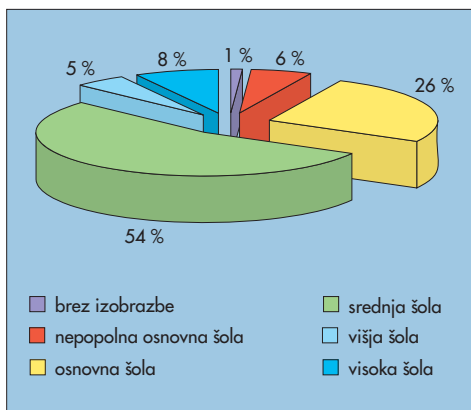
Statistične regije z največjimi deleži gospodinjestev, ki pridelujejo hrano, so pomurska (66,8%), jugovzhodna Slovenija (56,7%) in spodnjeposavska (56,3%), na nasprotni strani lestvice pa so obalno-kraška (29,9%), osrednjeslovenska (30,2%) in zasavska (35,7%).

Slovenske kmetije so premajhne za velikopotezno tržno usmerjeno kmetijsko pridelavo, zato ljudje, ki žive in delajo na njih, že od nekdaj iščejo dodatne vire zaslužka v drugih, nekmetijskih dejavnostih. Številne kmetije so ostale brez zadostne delovne sile ali pa je ta ostarela; veliko je neporočenih gospodarjev kmetij, tako da te ostajajo brez naslednikov. Širjenje dnevne mobilnosti in zaposlovanje v nekmetijskih poklicih je povzročilo zmanjšanje števila čistih ter porast števila mešanih in še zlasti nekmečkih

gospodinjestev na kmečkih gospodarstvih. Pomemben razlog za trdoživost polkmečkega življa je razmeroma nizka raven produktivnosti dela, tako v kmečki kot v nekmečki sferi zaposlitve. Ljudje z dvojno zaposlitvijo sestavljajo poseben socialni sloj, ki je razvil svojstven življenjski slog ter vedenjski vzorec (Natek 1998, 164).

Izobrazbena sestava

V sodobnih družbah je izobrazbena sestava ključna prvina, ki zaznamuje v razvoj usmerjeno družbenopolitično skupnost. Ne označuje le strokovne usposobljenosti za opravljanje poklicev, pač pa posredno tudi inovacijsko sposobnost okolja za prilagajanje sodobnim izzivom v postindustrijski družbi. Čim višja je stopnja izobrazbene ravni, tem višja je običajno absorpcijska moč družbe pri nastajanju tako

Izobrazbena sestava prebivalstva leta 2002.

imenovanih »učech se regij« (Fromhold-Eisebith 1995). Zato je stopnja izobraženosti prebivalstva navadno eden najpomembnejših analitskih kazalnikov splošne družbene razvitosti določenega območja.

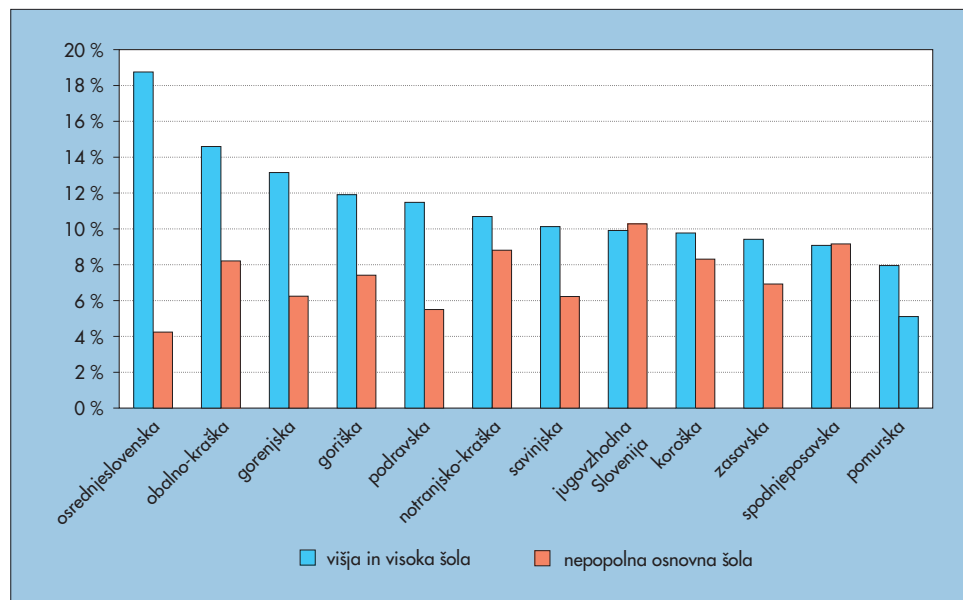
Izobraženost je trenutni presek izobrazbene ravni prebivalstva, izobraževalni proces pa je odraz celotnega življenjskega cikla. Poglavitna značilnost slovenske izobrazbene sestave je, da njen razvoj ni potekal povsem skladno z močno razvejenim omrežjem izobraževalnih ustanov, niti z dinamičnim družbenim napredkom po 2. svetovni vojni, na primer z industrializacijo. Tako leta 2002 petnajstinka odraslih oseb še vedno ni imela dokončane niti osnovne šole, četrtnina jih je zaključila zgolj osnovno šolo, dobra polovica srednjo šolo in le osmina najmanj višjo ali visoko šolo.

Druga njena značilnost so precejšnje razlike med statističnimi regijami in tudi naselji glede na njihovo velikost. Velika nesorazmerja med statističnimi regijami se na eni strani odražajo v velikem deležu prebivalstva z nedokončano osnovnošolsko izobrazbo, pri čemer z najnižjo stopnjo izobrazbe izstopajo zlasti Posavje, Dolenjska in Notranjska, na drugi strani pa z ve-

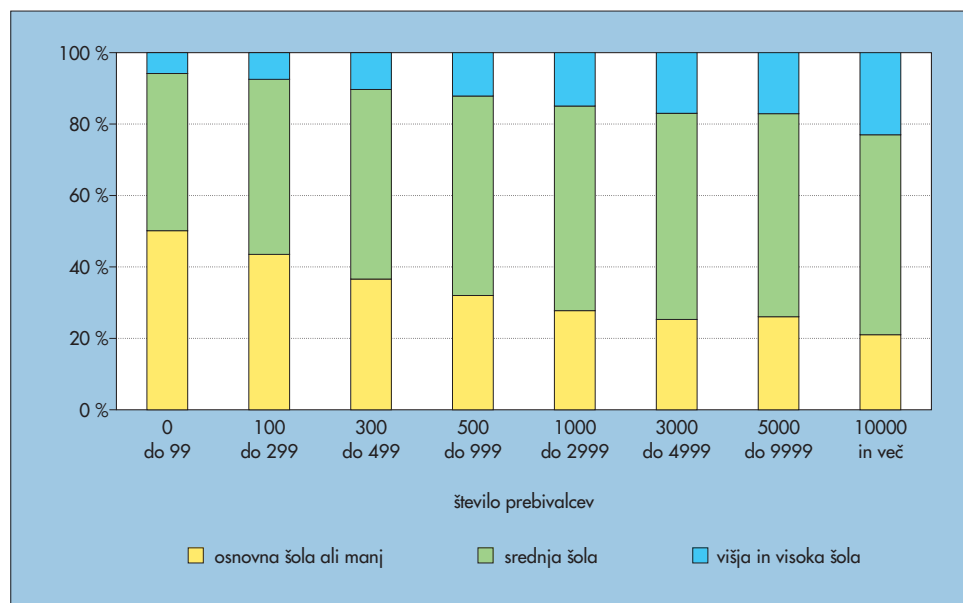
likim deležem prebivalstva z višješolsko in visokošolsko izobrazbo, kjer so v ospredju osrednjeslovenska, obalno-kraška regija in gorenjska statistična regija. Nesorazmerja v izobrazbeni sestavi na regionalni ravni posebej slikovito ponazarja grafični prikaz razmerij med deležema odraslih oseb z nedokončano osnovno šolo in oseb z dokončano višjo ali visoko šolo po statističnih regijah, pri čemer je v sedmih (osrednjeslovenska, obalno-kraška, gorenjska, goriška, podravska, notranjsko-kraška in savinjska) delež najbolj izobraženega prebivalstva večji od deleža tistega z najnižjo stopnjo izobrazbe, v preostalih petih pa je delež najmanj izobraženih enak ali večji od deleža najbolj izobraženih; najmanj ugodno je stanje v Pomurju.

Razlike v izobrazbeni ravni se odražajo tudi glede na velikost naselij. Med naselji z nadpovprečno stopnjo izobrazbe prevladujejo mesta in večji kraji z več kot 1000 prebivalci, kjer ima v povprečju več kot petina prebivalcev višjo ali visokošolsko izobrazbo, okrog dve petini pa najmanj srednješolsko. Na drugi strani v manjših podeželskih naseljih prevladuje nizka stopnja izobrazbene ravni z zgolj dokončano osnovno šolo, delež izobraženih na višjih ravneh pa je izrazito podpovprečen.

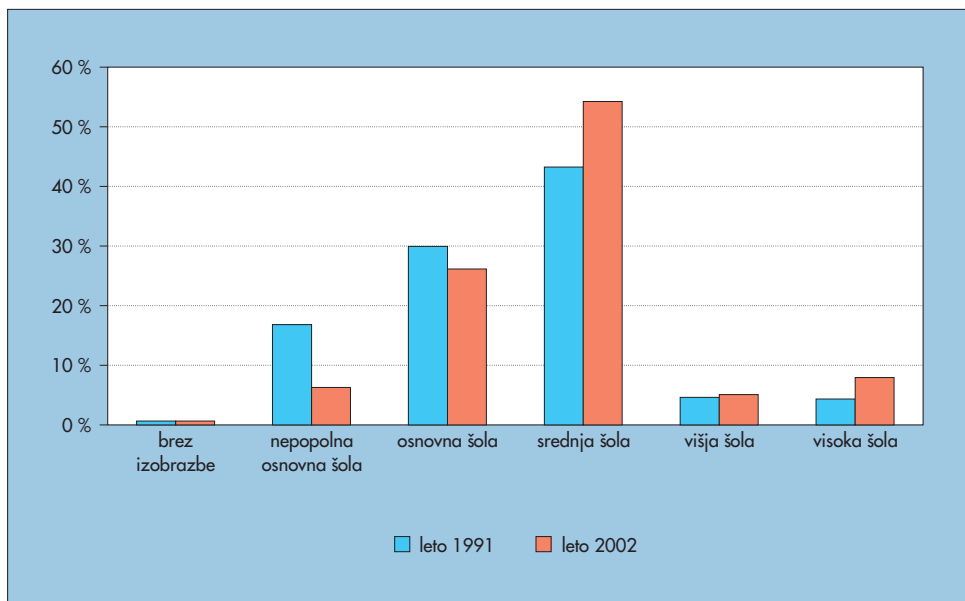
Med popisoma v letih 1991 in 2002 se je izobrazbena sestava prebivalstva precej spremenila. Nekoliko preseneča porast prebivalstva v kategoriji brez izobrazbe (ki pa je v absolutnih številkah zanemarljiv), kar je verjetno posledica povečanega števila beguncev s tistih območij nekdanje Jugoslavije, kjer so v prejšnjem desetletju divjale vojne. V absolutnih vrednostih najbolj korenite spremembe so se primerile pri prebivalcih z nedokončano osnovno šolo, katerih število se je zmanjšalo za 41 %, njihov delež pa se je s šestine (17%) zmanjšal na samo dobrih 6 %. Zmanjšal se je tudi delež oseb z do-

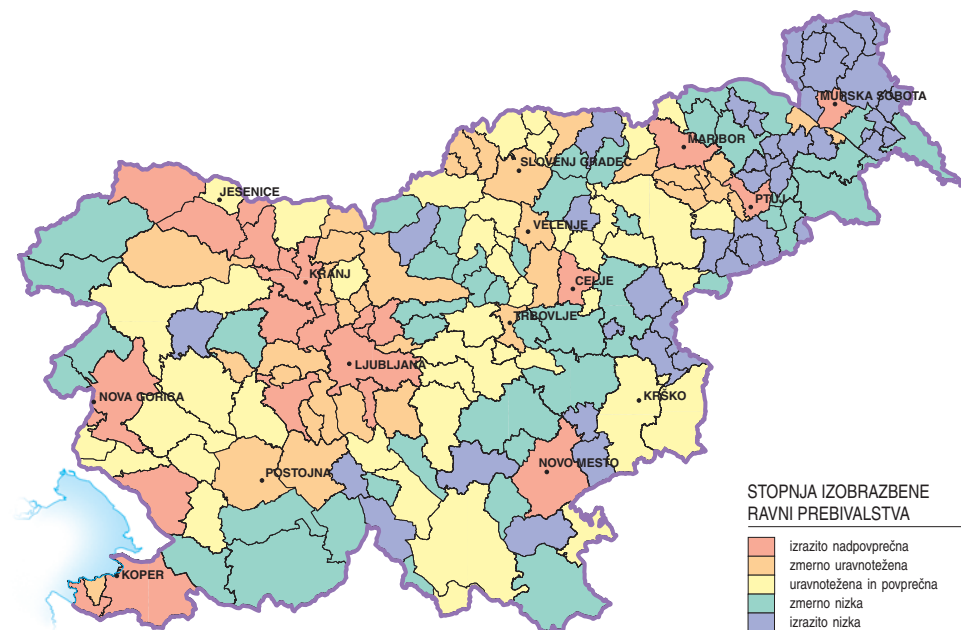
Razmerje med odraslimi z nedokončano osnovno šolo in dokončano višjo ali visoko šolo po statističnih regijah.

Stopnja izobrazbe glede na velikost naselij leta 2002.

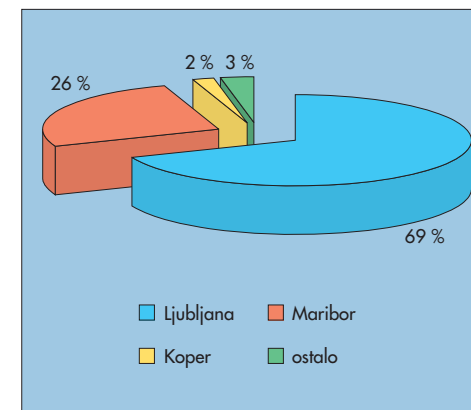
Spremembe v izobrazbeni sestavi med letoma 1991 in 2002.

končno osnovno šolo. To se je zgodilo zlasti zaradi povečanja števila odraslih prebivalcev z dokončano srednjo šolo, ki se je z okrog 650.000 povzpelo na skoraj 900.000 ali z okrog dveh petin na dobro polovico (54 %). Relativno najbolj dinamične spremembe so se zgodile v kategoriji prebivalcev z dokončano višjo ali visoko šolo, kjer se je predvsem na račun populacije z dokončano visoko šolo število več kot podvojilo (s 65.000 na 131.000), njen delež pa se je z 9 povzpelo na 13 %. Ob tem velja posebej izpostaviti, da je indeks rasti v skupini z dokončano visoko šolo med ženskami za polovico izrazitejši kot pri moških (zemljevidi 69 do 71). Izobrazbena sestava slovenskega prebivalstva je opredeljena tudi glede na razmerja med tremi glavnimi skupinami najvišje dosežene stopnje izobrazbe: dokončano osnovno šolo, dokončano srednjo šolo ter dokončano višjo oziroma visoko šolo. Opredelitev temelji na podatkih o strukturnih razmerjih za vsako lokalno skupnost posebej. Kartografski prikaz tipološke členitve izobrazbene ravni prebivalstva razkriva strnjena območja z nizko ravnijo v Prekmurju (zlasti na Goričkem), Slovenskih goricah, Halozah, Posotelju, Zgornji Savinjski dolini, Suhi krajini, delu Bele krajine in Loškem potoku. Izrazito nadpovprečna raven izobrazbe pa je na Gorenjskem ter na območjih vseh večjih mest.

Izobraževanje

Ob popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji 443.039 šolajočih se prebivalcev. Med njimi je bilo dobre tri četrtine učencev in dijakov. Prostorska razporeditev šolajočih je dokaj enakomerna. 57 % se jih je šolalo v občini stalnega prebivališča, največ v tradicionalnih središčih in ogrodju nacionalnega urbanega sistema: Ljubljani, Mariboru, Novem mestu, Murški Sobo-

Delež diplomantov po slovenskih univerzah.

ti, Celju, Kopru, Kranju, Novi Gorici, Velenju ... Dobra petina se jih je šolala v bližnji sosesčini, torej v naselju znotraj iste statistične regije, medtem ko se jih je petina (v manjši meri dijakov in v večji meri študentov) šolala v oddaljenih šolskih središčih. Ti dijaki prihajajo zlasti iz majhnih podeželskih občin in tudi iz močno urbaniziranih obmestnih lokalnih skupnosti, kakršne so Vrhnika, Brezovica, Žirovnica, Dol pri Ljubljani, Miklavž na Dravskem polju, Miren-Kostanjevica, Škofljica, Šempeter-Vrtojba, Ig, Hoče-Slivnica, Medvode, Hajdina, Trzin, Šenčur ...

Leta 2002 je bilo 102.320 študentov ali 23 % šolajočih. Študirali so v treh univerzitetnih središčih. Tako po številu študentov kot po številu raziskovalcev in profesorjev je največje univerzitetno središče v državi Ljubljana. V njej je 200 raziskovalnih organizacij s skupaj 6566 raziskovalci, kar je 42 % vseh raziskovalnih organizacij oziroma skoraj dve tretjini slovenskih raziskovalnih kapacitet. Univerza v Ljubljani s svojo razvejeno izobraževalno in raziskovalno ponudbo privlači večji del slovenskih študentov. Tako je bilo na Univerzi v Ljubljani in drugih ljubljanskih visokih šolah v času popi-

Industrijski predel mesta Krško.

MIHA PAVŠEK

sa vpisanih 75.953 študentov, kar je skoraj tri četrtine (74,2%) od vseh študentov v Sloveniji. V Mariboru je študiralo 24.827 študentov ali slaba četrtina (24,3%). Preostali študentje (1595 ali 1,5%) so bili vpisani na leta 2000 ustanovljeni Univerzi na Primorskem s sedežem v Kopru (zemljevidi 72 do 74).

V starostnem kontingentu od 19 do 24 let je bilo v povprečju 35,4 študentov na 1000 prebivalcev, poleg tega se je še petina (21,5%), prebivalstva, starega od 15 do 64 let izobraževala za potrebe dela ali za osebni razvoj (zemljevid 78).

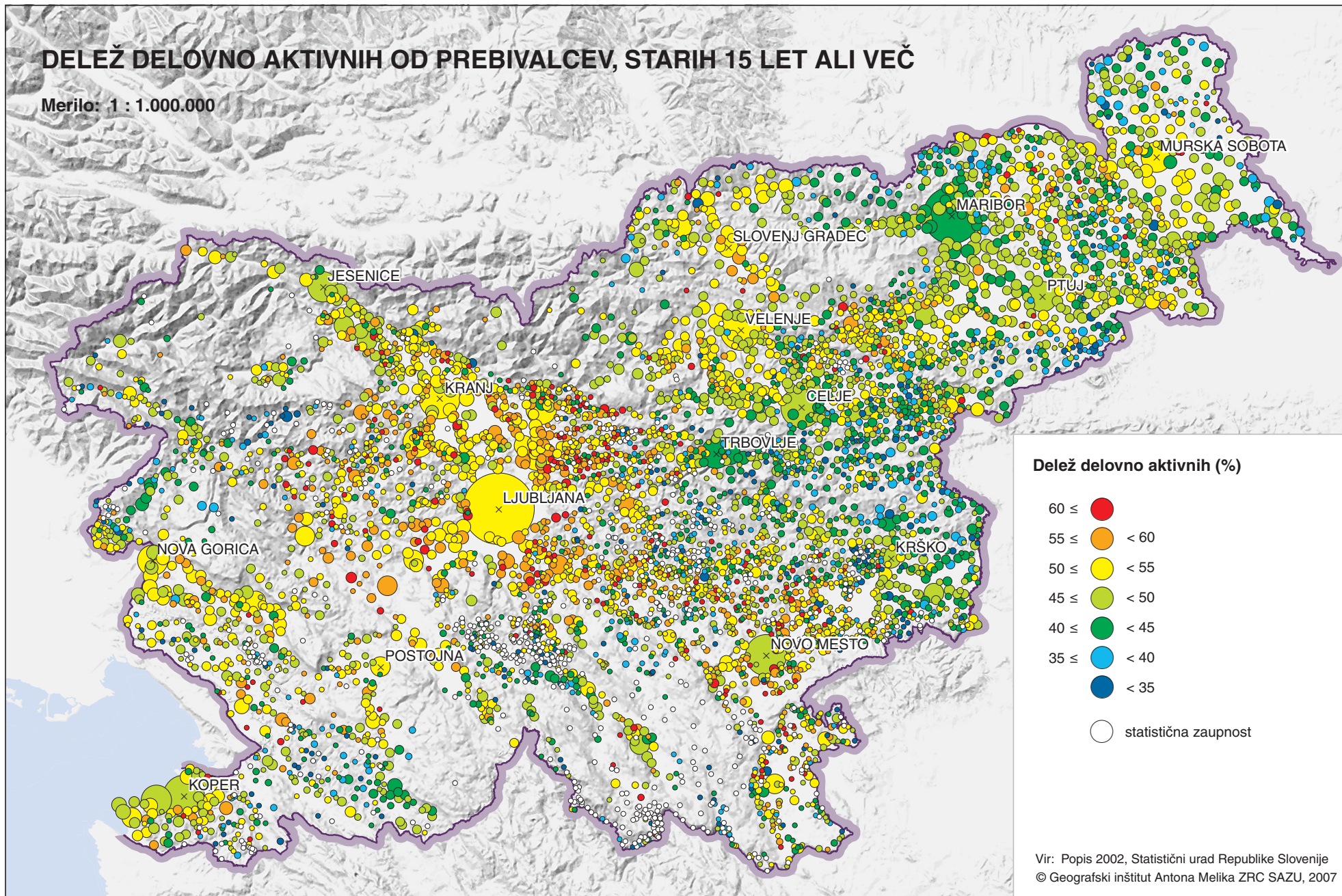
Leta 2002 so se v Ljubljani izobraževali študenti iz skoraj tretjine slovenskih naselij (1834). Glede na starost in velikost ljubljanske univerze je enakomerno zastopana študentska populacija iz vseh statističnih regij. Več kot 1000 študentov prihaja iz Celja, Novega mesta, Maribora, Kranja in seveda Ljubljane (22.278), več kot 500 pa s Ptuja, z Vrhnike, iz Postojne, Trbovelj, Nove Gorice, Škofje Loke, Kamnika, Domžal, Velenja in Kopra.

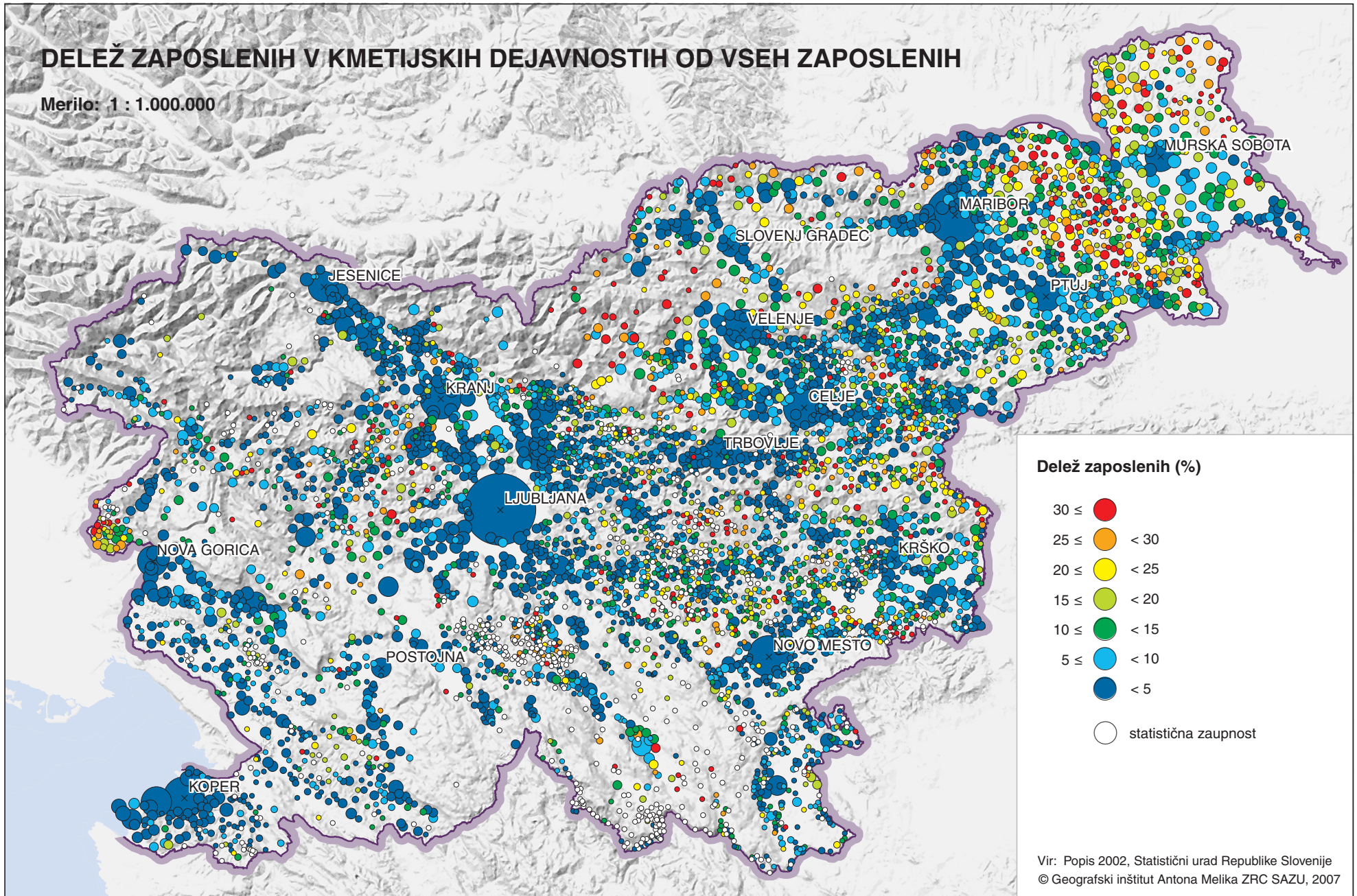
Mariborski študentje prihajajo iz polovice manj naselij (943). Vplivno območje mariborske univerze je izrazito osredotočeno na severovzhodno Slovenijo. Glede na posamezna naselja prihaja največ študentov iz Ljubljane, Velenja, Ptuja, Celja in, razumljivo, iz Maribora (več kot 5000).

Zanimivo gravitacijsko zaledje ima v letu 2002 komaj dobro oblikovana Univerza na Primorskem. Vanjo so vključeni študentje iz petine (1087) slovenskih naselij. Po pričakovanih jih je največ iz obalnih mest Kopra (362), Izole (154), Lucije (104) in Pirana (49), nato pa po številu že sledita Ljubljana in Nova Gorica. Zaledje primorske univerze sestavljata zlasti obalno-kraška in goriška statistična regija, sledita jima notranjsko-kraška in osrednjeslovenska, zlasti območja Blok, Kočevsko-ribniškega

podolja in Pokoplja. Iz Jugovzhodne Slovenije so študentje iz 106 naselij, iz gorenjske iz 74 naselij, iz savinjske iz 62 in iz spodnjeposavske iz 47 naselij. Iz preostalih statističnih regij je priliv študentov nepomemben (zemljevidi 75 do 77).

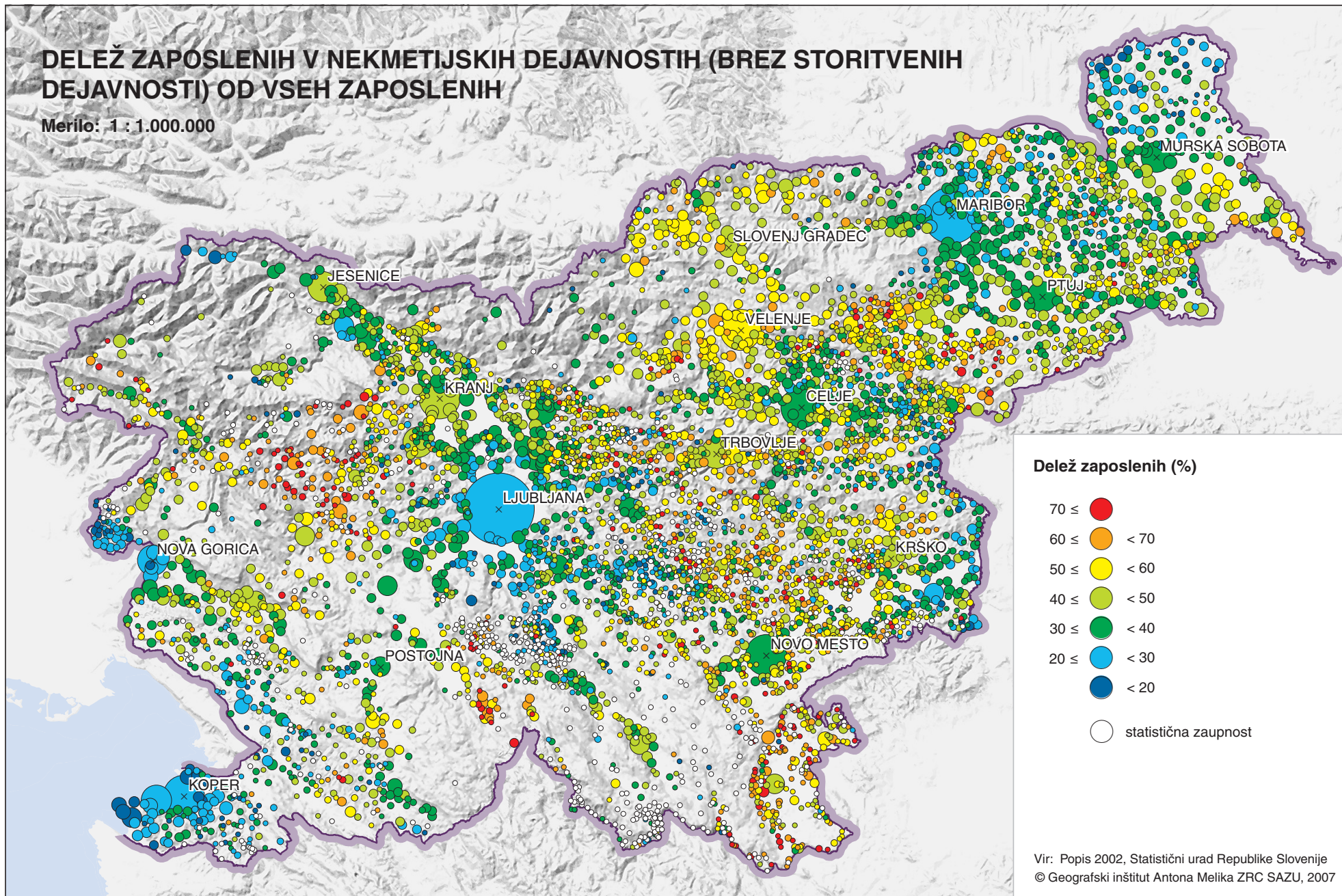
Drago Kladnik, Marjan Ravbar

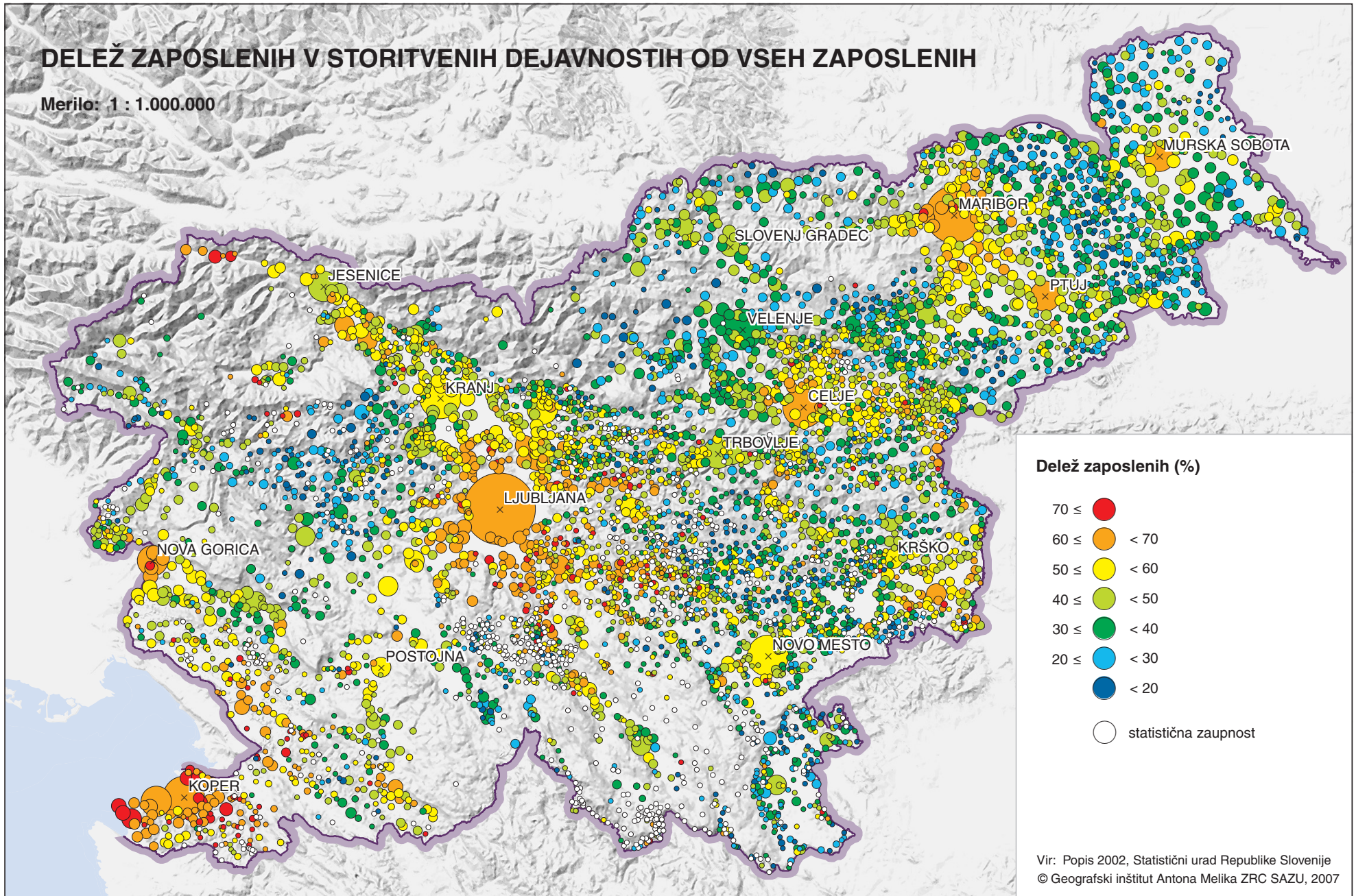

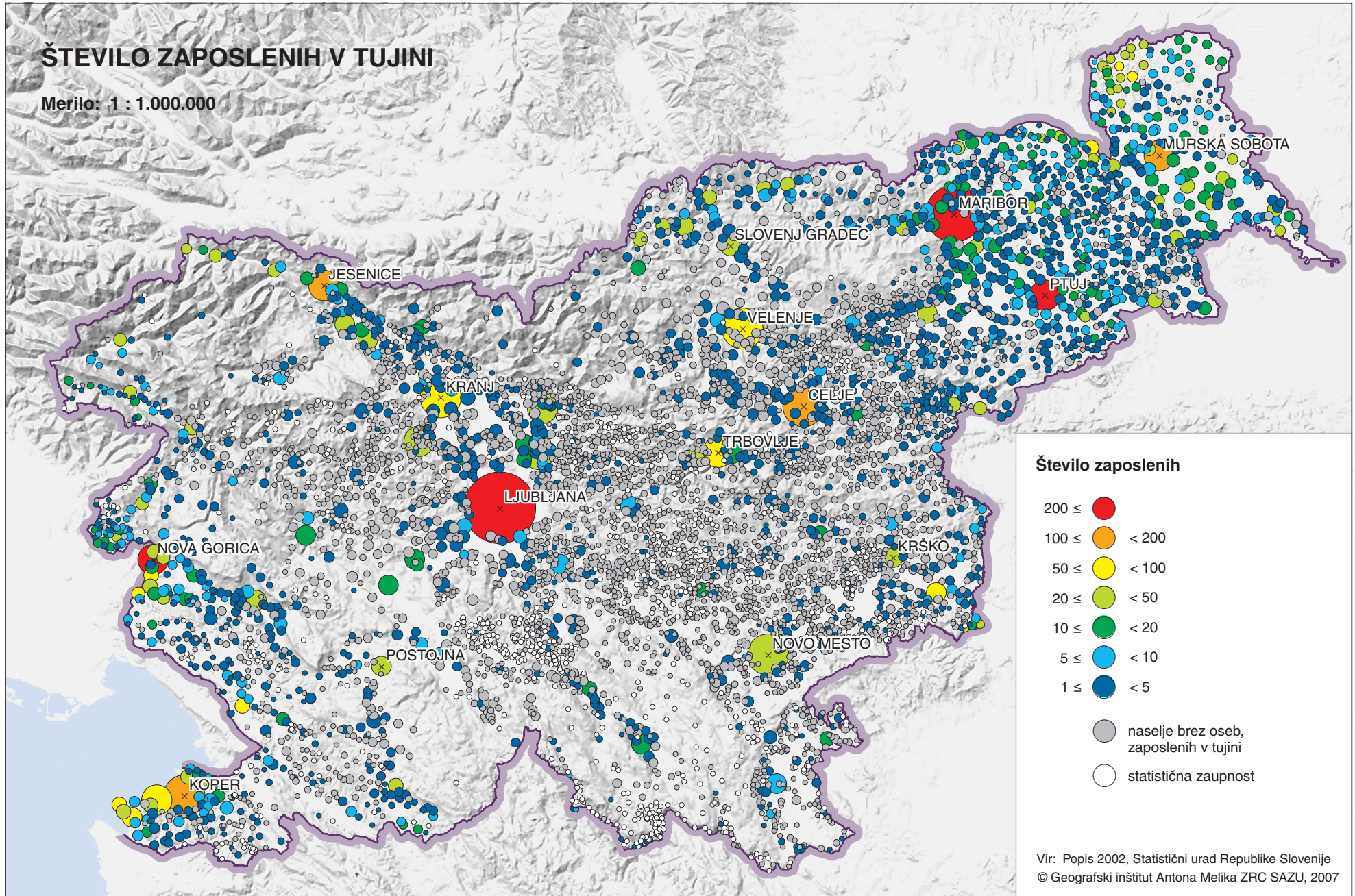

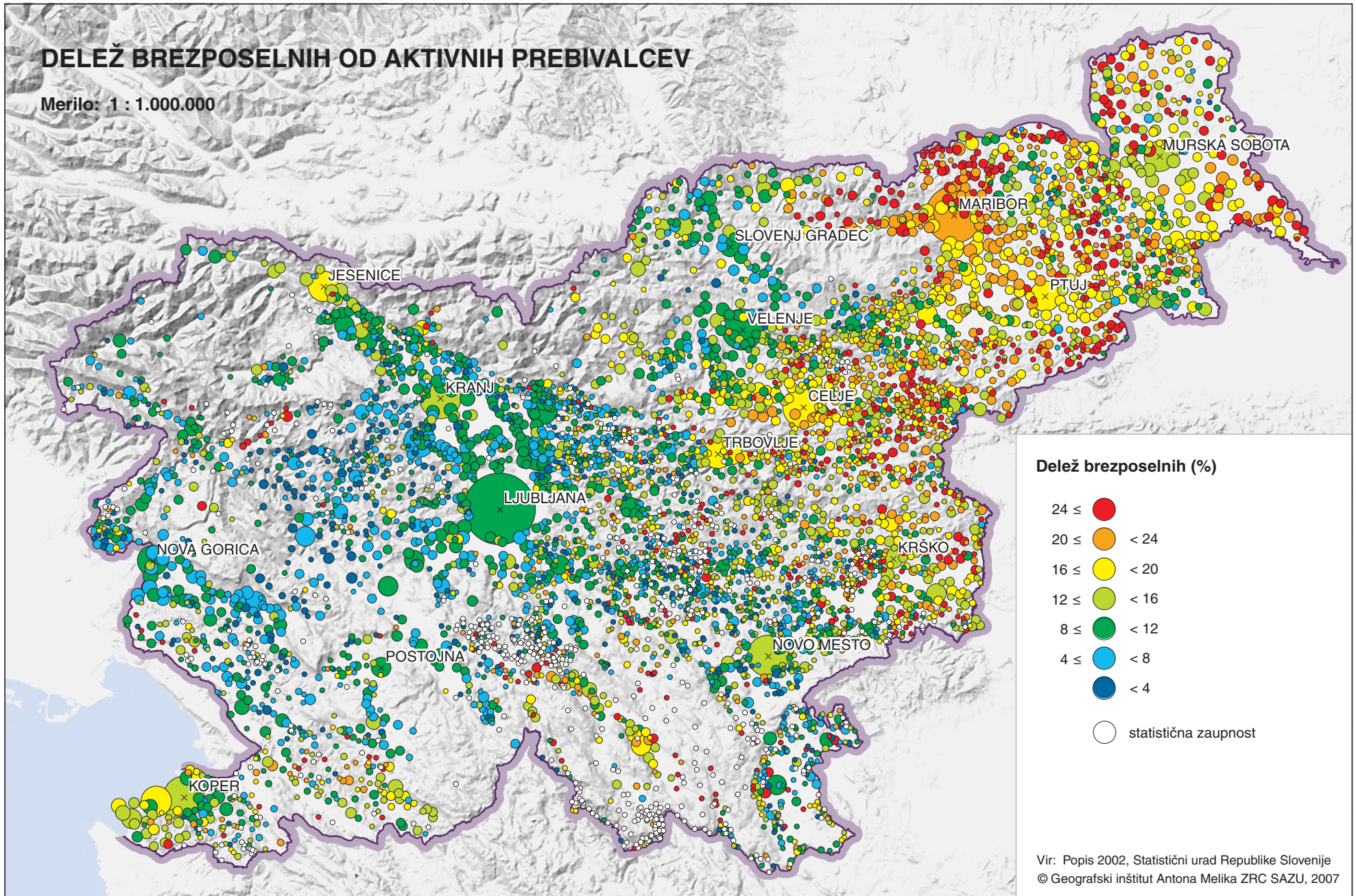
DELEŽ ZAPOSLENIH V NEKMETIJSKIH DEJAVNOSTIH (BREZ STORITVENIH DEJAVNOSTI) OD VSEH ZAPOSLENIH

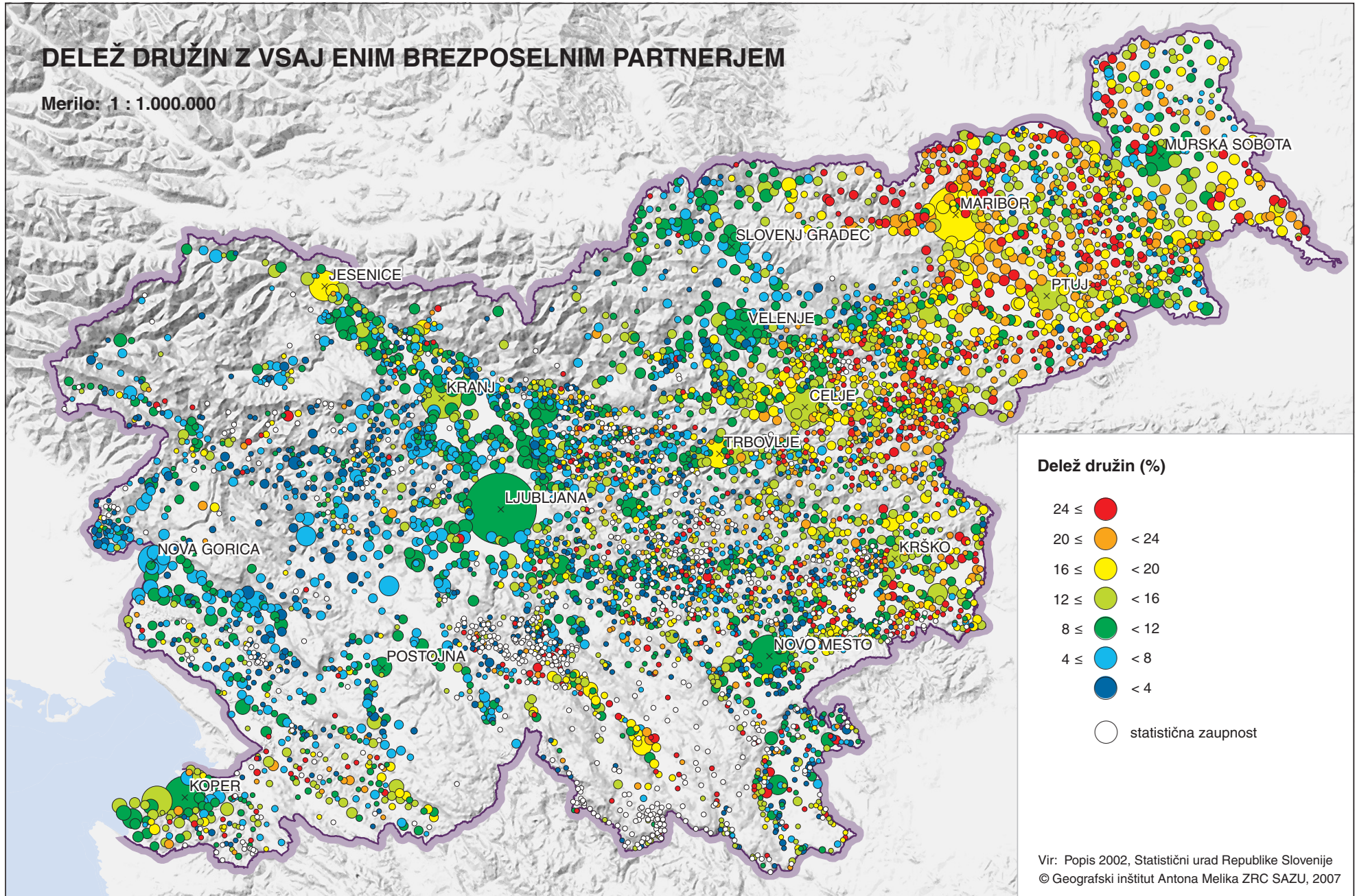
Merilo: 1 : 1.000.000

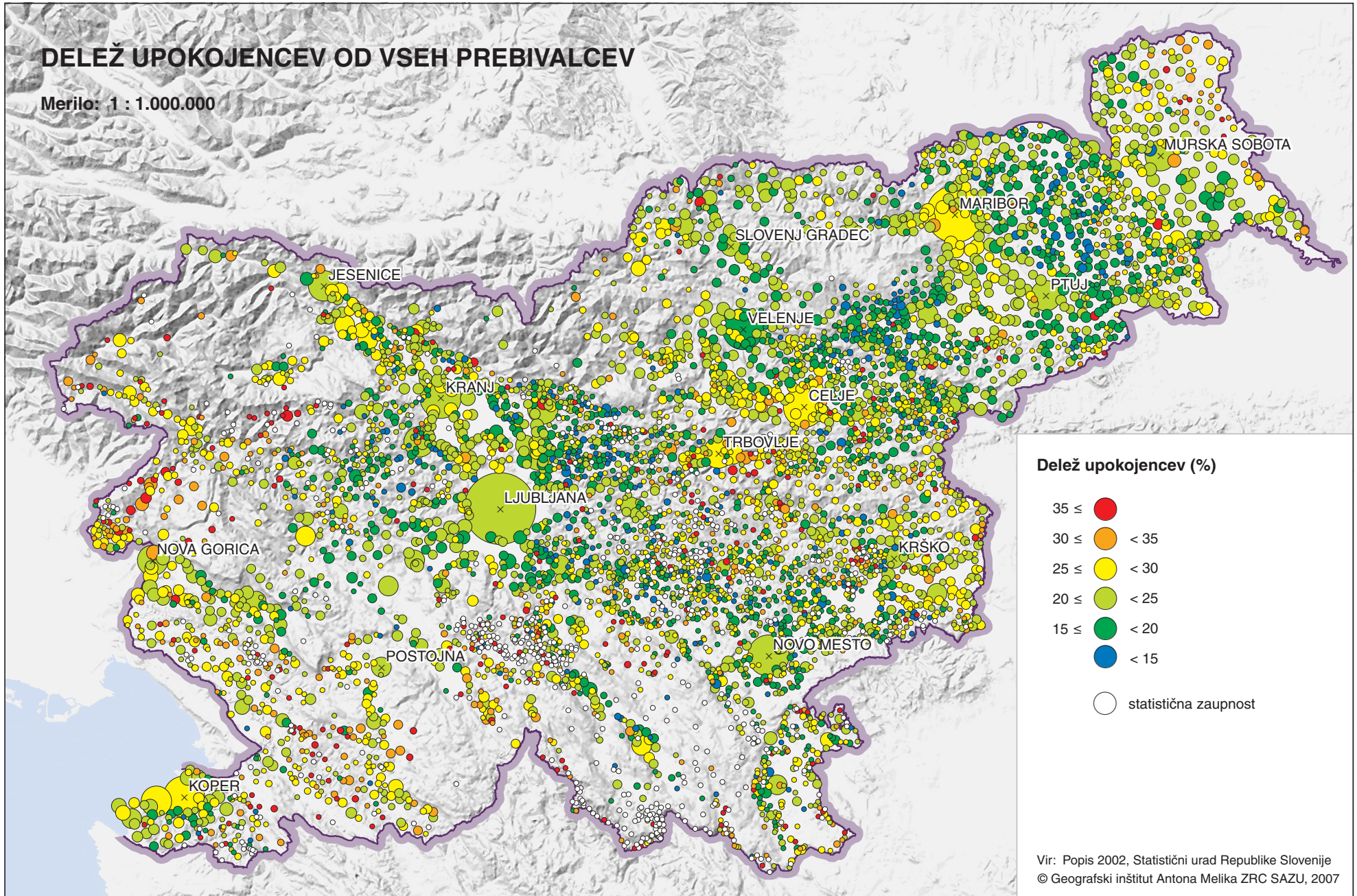

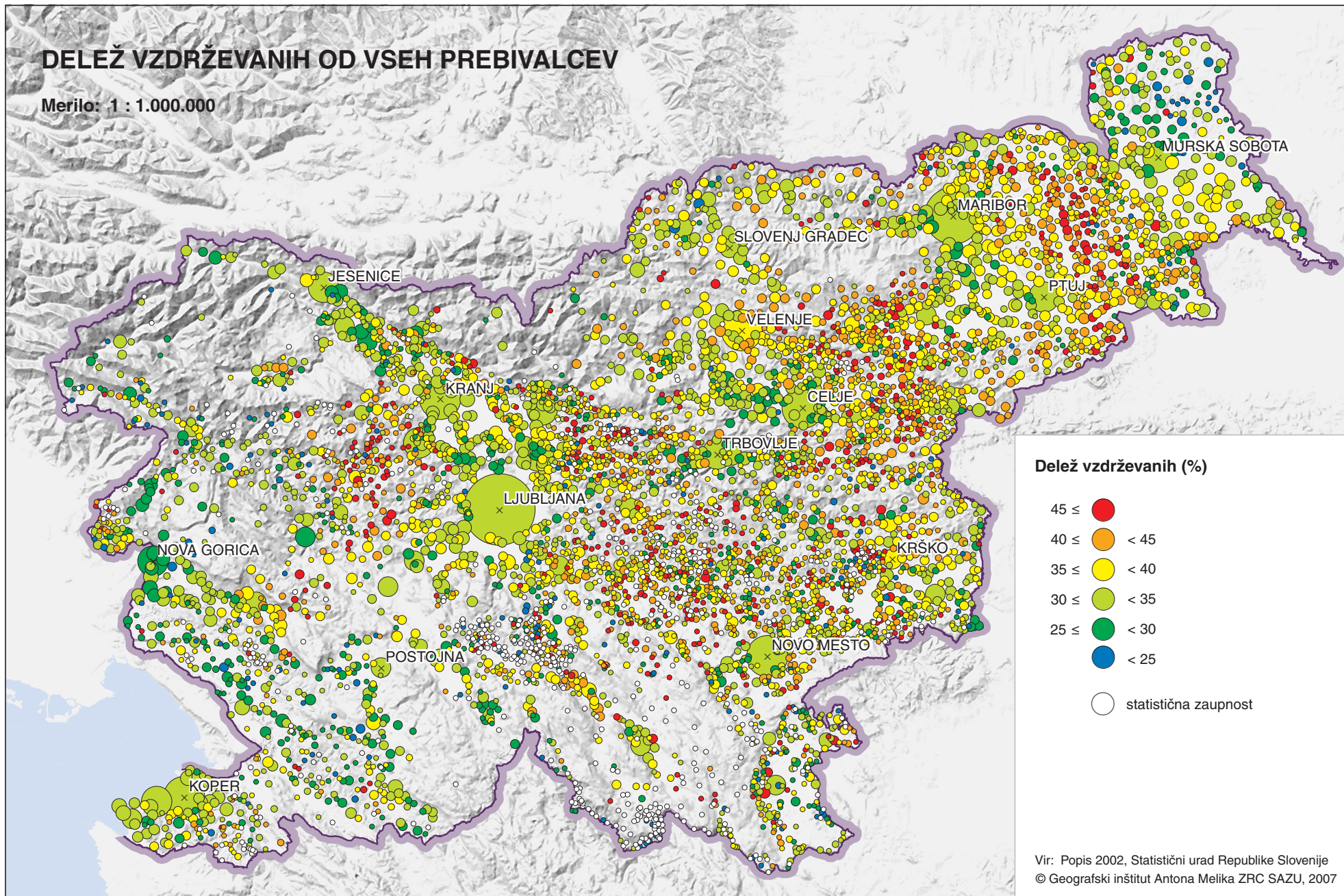

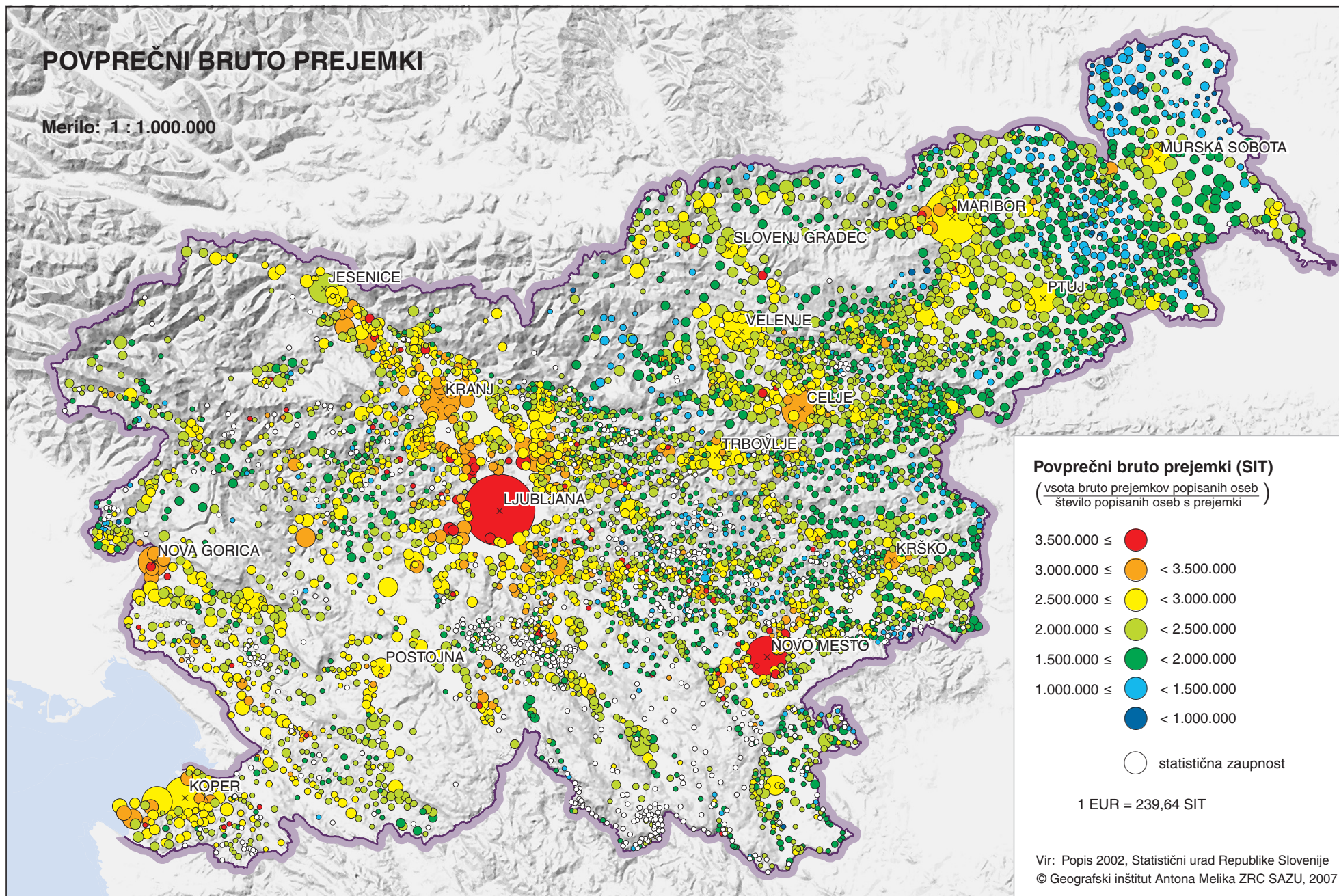

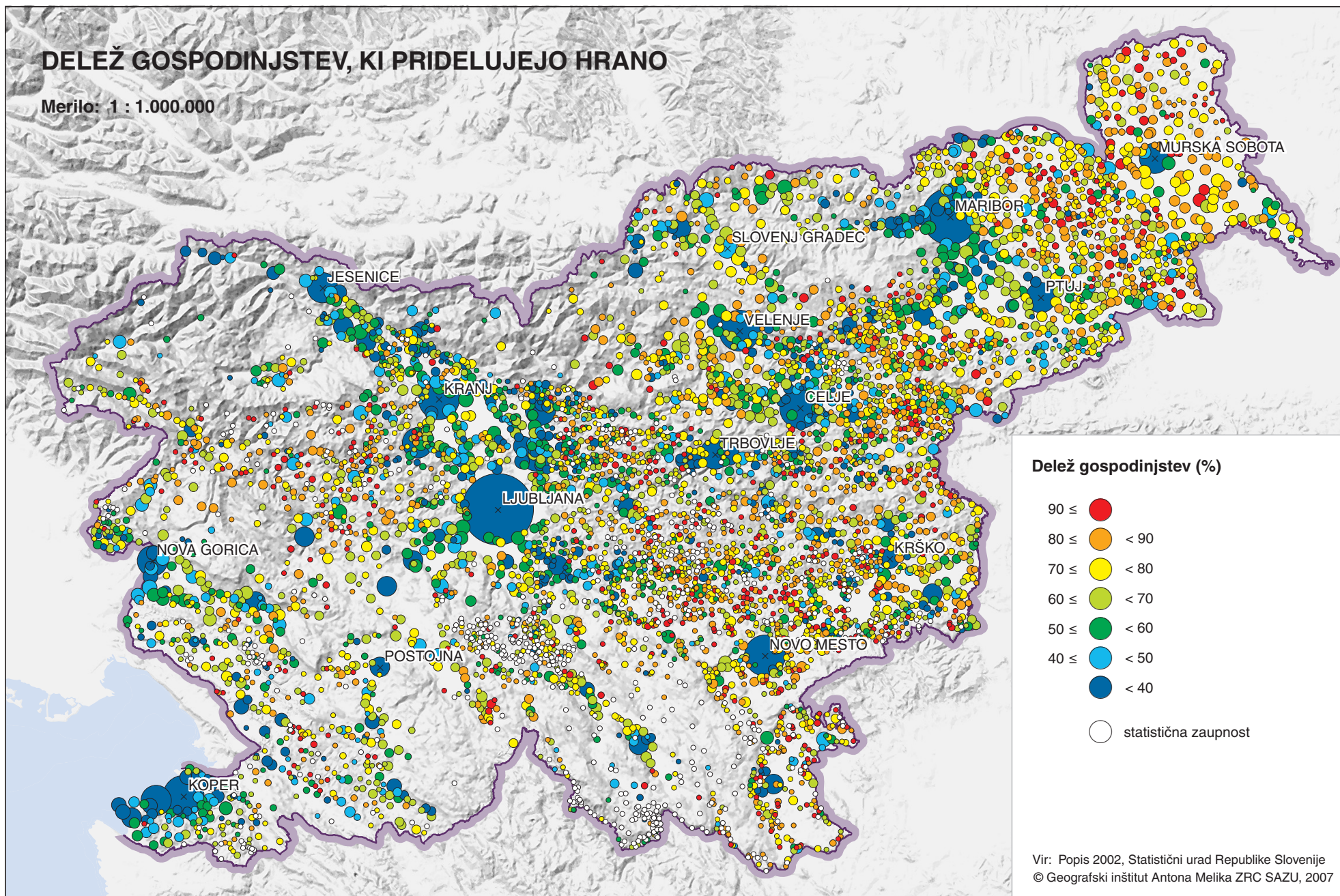

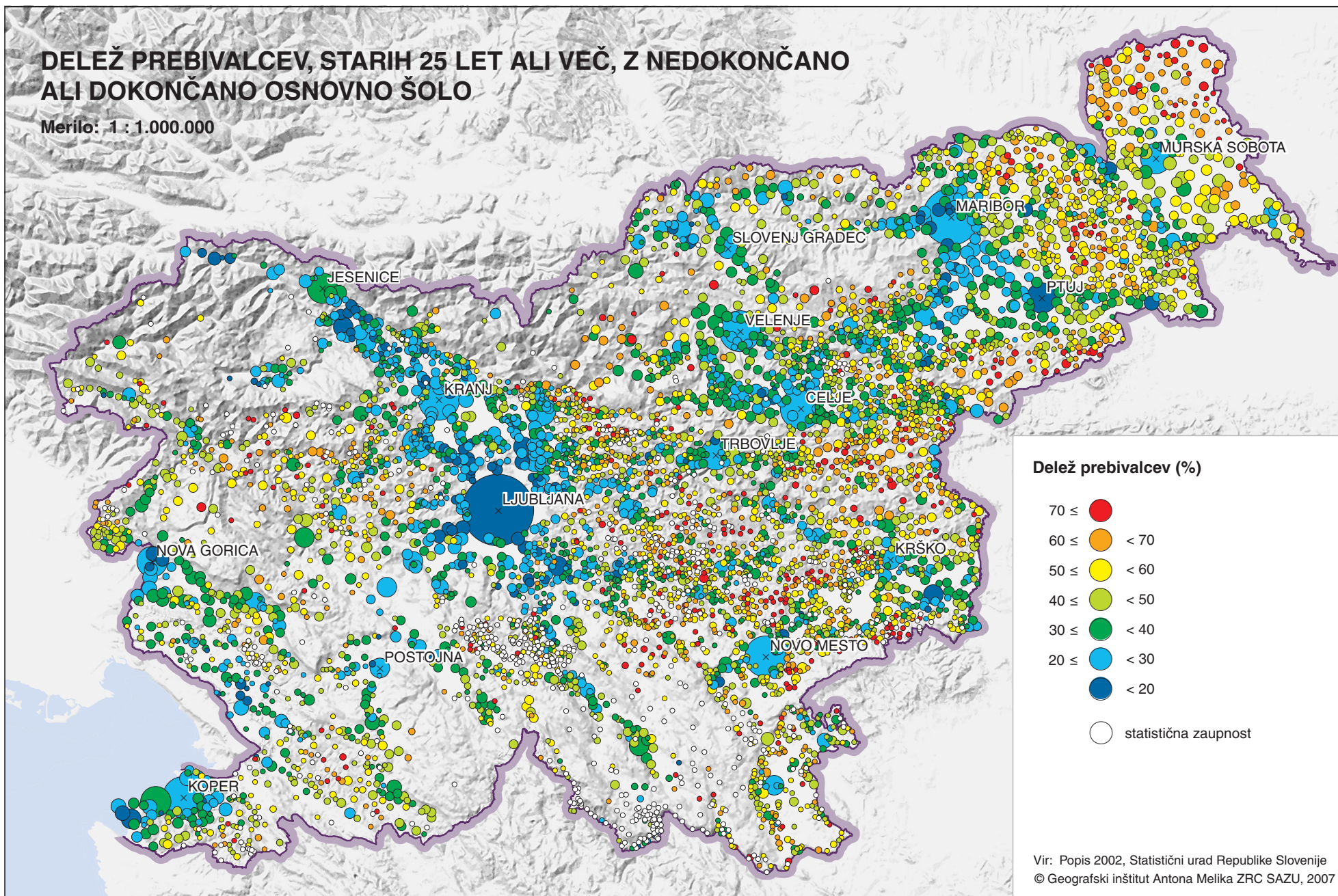

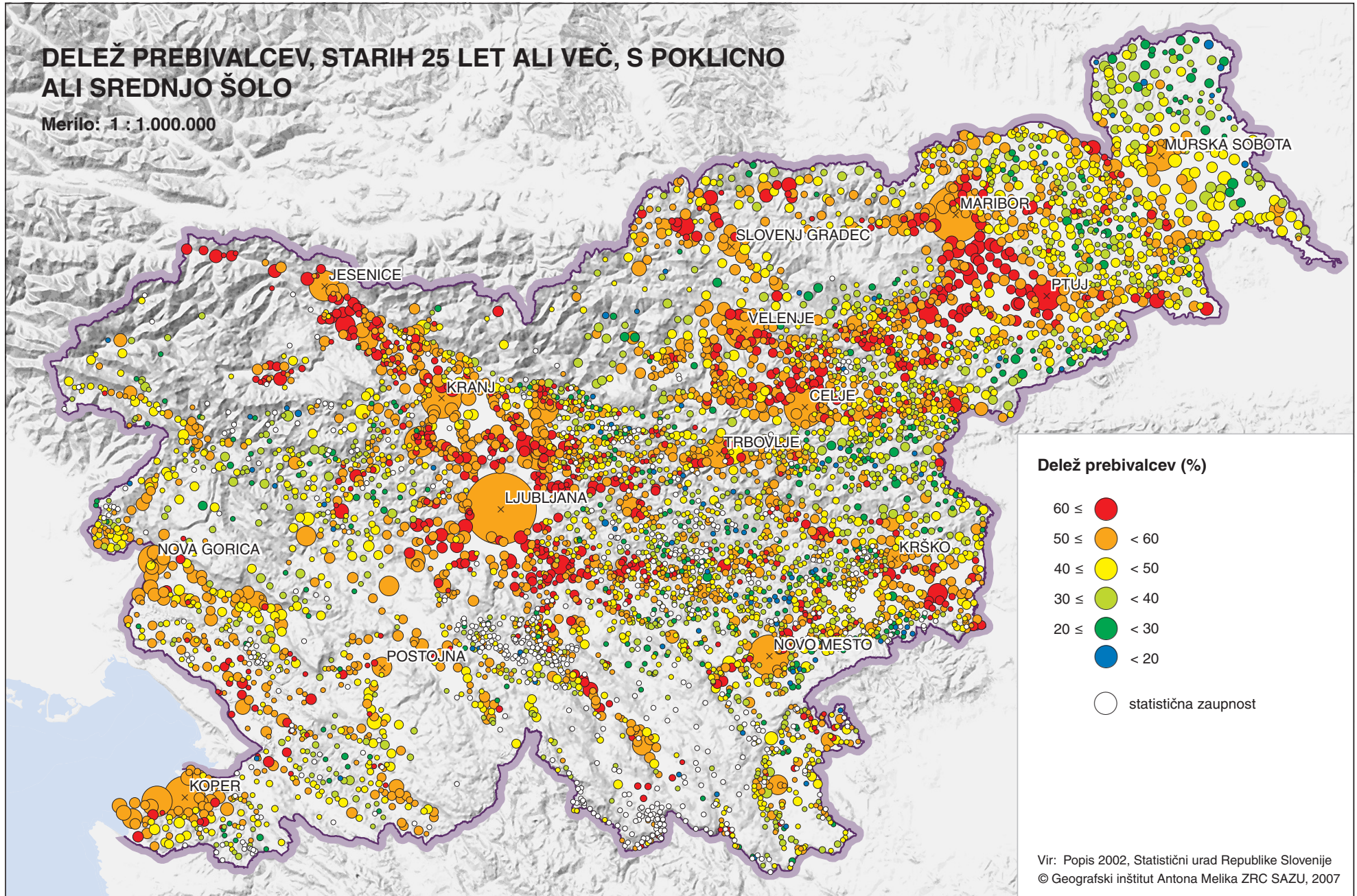

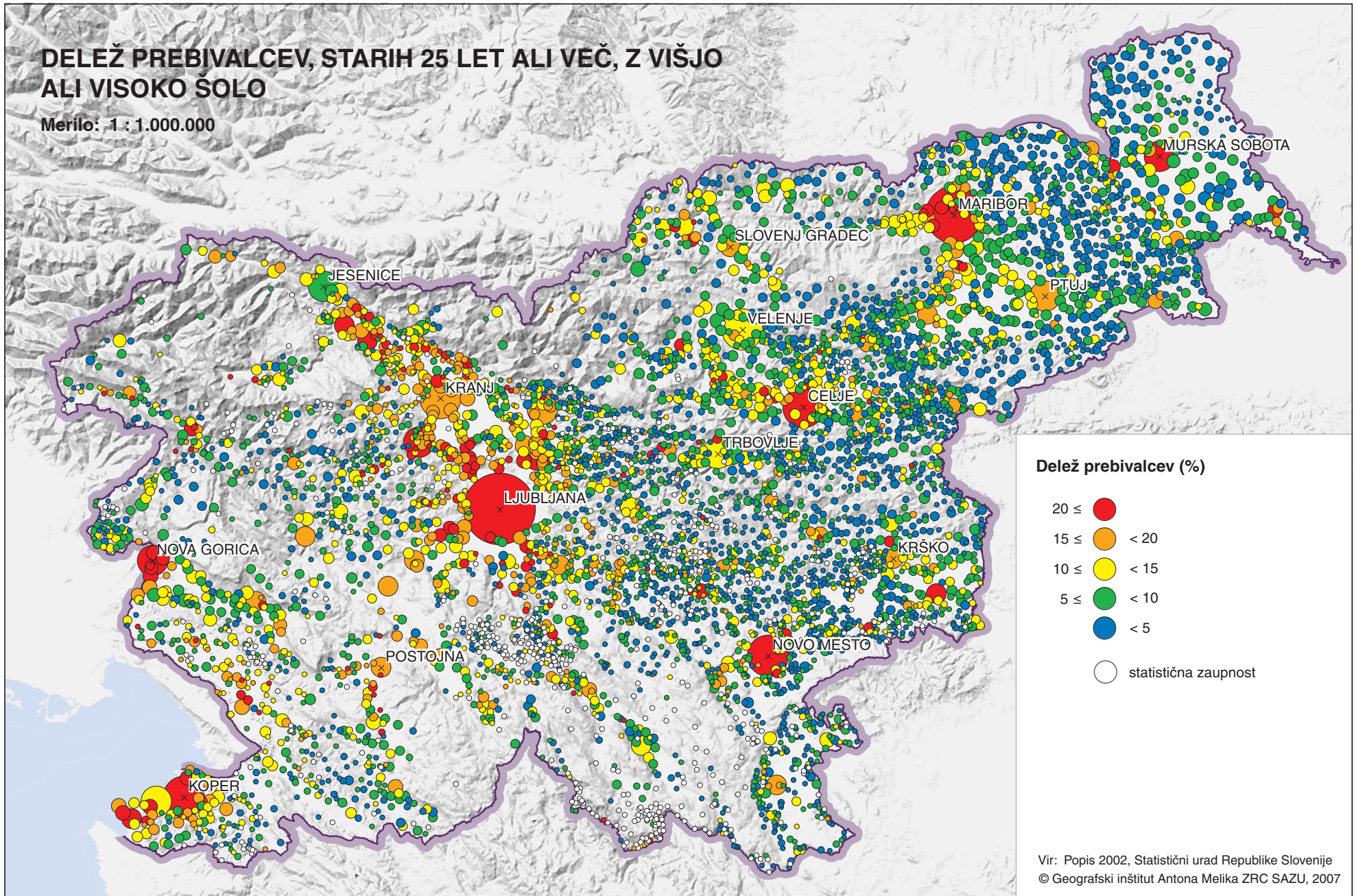

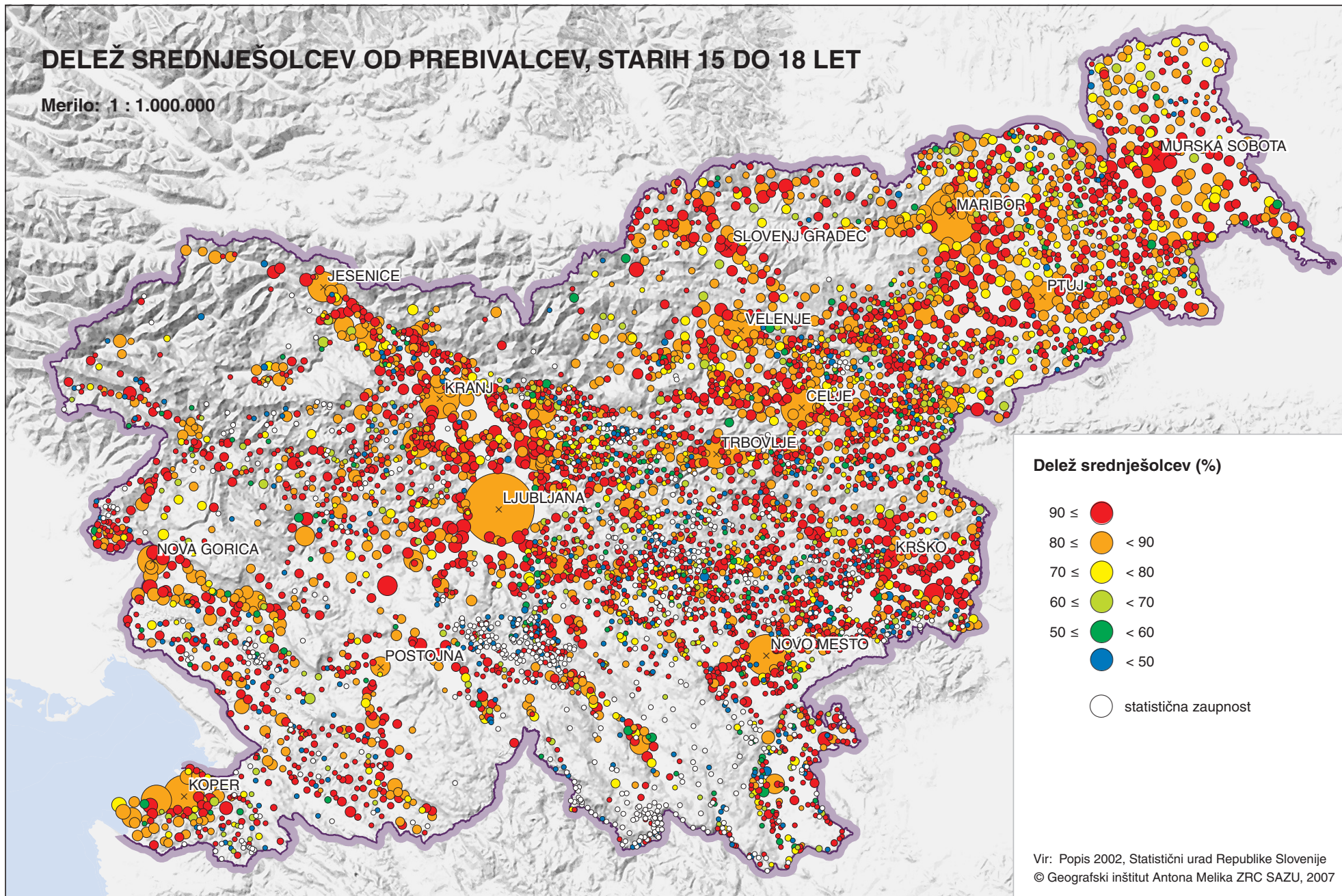
DELEŽ PREBIVALCEV, STARIH 25 LET ALI VEČ, Z NEDOKONČANO ALI DOKONČANO OSNOVNO ŠOLO

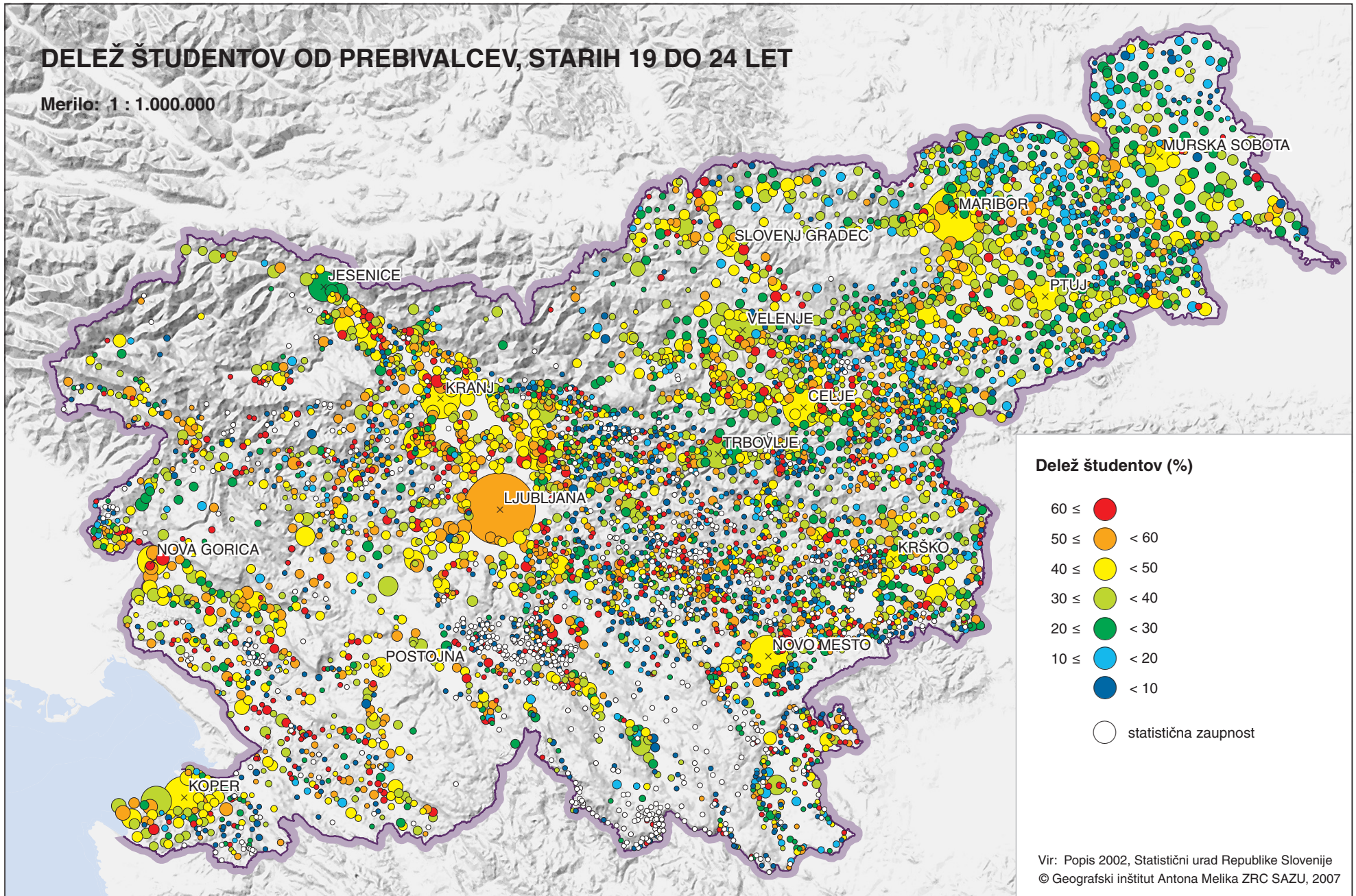
Merilo: 1 : 1.000.000

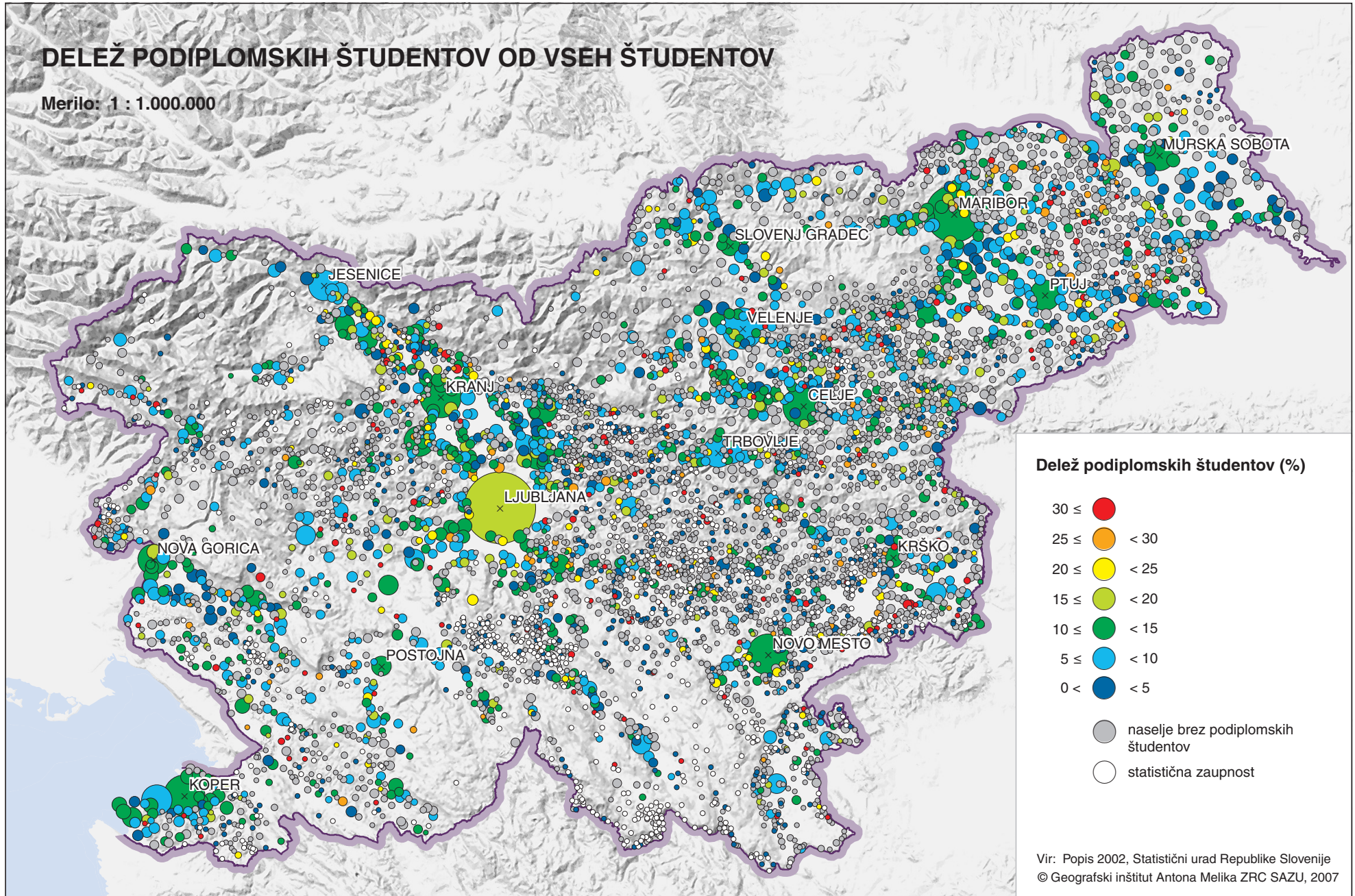

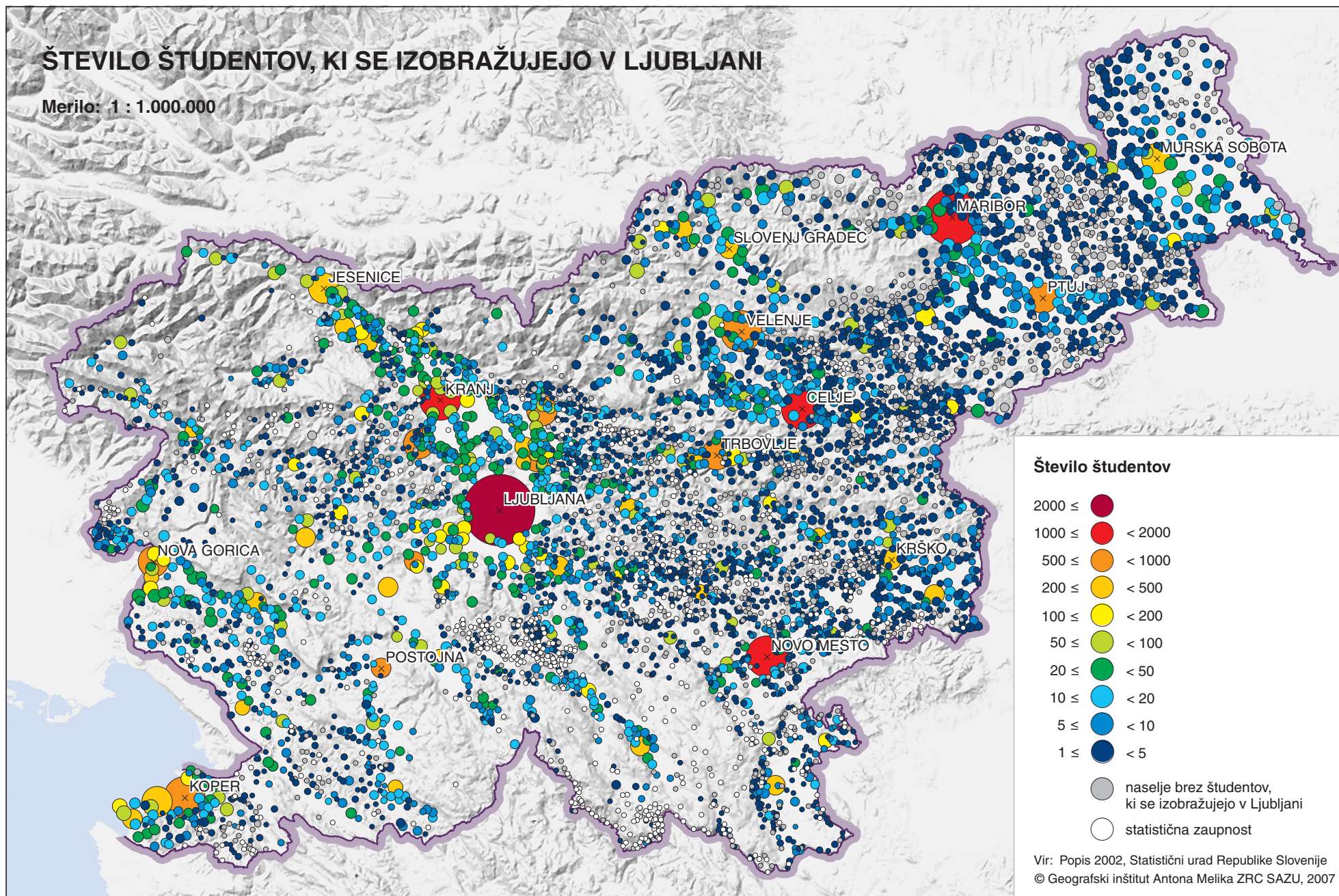

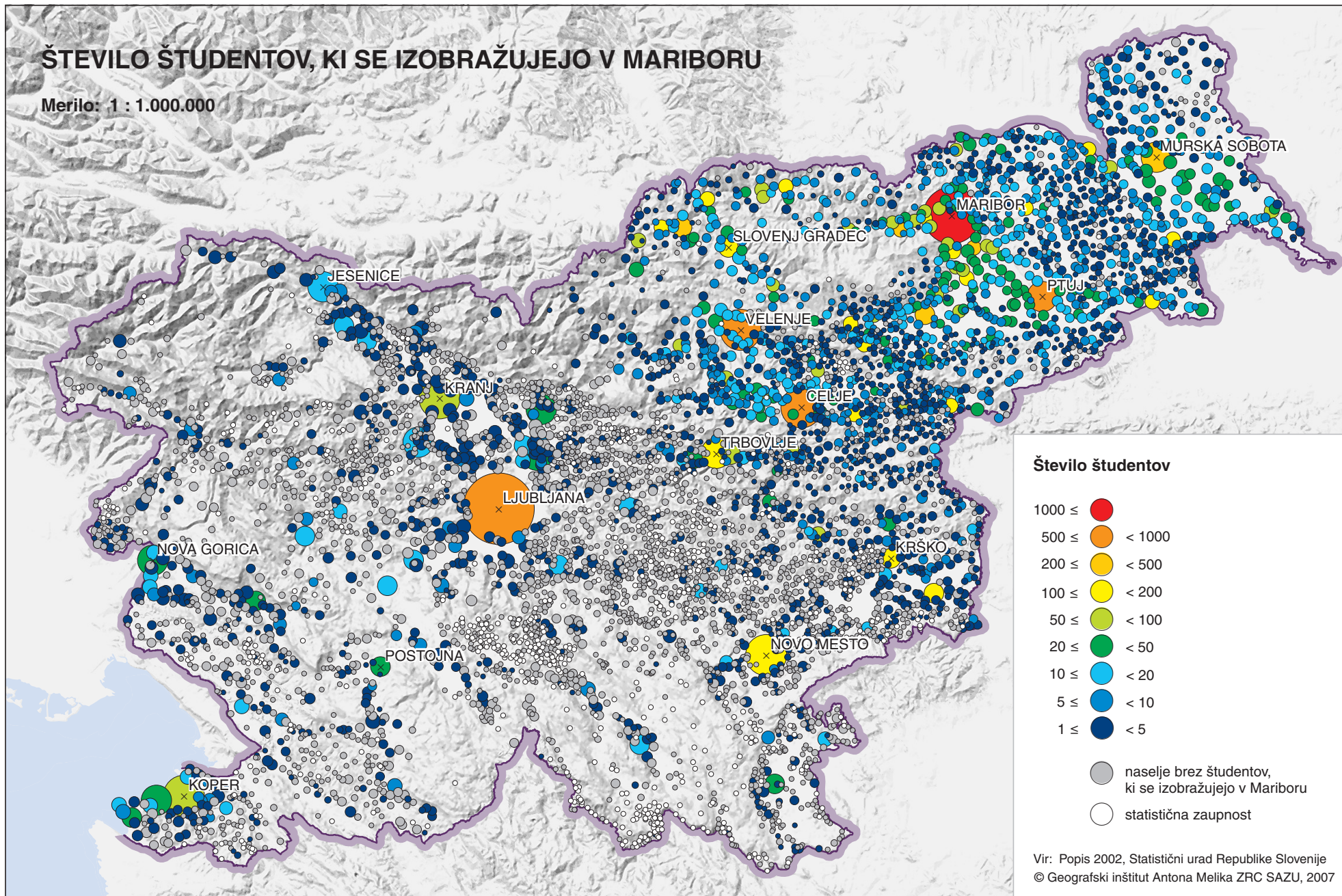

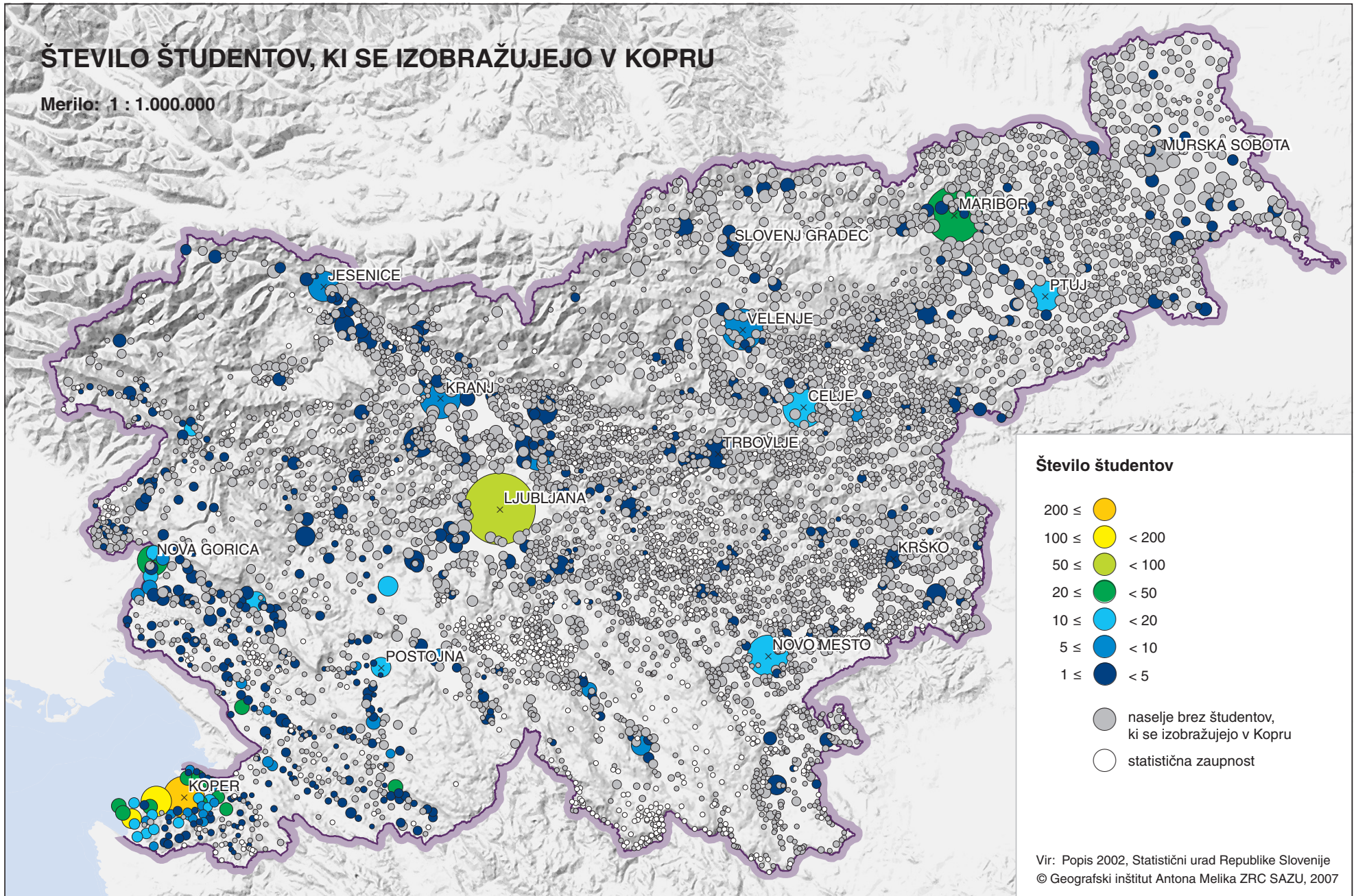

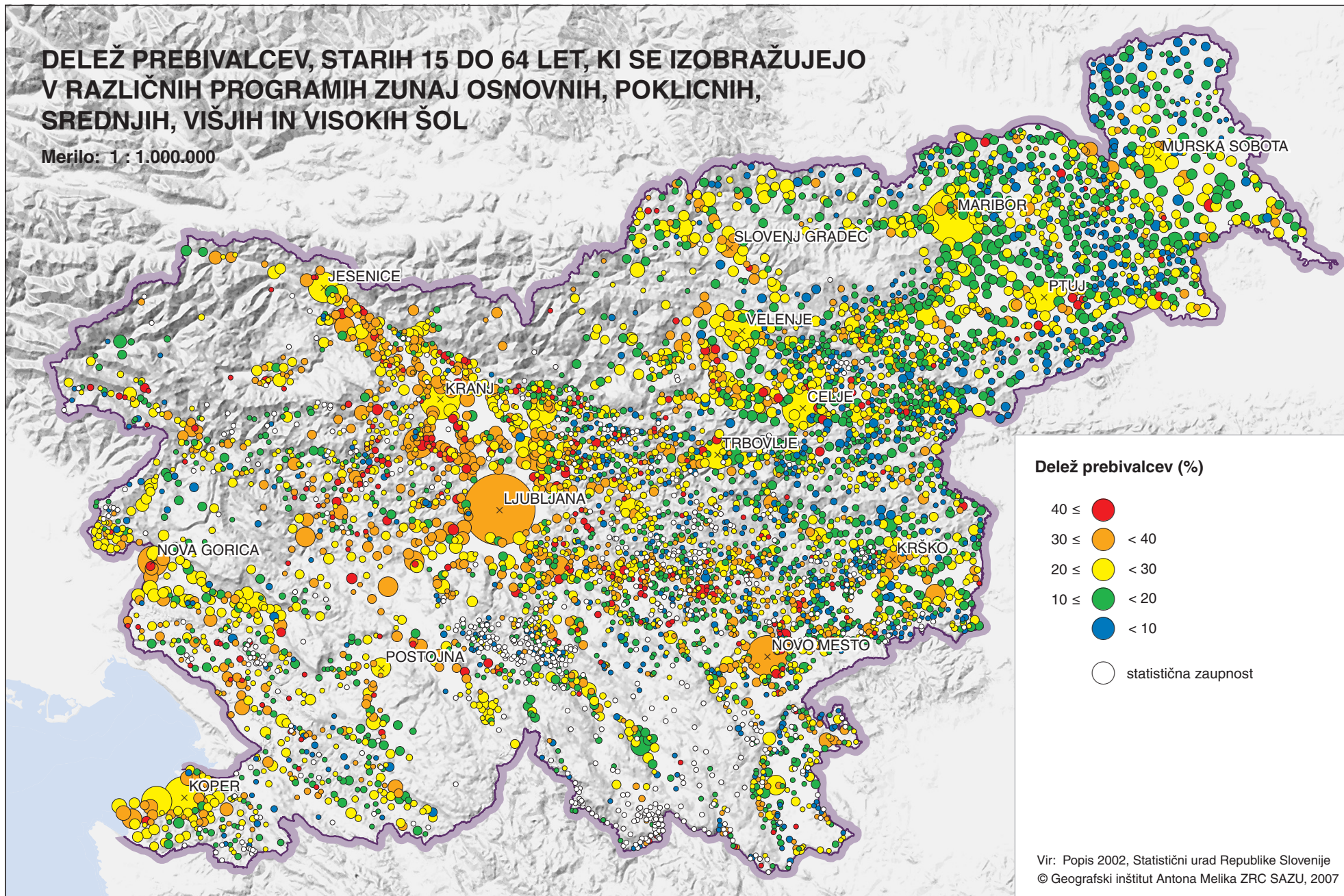

An aerial photograph of a mountainous region. The terrain is rugged and hilly, with a prominent river valley running through the center. The river is a light blue color, contrasting with the darker green and brown tones of the surrounding land. The mountains are densely forested, and the overall scene is a natural, undisturbed landscape.

STAVBE IN STANOVANJA

Ob zadnjem popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji popisanih 777.772 stanovanj. Vključena so naseljena in nenaseljena stanovanja ter stanovanja za občasno rabo. V preteklih popisih so se v skupno število stanovanj, za katera se objavljali podrobnejši rezultati, prištevala samo naseljena in nenaseljena stanovanja, ki so skupaj sestavljala stanovanjski sklad. Ta je bil v zadnjem popisu opredeljen nekoliko drugače in vključuje tudi stanovanja za občasno rabo, med katerimi prevladujejo počitniška stanovanja. Zaradi lažje primerjave rezultatov obeh zadnjih popisov so bili nekateri podatki popisa v letu 1991 preračunani na enako izhodišče kot za leto 2002.

Popisi stanovanj razkrivajo značilnosti in lastnosti stanovanjskega sklada z vidika velikosti, napeljav in opremljenosti stanovanj s pomožnimi prostori. Pomembni so tudi zato, ker omogočajo povezavo prebivalcev in stanovanj, v katerih ti prebivajo. Na ta način niso na razpolago le informacije o fizičnih lastnostih stanovanj, ampak tudi o njihovi naseljenosti in bivalnih razmerah gospodinjstev.

Leta 2002 se je število stanovanj glede na popis 1991 povečalo za 94.635 oziroma 13,9%. Medtem ko število stanovanj iz popisa v popis narašča, se njihova naseljenost znižuje. Leta 1991 je bil delež naseljenih stanovanj še 91,6%, leta 2002 pa se je zmanjšal na 85,5%. Delež stanovanj za občasno rabo v skupnem številu stanovanj je nekaj čez 4%, kar je približno toliko kot leta 1991. Povečal pa se je delež nenaseljenih (začasno nenaseljenih in zapuščenih) stanovanj, ki so leta 2002 v skupnem številu stanovanj predstavljala desetino.

Zlasti zaradi večjega števila počitniških stanovanj je delež naseljenih stanovanj v nemestnih naseljih manjši kot v mestnih. Največji delež počitniških stanovanj je v Jugovzhodni Sloveniji (10%), nadpovprečen delež pa imajo tudi

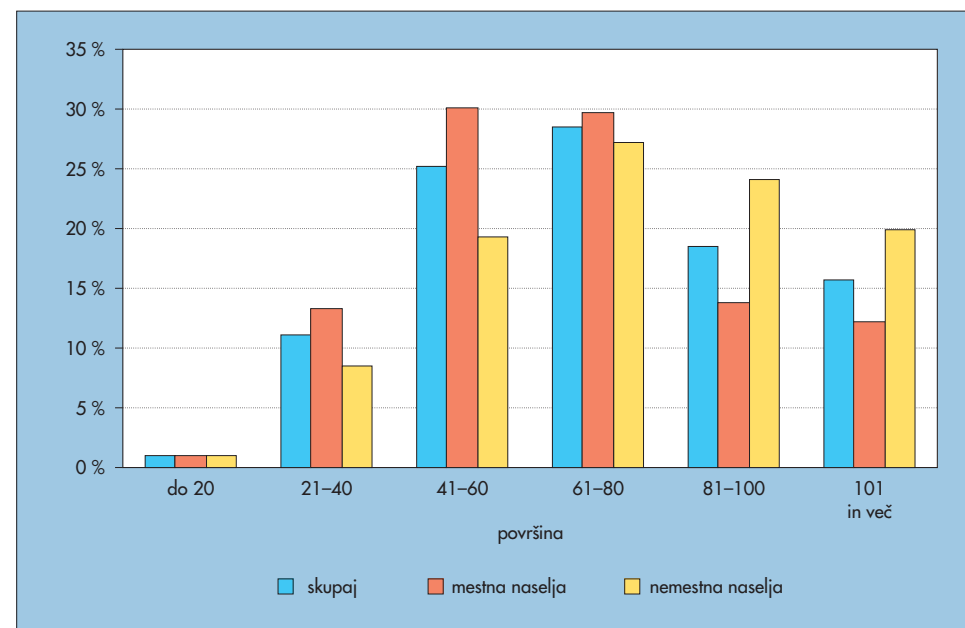
spodnjeposavska, obalno-kraška, pomurska in gorenjska statistična regija. Ob neupoštevanju počitniških stanovanj bi se razlika v naseljenosti med mestnimi in nemestnimi naselji sicer zmanjšala, še vedno pa bila naseljenost v mestnih naseljih (90,3%) nekoliko večja kot v nemestnih, ker je na podeželju več zapuščenih stanovanj (zemljevid 87 in 88).

V večini naseljenih stanovanj prebiva eno gospodinjstvo (98%). Delež stanovanj z več kot enim gospodinjstvom je v nemestnih naseljih nekoliko večji kot v mestnih. V enem stanovanju prebiva povprečno 2,9 osebe. To število se iz popisa v popis zmanjšuje; v zadnjem desetletju je k temu prispeval predvsem upad tričlanskih ali veččlanskih gospodinjstev na eni strani ter porast enočlanskih gospodinjstev na drugi. Zaradi tega se zmanjšuje povprečno število članov v gospodinjstvu, s tem pa se zmanjšuje tudi povprečno število oseb v stanovanju. Hkrati se povečuje povprečna površina stanovanj na osebo. Leta 2002 je bila 26,3 m², kar je za dobre 4 m² več kot leta 1991. Razporeditev stanovanj po povprečni površini stanovanja na osebo razkriva, da je v več kot polovici naseljenih stanovanj površina na stanovalca večja od 25 m², kar je občutno več kot leta 1991, ko je bilo takšnih stanovanj le nekaj manj kot dve petini. Največji delež stanovanj z navedeno površino stanovanja na osebo imata notranjsko-kraška in obalno-kraška statistična regija, najmanjši delež pa ima koroška statistična regija. Delež oseb, ki prebivajo v stanovanjih z manj kot 10 m² površine na osebo, se je leta 2002 v primerjavi z letom 1991 zmanjšal z 10 na 6%.

Na eni strani je to posledica manjšega števila oseb v stanovanju, na drugi pa naraščanja povprečne velikosti stanovanj. V zadnjih letih so namreč čedalje večja zlasti stanovanja, zgrajena s strani zasebnih investitorjev.

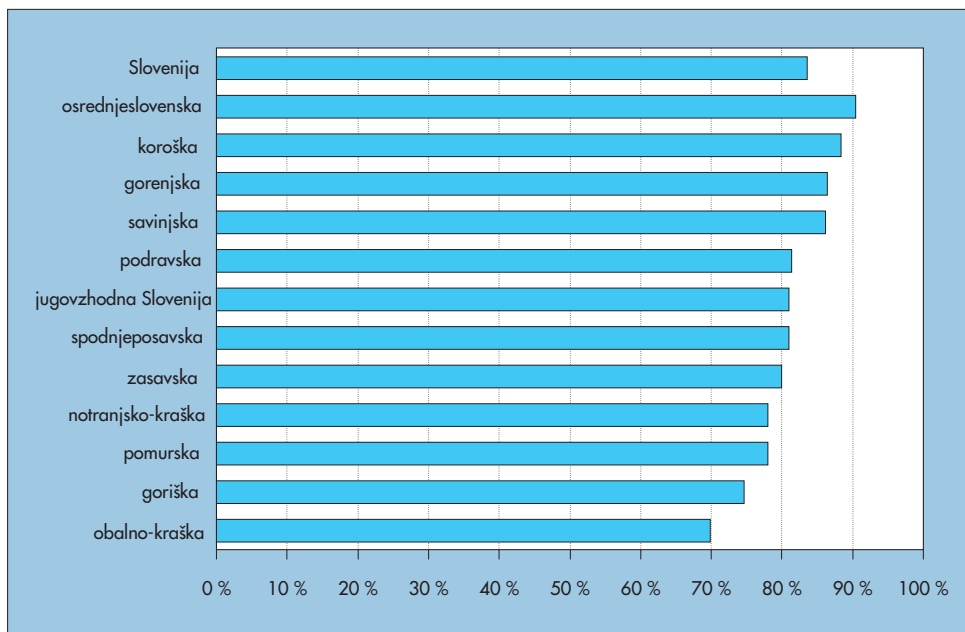
Upoštevaje vsa stanovanja, ne le naseljena, je ob zadnjem popisu povprečno stanovanje merilo 74,6 m², kar je za 7,3 m² ali desetino več kot leta 1991. Nadpovprečno velikost stanovanja ima pet statističnih regij, poleg pomurske, ki ima največjo (83,7 m²), še gorenjska, notranjsko-kraška, goriška in obalno-kraška. Stanovanja v nemestnih naseljih so povprečno za skoraj 10 m² večja od stanovanj v mestnih naseljih. Glavna razloga sta bolj strnjena stanovanjska gradnja in večji delež večstanovanjskih stavb s praviloma manjšimi stanovanjskimi enotami. V zasebni lasti fizičnih oseb je v nemestnih naseljih skoraj 97% stanovanj, kar je bistveno več kot v mestnih naseljih. Stanovanja v zasebni lasti so v povprečju večja in v nemestnih naseljih merijo nekaj čez 80 m². Največ stanovanj še vedno meri od 60 do 74 m², vendar se je leta 2002 delež stanovanj v tem velikostnem razredu

glede na leto 1991 nekoliko zmanjšal. Prav tako se je zmanjšal delež stanovanj, manjših od 60 m², medtem ko se je delež stanovanj s površino več kot 74 m² povečal (zemljevid 80 in 81). Ob zadnjem popisu je bilo v povprečnem slovenskem stanovanju povprečno 2,8 sobe, kar je malce več kot v popisu 1991. Sestava stanovanj po številu sob se je spremenila v prid trin in večsobnih stanovanj. Še vedno je bilo največ (skoraj tretjina) dvosobnih stanovanj, vendar se je njihov delež glede na predhodni popis nekoliko zmanjšal. Delež večsobnih stanovanj se povečuje zlasti zaradi gradnje individualne hiše, pri katerih so investitorji fizične osebe. Po podatkih gradbene statistike se v zadnjih nekaj letih povečuje gradnja večsobnih stanovanj. V Sloveniji prevladujejo stanovanja v samostojno stoječih oziroma individualnih hišah; v njih je skoraj 58% stanovanj. Ta stanovanja meri-

Naseljena stanovanja po površini in tipu naselja.

Delež naseljenih stanovanj s centralnim ogrevanjem po statističnih regijah.

jo v povprečju 83,4 m², medtem ko je stanovanje v večstanovanjski večnadstropni stavbi povprečno veliko samo 55,8 m². Stanovanja v samostojno stoječih hišah v Sloveniji vseskozi prevladujejo. Delež stanovanj v večstanovanjskih stavbah, ki se je začel povečevati po letu 1946, se po letu 1985 ponovno zmanjšuje. V mestnih naseljih je delež stanovanj v večstanovanjskih stavbah seveda mnogo večji. V njih je skoraj 60 % stanovanj v večstanovanjskih stavbah, medtem ko je ta delež v nemestnih naseljih manjši od 5 %. Največji delež stanovanj v večstanovanjskih stavbah je v zasavski in osrednjeslovenski statistični regiji, najmanjši pa v pomurski, kjer so poleg prevladujočih stanovanj v samostojno stoječih hišah v znatni meri zastopana tudi stanovanja v hišah s kmetijskim gospodarskim poslopjem. Takšnih stanovanj je petina, kar je največ med slovenskimi statistič-

nimi regijami. Razmeroma velika deleža tovrstnih stanovanj sta tudi v notranjsko-kraški in goriški statistični regiji. Medtem ko je v povprečju v večstanovanjskih stavbah nekaj manj kot tretjina slovenskih stanovanj, je večstanovanjskih stavb v Sloveniji samo 4 %. V mestnih naseljih je ta delež seveda večji (11 %), a še zdaleč ne prevladujoč. V povprečju je v vsaki slovenski stavbi 1,7 stanovanja. Upošteva se samo večstanovanjske stavbe, so v njih v povprečju 13,4 stanovanja. V nemestnih naseljih je skoraj desetina hiš s kmetijskim gospodarskim poslopjem, večstanovanjskih stavb pa je manj kot odstotek (zemljevidi 89 do 91). Skoraj 13 % slovenskih stanovanj je v stavbah, zgrajenih pred letom 1900. Največji delež (skoraj četrtina) takšnih stanovanj je v obalno-kraški statistični regiji. Največja deleža (skoraj 9 %)

stanovanj v stavbah, zgrajenih po letu 1991, sta v jugovzhodni Sloveniji in koroški statistični regiji, najmanjšega (le dobre 4 %) pa ima zasavska regija (zemljevidi 82–86).

Med obema zadnjima popisoma se je pojavila precejšnja razlika v lastništvu stanovanj. Medtem ko je bilo leta 1991 v zasebni lasti le 70 % stanovanj, se je ta delež leta 2002 povečal na več kot 92 %. Porazdelitev gospodinjstev glede na lastništvo stanovanj razkriva, da je leta 2002 več kot 82 % gospodinjstev prebivalo v lastniških oziroma solastniških stanovanjih (v enem stanovanju lahko živi več gospodinjstev). 9 % gospodinjstev je bilo najemnikov, medtem ko je 8 % gospodinjstev tako imenovanih uporabnikov, ki prebivajo v stanovanju staršev, sorodnikov, znancev ipd., zato ne plačujejo najemnine. Delež lastniških naseljenih stanovanj je več kot 83 %. Največji delež lastniških stanovanj je v pomurski, spodnjeposavski, in goriški statistični regiji ter statistični regiji jugovzhodna Slovenija, najmanjši, samo okrog dve tretjini, pa v zasavski regiji. To je tudi statistična regija z največjim deležem (skoraj polovica) stanovanj v večstanovanjskih stavbah in najmanjšim deležem stanovanj v samostojno stoječih hišah (zemljevid 79).

Na splošno se kakovost stanovanj v smislu opremljenosti z napeljavami in pomožnimi prostori od popisa do popisa izboljšuje (zemljevidi 98 do 101). Vendar so zaznavne opazne razlike v kakovosti glede na tip naselja in lastniška razmerja. V mestnih in nemestnih naseljih so razlike zlasti v zastopanosti centralnega ogrevanja, stranišč na izpiranje in kopalnic, kajti stanovanja v nemestnih naseljih so z njimi slabše opremljena. Glede na lastniška razmerja je opazno, da gospodinjstva, ki imajo stanovanja v najemu, prebivajo v slabših razmerah kot lastniki stanovanj. Medtem ko v mestnih naseljih v stanovanjih brez centralnega ogrevanja pre-

biva le 12 % gospodinjstev, je ta delež v nemestnih naseljih kar 22 %, med najemniškimi stanovanji pa je celo polovičen.

Leta 2002 se je delež stanovanj s centralnim ogrevanjem v primerjavi z letom 1991 močno povečal. Glavni vir ogrevanja je kurilno olje, medtem ko se premog uporablja v manj kot odstotku stanovanj. Delež stanovanj, ki jih ogrevajo s premogom, je največji v zasavski statistični regiji, vendar tudi tam ne presega 2 %. Več kot tretjino naseljenih stanovanj dodatno ogrevajo z drvni, kot glavni vir ogrevanja pa se les uporablja v petini naseljenih stanovanj. Med statističnimi regijami po pogostosti rabe plina kot glavnega vira ogrevanja izstopa osrednjeslovenska regija (zemljevidi 93 do 97).

V zadnjih letih se kakovost stanovanjskega sklada izboljšuje ne le zaradi gradnje novih, bolje opremljenih stanovanj, ampak tudi z njihovimi prenovami (zemljevid 92). Ob popisu leta 2002 je bil delež prenovljenih naseljenih stanovanj 30 %, od tega jih je bilo nekaj manj kot tretjina prenovljenih po letu 1995. Nadpovprečne deleže prenovljenih stanovanj so imele obalno-kraška, goriška, notranjsko-kraška in gorenjska statistična regija. Posledice prenove so vidne zlasti pri izboljšani opremljenosti stanovanj s kopalnicami in kuhinjami.

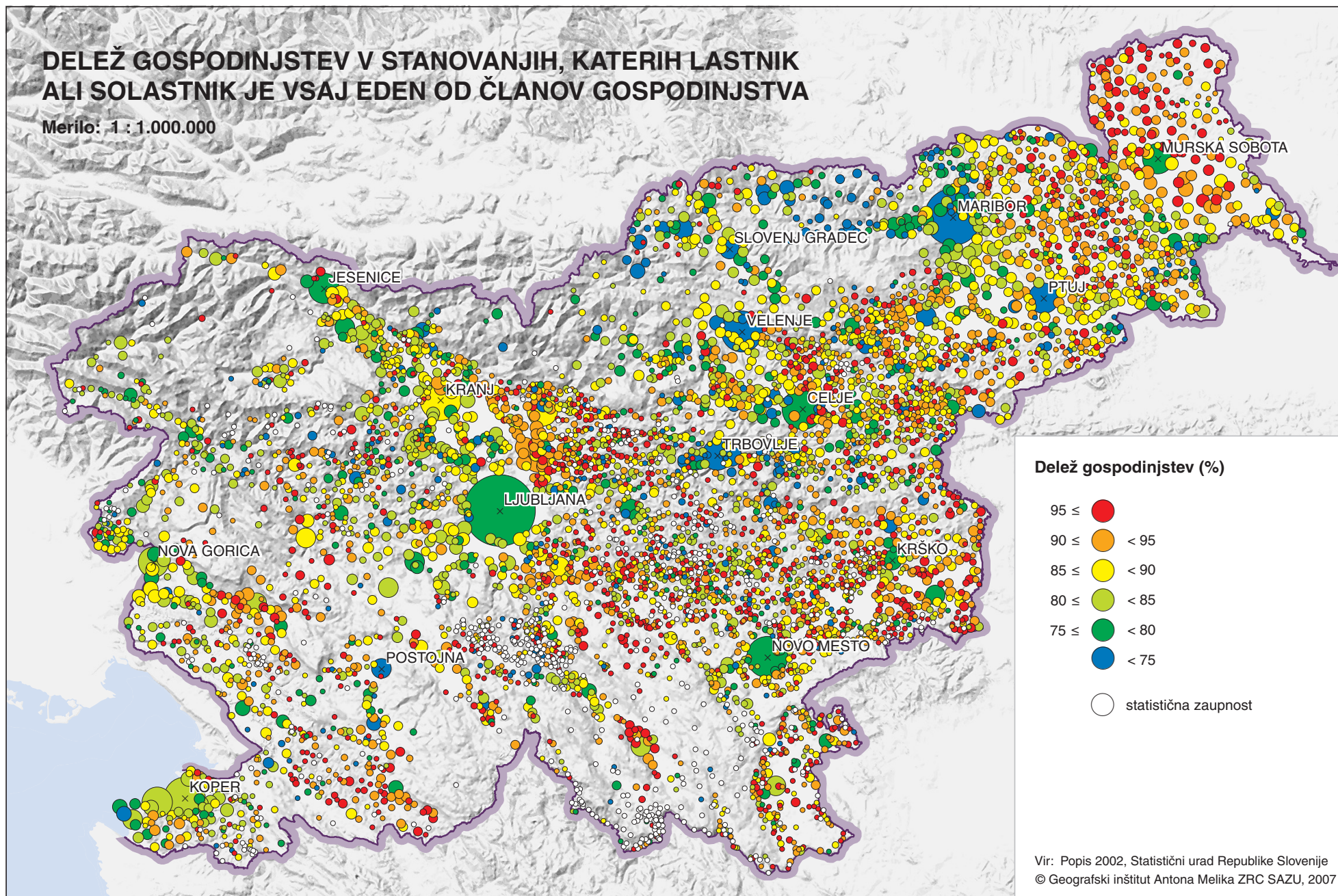
Če povzamemo, so bile med zadnjima popisoma zaznane naslednje poglobilne spremembe v značilnostih stanovanj oziroma stanovanjskega sklada:

- manjša naseljenost;
- manjše število oseb na stanovanje;
- večja povprečna velikost stanovanja;
- večja povprečna velikost stanovanja na osebo;
- izboljšana kakovost v smislu napeljav in pomožnih prostorov.

Erika Žnidaršič

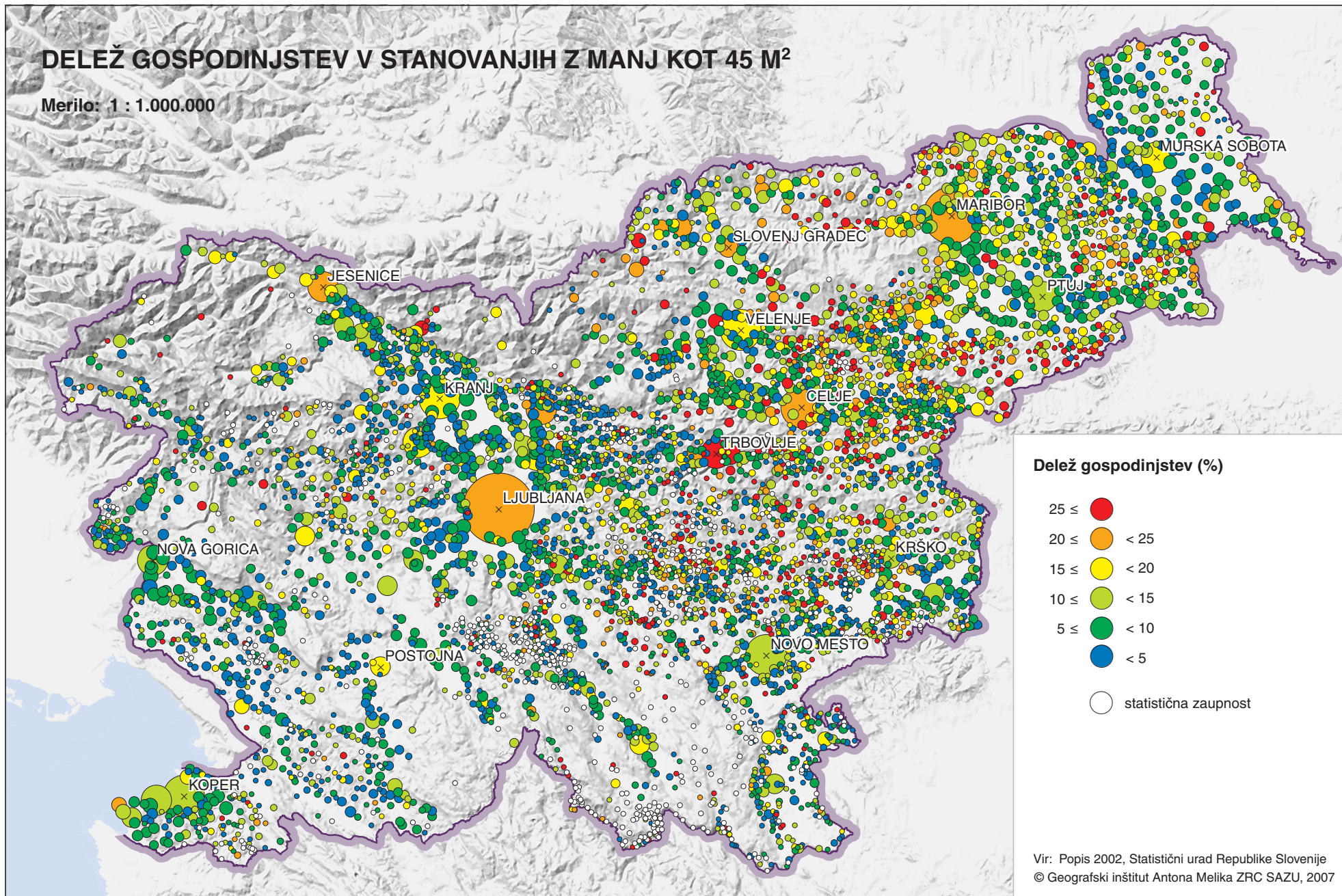
DELEŽ GOSPODINJSTEV V STANOVANJIH, KATERIH LASTNIK ALI SOLASTNIK JE VSAJ EDEN OD ČLANOV GOSPODINJSTVA

Merilo: 1 : 1.000.000

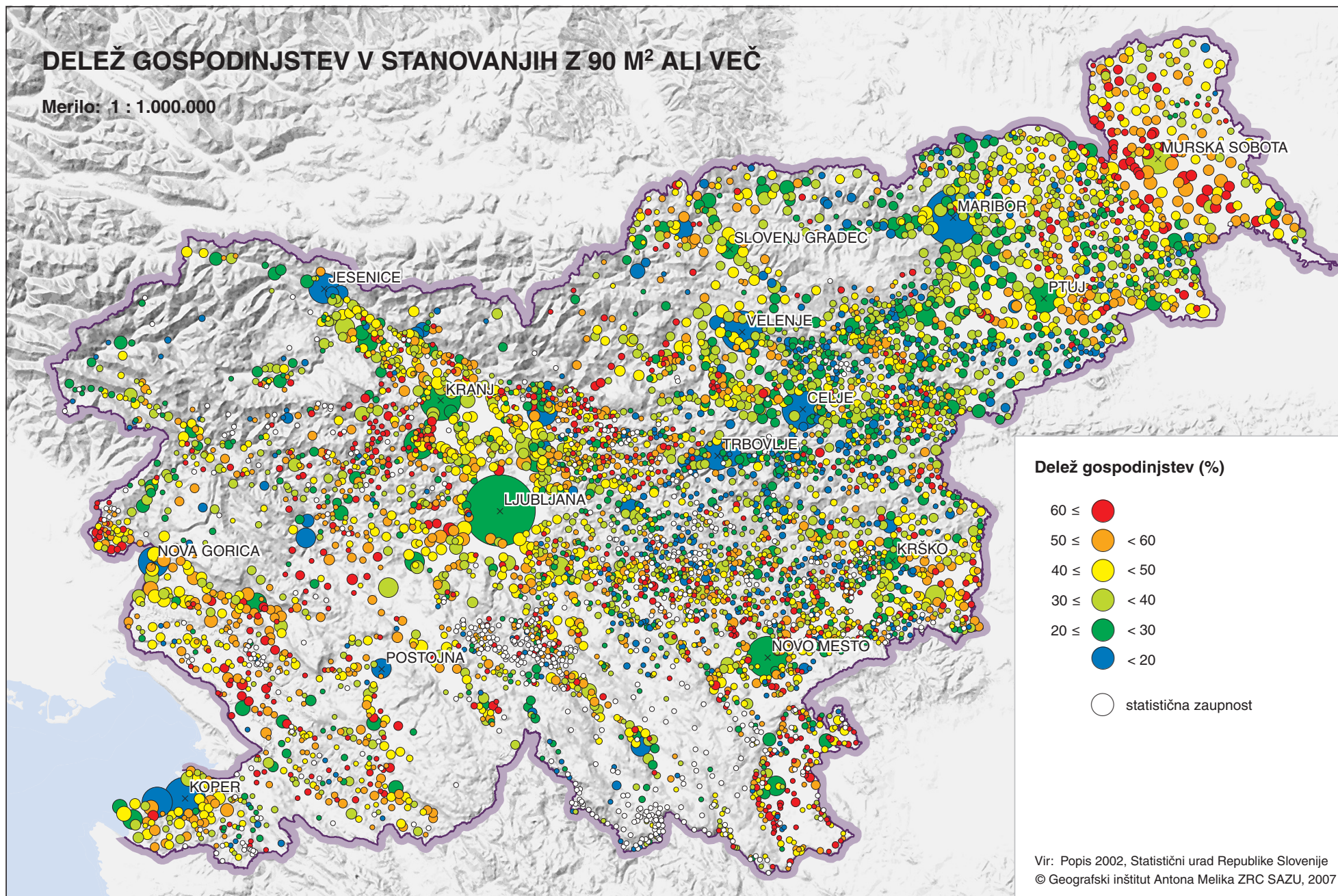
DELEŽ GOSPODINJSTEV V STANOVANJIH Z MANJ KOT 45 M²

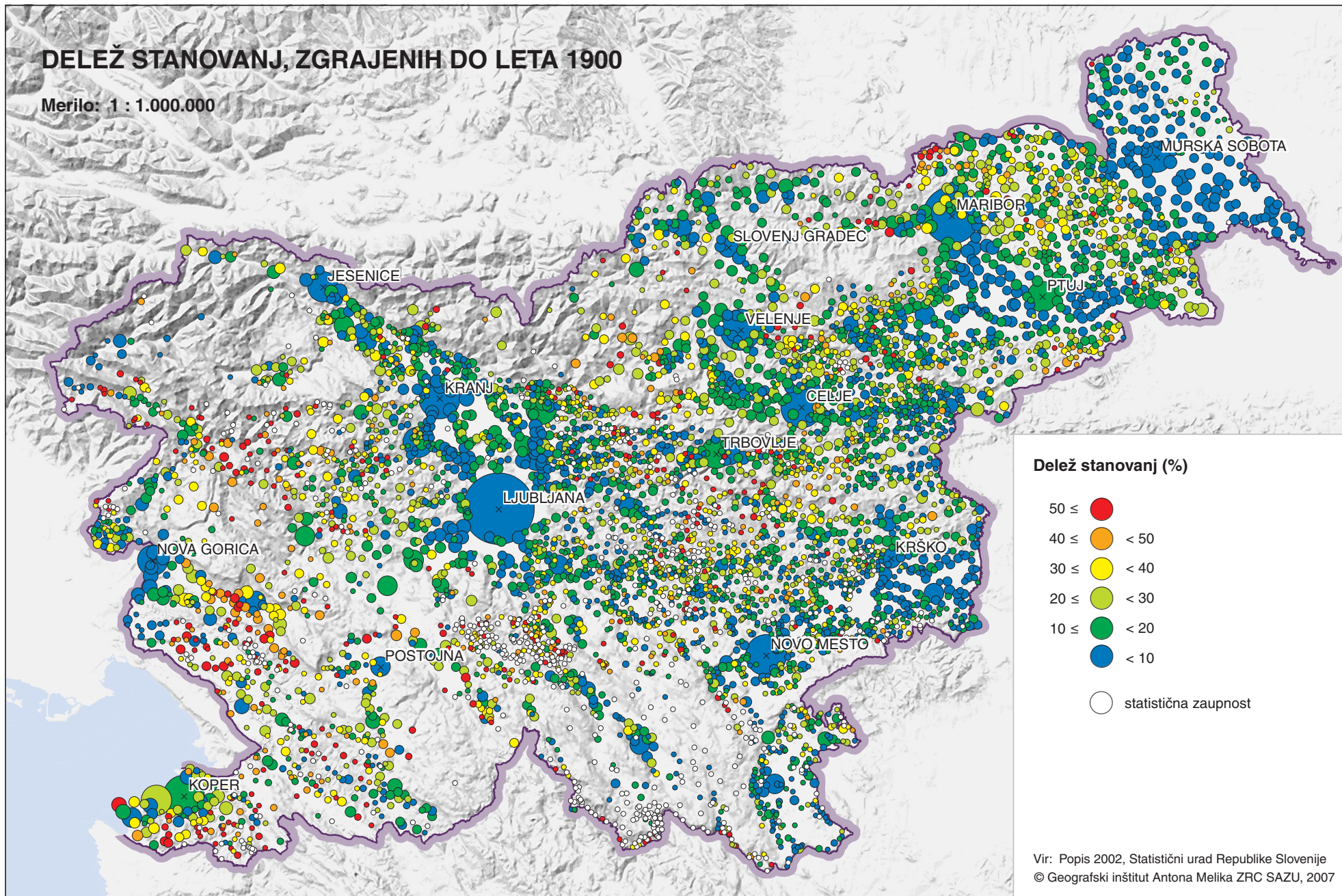
Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ GOSPODINJSTEV V STANOVANJIH Z 90 M² ALI VEČ

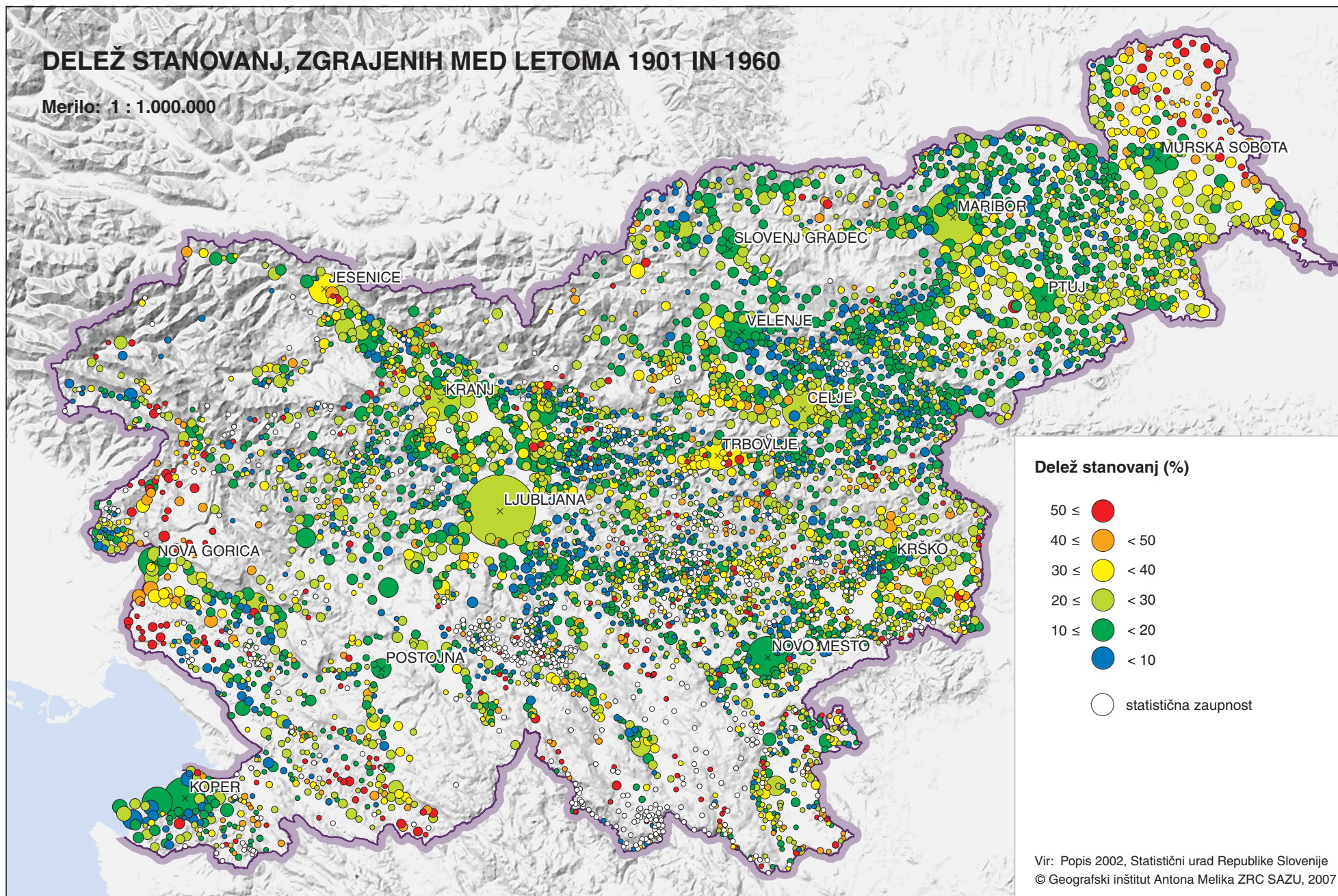
Merilo: 1 : 1.000.000

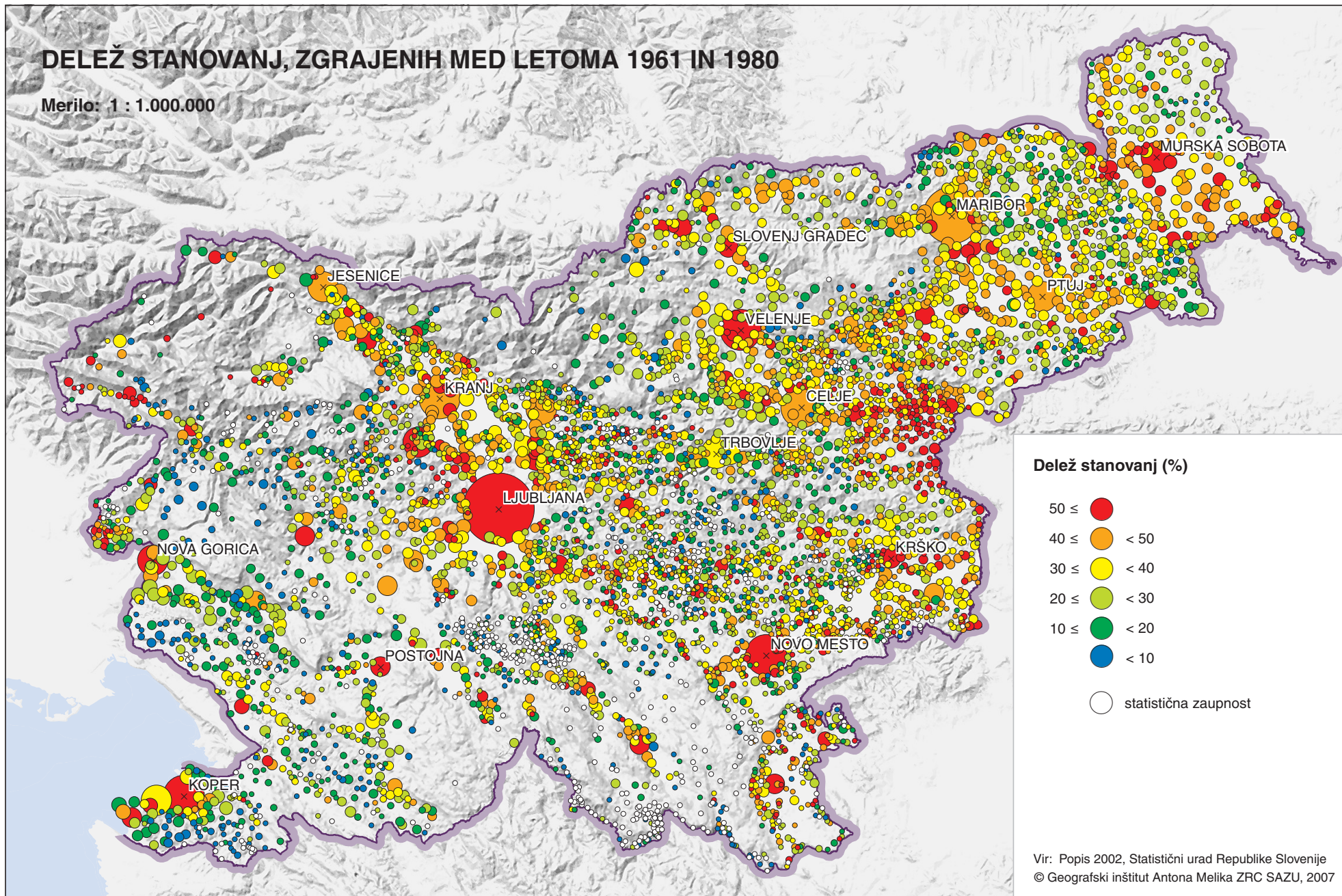

DELEŽ STANOVANJ, ZGRAJENIH MED LETOMA 1901 IN 1960

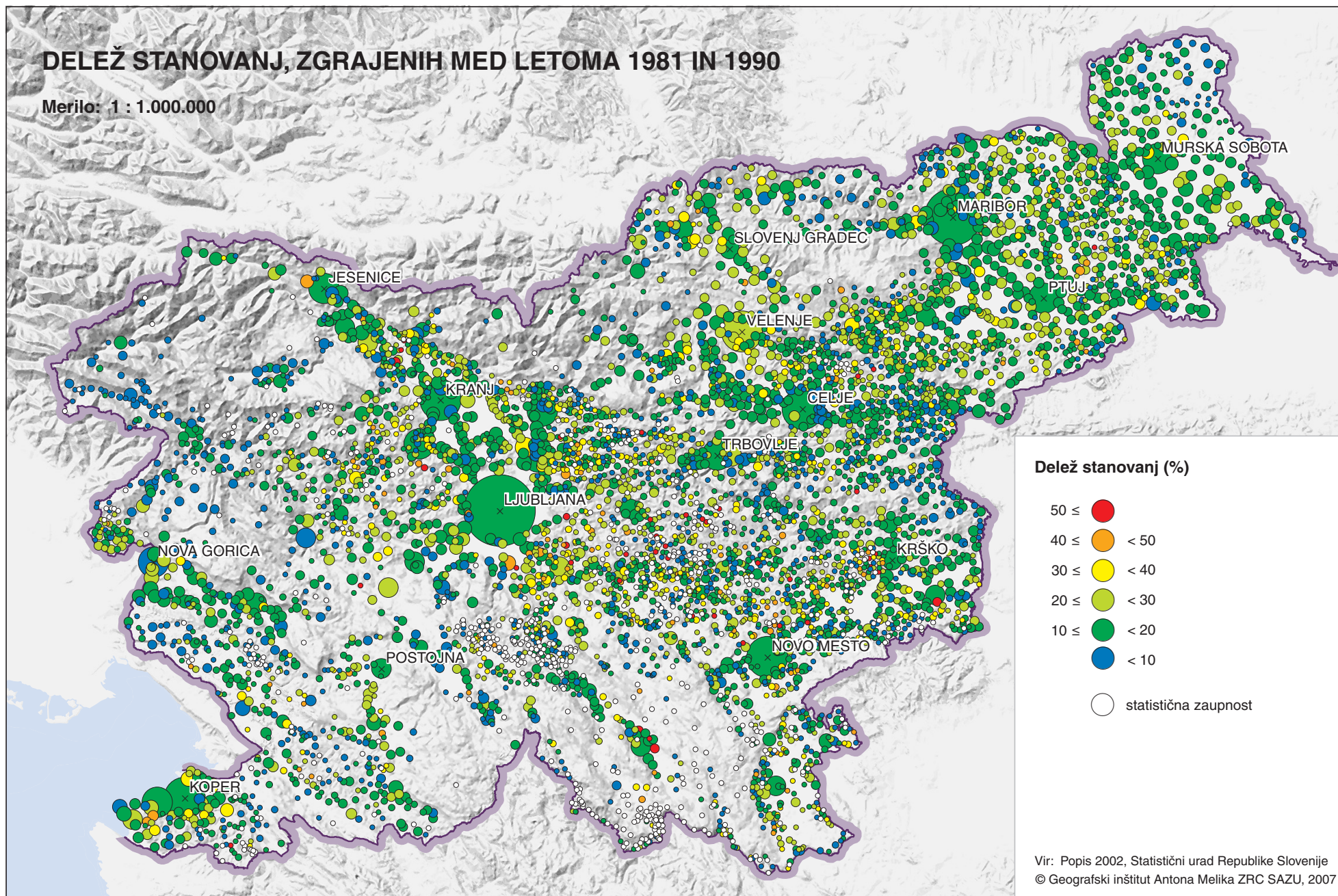
Merilo: 1 : 1.000.000

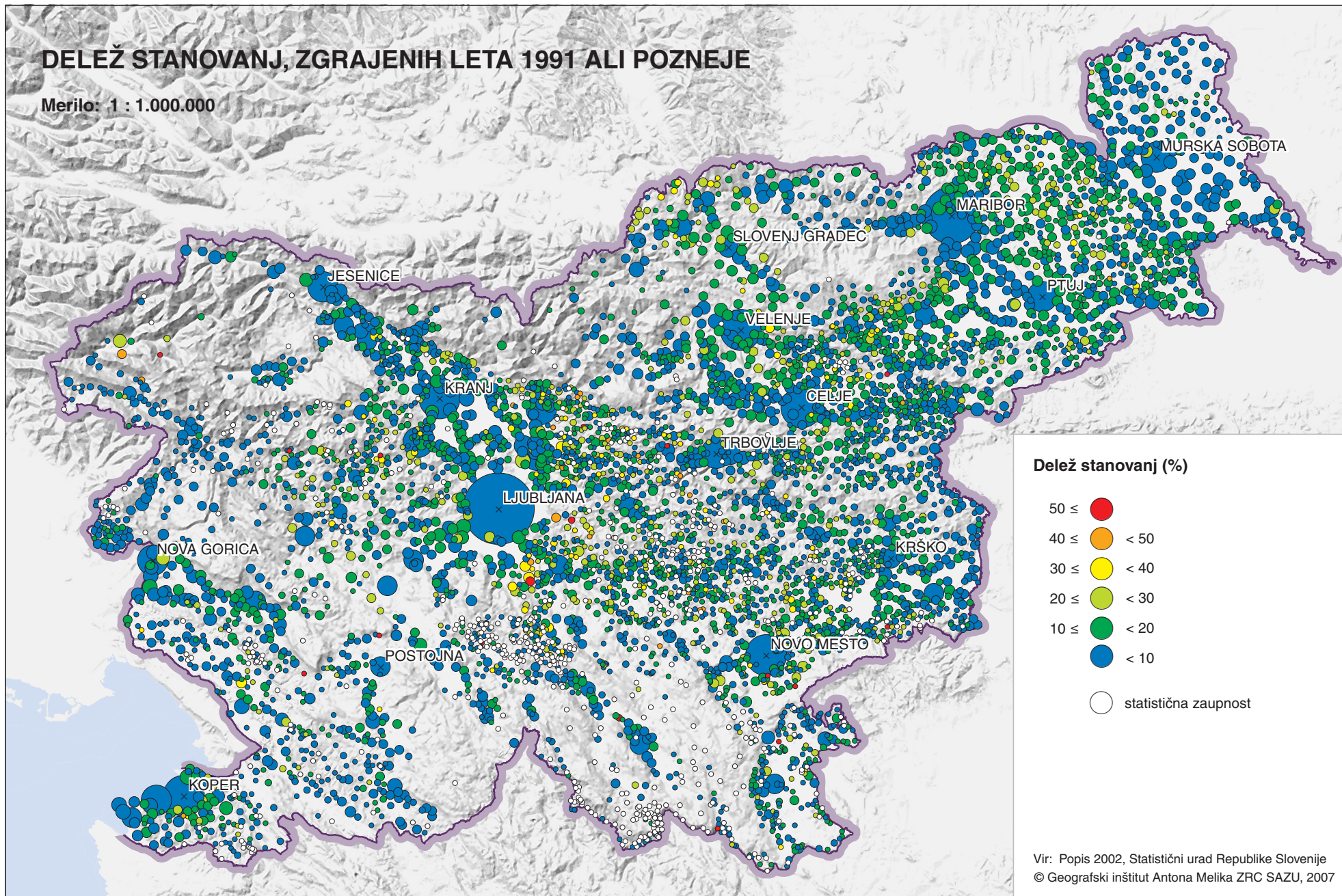

DELEŽ STANOVANJ, ZGRAJENIH MED LETOMA 1981 IN 1990

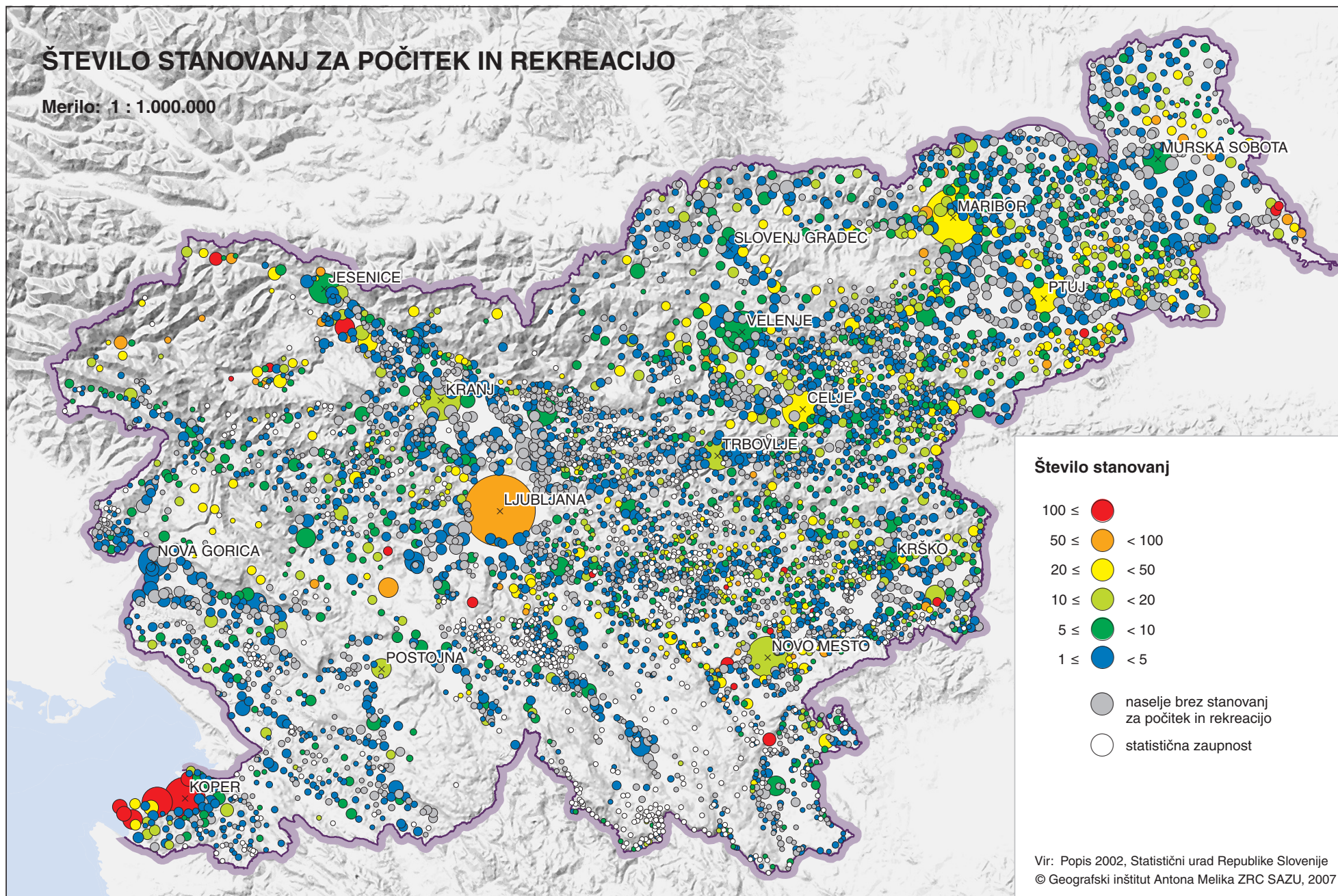
Merilo: 1 : 1.000.000

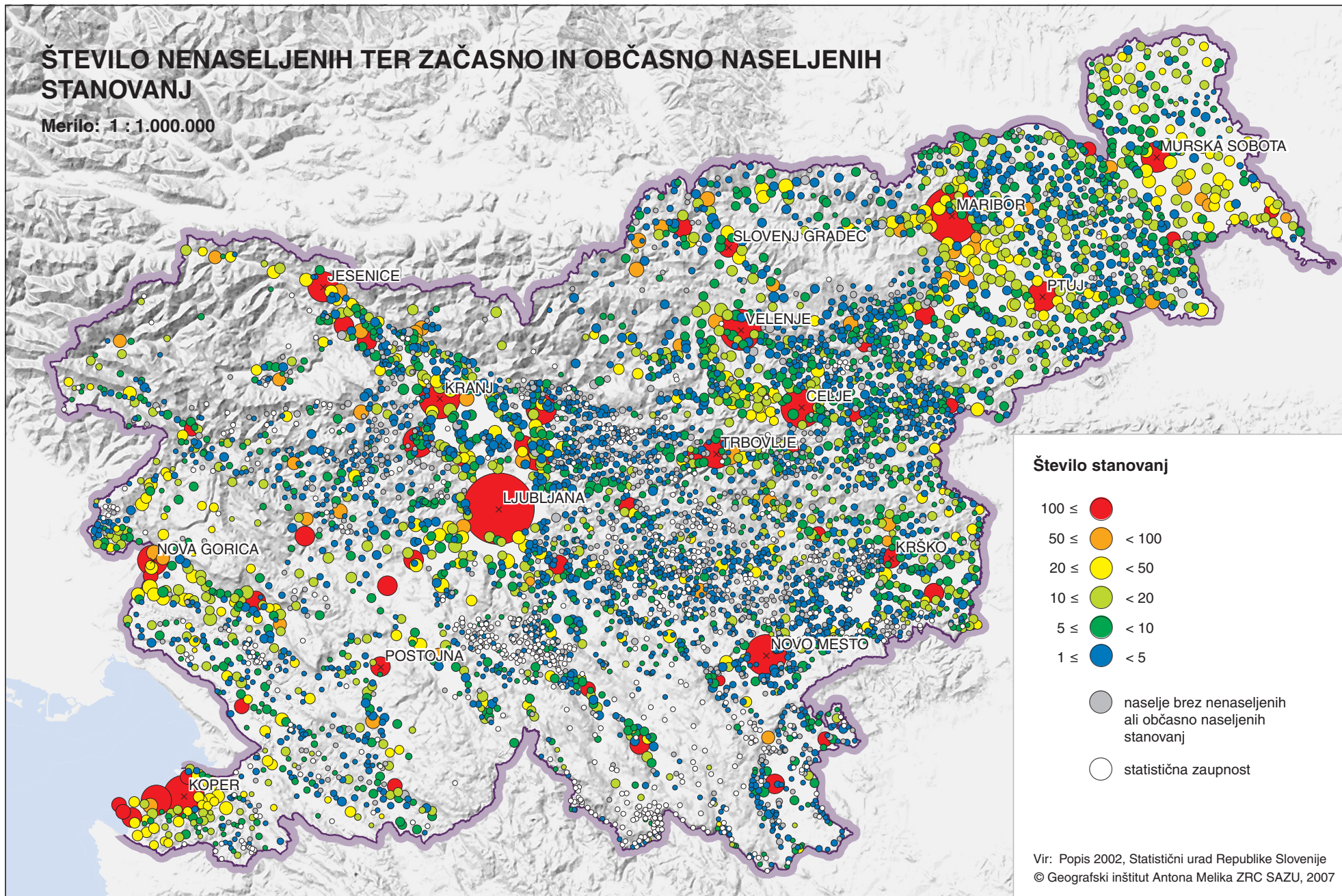

ŠTEVILO STANOVANJ ZA POČITEK IN REKREACIJO

Merilo: 1 : 1.000.000

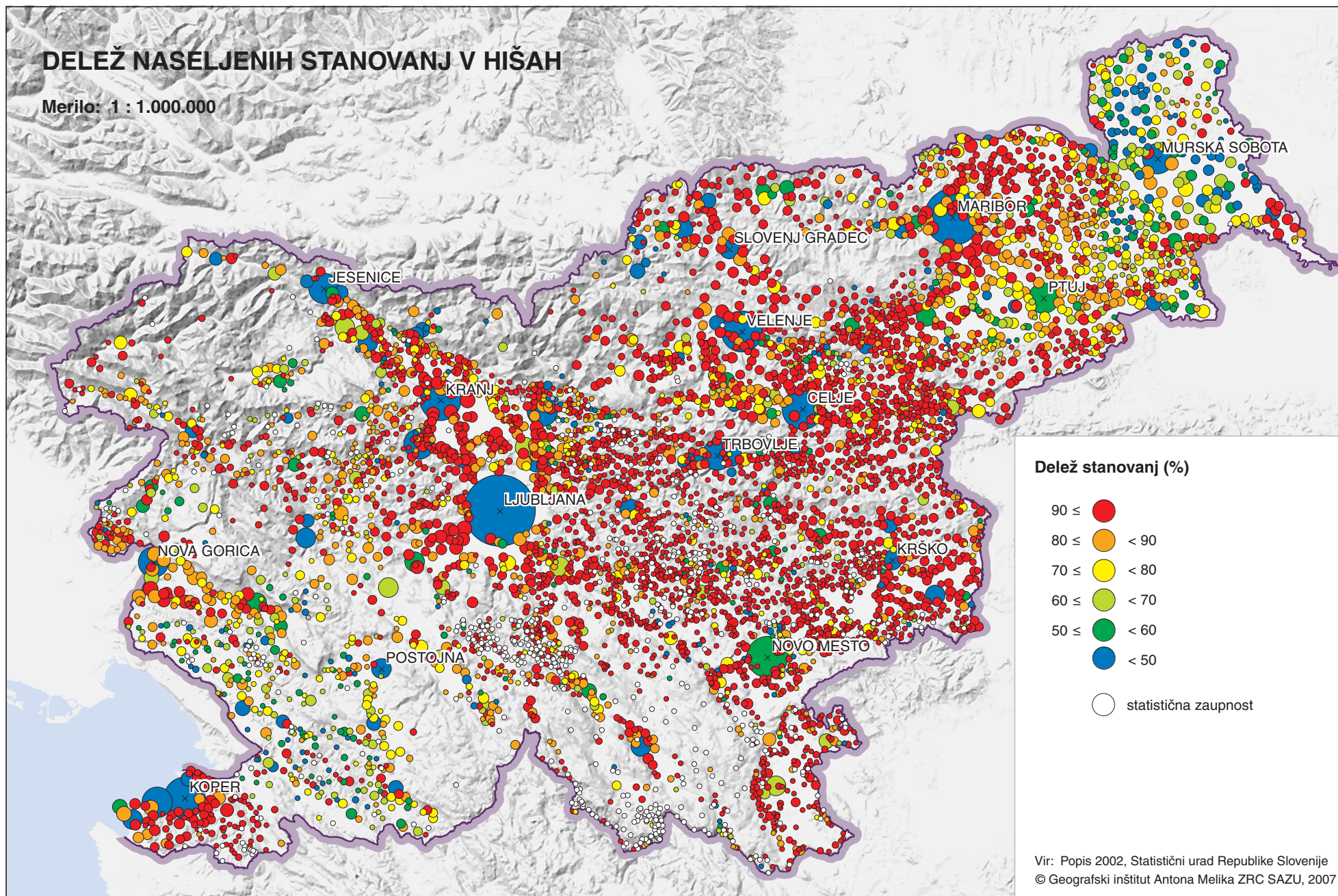

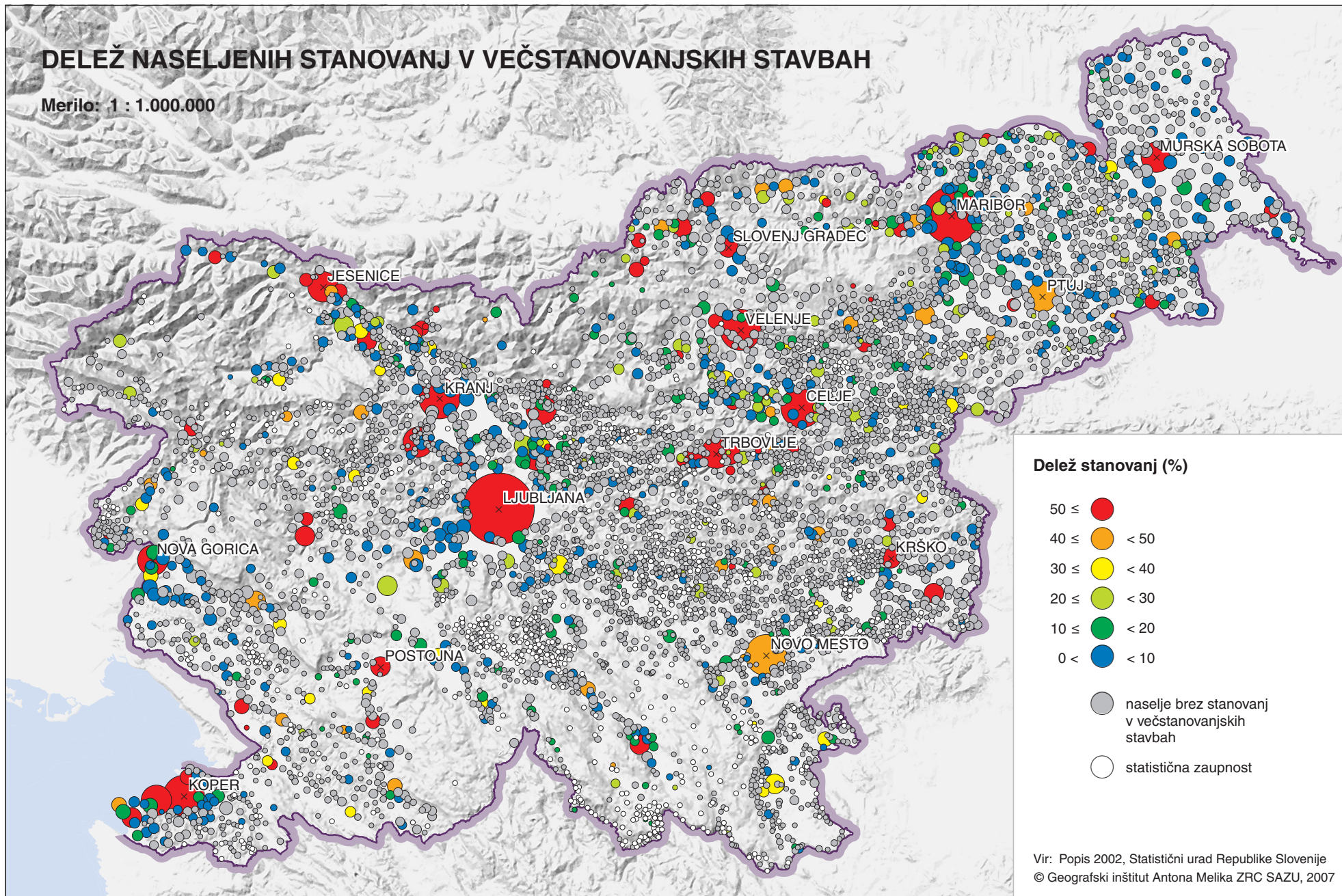
Vir: Popis 2002, Statistični urad Republike Slovenije
 © Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ V HIŠAH

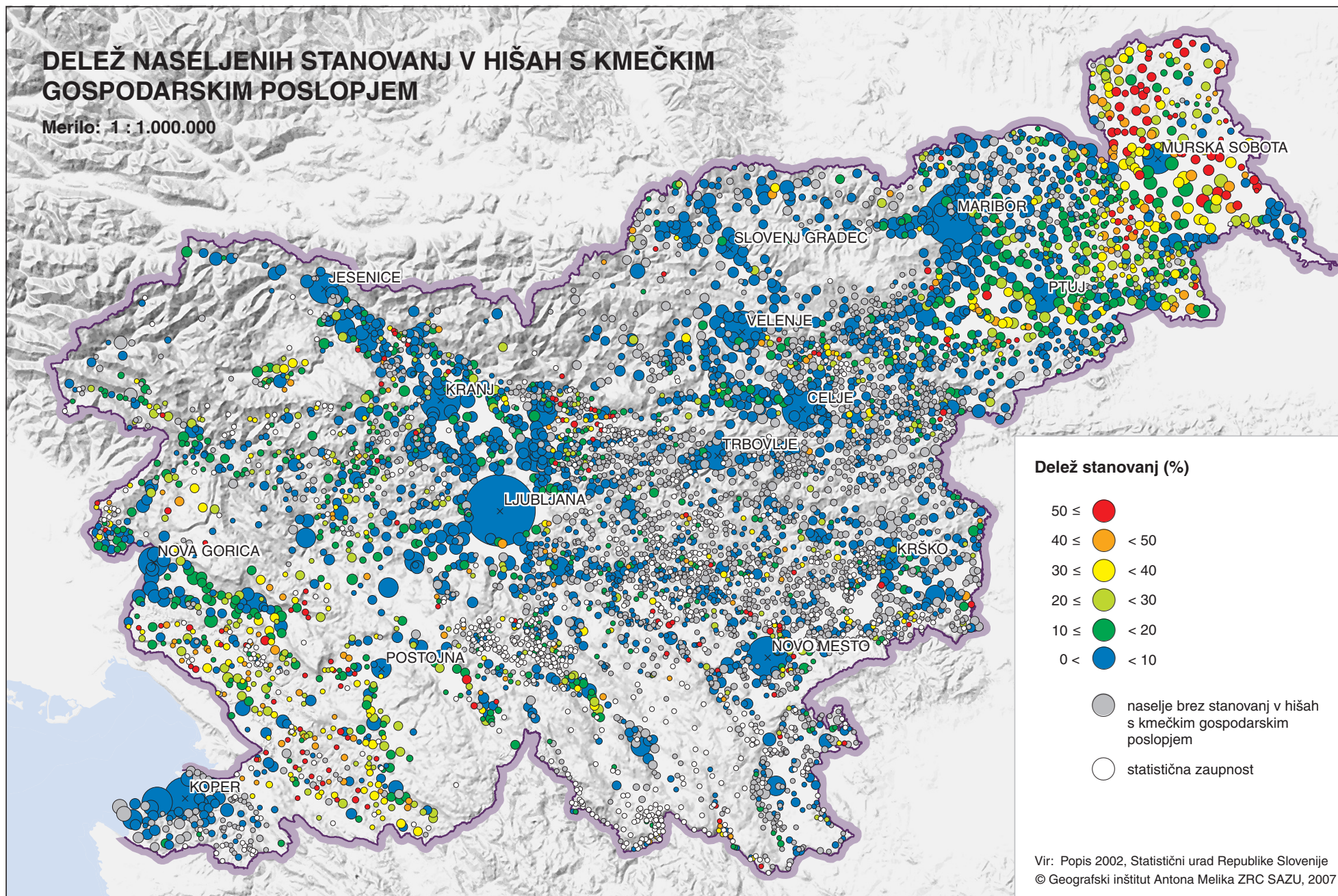
Merilo: 1 : 1.000.000

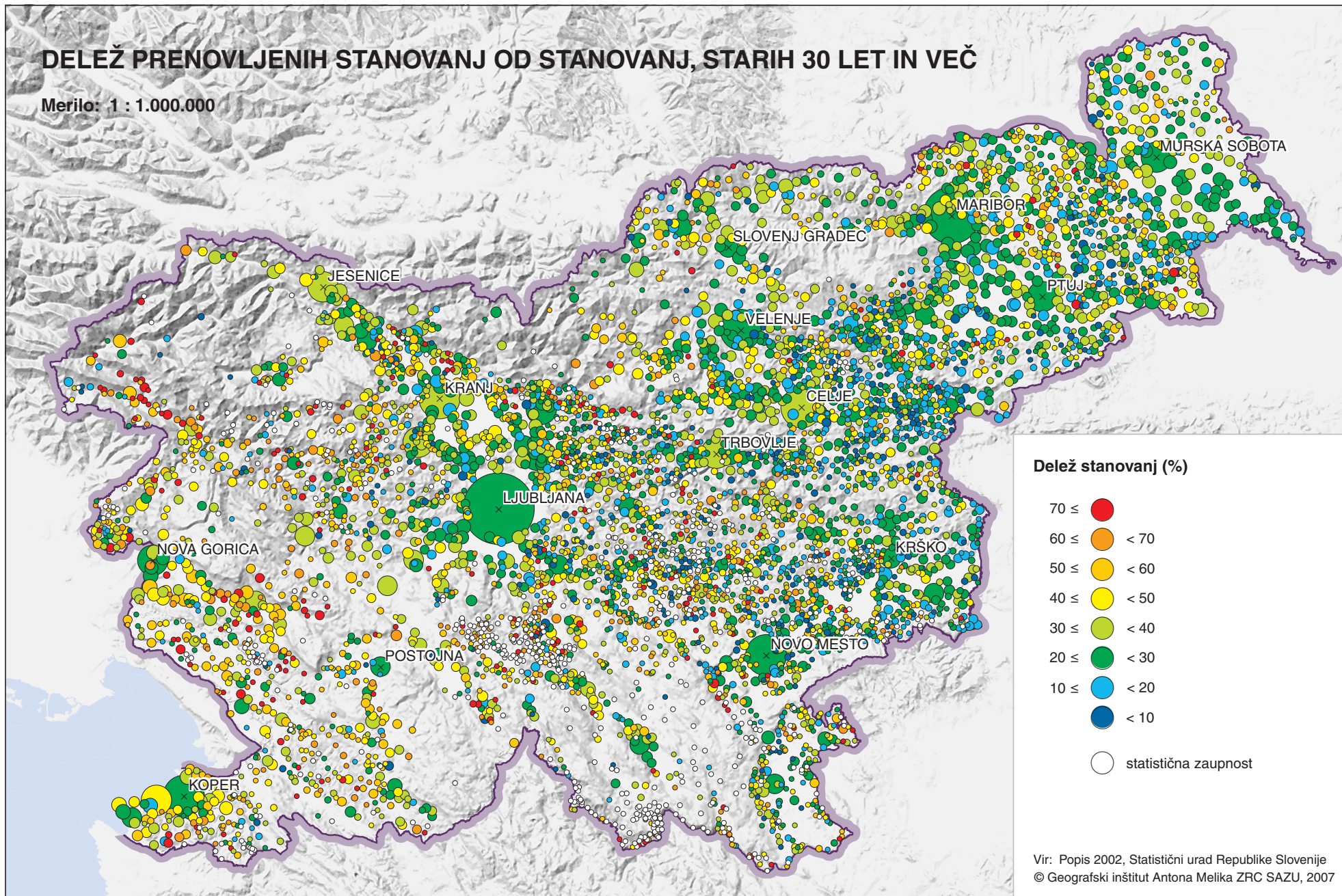
DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ V HIŠAH S KMEČKIM GOSPODARSKIM POSLOPJEM

Merilo: 1 : 1.000.000

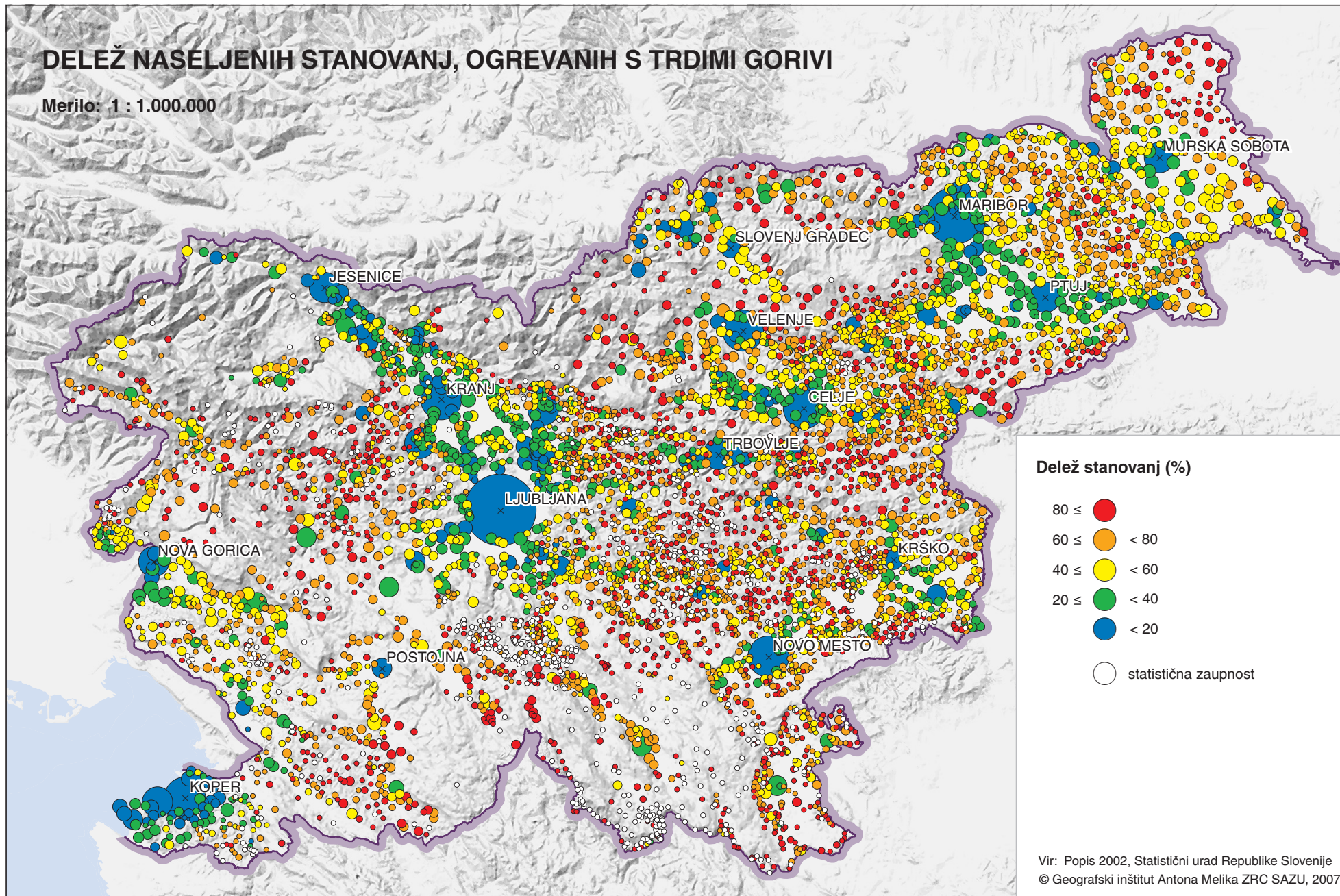
DELEŽ PRENOVLJENIH STANOVANJ OD STANOVANJ, STARIH 30 LET IN VEČ

Merilo: 1 : 1.000.000

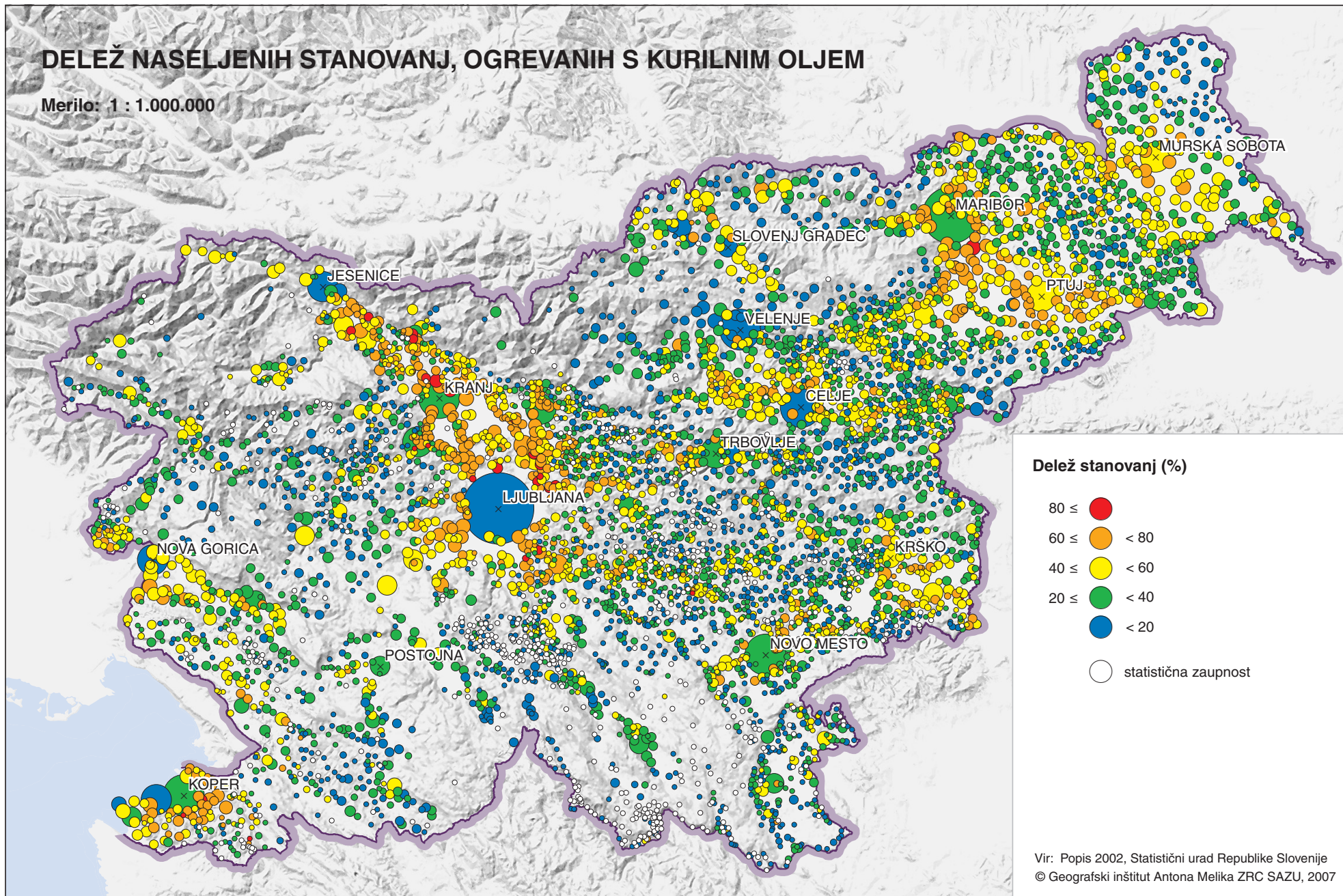
DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ, OGREVANIH S TRDIMI GORIVI

Merilo: 1 : 1.000.000

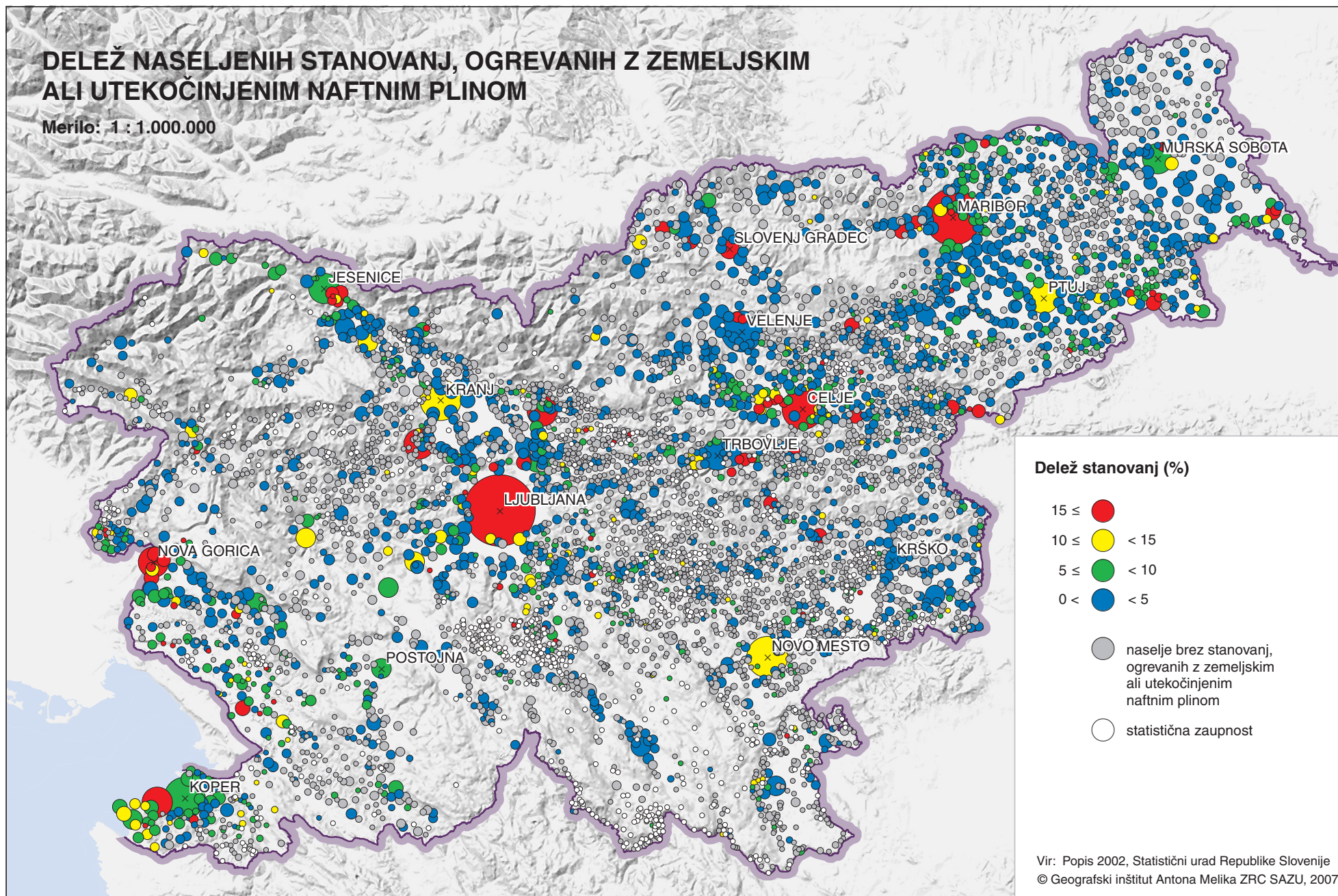
DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ, OGREVANIH S KURILNIM OLJEM

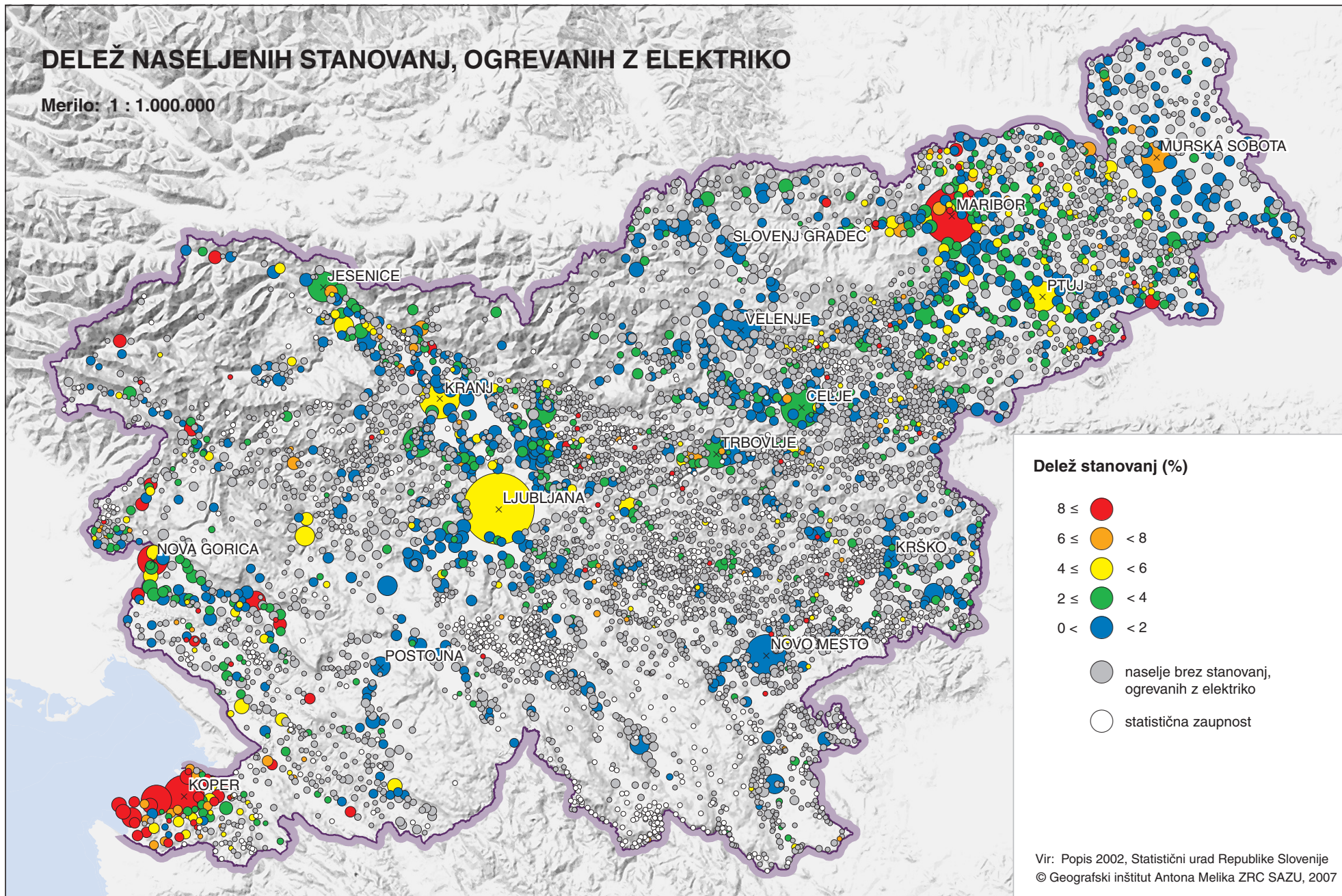
Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ, OGREVANIH Z ZEMELJSKIM ALI UTEKOČINJENIM NAFTNIM PLINOM

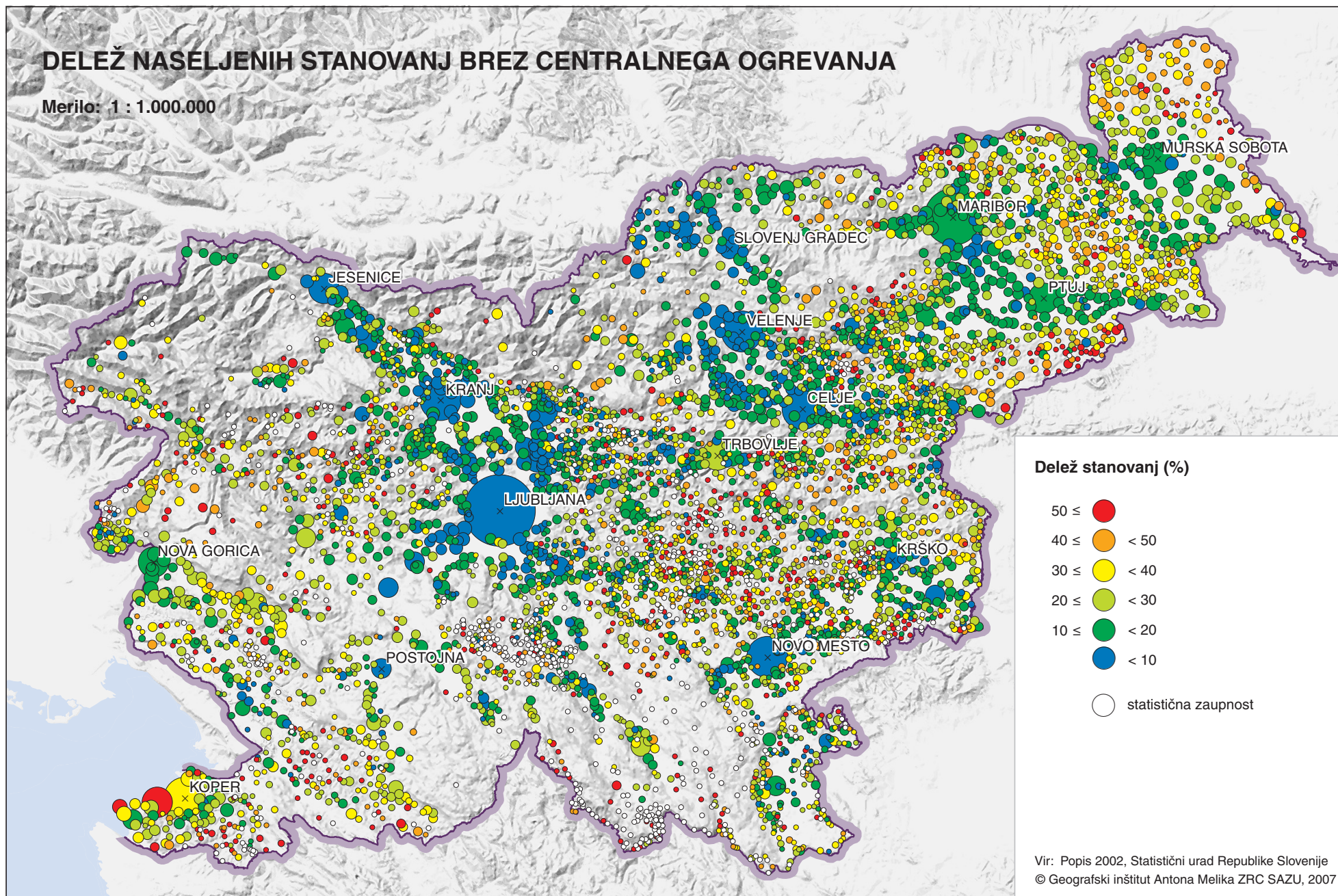
Merilo: 1 : 1.000.000

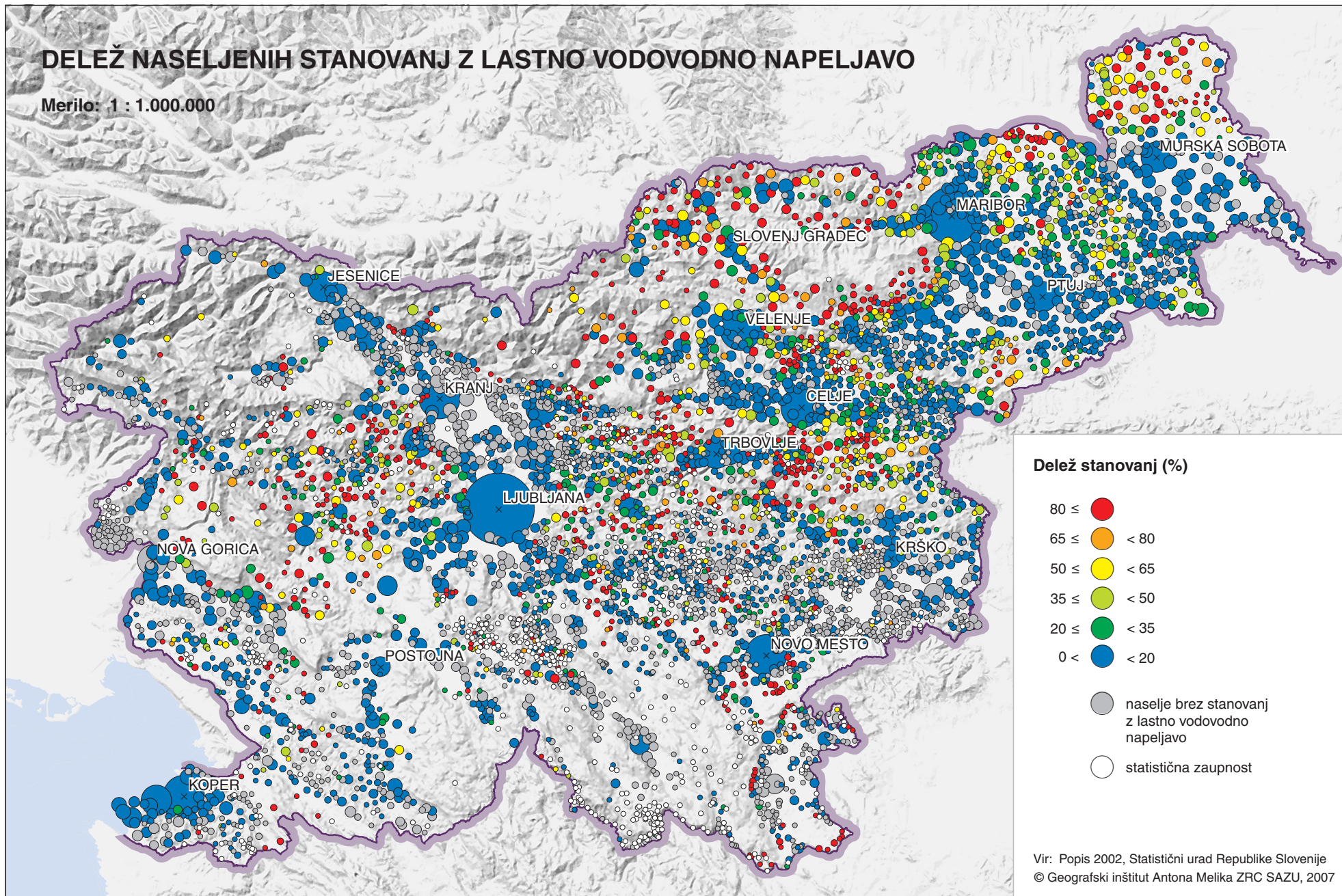

DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ BREZ CENTRALNEGA OGREVANJA

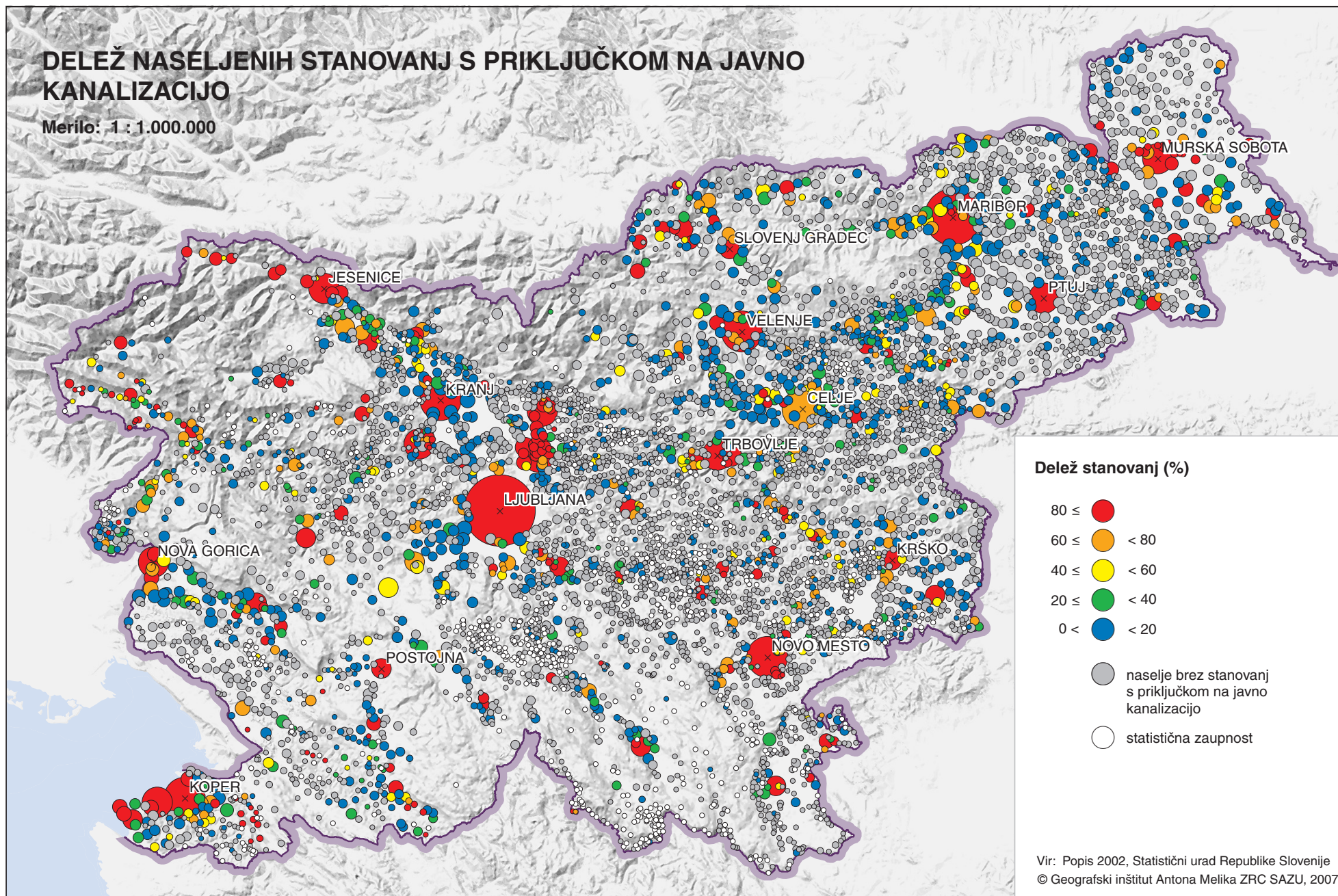
Merilo: 1 : 1.000.000

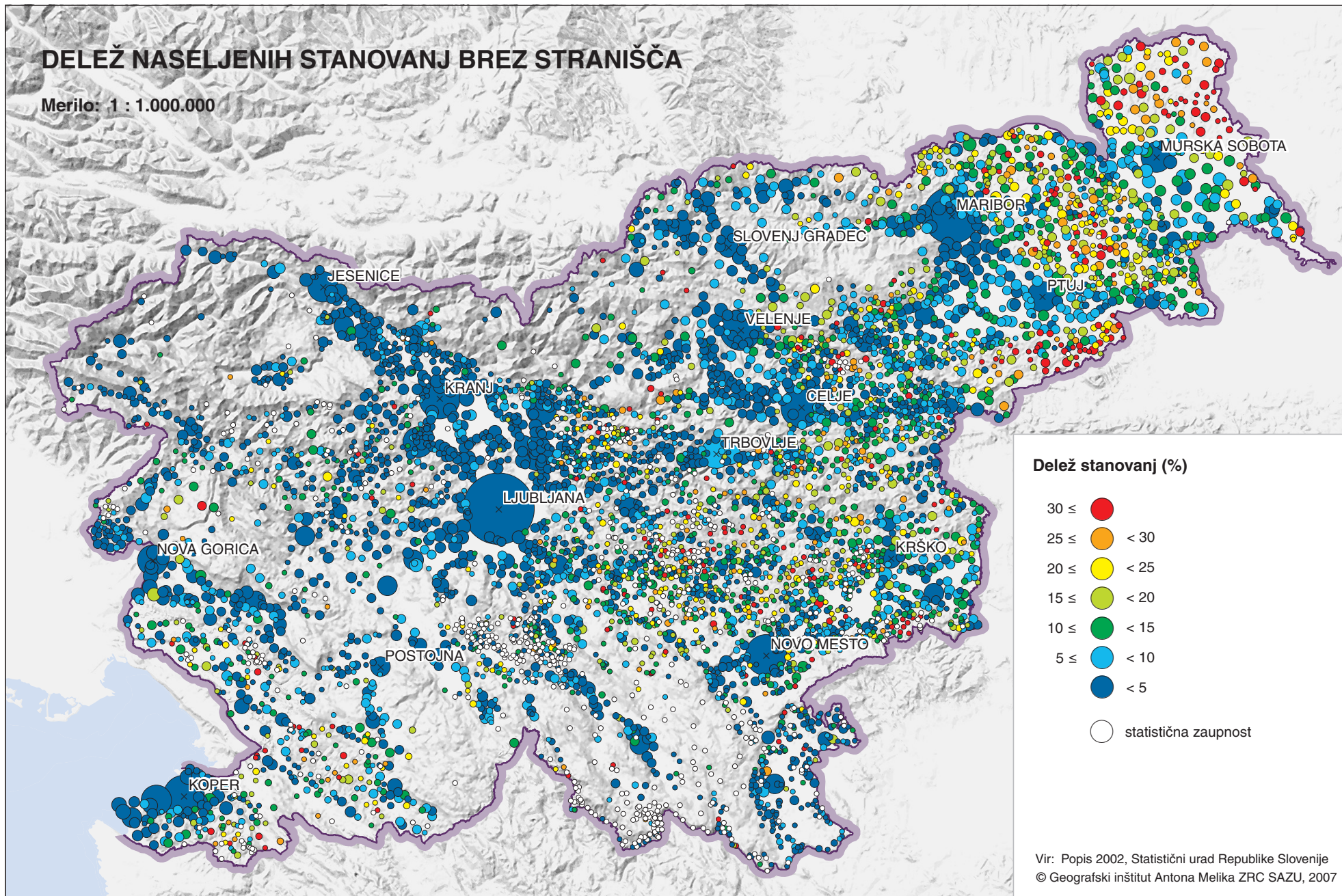

DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ S PRIKLJUČKOM NA JAVNO KANALIZACIJO

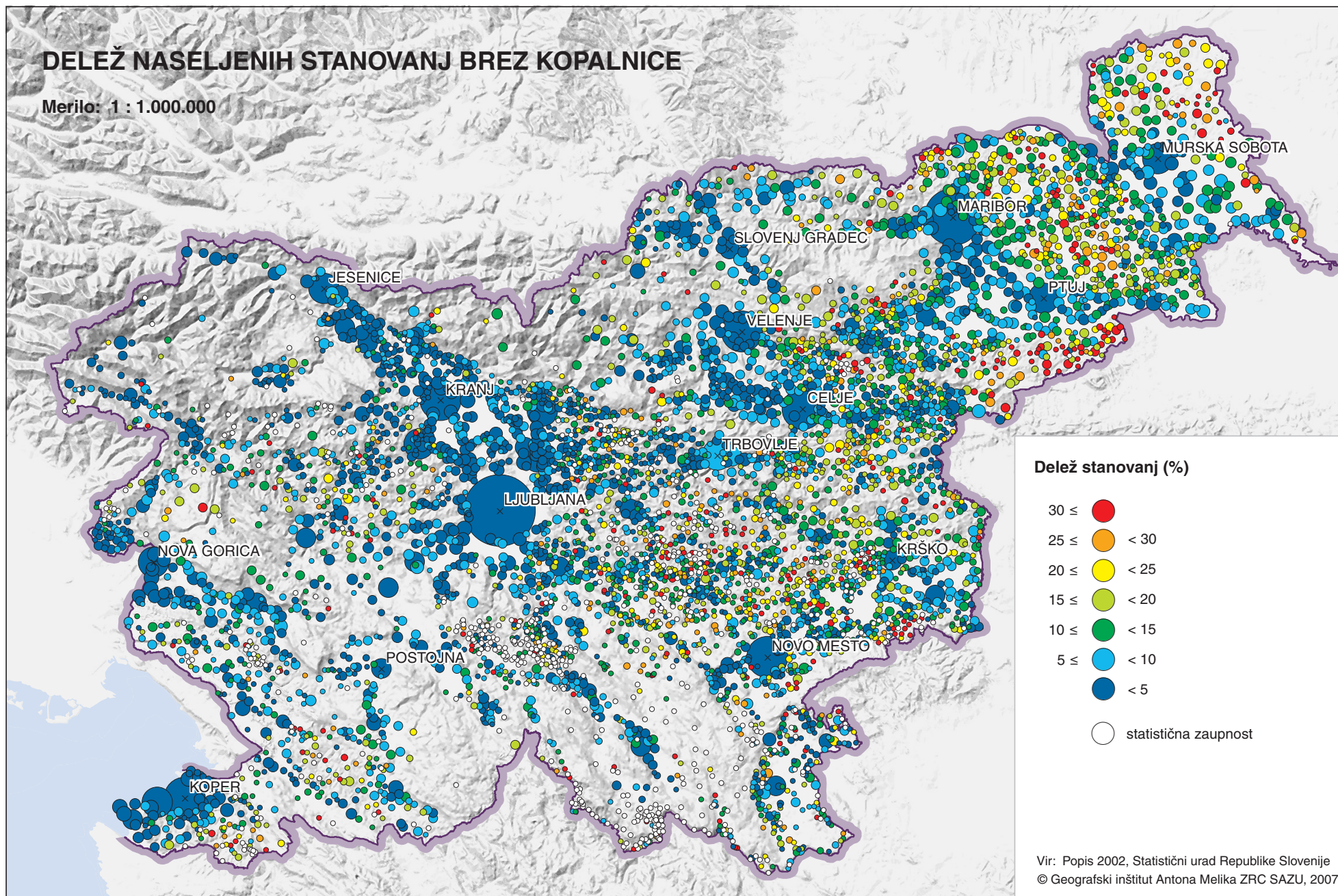
Merilo: 1 : 1.000.000

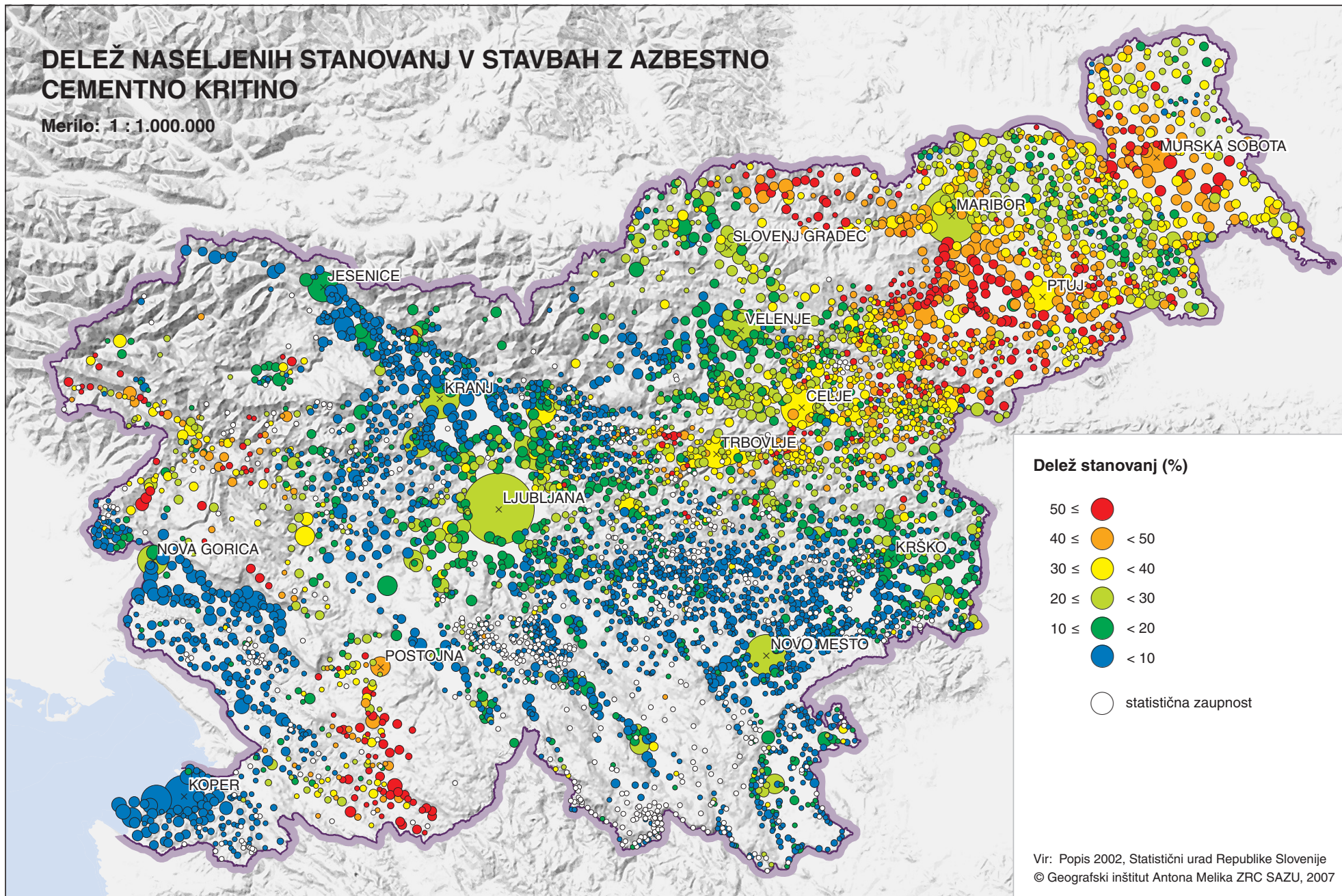
DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ BREZ KOPALNICE

Merilo: 1 : 1.000.000

DELEŽ NASELJENIH STANOVANJ V STAVBAH Z AZBESTNO CEMENTNO KRITINO

Merilo: 1 : 1.000.000

- Boh, K. 1989: Gospodinjstvo. Enciklopedija Slovenije, 3. knjiga. Ljubljana.
- Dolenc, D., Verša, D., Polanec-Strnad I. 2000: Delovne migracije v Sloveniji, 31. 12. 1999. Rezultati raziskovanj št. 748. Ljubljana.
- Dolenc D., Žnidaršič E., Ilič M., Ložar B., Novak T., Oblak Flander A., Šircelj M., Šter D., Švajncer T., Žnidaršič T. 2003: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002. Statistične informacije št. 92, Prebivalstvo št. 2. Ljubljana.
- Dolenc, D., Žnidaršič, E., Ilič, M., Žnidaršič, T. 2002: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji leta 2002. Metodološko gradivo št. 2. Ljubljana.
- Dolenc, D., Žnidaršič E., Ilič M., Ložar B., Novak T., Oblak Flander A., Šircelj M., Šter D., Švajncer T., Žnidaršič T. 2003: Prebivalstvo. Statistične informacije 92. Medmrežje: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/si-92.pdf> (14. 10. 2005).
- Dolenc, D., Žnidaršič E., Ilič M., Ložar B., Novak T., Oblak Flander A., Šircelj M., Šter D., Švajncer T., Žnidaršič T. 2003: Prebivalstvo. Statistične informacije 93. Medmrežje: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/informacija-96.pdf> (14. 10. 2005).
- Dolenc, D., Lipovšek, B. 2002: Popis 2002 – nov pristop in inovativnost pri procesiranju podatkov. Vključevanje in povezovanje statistike v informacijsko družbo. 12. Statistični dnevi. Radenci, 25.–27. november 2002. Ljubljana.
- Fišer, J., Gosar, A., Malačič, J. 1995: Prebivalstvo. Enciklopedija Slovenije, 9 knjiga. Ljubljana.
- Fridl, J. 1999: Metodologija tematske kartografije nacionalnega atlasa Slovenije. Geografija Slovenije 2. Ljubljana.
- Fridl, J., Perko, D. 1996: Digitalni model reliefa Slovenije z okolico. Geografski obzornik 43-3. Ljubljana.
- Friganović, M. 1987: Demogeografija. Stanovništvo svijeta. Zagreb.
- Fromhold-Eisebith, M. 1995: Das »Kreative Milieu« als Motor regionawirtschaftlicher Entwicklung. Forschungstrends und Erfassungsmöglichkeiten. Geographische Zeitschrift 83/3–4. Stuttgart.
- Gosar, A. 1993: Narodnosti Slovenije – spreminjanje etnične podobe v srednji Evropi. Geographica Slovenica 24. Ljubljana.
- Jakoš, A., Kladnik, D., Perko, D. 1998: Starostna sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Josipovič, d. 2002: Geografske značilnosti rodnosti v izbranih območjih Slovenije. Magistrsko delo. Ljubljana.
- Josipovič, D. 2003: Razvoj rodnosti v Sloveniji v zadnjih desetih letih in njen vpliv na staranje prebivalstva. Statistika kot orodje in vir za kreiranje znanja uporabnikov / 13. Statistični dnevi. Radenci, Ljubljana.
- Josipovič, D. 2004: Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji. Geografija Slovenije 9. Ljubljana.
- Josipovič, D. 2005: Demogeografski učinki imigracije v Sloveniji po II. svetovni vojni. Doktorsko delo. Ljubljana.
- Josipovič, D., Repolusk, P., 2003: Demografske značilnosti Romov v Prekmurju. Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 43, 1. Ljubljana.
- Kladnik, D. 2001: Prebivalstvo. V: Nacionalni atlas Slovenije. Ljubljana.
- Kladnik, D. 2002: Prebivalstvo. V: Nesreče in varstvo pred njimi. Ljubljana.
- Kladnik, D., Repolusk, P. 1998: Zaposlitvena sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1993: Narodne manjšine kot element demografske in prostorske stvarnosti v alpsko-jadransko-panonskem prostoru. Geographica Slovenica 24. Ljubljana.
- Klemenčič, V., Jeršič, M., Ingolič, B. 1967: Nekateri regionalni elementi nacionalnega atlasa. Elaborat, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Malačič, J. 2006: Demografija: teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana.
- Mather, P. M. 1991: Computer Applications in Geography. Chichester.
- Medmrežje 1: http://www.stat.si/letopis/2004/12_04/12-10-04.htm?jezik=si (31. 8. 2005).
- Medmrežje 2: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_html/SLO-T-13SLO.htm (2. 9. 2005).
- Medmrežje 3: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_3.html (2. 9. 2005).
- Medmrežje 4: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_4.html (2. 9. 2005).
- Medmrežje 5: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_5.html (2. 9. 2005).
- Mihevc, P. 1982: Značilnosti zgoščevanja prebivalstva v SR Sloveniji. Geografski vestnik 54. Ljubljana.
- Natek, M. 1998: Kmečko prebivalstvo. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Oblak Flander, A. 2002: Popis 2002: priprave, izvedba in popisne aktivnosti. Vključevanje in povezovanje statistike v informacijsko družbo. 12. Statistični dnevi. Radenci, 25.–27. november 2002. Ljubljana.
- Pelc, S. 1998: Dnevna migracija. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1995: Razporeditev in sestava prebivalstva naselij. V: Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1998a: Gostota prebivalstva. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1998b: Prebivalstveni tipi naselij in območij. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1998c: Prebivalstvo. V: Geografija Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1998d: Spolna sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 1998d: Število prebivalcev in njegovo spreminjanje. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D. 2001: Analiza površja Slovenije s stometskimi digitalnim modelom reliefa. Geografija Slovenije 3. Ljubljana.
- Pinter, B. et al. 2003: Menopavza v Sloveniji – značilnosti žensk in pojavnost perimenopavznih simptomov. Zdravstveni vestnik 72, II. Ljubljana.
- Piry, I., Pelc, S. 1998: Gospodarska moč prebivalstva. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Popis prebivalstva in stanovanj leta 1971. Statistični urad Republike Slovenije.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. Končno poročilo. Medmrežje: http://www.stat.si/popis2002/gradivo/popis2002_porocilo-koncno.pdf (26. 8. 2005).
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. Končno poročilo. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Priporočila za popise prebivalstva in stanovanj okoli leta 2000 v državah članicah Ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo. Metodološko gradivo št. 7. Ljubljana 1999.
- Radošević, N. 1974: Geografski elementi karte. V: Kartografija. Beograd.

- Repolusk, P. 1998a: Izobrazbena sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Repolusk, P. 1998b: Jezikovna sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Repolusk, P. 1998c: Narodna sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Repolusk, P. 1998č: Verska sestava. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Repolusk, P. 1999: Ethnically undefined population in Slovenia population census in 1991. V: Multicultural regions and cities, Region and regionalism 4. L/od'z-Opole.
- Rojc, B. 1986: Prispevek k raziskovanju percepcije vsebine karte. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Savnik, R. 1968: Krajevni leksikon Slovenije: Zahodni del Slovenije. Ljubljana.
- Savnik, R. 1971: Krajevni leksikon Slovenije: Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del. Ljubljana.
- Savnik, R. 1976: Krajevni leksikon Slovenije: Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana.
- Savnik, R. 1980: Krajevni leksikon Slovenije: Podravje in Pomurje. Ljubljana.
- Smrekar, T. 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji leta 2002. Medmrežje: http://www.stat.si/popis2002/si/smrekar_biltensds_47.html (10. 7. 2005).
- Stanovnik, T. 1995: Izobrazba, dohodek in socialnoekonomski status prebivalcev Slovenije. IB revija 29/8–9. Ljubljana.
- Statistične informacije, št. 92/2003. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Statistični urad Republike Slovenije 2006: Prebivalstvo. Statistični letopis Republike Slovenije 2005. Ljubljana.
- Statistični urad Republike Slovenije 2006: Prostorska razdelitev. Statistični letopis Republike Slovenije 2005. Ljubljana.
- Šifrer, Ž. 1956: Narodnostni sestav ozemlja LR Slovenije v času od ustanovitve Jugoslavije po prvi svetovni vojni. Prikazi in študije II (11). Ljubljana.
- Šifrer, Ž. 1963: Razvitak stanovništva Slovenije u poslednjih sto godina. Stanovništvo, jul–septembar. Beograd.
- Šircelj, M. 1998: Demografski razvoj Slovenije. IB revija 1–2–3, 4–5. Ljubljana.
- Šircelj, M. 2003: Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Popisi 1921–2002. Posebne publikacije 2. Ljubljana.
- Šircelj, M., Kladnik, D. 1998: Rodnost. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Šircelj, M. 2006: Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja. Posebne publikacije 5. Ljubljana.
- Šircelj, M., Žnidaršič, T. 2005: Otroci in mladina z demografskega vidika. V: Situacijska analiza o položaju otrok in mladine v Sloveniji. Elaborat. Maribor.
- Thrower, N. J. 1992: Ko je kartiranje postalo znanost. Zemljevidi in njihovi ustvarjalci. Unesco glasnik 44 (12/1991). Ljubljana.
- Ule, M., Kuhar, M. 2003: Mladi, družina in starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni. Ljubljana.
- Veliki geografski atlas Jugoslavije. Zagreb 1987.
- Vertot, N. 2001: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Sloveniji v letu 2002 – nov izziv za statistike ter nove možnosti za analitike in raziskovalce. Novo tisočletje – pripravljenost statistike na razumevanje in merjenje novih pojavov. 11. Statistični dnevi, Radenci, 26.–28. november 2001. Ljubljana.
- Vertot, N. 2001: Popisi na Slovenskem 1948–1991 in Popis 2002. Medmrežje: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/popisna.pdf> (14. 10. 2005).
- Vertot, N., Ilič, M. 2000: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Sloveniji v letu 2001 v luči popisov prebivalstva na Slovenskem v preteklosti in prihodnosti. 10. Statistični dnevi. Radenci, 13.–15. november 2000. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1998: Industrija. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Wilhelmy, H. 1996: Kartographie in Stichworten. Hirts Stichwortbücher. Zug.
- Zupančič, J. 1998: Zdomstvo. V: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Žnidaršič, T. 2002: Kadrovska organizacija Popisa 2002 in analiza mnenj popisovalcev. Vključevanje in povezovanje statistike v informacijsko družbo. 12. Statistični dnevi. Radenci, 25.–27. november 2002. Ljubljana.
- Žnidaršič, T. 2005: Družine v Sloveniji. Medmrežje http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=549 (12. 5. 2005).

POPISNI ATLAS SLOVENIJE 2002

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2007

Izdajatelj: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Za izdajatelja: Drago Perko

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

40 €

ISBN 978-961-6568-96-8

9 789616 568968

[HTTP://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI](http://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI)

